
कविकुलगुरु - कालिदास - संस्कृत - विश्वविद्यालयः

कविकुलगुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय, रामटेक
हस्तलिखित संग्रह

दाखल क्र M567 विषय वेद
नांव शुक्ल यजुर्वेद काण्व संहिता
लेखक/लिपीकार — xerox
पृष्ठ 663
काळ शके 1666 पूर्ण/अपूर्ण

ed 2012

सं०
।।१।।

श्रीगणेशायनमः ।। श्रीसरस्वत्यैनमः ।। श्रीगुरुभ्योनमः ।।
श्रीयाज्ञवल्क्यायनमः ।। हरिः ।। ॐ ।। इषेत्वोर्जेत्वावायव
स्थ ।। देवोवः सविताप्रार्पयतु श्रेष्ठतमायकर्मणे ।।१।। आ
प्यायध्वमघ्न्याइंद्रायभागंप्रजावतीरनमीवाअयक्ष्माः ।।
मावस्तेनईशतमाघशंसः ।।२।। ध्रुवाअस्मिन्गोपतौस्या
तबह्वीः ।। यजमानस्यपशून्पाहि वसोःपवित्रमसि ।।३।।
द्यौरसिपृथिव्यसिमातरिश्वनोघर्मोसि ।। विश्वधाः पर

।।वि० ।।
१

२

मेणधाम्ना ।।१।। दृंहस्वमाह्वामातेयज्ञपतिर्ह्वार्षीत् ।। व
सोःपवित्रमसिशतधारंवसोःपवित्रमसिसहस्रधारम्
।।२।। देवस्त्वासवितापुनातुवसोःपवित्रेणशतधारेण ।।
सुप्वाकामधुक्षः ।।३।। सा विश्वायुः साविश्वकर्मासाविश्व
धायाः ।। इंद्रस्यत्वाभागंसोमेनातनच्मि विष्णोहव्यंरक्ष
स्व ।।४।। अग्नेव्रतपतेव्रतंचरिष्यामितच्छकेयंतन्मेराध्यतां
म् ।। इदमहमनृतात्सत्यमुपैमि ।।१।। कस्त्वायुनक्तिसत्व

॥ स० ॥
॥ २ ॥

युनक्ति कस्मै त्वा युनक्ति तस्मै त्वा युनक्ति॥ कर्मणे वां वेषाय
वाम्॥ प्रत्युष्टꣳ रक्षः प्रत्युष्टा अरातयो निष्टप्तꣳ रक्षो
निष्टप्ता अरातयः॥ उर्वन्तरिक्षमन्वेमि॥ ३॥ धूरसि धूर्व
धूर्वन्तं धूर्व तं योऽस्मान् धूर्वति॥ धूर्व तं यं वयं धूर्वामः
॥ ४॥ देवानामसि सस्नितमं वह्नितमं पप्रितमं जुष्टतमं
देवहूतमं॥ अह्रुतमसि हविर्धानं दृꣳहस्व मा ह्वा मा ते
यज्ञपतिर्ह्वार्षीत्॥ ५॥ विष्णुस्त्वा क्रमतामुरु वातायापहत

॥ वि० ॥
॥ २ ॥

४

ꣳ रक्षो यच्छन्तां पञ्च॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बा
हुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्याम्॥ ६॥ अग्नये जुष्टं गृह्णाम्यग्नीषो
माभ्यां जुष्टं गृह्णामि॥ भूताय त्वा नारातये स्वरभिवि
ख्येषं॥ ७॥ दृꣳहन्तां दुर्याः पृथिव्या मुर्वन्तरिक्षमन्वेमि॥
पृथिव्यास्त्वा नाभौ सादयाम्यदित्या उपस्थे॥ अग्ने हव्य
ꣳ रक्षस्व॥ ८॥ पवित्रे स्थो वैष्णव्यौ सवितुर्वः प्रसव उत्पुना
मि॥ अच्छिद्रेण पवित्रेण सूर्यस्य रश्मिभिः॥ ९॥ देवीरापो

॥स॰॥
॥२॥

अग्रेगुवो अग्रे पुवः अग्र इममद्य यज्ञं नयताग्रे सुधातुं य
ज्ञपतिं देवायुवम्॥ २॥ युष्मा ऽ इंद्रो ऽवृणीत वृत्रतूर्ये
यूयमिंद्रमवृणीध्वं वृत्रतूर्ये प्रोक्षिता स्थ अग्नये त्वा
जुष्टं प्रोक्षाम्यग्नीषोमाभ्यां त्वा जुष्टं प्रोक्षामि ३ दैव्या
य कर्मणे शुंधध्वं देवयज्यायै यद्वो ऽशुद्धाः पराजघ्नु
रिदं वस्तच्छुंधामि ४ शर्मास्यवधूतं रक्षो ऽवधूता अरा
तयः अदित्यास्त्वगसि प्रति त्वादितिर्वेत्तु ५ अद्रिरसि

वि॰
२

॥स॰॥
॥४॥

नक्तु॥ देवो वः सविता प्रति गृभ्णातु हिरण्यपाणिरच्छिद्रेण
पाणिना॥ धृष्टिरस्यपाग्ने अग्निमामादं जहि॥ निष्क्र
व्यादं सेधा देवयजं वह॥ १॥ ध्रुवमसि पृथिवीं दृंह॥ १
ब्रह्मवनि त्वा क्षत्रवनि सजातवन्युपदधामि द्विषतो
वधाय॥ २॥ अग्ने ब्रह्म गृभ्णीष्व धरुणमस्यंतरिक्षं दृं
ह॥ ब्रह्मवनि त्वा क्षत्रवनि सजातवन्युपदधामि द्वि
षतो वधाय॥ धर्त्रमसि दिवं दृंह॥ ब्रह्मवनि त्वा क्षत्रव

॥ वि॰॥
॥४॥

८

वानस्पत्सोग्रावासिपृथुबुध्नः॥ प्रतित्वादित्यास्त्वग्वेत्तु
॥२॥ अग्नेस्तनूरसिवाचोविसर्जनम्‌ देववीत्याग्ट तये
ह्णामि॥३॥ ब्रहद्ग्रावासि॥ वानस्पत्यः सइदं देवेभ्यः ह
व्यं शमीष्वसुशमिशमीष्व हविष्कृदेहि॥४॥ कुक्कुटोसि
मधुजिव्ह इषमूर्जमावद॥ त्वयं संघातं संघातंजेष्म॥५॥
वर्षवृद्धमसि॥ प्रतित्वावर्षवृद्धंवेत्तु॥ परापूतं रक्षः प्र
तिस्पूता॥ अरातयः॥६॥ अपहतं रक्षोवायुर्वोविवि

निःसजातवंन्युपदधामिद्विषतोवधाय॥३॥ विश्वाभ्य
स्त्वाशाभ्यउपदधामिद्विषतोवधाय॥ चितस्थोर्ध्व
चितोभृगूणामंगिरसांतपसातप्यध्वम्॥४॥ शर्मास्य
वधूतं रक्षोवधूताअरातयः॥ अदित्यास्त्वगसिप्र
तित्वादितिर्वेत्तु॥१॥ धिषणासिपर्वतीप्रतित्वादित्या
स्त्वग्वेत्तु॥ दिवस्कंभंन्यसि धिषणासिपार्वतेयीप्रति
त्वापर्वतीर्वेत्तु॥२॥ धान्यमसि धिनुहिदेवान्धिनुहि

॥य॰॥
॥२॥

यज्ञं प्रीणीहि यज्ञपतिम् ॥ प्रीणीहि मां यज्ञन्यम् ॥ ३ ॥ प्रा
णाय त्वोदानाय त्वा व्यानाय त्वा ॥ दीर्घामनु प्रसितिमा
युषे धाम् ॥ देवो वः सविता प्रतिगृभ्णात्वच्छिद्रेण पाणि
नाच्छिद्रेण पाणिना ॥ चक्षुषे त्वा महीनां पयोसि ॥ ४ ॥ वे
दोसि वेदयेन त्वं देव वेद देवेभ्यो वेदो भवः तेन मह्यं
वेदो भव ॥ ५ ॥ ५२ ॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेश्विनोर्बा
हुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्याम् ॥ संवपामि समाप ओषधीभिः

॥वि॰॥
५

९

१०

समोषधयो रसेन ॥ संरेवतीर्जगतीभिः सं मधुमतीर्म
धुमतीभिः पृच्यन्ताम् ॥ जनयत्यै त्वा संयौमि ॥ ७ ॥ इदम
ग्नेरिदमग्नीषोमयोरिषे त्वा ॥ घर्मोसि विश्वायुरुरुप्रथा
उरुप्रथस्वोरु ते यज्ञपतिः प्रथताम् ॥ २ ॥ अग्निष्टे त्वचं मा हिं
सीद्देवस्त्वा सविता श्रपयतु वर्षिष्ठेधिनाके ॥ ३ ॥ मामेर्मा संविक्था अतमे
रुर्यज्ञोतमेरुर्यजमानस्य प्रजा भूयात् ॥ त्रिताय त्वा द्वि

॥स०॥

॥६॥

गायत्वो कृतायत्वा॥४॥देवस्यत्वासवितुःप्रसवेश्विनोर्बा
हुभ्यांपूष्णोहस्ताभ्याम्॥आददेध्वरकृतंदेवेभ्यः॥इन्द्रस्य
बाहुरसिदक्षिणःसहस्रभृष्टिःशततेजाः॥वायुरसिति
ग्मतेजाद्विषतोवधः॥१॥पृथिव्यैवर्मासिपृथिविदेवय
जनि॥ओषध्यास्तेमूलंमाहिंसिषं॥२॥व्रजंगच्छगोष्ठा
नंवर्षतुतेद्यौर्बधानदेवसवितःपरमस्यांपृथिव्यांशृं
शतेनपाशैः॥योस्मान्द्वेष्टियंचवयंद्विष्मस्तमतोमा

॥वि०

६

मौक्॥अपाररुंवध्यासंपृथिव्यैदेवयजनात्॥व्रजंग
च्छगोष्ठानंवर्षतुतेद्यौर्बधानदेवसवितःपरमस्यांपृ
थिव्यांशृंशतेनपाशैः॥योस्मान्द्वेष्टियंचवयंद्विष्मस्त
मतोमामौक्॥अररोदिवंमापप्तोद्रप्सस्तेद्यांमास्कन्
व्रजंगच्छगोष्ठानंवर्षतुतेद्यौर्बधानदेवसवितःपरम
स्यांपृथिव्यांशृंशतेनपाशैः॥योस्मान्द्वेष्टियंचवयंद्वि
ष्मस्तमतोमामौक्॥४॥गायत्रेणत्वाछन्दसापरिगृह्

॥ स० ॥
॥ ८ ॥

१३

भित्रैष्टुभेन साघंदसा परिग्टला मि जागतेनत्वा घंदसा परि
ग्टला मि ॥ सुक्ष्मा च्यासि शिवा च्यासि स्योनाच्यासि सुषदाच्या
सि ॥ ऊर्जस्वती च्यासि पयस्वती च ॥ पू ॥ पुराक्रूरस्य विसृपो
विरप्शिन्नुदादाय पृथिवीं जीवदानुम् ॥ यामैरयंश्चंद्र
मसि स्वधाभिः ॥ तां धीरासो अनुदिश्य यजंते ॥ द्विषतो वधो
ऽसि ॥ ६ ॥ प्रत्युष्टंᳪ रक्षः प्रत्युष्टा अरातयो निष्टप्तंᳪ रक्षो
निष्टप्ता ऽअरातयः ॥ अनिशितोसि सपत्नक्षिद्वाजिनंत्वा

॥ वि० ॥
॥ ८ ॥

१४

वाजेध्यायै संमार्ज्मि ॥ प्रत्युष्टंᳪ रक्षः प्रत्युष्टा अरातयो निष्ट
प्तंᳪ रक्षो निष्टप्ता ऽअरातयः ॥ अनिशितासि सपत्नक्षि
द्वाजिनींत्वा वाजेध्यायै संमार्ज्मि ॥ ७ ॥ अदित्यै रास्नासींद्रा
ण्यै सन्नहनं ॥ विष्णोर्वेष्पोसि ऊर्जेत्वा दब्धेन त्वा चक्षुषावप
श्यामि ॥ २ ॥ अग्नेर्जिह्वासि सुभूर्देवेभ्यः ॥ धाम्ने धाम्ने भव
यजुषे यजुषे ॥ सवितुस्त्वा प्रसव उत्पुनाम्यच्छिद्रेण पवित्रे
ण सूर्यस्य रश्मिभिः ॥ सवितुर्वः प्रसव उत्पुनाम्यच्छिद्रेण

॥स०॥
॥८॥

पवित्रेण सूर्यस्य रश्मिभिः॥३॥ तेजोसि॥ शुक्रमस्यमृतमसि
धामनामासि॥ प्रियं देवानामनाधृष्टं देवयजनम्॥४॥
यस्ते प्राणः प्रसुष्वप विष्णो देवानां विष्ठामनु यो वितस्थे
आस्तंवान्सोम घृतवान्हि भूत्वाग्निं गच्छ स्वर्यजमानाय विं
द॥५॥ ७॥ हरिः॥ॐ॥ इति प्रथमोध्यायः॥ ७॥ इषे त्वा
तिस्र॥३॥ घोर सिञ्चतस्र॥४॥ धर्मपंच॥५॥ धामासि सप्त॥
देवस्य त्वा चतस्र॥४॥ द्वितीयो देवस्य त्वा षट्॥ प्रस्तुष्टं प

१५

॥०॥ नि॥
॥८॥

च॥५॥ दशानुवाकेषु पंचाशत्॥५०॥ इषे देवस्य समाः॥ पं
चाशत्॥ प्रथमोध्यायः॥ समाप्तः॥ ७॥ ७॥ हरिः॥ ॐ॥
कृष्णोस्याखरेष्ठोग्नये त्वा जुष्टं प्रोक्षामि वेदिरसि बर्हिषे त्वा
जुष्टं प्रोक्षामि॥ बर्हिरसि स्रुग्भ्यस्त्वा जुष्टं प्रोक्षामि॥१॥ अदि
त्यै व्युन्दनमसि विष्णोस्तुपोसि॥ ऊर्णम्रदसं त्वा स्तृणामि स्वा
सस्थां देवेभ्यः॥२॥ भूपतये स्वाहा॥ भुवनपतये स्वाहा॥ भुव
नांपतये स्वाहा॥ भूतानां पतये स्वाहा॥ गंधर्वस्त्वा विश्वावसुः

१६

॥ स० ॥
॥ १ ॥

१७

परिदधातु विश्वस्यारिष्ट्यै यजमानस्य परिधिरस्यग्निरिड ईडितः ॥ इन्द्रस्य बाहुरसि दक्षिणो विश्वस्यारिष्ट्यै यजमानस्य परिधिरस्यग्निरिड ईडितः ॥ मित्रावरुणौ त्वोत्तरतः परिधत्तां ध्रुवेण धर्मणा विश्वस्यारिष्ट्यै यजमानस्य परिधिरस्यग्निरिड ईडितः ॥ ४ ॥ वीतिहोत्रं त्वा कवे द्युमन्तं समिधीमहि ॥ अग्ने बृहन्तमध्वरे ॥ ५ ॥ समिदसि सूर्यस्त्वा पुरस्तात्पातु कस्याश्चिदभिशस्त्यै ॥ स

वि०
१

१८

वितुर्बाहू स्थः ॥ ६ ॥ ऊर्णम्रदसं त्वा स्तृणामि स्वासस्थं देवेभ्यः ॥ आ त्वा वसवो रुद्रा आदित्याः सदन्तु ॥ ७ ॥ घृताच्यसि जुहूर्नाम्ना सेदं प्रियेण धाम्ना प्रियं सद आसीद ॥ घृताच्यस्युपभृन्नाम्ना सेदं प्रियेण धाम्ना प्रियं सद आसीद ॥ घृताच्यसि ध्रुवा नाम्ना सेदं प्रियेण धाम्ना प्रियं सद आसीद ॥ प्रियेण धाम्ना प्रियं सद आसीद ॥ ८ ॥ ध्रुवा असदन्नृतस्य योनौ ता विष्णो पाहि ॥ पाहि यज्ञं पाहि यज्ञपतिं पाहि मां यज्ञन्यम् ॥ ९ ॥ अग्ने वा

यो

प्र सू० ॥

॥ १० ॥

म

१९

जजिराजं त्वा सरिष्यंतं वाजजितं संमार्ज्मि ॥ नमो देवेभ्यः
स्वधा पितृभ्यः सुयमे मे भूयास्तम् ॥ १ ॥ अस्कन्नमद्य
देवेभ्य आज्यं संभ्रियासं ॥ अंघ्रिणा विष्णो मा त्वावक्रमिषम् ॥ २ ॥
वसुमतीमग्ने ते छायामुपस्थेषं विष्णोः स्थानमसि इत इंद्रो
वीर्यमकृणोदूर्ध्वोऽध्वर आस्थात् ॥ ३ ॥ अग्ने वेर्होत्रं वेर्दूत्य
म् ॥ अवतां त्वा द्यावापृथिवी अव त्वं द्यावापृथिवी ॥ ४ ॥
स्विष्टकृद्देवेभ्य इंद्र आज्येन हविषा भूत्स्वाहा सं ज्योतिषा

॥ वि० ॥

॥ १० ॥

२०

ज्योतिः ॥ ५ ॥ अत्र पितरो मादयध्वं यथाभागमावृषाय
ध्वम् ॥ अमीमदंत पितरो यथाभागमावृषायिषत ॥ ६ ॥
उपहूता पृथिवी मातोप मां पृथिवी माता ह्वयताम् ॥ अ
ग्निराग्नीध्रात्स्वाहा ॥ ७ ॥ उपहूतो द्यौष्पितोप मां द्यौष्पि
ता ह्वयताम् ॥ अग्निराग्नीध्रात्स्वाहा ॥ ८ ॥ मयीदमिंद्र
इंद्रियं दधात्वस्मान्रायो मघवानः सचंतां ॥ अस्माकं
संत्वाशिषः सत्या नः संत्वाशिषः ॥ अग्ने वाजजिद्वाजं त्वा

॥स॰॥
॥७१॥

सस्वांसः संवाजं जित्वानुसमांगिर्म्मि ॥१॥ देवस वितरेतं स्तोक्ण
तिब्रहस्पतिं ब्रह्माणं ॥ तदहं मनसे प्रब्रवीमि ॥१॥ मनो गायत्र
श्रे॰ गो यत्री त्रिष्टुभै त्रिष्टुप् जगसे जगनुष्टुभै ॥ अनुष्टुप्
प्रजापतये प्रजापतिर्विश्वेभ्यो देवेभ्यः ॥२॥ ब्रहस्पतिर्देवानां
ब्रह्माहं मनुष्याणां ॥ भूर्भुवस्स्वर्निरस्तः पाप्मेदमहं ब्रहस्
तेः सदसि सीदामि ॥३॥ मित्रास्य त्वा चक्षुषा प्रतीक्षे ॥ दे
वस्यत्वा सवितुः प्रसवे श्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णोहस्ताभ्याम् ॥

२१ य ॥वि॰॥ ॥७१॥

२२

प्रतिगृह्णामि प्रथिव्यास्त्वा नाभौ सादयाम्यदिसाउपस्थे ॥
देवस्यत्वा सवितुः प्रसवे श्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्याम् ॥४॥
आदेदग्ने ष्ट्वास्येन प्राश्नामि ब्रहस्पतेर्मुखेन ॥ या अप्स्व
न्तर्देवतास्ताइदं शमयंतु ॥५॥ स्वा हरस्तं जठरमिंद्रस्य
गच्छ ॥ प्रसिनो मेमा संप्रक्याद्धर्व्वं मे नाभेः सीद ॥६॥ इं
द्रस्य त्वा जठरे सादयामि ॥ प्रजापते भागोस्यूर्जस्वा
न्पयस्वान् ॥७॥ प्राणापानौ मे पाहि समानव्यानौ मे पा

॥ स० ८

॥ १२ ॥

दुलस्ते

हुदानवस्पा नो मे पाहि ॥ कुर्गस्पूर्जं मयि धे स्वस्ति गिरस्सिमा मे
सैष्टा अमुत्रामुष्मिंल्लोके ॥ ८ ॥ एषा ते अग्ने समित्तया वर्ध
स्व चाप्यायस्व ॥ वर्धिषीमहि च वयमाप्यासिषीम
हि ॥ ९ ॥ एतत्ते देव सवितर्यज्ञं प्राहुर्बृहस्पतये ब्रह्मणे । ते
न यज्ञमव तेन यज्ञपतिं तेन मामव ॥ १० ॥ मनो ज्योतिर्जुष
ता माज्यस्य बृहस्पतिर्यज्ञमिमं तनोतु । अरिष्टं यज्ञं स
मिमं दधातु विश्वे देवास इह मादयन्तामों प्रतिष्ठ ॥ ११ ॥ अ

॥ वि० ॥

॥ १२ ॥

२३

२४

ग्नीषोमयोरुज्जितिमनूज्जेषं वाजस्य मा प्रसवेन प्रोहामि ।
अग्नीषोमौ तमपनुदतां यो स्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मो वा
जस्यैनं प्रसवेनापोहामि ॥ इन्द्राग्न्योरुज्जितिमनूज्जेषं वा
जस्य मा प्रसवेन प्रोहामि ॥ इन्द्राग्नी तमपनुदतां यो स्मान्द्वे
ष्टि यं च वयं द्विष्मो वाजस्यैनं प्रसवेनापोहामि ॥ १ ॥ वसु
भ्यस्त्वा रुद्रेभ्यस्त्वादित्येभ्यस्त्वा ॥ संज्ञानाथां द्यावापृथि
वी मित्रावरुणौ त्वा वृष्ट्यावतां ॥ २ ॥ व्यन्तु वयो रिप्तो रिहाणा

॥स०॥
॥१३॥

२५

मरुतां पृषतीर्गच्छ वशा पृश्निर्भूत्वा दिवं गच्छ ततो नो वृष्टि
मावह ॥३॥ चक्षुष्पा अग्नेसि चक्षुर्मे पाहि ॥ यं परिधिं पर्यध
त्था अग्ने देव पणिभिर्गुह्यमानः ॥४॥ तं त एतमनु जोषं
भराम्येष नेत्त्वदपचेतयातै ॥ अग्नेः प्रियं पाथोपीतम् ॥५॥
संस्रवभागास्थेषा बृहन्तः प्रस्तरेष्ठाः परिधेयाश्च देवाः ॥
इमां वाचमभि विश्वे गृणन्त आसद्यास्मिन्बर्हिषि मादयध्वं
स्वाहा वाट् ॥ घृताची स्थो धुर्यौ पातं सुम्ने स्थः सुम्ने मा

॥नि०॥
॥१३॥

२६

धत्तं ॥६॥ अग्ने दब्धायोशीतम पाहि मा दिद्योः पाहि प्रसि
त्यै पाहि दुरिष्ट्यै पाहि दुरद्मन्यै ॥ अविषं नः पितुं कृणु सु
षदा योनिः स्वाहा वाट् ॥ अग्नये संवेशपतये स्वाहा सर
स्वत्यै यशोभगिन्यै स्वाहा ॥ उरुलवसुसंलेयच्छुश्रूप
आपितृ ल्लेषं दष द्रियस्कपाले ॥१०॥ उरुस्थूषो विष्णुषः संजु
होमि स्रुचः संजुयजमानस्य कामाः स्वाहा ॥ आप्यायतां
ध्रुवा हविषा घृतेन यज्ञंयज्ञं प्रति देवयद्भ्यः ॥ सूर्याया ऊ

॥सू०॥
॥१४॥

धो अग्र दिश्या नुपस्थेुरु धोरापृथिवीपुरोग्र स्मिन्॥३॥ देवा
गातु विदो गातुं वित्त्वा गातुमित॥ मनसस्पत इमं देव यज्ञं
स्वाहा वाते धाः॥४॥ संबर्हिरङ्क्तां हविषा घृतेन समादित्यैर्व
सुभिः संमरुद्भिः॥ समिन्द्रो विश्वदेवेभिरङ्क्तां दिव्यं नभो ग
च्छतु यत्स्वाहा॥५॥ कस्त्वा विमुञ्चति स त्वा विमुञ्चति कस्मै त्वा
विमुञ्चति तस्मै त्वा विमुञ्चति॥ पोषाय रक्षसां भागोऽसि॥६॥ ॥वि०॥
वेषोऽस्यु पवेषो विषतोग्नीनामुपवेविड्ढि॥ वेदुं॥ अग्नेस्तु॥ १४॥

२०

२८

भगधारयेह॥७॥ ऋभवः कर्मण्या अनपायिनो यथासन्॥
ध्रुवो भित्त्वा सुभगासे भगासो भगाय पुरुतमे पुरुत्तम
वुस्यन्॥८॥ संवर्चसा पयसा संतनूभिरगन्महि मनसा
सं शिवेन॥ त्वष्टा सुदत्रो विदधातु रायोनुमार्ष्टु तन्वो य
द्विलिष्टम्॥९॥ यज्ञस्य। चातुरुपेन्यु॥ प्रियावेन संतिष्ठस्वा रि
ष्टे मे संतिष्ठस्व स्विष्टे मे संतिष्ठस्व॥१०॥ द्विविशिष्टु॥ व्यंकः
सा जागते नु पदे सात तो निर्भक्तः॥ योस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्वि

॥ स० ॥

॥ १५ ॥

२९

ष्मः ॥ अंतरिक्षे विष्णुर्व्यक्रंस्त त्रैष्टुभेन छंदसा ततो निर्भक्तः ॥ यो
स्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मः ॥ पृथिव्यां विष्णुर्व्यक्रंस्त गायत्रेण
छंदसा ततो निर्भक्तः ॥ योस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मः ॥ ३ ॥ अ
स्मादन्नादस्यै प्रतिष्ठाया अगन्म स्वः ॥ संज्योतिषाभूम ॥ ४ ॥
स्वयंभूरसि श्रेष्ठो रश्मिर्वर्चोदा असि वर्चो मे देहि ॥ सूर्यस्या
वृतमन्वावर्ते ॥ ५ ॥ अग्ने गृहपते सुगृहपतिरहं त्वयाग्ने गृहप
तिना भूयासं ॥ सुगृहपतिस्त्वं मयाग्ने गृहपतिना भूयाः ॥ ६ ॥ अस्थू

॥ वि० ॥

१५

३०

रि णौ गार्हपत्यानि संतु शतं हिमाः ॥ तिग्मेन नस्तेजसा सं
शिशाधि सूर्यस्यावृतमन्वावर्ते ॥ ७ ॥ उरु विष्णो विक्रमस्वोरु
क्षयाय नस्कृधि ॥ घृतं घृतयोने पिब प्रप्र यज्ञपतिं तिर ॥ ८ ॥
ततोसि ॥ तंतुरस्यतुं मा तनुहि ॥ अस्मिन्यज्ञे स्याः साधुरस्याय
मस्मिंनन्नेस्मिन्लोके ॥ ९ ॥ इदं मे कर्मेदं वीर्यं पुत्रोनुसंतनोतु
अग्ने व्रतपते व्रतमचारिषं तदशकं तन्मे राधि ॥ इदमहं य एव
वास्मि स एवास्मि ॥ १० ॥ अग्नये कव्यवाहनाय स्वाहा सोमाय पि

॥स०॥

॥१६॥

(३)

स्मै स्वाहा॥ अपहता असुरा रक्षांसि वेदिषदः॥२९॥
ये रूपाणि प्रतिमुञ्चमाना असुराः सन्तः स्वधया चरन्ति
परापुरो निपुरो ये भरन्त्यग्निष्टाँल्लोकात्प्रणुदात्यस्मात्॥
॥३०॥ अत्र पितरो मादयध्वं यथाभागमावृषायध्वम्॥ अ
मीमदन्त पितरो यथाभागमावृषायिषत॥३१॥ नमो वः पि
तरः शोषाय नमो वः पितरस्तपसे॥ नमो वः पितरो जी
वन्तस्मै नमो वः पितरो रसाय॥ नमो वः पितरो घोराय म

॥वि०॥

॥१६॥

३२

न्यवे स्वधायै वः पितरो नमः॥ एतद्वः पितरो वासो गृहान्नः
पितरो दत्त॥४॥ उदायुषा स्वायुषोत्सर्जन्य स्व धामभिः॥
उदस्थाममृताँ अनु॥५॥ आधत्त पितरो गर्भं कुमारं पु
ष्करस्रजम्॥ यथेह पुरुषोऽसत्॥६॥ ऊर्जं वहन्तीरमृतं घृ
तं पयः कीलालं परिस्रुतम्॥ स्वधा स्थ तर्पयत मे पितॄन्॥
॥७॥ ॐ इति द्वितीयोऽध्यायः॥६॥ ॥६॥ ऊर्ध्वोसि नव
अग्ने वाजजिद्व॥१॥ देव सवितरेकादश॥११॥ अग्नीषोम

मस॰ ।।
।।१८।।

33

योऽजुह्वितिः॰ अग्नेर्दध्याय॰ संवर्चसा १० अग्नयेकव्यवाह
नाय॰ ।। ६ ।। ५ ।। सप्तमोऽनु॰ ।। हरिः ॐ ।। भूः लामि धाग्निं दु
वस्पते घृते बोधयुत्तातिथिम् ।। आस्मिन् हव्याजुहोतन ।।१।।
सुसमिद्धाय शोचिषे । घृतं तीव्रं जुहोतन । अग्नये जातवे
दसे ।।२।। तं त्वा समिद्भिरंगिरो घृतेन वर्धयामसि ।। बृह ।।२७।।
च्छोचा यविष्ठ्या ।।३।। उपत्वाग्ने हविष्मतीर्घृताचीर्यन्तु हर्य
त ।। जुषस्व समिधो मम ।।४।। भूर्भुवः स्वः । द्यौरिव भूम्ना भू ।।१८।।

37

मीरिव वरिम्णा ।। तस्यास्ते पृथिवि देवयजनि पृष्ठेग्निम
न्नादमन्नाद्यायादधे ।।५।। आयं गौः पृश्निरक्रमीदसद
न्मातरं पुरः ।। पितरं च प्रयन्त्स्वः ।।६।। अन्तश्चरति रोचना
स्य प्राणादपानती ।। व्यख्यन्महिषो दिवम् ।।७।। त्रिंशद्धा
म विराजति वाक्पतंगाय धीयते ।। प्रतिवस्तोरह द्युभिः
।।८।। प्रय॰ ।। अग्निर्ज्योतिषं त्वा । वायुमन्तीं प्राणवन्तीं ।। स्व
र्ग्यां स्वर्गायोपदधामि भास्वतीम् ।। अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिर

॥स०॥
॥१८॥

ग्निः स्वाहा ॥ १ ॥ सूर्यो ज्योतिषंसा वायुमतीं प्राणवतीम् ।
स्वर्ग्यां स्वर्गायोप दधामि भास्वतीम् ॥ सूर्यो ज्योति
र्ज्योतिः सूर्यः स्वाहा ॥ २ ॥ सजूर्देवेन सवित्रा सजू रात्र्येन्द्र
वत्या ॥ जुषाणो अग्निर्वेतु स्वाहा ॥ ३ ॥ सजूर्देवेन सवित्रा
सजूरुषसेन्द्रवत्या जुषाणः सूर्यो वेतु स्वाहा ॥ ४ ॥ रुह
पुष्टिं पुष्टिपतिर्दधात्विह प्रजां रमयतु प्रजापतिः ॥ अ
ग्नये गृहपतये रयिमते पुष्टिपतये स्वाहा ॥ अग्नये न्ना

॥नि०॥
॥१८॥

दायान्नपतये स्वाहा ॥ ५ ॥ अन्नमित्रं मे अधुरा गन्नमित्रमुदक्षु धि ॥
इन्द्रोनमित्रं पश्चान्मेनमित्रं पुरस्त्वं धि ॥ ६ ॥ इन्द्र पश्चादिन्द्रः पुर
स्तादिन्द्रो अस्मा ऽ अभि पातु विश्वतः ॥ इन्द्रो जिघांसतां मनो ऽ
सि विभूषीना स्पत्तात् ॥ ७ ॥ समिदसि समिद्धो मे अग्ने दीदिहि
समेद्धा ते अग्ने दीघासम् ॥ ८ ॥ अ० ॥ उपप्रयंतो अध्वरं मंत्रं
वोचेमाग्नये ॥ आरे अस्मे च शृण्वते ॥ १ ॥ अग्निर्मूर्धा दिवः क
कुत्पतिः ॥ पृथिव्या अयम् ॥ अपां रेतांसि जिन्वति ॥ २ ॥ उभा वा

॥ श्री ॥
॥ १९ ॥

मिंद्राग्नी आहुव ध्यो उभाराधसः सह मादय ध्यै उभा दातारौ
इषां रयीणामुभावाजस्य सातये हुवे वाम् ॥ ३ ॥ अयंते योनिर्ऋ
त्वियो यतो जातो अरोचथाः ॥ तं जानन्नग्न आरोहाथानो वर्धया
रयिं ॥ ४ ॥ अयमिह प्रथमो धायि धातृभिर्होता यजिष्ठो अध्वरे
ष्वीड्यः ॥ यमप्नवानो भृगवो विरुरुचुर्वनेषु चित्रं विभ्वं विशे
विशे ॥ ५ ॥ अस्य प्रत्नामनु द्युतं शुक्रं दुदुह्रे अह्रयः ॥ पयः
सहस्रसामृषिम् ॥ ६ ॥ तनूपा अग्नेसि तन्वं मे पाह्यायुर्दा अग्ने

॥ श्रि ॥
॥ १९ ॥

ऽस्यायुर्मे देहि वर्चोदा अग्नेसि वर्चो मे देहि ॥ ७ ॥ अग्ने यन्मे
तन्वा ऊनं तन्म आपृण ॥ इंधानास्त्वा शतं हिमा द्युमंतं समि
धीमहि ॥ ८ ॥ वयस्वंतो वयस्कृतं सहस्वंतः सहस्कृतम् ॥ अग्ने
सपत्नदंभनमदब्धासो अदाभ्यम् ॥ ९ ॥ चित्रावसो स्वस्ति ते पा
रमशीय ॥ संत्वमग्ने सूर्यस्य वर्चसागथाः समृषीणां स्तुते
न ॥ २० ॥ संप्रियेण धाम्ना समहमायुषा संवर्चसा संप्रजया सं
रायस्पोषेण ग्मिषीय ॥ अंधस्थांधो वो भक्षीय महस्थमहो

॥ स०॥
॥२०॥
स्पं

वो भक्षीय॥११॥ ऊर्ज्जस्थोर्ज्जं नो भक्षीय रायस्पोषस्थ रायस्पोषं वो भक्षीय॥ रेवती रमध्वमस्मिन्योनावस्मिन्गोष्ठेऽस्मिं क्षयेऽस्मिंल्लोके॥१२॥ इहैव स्त मा पगात॥ संहितासि विश्वरूप्यूर्ज्जा मा विश गौपत्येन॥१३॥ उप त्वाग्ने दिवे दिवे दोषावस्तर्द्धिया वयम्॥ नमो भरन्त एमसि॥१४॥ राजन्तमध्वराणां गोपामृतस्य दीदिविम्॥ वर्द्धमानं स्वे दमे॥१५॥ स नः पितेव सूनवेऽग्ने सूपायनो भव॥ सचस्वा नः स्वस्तये॥१६॥

३९

॥ वि०॥
॥२०॥

म

४०

अग्ने त्वन्नो अन्तम उत त्राता शिवो भवा वरूथ्यः॥ वसुरग्निर्वसुश्रवा अच्छा नक्षि द्युमत्तमं रयिं दाः॥१७॥ तं त्वा शोचिष्ठ दीदिवः सुम्नाय नूनमीमहे सखिभ्यः॥ स नो बोधि श्रुधी हवमुरुष्या णो अघायतः समस्मात्॥१८॥ इड एह्यदित एहि काम्या एत॥ मयि वः कामधरणं भूयात्॥१९॥ सोमानं स्वरणं कृणुहि ब्रह्मणस्पते॥ कक्षीवन्तं य औशिजः॥२०॥ यो रेवान्यो अमीवहा वसुवित्पुष्टिवर्द्धनः॥ स नः सिषक्तु य

॥ स० ॥
॥२१॥

स्तुरः ॥२१॥ मा नः शंसो अररुषो धूर्तिः प्रणङ्मर्त्यस्य ॥ रक्षा
णो ब्रह्मणस्पते ॥२२॥ महि त्रीणामवोस्तु द्युक्षं मित्रस्यार्य्यम्णः ॥
दुराधर्षं वरुणस्य ॥२३॥ नहि तेषाममा चन नाध्वसु वारणे
षु ॥ ईशे रिपुरघशंसः ॥२४॥ ते हि पुत्रासो अदितेः प्रजी
वसे मर्त्याय ॥ ज्योतिर्यच्छन्त्यजस्रं ॥२५॥ कदा चन स्तरीरसि
नेन्द्र सश्चसि दाशुषे ॥ उपोपेन्नु मघवन्भूय इन्नु ते दानं देव
स्य पृच्यते ॥२६॥ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि ॥ धि

वि०
२१॥

यो यो नः प्रचोदयात् ॥२७॥ परि ते दूळभो रथोस्माँ२ अश्नो
तु विश्वतः ॥ येन रक्षसि दाशुषः ॥ समिद्धो मा समर्द्धय प्रज
या च धनेन च ॥२८॥ अनु ० ॥२९॥ भूर्भुवः ॥ स्वः सुप्रजाः प्रज
याभूयासम् ॥ सुवीरो वीरैः सुपोषः पोषैः ॥३०॥ नर्य प्रजा
म्मे पाहि शंस्य पशून्मे पाहि ॥ आगन्म विश्ववेदसमस्म
भ्यं वसुवित्तमं ॥३१॥ अग्ने सम्राळभि द्युम्नमभि सह आयं
च्छस्व ॥ अयमग्निर्गृहपतिर्गार्हपत्यः प्रजाया वसुवित्तमः ॥३२॥

॥स०॥
॥२२॥

४३

अग्ने गृहपतेभि द्युम्नमभि सह आयच्छस्व ॥ गृहा मा बिभी
त मा वेपध्वमूर्जं बिभ्रत एमसि ॥४॥ ऊर्जं बिभ्रद्वः सुमनाः
सुमेधा गृहानैमि मनसा मोदमानः ॥ येषामध्येति प्रवस
न्येषु सौमनसो बहुः ॥५॥ गृहानुप ह्वयामहे ते नो जानं
तु जानतः ॥ उपहूता इह गाव उपहूता अजावयः ॥६॥ अ
थो अन्नस्य कीलाल उपहूतो गृहेषु नः ॥ क्षेमाय वः शां
त्यै प्रपद्ये ॥ शिवं शग्मं शंयोः शंयोः ॥७॥ अनु ॥४॥

॥नि०॥
॥२२॥

श्री

दर्व

४४

ग्घा सिनो हवामहे। मरुतश्च रिशादसः ॥ करंभेण सजोष
सः ॥१॥ यद्ग्रामे यदरण्ये यत्सभायां यदिंद्रिये ॥ यदेनश्चकृ
मा वयमिदं तदवयजामहे स्वाहा ॥२॥ मो षू ण इंद्रात्र पृत्सु
देवैरस्ति हि ष्माते शुष्मिन्नवयाः ॥ महश्चिद्यस्य मीढुषो
यव्या हविष्मतो मरुतो वंदते गीः ॥३॥ अक्रन्कर्म कर्मकृतः सह
वाचा मयोभुवा ॥ देवेभ्यः कर्म कृत्वास्तं प्रेत सचाभुवः ॥४॥
अवभृथ निचुंपुण। निचेरुरसि निचुंपुणः ॥ अव देवैर्दे

कर्म ५

॥ स० ॥
॥ २७ ॥

वदेवैर्देवकृतमेनोयासिषमवमर्त्यैर्मर्त्यकृतंपुरुराव्णोदेवरिषस्पा
हि ॥ ५ ॥ अनु० ॥ ६ ॥ पूर्णादर्वि परापत सुपूर्णा पुनरापत ॥ व
स्नेव विक्रीणावहा इषमूर्जं शतक्रतो ॥ १ ॥ देहि मे ददामि
ते नि मे धेहि नि ते दधे ॥ निहारं निहरामि ते निहारं निहरासि
मे स्वाहा ॥ २ ॥ अ० ॥ अक्षन्नमीमदन्त ह्यव प्रिया अधूषत ॥
अस्तोषत स्वभानवो विप्रा नविष्ठया मती योजा न्विन्द्र ते ह
री ॥ १ ॥ सुसंदृशं त्वा वयं मघवन्वन्दिषीमहि ॥ प्र नूनं पूर्ण

॥ नि० ॥
॥ २७ ॥

बन्धुरस्तुतो यासि वशाँ ॥ अनु योजा न्विन्द्र ते हरी ॥ २ ॥ मनो न्वा
हुवामहे नाराशंसेन स्तोमेन ॥ पितॄणां च मन्मभिः ॥ ३ ॥
आ न एतु मनः पुनः क्रत्वे दक्षाय जीवसे ॥ ज्योक् च सूर्यं दृशे
॥ ४ ॥ पुनर्नः पितरो मनो ददातु दैव्यो जनः ॥ जीवं व्रातं स
चेमहि ॥ ५ ॥ वयं सोम व्रते तव मनस्तनूषु बिभ्रतः ॥ प्रजाव
न्तः सचेमहि ॥ ६ ॥ अ० ॥ ७ ॥ एष ते रुद्र भागः सह स्वस्राम्बिक
या तं जुषस्व स्वाहा ॥ एष ते रुद्र भाग आखुस्ते पशुः ॥ १ ॥ अव

॥सं०॥
॥२४॥

८८

रुद्र। मंदीमस्य वेदेवं त्रियंबकं ॥ यथानो वस्यसस्करद्यथानः श्रे
यसस्करद्यथानो व्यवसाययात् ॥२॥ भेषजमसि। भेषजं गवेश्वा
य पुरुषाय भेषजं ॥ सुगं मेषाय मेष्ये ॥३॥ त्र्यंबकं यजामहे सुगं
धिं पुष्टिवर्धनं ॥ उर्वारुकमिव बंधनान्मृत्योर्मुक्षीय मामृतात्
॥४॥ त्र्यंबकं यजामहे सुगंधिं पतिवेदनं ॥ उर्वारुकमिव बंधे
नादितो मुक्षीय मामुतः ॥५॥ एतत्ते रुद्रावसं तेन परो मूजवतोती ॥३०॥
हि ॥ अवततधन्वा पिनाकावसः कृत्तिवासा अहिंसन्नः शिवः [illegible] ॥२४॥

न्नोतीहि ॥६॥ अ० ॥८॥ वाजिनो वाजजितो व्रतु भसोत्र स्मान्देतलः स्वि
रुमस्तंत्रुब लाय ॥ विश्वेदेवा अभिप स्तंब भूवस्त्माधिनोल
प्रजया धनेन ॥१॥ वाजस्य हे। वाजिनस्योप हूतत्रुपहूतस्य भक्षय
मि ॥ वाजेवाजी भूयासम् ॥२॥ सुविद्या प्रसूता। देव्य आपं दुत्रुले
तुनूम्॥ दीर्घायुत्वाय वर्चसे ॥३॥ कश्यपस्य त्र्यायुषं। जमदग्ने
स्त्र्यायुषम्। यद्देवानां त्र्यायुषं तन्नो अस्तु त्र्यायुषम् ॥४॥ येनेधा
ता। बृहस्पतेरिंद्रस्य चायुषे वपत ॥ तेनतेवपामि ब्रह्मणाजीवातें

॥ स० ॥

॥ २५ ॥

वेजीवनाय ॥५॥ दीर्घायुत्वायुबलायुवर्च्चसे सुप्रजास्त्वा
येच्चासा अयोजीवियारदः प्रान मू ॥६॥ ॥ इति तृतीयोध्या
यः ॥ समिधाग्निं ॥८॥ अग्निंज्योतिषंत्वा ॥८॥ उपप्रयंतो अध्व
रं ॥२८॥ भूर्भुवः ॥७॥ अग्धासिनोहवामहे ॥५॥ पूर्णादर्वि ॥२५॥
असन्नमीमदंत ॥६॥ एषते ॥६॥ वाजीनांवाजा ॥६॥ कं
डिकासंख्या ॥७६॥ ॥ ७४ ॥ ऋरिः ॥ ॐ मू ॥ एदमगन्मदे

॥ वि० ॥

वयजनं पृथिव्या यत्रे देवा सोअजुषंत विश्वै ॥ ऋक्सामा

॥ २५ ॥

४९

५०

भ्यां संतरंतोयजुर्भीरायस्पोषेण समिषामदेम ॥१॥ इमा आ
पः प्रामुंमे संतुदेवीरोषधेत्रायस्वस्वधितेमैनं हिंसीः
आपो अस्मान्मातरः शुंधयंतु घृतेन नोघृतप्वः पुनंतु ॥२॥
विश्वं हि रिप्रं प्रवहंति देवीरुदिदाभ्यः शुचिरापूत एमि ॥
दीक्षातपसोस्तनूरसितांत्वाशिवां शग्मां परिदधे भद्रं
वर्णं पुष्यन् ॥३॥ महीनां पयोसि वर्च्चोदा असि वर्च्चोमेदे
हि ॥ वृत्रस्य कनीनकासि चक्षुर्दा असि चक्षुर्मेदेहि ॥४॥

॥स०॥

॥२६॥ च्चस्पतिर्म्मा पुनातु वाक्पतिर्म्मा पुनातु देवो मा सविता पुनात्व
च्छिद्रेण पवित्रेण सूर्य्यस्य रश्मिभिः॥ तस्य ते पवित्रपते पवित्र
पूतस्य यत्कामः पुने तच्छकेयम्॥५॥ आ वो देवास ईमहे वामं
प्रयत्यध्वरे॥ आ वो देवास आशिषो यज्ञियासो हवामहे॥६॥
स्वाहा यज्ञं मनसः स्वाहोरोरंतरिक्षात्। स्वाहा द्यावापृथि
वीभ्यां स्वाहा वातादारभे॥७॥ प्रथमोनुवाकः॥ आकूत्यै प्रयुजे॥ ॥वि०॥
ग्नये स्वाहा मेधायै मनसेग्नये स्वाहा दीक्षायै तपसेग्नये स्वाहा॥२६॥

५१

५२

सरस्वत्यै पूष्णेग्नये स्वाहा॥ आपो देवीर्ब्बृहती र्विश्वशंभुवो
द्यावापृथिवी उर्वंतरिक्ष। बृहस्पतये हविषा विधेम स्वाहा॥९॥
विश्वो देवस्य नेतुर्म्मर्त्तो वुरीत सख्यं। विश्वो राय इषुध्यति
द्युम्नं वृणीत पुष्यसे स्वाहा॥२॥ अ०॥ ऋक्सामयोः शिल्पे स्थ
स्ते वामारभे ते मा पातम्॥ आस्य यज्ञस्योदृचः॥३॥ शर्म्मासि
शर्म्म मे यच्छ नमस्ते अस्तु मा मा हिंसीः॥ ऊर्ग्गस्यांगिरस्यूर्णं
म्रदा ऊर्ज्जं मे यच्छ॥२॥ सोमस्य नीविरसि विष्णोः शर्म्मासि शर्म्म

॥२०॥
॥२८॥

र्मुं यजमानस्य ॥ इन्द्रस्य योनिरसि सुसस्याः कृषीस्कृधि ॥३॥ ५३
उच्छ्रयस्व वनस्पत ऊर्ध्वो मा पाह्यंहसः ॥ आस्य यज्ञस्योदृ
चः ॥४॥ अज्रु वा॰ भृतं कृणुत । शृतं कृणुत भृतं कृणुत ॥ अग्नि
र्भुस्ता ग्निर्यज्ञो वनस्पतिर्यज्ञियः ॥७॥ देवीं धियं मनामहे सु
मृडीकामभिष्टये । वर्चोदां विश्वधायसं सुतीर्थां नो अस
द्वशे ॥२॥ ये देवा मनोजाता मनोयुजो दक्षक्रतवः । ते नो अव
न्तु ते नः पान्तु तेभ्यः स्वाहा ॥३॥ श्वात्राः पीता भवत यूयमापो ॥ वि॰ ॥ ॥२८॥

५१५ ५४

अस्माकं मन्तरुदरे सुशेवाः । ता अस्मभ्यमयक्ष्मा अनमी
वा अनागसः स्वदन्तु देवीरमृता ऋतावृधः ॥४॥ इयं ते य
ज्ञियो तनूरपो मुञ्चामि न प्रजाम् । अंहोमुचः स्वाहाकृताः
पृथिवीमाविशत पृथिव्या संभव ॥५॥ अग्ने त्वं सु जागृहि व
यं सुमन्दिषीमहि । रक्षाणो अप्रयुच्छन् प्रबुधे नः पुनस्कृधि
॥६॥ पुनर्मनः पुनरायुर्म आगात् पुनश्चक्षुः पुनः श्रोत्रं म
आगात् । पुनः प्राणः पुनरात्मा न आगात् । वैश्वानरो अद

॥ स० ॥

॥२८॥ स्वस्ति नु पाअग्निर्म्मा पातु दुरितादवद्यात् ॥ ७ ॥ त्वमग्ने व्रतपा असि देव आ मर्त्येष्वा ॥ त्वं यज्ञेष्वीड्यः ॥ ८ ॥ रास्वेयत्सोमा भूयो भर देवो नः सविता वसो र्दाता वस्वदात् ॥ ९ ॥ अ० ॥ एषा ते शुक्र तनूरेतद्वर्चस्तया सं भव भ्राजं गच्छ ॥ ऊर्गसि ध्रुता मनसा जुष्टा विष्णवे ॥ १ ॥ तस्यास्ते सत्यसवसः प्रसवे तन्वो यन्त्रमशीय स्वाहा ॥ शुक्रमसि चन्द्रमस्यमृतमसि वैश्वदेवमसि ॥ २ ॥ चिदसि मनासि धीरसि दक्षिणासि क्षत्रियासि यज्ञियास्यदितिरस्युभयतः शीर्ष्णी ॥ सा नः सु- ॥ नि० ॥ ॥२८॥

प्राची सुप्रतीची भव ॥ ३ ॥ मित्रस्त्वा पदि बध्नीतां पूषाध्वनस्पात्विन्द्रायाध्यक्षाय ॥ अनु त्वा माता मन्यतामनु पितानु भ्राता सगर्भ्योऽनु सखा सयूथ्यः ॥ ४ ॥ सा देवि देवमच्छेहीन्द्राय सोमं ॥ रुद्रस्त्वा वर्त्तयतु स्वस्ति सोमसखा पुनरेहि ॥ ५ ॥ अ० ॥ वस्व्यस्यदितिरस्यादित्यासि रुद्रासि चन्द्रासि ॥ बृहस्पतिष्ट्वा सुम्ने रण्वतु रुद्रो वसुभिरा चिके ॥ १ ॥ पृथिव्यास्त्वा मूर्द्धन्ना जिघर्म्मि देवयजने पृथिव्याः ॥ इडायास्पदमसि घृतवत्स्वाहा ॥ २ ॥ अस्मे रमस्व

॥स०॥
॥२०॥

५७

स्मे ते बंधुः ॥ खे रायो अस्मे रायः ॥३॥ मा वयं रायस्पोषेण वियौ
ष्म तोतो रायः ॥ समख्ये देव्या धिया सं दक्षिणयोरुचक्षसा ॥ मा
म आयुः प्रमोषीर्मो अहं तव वीरं विदेय तव देवि संदृशि ॥४॥
॥श्री०॥ एष ते गायत्रो भाग इति मे सोमाय ब्रूतादेष ते त्रैष्टुभो भा
ग इति मे सोमाय ब्रूतात् ॥ एष ते जागतो भाग इति मे सोमाय ब्रू
ताच्छंदोमानानां साम्राज्यं गच्छतादिति मे सोमाय ब्रूतात् ॥वि०॥
५७॥ आस्माकोसि शुक्रस्ते ग्रह्यः ॥ विचितस्त्वा विचिन्वंतु ॥२॥ ॥२०॥

५८

अभि त्यं देवं सवितारमोण्योः कविक्रतुमर्चामि सत्यस
वं रत्नधामभि प्रियं मतिं कविम् ॥ ऊर्ध्वा यस्यामतिर्भा अदि
द्युतत्सवीमनि हिरण्यपाणिरमिमीत सुक्रतुः कृपा स्वः ॥३॥
प्रजाभ्यस्त्वा प्रजास्त्वानुप्राणंतु प्रजास्त्वमनुप्राणिहि ॥४॥ ॥श्री०॥
चंद्रं त्वा ॥ चंद्रेण क्रीणामि शुक्रं शुक्रेणामृतममृतेन ॥ सग्मे
ते गोरस्मे ते चंद्राणि ॥७॥ तपसस्तनूरसि प्रजापतेर्वर्णः ॥ पर
मेण पशुना क्रीयसे सहस्रपोषं पुषेयं ॥२॥ मित्रो न एहि सु

॥स०॥
॥३०॥

मित्रंधृष्णुं स्तोरमा विप्रादक्षिणम् ॥३॥ यान्तुमंतः स्योनस्योन
म् ॥३॥ स्वानु भ्राजां घरिबं भोरि हस्तसुरे सतक्षो नो ॥ एतेवः
सोमुक्रयणास्तान्त्रे साधु म्भावोर्द भन्न ॥४॥ परिमा ग्नेदुश्चेरिता
द्बाधु स्वामा सुचे रिते भज ॥ उदायुषा स्वायुषोदस्थाममृतां अ
अनु ॥५॥ प्रतिपंथा मपद्महि स्वस्तिगामनेहसं ॥ येन विश्वाःप
रिद्विषो वृणक्ति विंदते वसु ॥६॥ अ ॥७॥ अदि स्वात्स्वग स्थे स्थे
सदु आ सीद ॥ अस्तभ्नाद्यामृषभो अंतरिक्षममिमीत वरि

५८

॥वि०॥
॥३०॥

दै६

माणं पृथिव्याः ॥ आसीदद्विश्वा भुवनानि सम्राड्विश्वेत्तानि
वरुणस्य व्रतानि ॥७॥ वनेषु व्यंतरिक्षं ततान वाजमर्वत्सु पय
उस्रियासु ॥ हृत्सु क्रतुं वरुणो विक्ष्वग्निं दिवि सूर्यमदधात्सो
ममद्रौ ॥२॥ सूर्यस्य चक्षु ररो हाग्नेरक्ष्णः कनीनकम् ॥ य
त्रैतशेभिरीयसे भ्राजमानो विपश्चिता ॥३॥ उस्रा एतं धूर्षाहौ
युज्येथा मनुजू अवीरहणो ब्रह्मचोदनौ ॥ स्वस्ति यजमान
स्य गृहान्गच्छतं ॥४॥ भद्रो मे सि प्रच्यवस्व भुवस्पते विश्वान्य

६०

॥स०५॥

॥३३॥

६१

भि धामानि । मा त्वा परिपरिणो विदन्मा त्वा परिपंथिनो विदन्मा त्वा वृका अघायवो विदन् । श्येनो भूत्वा परापत यजमानस्य गृहान्गच्छ तन्नौ संस्कृतम् ॥५॥ नमो मित्रस्य वरुणस्य चक्षसे महो देवाय तदृतं सपर्यत । दूरेदृशे देवजाताय केतवे दिवस्पुत्राय सूर्याय शंसत ॥६॥ वरुणस्योत्तंभनमसि वरुणस्य स्कंभसर्जनी स्थः । वरुणस्य ऋतसदन्यसि वरुणस्य ऋतसदनमसि वरुणस्य ऋतसदनमासीद ॥ याते । धामानि हवि

॥वि०॥ ॥२३॥

६२

षा यजंति ता ते विश्वा परिभूरस्तु यज्ञम् ॥ गयस्फानः प्रतरणः सुवीरो वीरहा प्रचरा सोम दुर्यान् ॥८॥ इदमगन्म ॥७॥ आकूत्यै प्रयुजे ॥४॥ ऋक्सामयो ॥४॥ अंतर्वणुत ॥९॥ एषाते ॥५॥ वस्व्यस्य ॥७॥ एषते ॥७॥ स्वंऽत्वा ॥६॥ अदित्यास्त्वा ॥८॥ उत्तिन्व तुर्योध्यायः ॥ कंडिकासंख्या ॥६८॥ ॥हरिः ॐ ॥ अग्नेस्तनूरसि विष्णवे त्वा सोमस्य तनूरसि विष्णवे त्वा ॥ अतिथेरातिथ्यमसि विष्णवे त्वा श्येनाय त्वा सोमभृते विष्णवे त्वाग्नये त्वा रायस्पोष

॥स०॥

॥३२॥

६२

६३

दे विष्णवे त्वा ॥१॥ अग्नेर्जनित्रमसि वृषणौ स्थः। उर्वश्यस्यायुरसि पुरूरवा असि। गायत्रेण त्वा छन्दसा मन्थामि त्रैष्टुभेन त्वा छꣳदसा मन्थामि जागतेन त्वा छंदसा मन्थामि ॥२॥ भवतन्नः समनसौ सचेतसावरेपसौ। मा यज्ञꣳ हिꣳसिष्टं मा यज्ञपतिं जातवेदसौ शिवौ भवतमद्य नः ॥३॥ अग्नावग्निश्चरति प्रविष्ट ऋषीणां पुत्रो अभिशस्तिपावा। स नः स्योनः सुयजा यजेह देवेभ्यो हव्यꣳ सदमप्रयुच्छन्त्स्वाहा ॥४॥ अ० ॥ आपतये त्वा गृह्णामि

वि०

॥३२॥

६४

परिपतये त्वा गृह्णामि। तनूनप्त्रे शाक्वराय शक्वन ओजिष्ठाय ॥१॥ अनाधृष्टमस्यनाधृष्यं देवानामोजः। अनभिशस्त्यभिशस्तिपा अनभिशस्तेन्यम् ॥२॥ अंजसा सत्यमुपगेषꣳ स्विते मा धाः ॥ अग्ने व्रतपास्त्वे व्रतपाः ॥३॥ या तव तनूरियꣳ सा मयि या मम तनूरेषा सा त्वयि। सह नौ व्रतपते व्रतान्यनु मे दीक्षां दीक्षापतिर्मन्यतामनु तपस्तपस्पतिः ॥४॥ अꣳशुरꣳशुष्टे देव सोमाप्यायतामिन्द्रायैक

स० ॥
२२

धनविदे॥ आतुभ्यमिंद्रः प्यायतामात्वमिंद्राय प्यायस्व॥ आ
प्याययास्मान्त्सखीन्त्सन्न्यामेधया॥ स्वस्तिते देव सोमसु
त्यामशीय॥६॥ एष्टा रायः प्रेषे भगाय॥ ऋतमृ
तवादिभ्यो नमो दिवे नमः पृथिव्यै॥७॥ याते अग्नेयःशया
तनूर्वर्षिष्ठा गह्वरेष्ठा॥ उग्रं वचो अपावधीत्त्वेषं वचो
अपावधीत्स्वाहा॥ याते अग्ने रजःशया तनूर्वर्षिष्ठागह्व
रेष्ठा॥ उग्रं वचो अपावधीत्त्वेषं वचो अपावधीत्स्वाहा॥ या

६५
॥ वि० ॥
॥ २२ ॥

ते अग्ने हरिशया तनूर्वर्षिष्ठा गह्वरेष्ठा॥ उग्रं वचो अपाव
धीत्त्वेषं वचो अपावधीत्स्वाहा॥८॥ अ० ॥ तप्तायनी मेसि वि
त्तायनी मेसि॥ अवतान्मा व्यथितमवतान्मा नाथितं॥१॥ वि
देदग्नेर्नभो नामाग्ने अंगिर आयुना नाम्नेहि॥ योस्यां पृथि
व्यामसि यत्तेनाधृष्टं नाम यज्ञियं तेन त्वा दधे॥ विदेदग्ने
र्नभो नामाग्ने अंगिर आयुना नाम्नेहि॥ यो द्वितीयस्यां पृथि
व्यामसि यत्तेनाधृष्टं नाम यज्ञियं तेन त्वा दधे॥ विदेदग्नेर्न

६६

॥स०॥

॥३४॥

ष्ठोनामाग्नेअंगिरआयुनानाम्नेहि॥ यस्तेतीयस्यांपृथिव्या
मसियत्तेनाधृष्टंनामयज्ञियंतेनत्वादधे॥ अग्नेत्वादेववी
तयेसिंहीरसिसपत्नसाहीदेवेभ्यःकल्पस्वसिंहीरसिसप
त्नसाहीदेवेभ्यःशुंधस्वसिंहीरसिसपत्नसाहीदेवेभ्यःशुंभस्व
॥२॥अ०॥ इंद्रघोषस्त्वावसुभिःपुरस्तात्पातुप्रचेतास्त्वारुद्रैः
पश्चात्पातु॥मनोजवास्त्वापितृभिर्दक्षिणतःपातुविश्वकर्मा॥वि०॥
त्वादित्यैरुत्तरतःपातु॥अ०॥ इदमहंतप्तंवार्बहिर्धायज्ञान्नि॥३५॥

सृजामि॥सिंहीरसिस्वाहासिंहीरस्यादित्यवनिस्वाहा॥२॥
सिंहीरसिब्रह्मवनिःक्षत्रवनिस्वाहासिंहीरसिसुप्रजाव
नीरायस्पोषवनिस्वाहा॥सिंहीरस्यावहदेवान्यजमा
नायस्वाहाभूतेभ्यस्त्वा॥३॥ध्रुवोसिपृथिवींदृंहध्रुव
क्षिदस्यंतरिक्षंदृंह॥ अच्युतक्षिदसिदिवंदृंहाग्ने
र्भस्मास्यग्नेःपुरीषमसि॥५॥ अ०॥ युंजतेमनउत
युंजतेधियोविप्राविप्रस्यबृहतोविपश्चितः॥ विहोत्रा

॥स०॥
॥३५॥

६९

दधे व यु॒नानि॑ दे॒कु ऋ॒न्म॒ही दे॒वस्य॑ स॒वि॒तुः प॑रि॒ष्टु॒तिः॥१॥ इ॒दं वि
ष्णु॒र्वि च॑क्रमे त्रे॒धा नि द॑धे प॒दम्॥ समू॑ढमस्य पांसु॒रे स्वा
हा॥२॥ इरा॑वती धेनु॒मती॒ हि भू॒तᳬं सू॑यव॒सिनी॒ मन॑वे दश॒स्या
स्या॥ व्य॑स्कभ्ना॒ रोद॑सी विष्ण॒वे ते॒ दाध॑र्थ पृथि॒वीम॒भितो॑ म॒
यूखै॒ स्वाहा॑॥३॥ दे॒व॒श्रु॒तौ दे॒वेष्वा घो॑षतम्॥ प्राची॒ प्रेत॑मध्व॒
रं क॒ल्पय॑न्ती ऊ॒र्ध्वं य॒ज्ञं न॑यतं॒ मा जि॑ह्वरतं॥४॥ स्वं गो॒ष्ठमा व॑ ॥वि०॥
दतं देवी दुर्ये आयु॒र्मा निर्वा॑दिष्टं प्र॒जां मा निर्वा॑दिष्टम्॥ अत्र॑ ॥२५॥

६०

रमेथां॒ वर्ष्म॑न्पृथि॒व्याः॥५॥ विष्णो॒र्नु कं॑ वी॒र्या॑णि॒ प्र वो॑चं॒ यः
पार्थि॑वानि विम॒मे रजांᳬसि॥ यो अस्क॑भाय॒दुत्त॑रᳬं स॒धस्थं॑
वि॒च॒क्र॒मा॒णस्त्रे॒धोरु॑गा॒यो विष्ण॑वे त्वा॥६॥ दि॒वो वा॑ विष्ण
उ॒त वा॑ पृथि॒व्या म॒हो वा॑ विष्ण उ॒रोर॒न्तरि॑क्षात्॥ उ॒भा हि हस्ता॒
वसु॑ना पृ॒णस्वा प्रय॑च्छ॒ दक्षि॑णा॒दोत स॒व्याद्विष्ण॑वे त्वा॥७॥ प्र
त॒द्विष्णु॑ स्तवते वी॒र्ये॑ण मृ॒गो न भी॒मः कु॑च॒रो गि॑रि॒ष्ठाः॥ य
स्यो॒रुषु॑ त्रि॒षु वि॒क्रम॑णेष्वधि क्षि॒यन्ति॒ भुव॑नानि॒ विश्वा॑॥८॥

॥सं०॥
॥२६॥

विष्णो रराटमसि विष्णोः श्नप्त्रे स्थो विष्णोः स्यूरसि विष्णोर्ध्रुवो
ऽसि ॥ वैष्णवमसि विष्णवे त्वा ॥२१॥ ॥अनु०॥ देवस्य त्वा सवितुः
प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां ॥ आददे नार्यसीदम
हं रक्षसां ग्रीवा अपिकृन्तामि ॥ बृहन्नसि बृहद्रवा बृहतीं
मिन्द्राय वाचं वद ॥ रक्षोहणं वलगहनं वैष्णवीम् ॥७॥ इद
महं तं वलगमुद्वपामि यन्नो निष्ट्यो यममात्यो निचखान ॥
इदमहं तं वलगमुद्वपामि यन्नः समानो यमसमानो नि

॥वि०॥
॥२६॥

६१

६२

चखान ॥ इदमहं तं वलगमुद्वपामि यन्नः सबन्धुर्यमस
बन्धुर्निचखान ॥ इदमहं तं वलगमुद्वपामि यन्नः सजा
तो यमसजातो निचखानोत्कृत्यां किरामि ॥८॥ स्वराडसि
सपत्नहा सत्रराडस्यभिमातिहा जनराडसि रक्षोहा सर्व
राडस्यमित्रहा ॥५३॥ रक्षोहणो वलगहनः प्रोक्षामि वैष्ण
वान् ॥ रक्षोहणो वलगहनोऽवनयामि वैष्णवान् ॥ रक्षोहणो
वलगहनोऽवस्तृणामि वैष्णवान् ॥४॥ रक्षोहणौ वलग

॥ स०॥

॥ न्व॥ ह्नाउपदधा[मि] मिवैष्णवीरक्षोहणौवलगहनोपर्यूहामि
वैष्णवी॥ वैष्णवमसिवैष्णवास्थ॥५॥ अनु०॥ देवस्यत्वास
वितुःप्रसवेश्विनोर्बाहुभ्यांपूष्णोहस्ताभ्याम्॥ आददेनार्य
सीदमहꣳरक्षसांग्रीवाअपिकृन्तामि॥ यवोसियवयास्म
द्वेषोयवयारातीः॥ दिवेत्वांतरिक्षायत्वापृथिव्यैत्वा॥ २॥ शुं
धंतांलोकाःपितृषदनाःपितृषदनमसि॥ उद्दिवꣳस्तभा॥ वि०॥
नांतरिक्षंपृणदृꣳहस्वपृथिव्यां॥ ३॥ द्युतानस्त्वामारुतोमि॥ न्व॥

नोतुमित्रावरुणौध्रुवेणधर्मणा॥ ब्रह्मवनित्वाक्षत्रवनि
रायस्पोषवनिपर्यूहामि॥ ३॥ ब्रह्मदृꣳहक्षत्रंदृꣳहायुर्दृ
ꣳहप्रजांदृꣳह॥ ध्रुवासिध्रुवोस्मिन्यजमानआयतनेभू
यात्॥ घृतेनद्यावापृथिवीपूर्येथामिंद्रस्यछदिरसिवि
श्वजनस्यछाया॥ ४॥ परित्वा॥ गिर्वणोगिरइमाभवंतुवि
श्वतः वृद्धायुमनुवृद्धयोजुष्टाभवंतुजुष्टयः॥ ५॥ इंद्रस्य
स्यूरसींद्रस्यध्रुवोसि॥ ऐंद्रमसिवैश्वदेवमसि॥ ६॥ अ०॥

॥स०॥

॥३८॥ विभूरसि प्रवाहणो वह्निरसि हव्यवाहनः । श्वात्रोसि प्रचेता ७५
स्तुथोसि विश्ववेदाः ॥१॥ उशिगसि कविरंघारिरसि बंभारिः
अवस्यूरसि दुवस्वां छुंध्यूरसि मार्ज्जालीयः ॥२॥ ऋतधामा
सि स्वर्ज्योतिः समुद्रोसि विश्वव्यचाः । अजोस्येकपादहि
रसि बुध्न्यः ॥३॥ सम्राडसि कृशानुः परिषद्योसि पवमानः
नभोसि प्रतक्वा मृष्टोसि हव्यसूदनः ॥४॥ समुद्रोसि विश्व ॥२०॥
वेदा अनाप्तिरेकस्य प्रतिष्ठा । आग्नेयः सगराः सगरास्थस ॥३८॥

७६
गरेण नाम्ना रौद्रेणानीकेन । पात माग्नयः पिपृत माग्नयो नमो
वोस्तु मा मा हिंसिष्ट ॥५॥ ज्योतिरसि विश्वरूपं विश्वेषां देवानां
समित् । त्वं सोम तनूकृद्भ्यो द्वेषोभ्योन्यकृतेभ्यः उरु यन्तासि
वरूथं स्वाहा । जुषाणो अप्तुराज्यस्य वेतु स्वाहा ॥७॥ अग्ने न
य सुपथा राये अस्मान्विश्वानि देव वयुनानि विद्वान् । युयो
ध्यस्मज्जुहुराणमेनो भूयिष्ठां ते नम उक्तिं विधेम ॥८॥ अयन्नो
अग्निर्वरिवस्कृणोत्वयं मृधः पुर एतु प्रभिंदन् । अयं वाजां

॥स्व०॥

६७

॥२१॥ जयन्तु वाजसातावग्नये त्वाग्नेयं जयन्तु जर्हिषाणाः स्वाहा ॥३॥ उरु वि
ष्णो विक्रमस्वोरु क्षयाय नस्कृधि । घृतं घृतयोने पिब प्रप्र य
ज्ञपतिं तिर स्वाहा ॥४॥ देव सवितरेष ते सोमस्तं रक्षस्व मा त्वा
दभन् । एतत्त्वं देव सोम देवो देवाँ२ उपागाः ॥५॥ इदमहं म
नुष्यान्त्सह रायस्पोषेण स्वाहा निर्वरुणस्य पाशान्मुच्ये ॥ अ
ग्ने व्रतपास्त्वे व्रतपाः ॥६॥ या तव तनूर्मय्यभूदेषा सा त्वयि या ॥ वि०
मम तनूस्त्वय्यभूदियं सा मयि । यथायथं नौ व्रतपते व्रता ॥२१॥

न्वनु मे दीक्षां दीक्षापतिरमंस्तानु तपस्तपस्पतिः ॥७॥
॥अ०॥ उरु विष्णो विक्रमस्वोरु क्षयाय नस्कृधि ॥ घृतं घृ
तयोने पिब प्रप्र यज्ञपतिं तिर स्वाहा ॥१॥ अत्यन्याँ२ अ
गान्नान्याँ२ उपागाम् ॥ अर्वाक् त्वा परेभ्यः परोऽवरेभ्यः
॥२॥ तं त्वा जुषामहे देव वनस्पते देवयज्यायै देवास्त्वा
देवयज्यायै जुषन्तां विष्णवे त्वा ॥३॥ ओषधे त्रायस्व स्वध
ते मैनं हिंसीः ॥ दिवं मा लेखीरन्तरिक्षं मा हिंसीः

।स्व० ॥
॥ ४ ॥

पृथिव्याः सम्भव ॥ ४ ॥ अयꣳ हि त्वा स्वधितिस्तेतिजानः प्रणि
नाय महते सौभगाय ॥ अतस्त्वं देव वनस्पते शतवल्शो
विरोह सहस्रवल्शा वि वयꣳ रुहेम ॥ ५ ॥ इति पञ्चमो
ध्यायः ॥ अग्नेस्तनूः ॥ ४ ॥ आपतये त्वा ॥ ८ ॥ तप्तायनि
मेसि ॥ २ ॥ इन्द्रघोषस्त्वा ॥ ६ ॥ युञ्जते मन ॥ ९ ॥ देवस्य त्वा ॥ ६ ॥
विभूरसि ॥ ७ ॥ उरु विष्णो ॥ ५ ॥ नवानुवाकः ॥ कण्डिकासं ॥ वि ॥
ख्या ॥ ४३ ॥ हरिः ॐ ॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनो ॥ ४० ॥

र्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्याम् ॥ आददे नार्यसीदमहꣳ रक्ष
सो ग्रीवा अपि कृन्तामि ॥ यवोसि यवयास्मद्द्वेषो यवया
रातीः ॥ दिवे त्वान्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वा ॥ शुन्धन्ताँल्लो
काः पितृषदनाः पितृषदनमसि ॥ १ ॥ अग्रेणीरसि स्वा
वेश उन्नेतॄणामेतस्य वित्तादधि त्वा स्थास्यति ॥ देवस्त्वा
सविता मध्वानक्तु सुपिप्पलाभ्यस्त्वौषधीभ्यः ॥ दिवम
ग्रेणास्पृक्ष आन्तरिक्षं मध्येनाप्राः पृथिवीमुपरेणा

सं० ।
॥४१॥

ढ्हिहिः॥ २॥ यान्तु धामा न्युश्मसि गमध्ध्ये यत्र गावो भूरि
शृंगा अयासः॥ अत्राहे तदुरुगायस्य विष्णोः परमं
पदमवभारिभूरि॥ ३॥ ब्रह्मवनिं त्वा क्षत्रवनिं रायस्पो
षवनिं पर्यूहामि॥ ब्रह्म दृꣳह क्षत्रं दृꣳहायुर्दृꣳह प्रजां
दृꣳह॥ ४॥ विष्णोः कर्माणि पश्यत यतो व्रतानि पस्पशे॥
इंद्रस्य युज्यः सखा॥ ५॥ तद्विष्णोः परमं पदꣳ सदा पश्यं
ति सूरयः॥ दिवीव चक्षुराततम्॥ ६॥ परिवीरसि परि

वि
४

त्वा देवी र्विशो व्ययन्ताम्॥ परीमं यजमानꣳ रायो मनुष्या
णाम्॥ दिवः सूनुरस्येष ते पृथिव्यां लोक आरण्यस्ते पशुः
॥ ७॥ प्रथम ०॥ उपावीरस्युप देवान्दैवी र्विशः प्रागुरुशि
जो वह्नितमान्॥ देव त्वष्टर्वसु रम हव्या ते स्वदन्ताम्॥ ५१॥
रेवती रमध्वं बृहस्पते धारया वसूनि॥ ऋतस्य त्वा देवह
विः पाशेन प्रतिमुञ्चामि धर्षा मानुषः॥ देवस्य त्वा सवितुः
प्रसवे ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्याम्॥ २॥ अग्नीषोमाभ्यां

॥स॰॥
॥४२॥

८३

जुष्टं नियुनज्मि ॥ अद्भ्यस्त्वौषधीभ्यः प्रोक्षाम्यनु त्वा माता मन्य
तामनु पितानु भ्राता सगर्भ्योनु सखा सयूथ्यः । अग्नीषोमा
भ्यां त्वा जुष्टं प्रोक्षामि ॥३॥ अपां पेरुरस्यापो देवीः स्वदंतु ॥
स्वात्तं चित्सद्देवहविः ॥४॥ सं ते प्राणो वातेन गच्छतां समंगा
नि यजत्रैः संयज्ञपतिराशिषा ॥५॥ घृतेनाक्तौ पशुंस्त्राये
थाꣳ रेवति यजमाने प्रियं धा आविश ॥६॥ उरोरंतरिक्षा
त्सजूर्देवेन वातेन ॥ अस्य हविषस्त्मना यज समस्य तन्वा भ

वि॰
४२

८४

वा ॥७॥ वर्षो वर्षीयसि यज्ञे यज्ञपतिं धाः ॥ स्वाहा देवेभ्यो दे
वेभ्यः स्वाहा ॥ माहिर्भूर्मा पृदाकुः ॥८॥ अनु॰ ॥ नमस्त
आतानानर्वा प्रेहि ॥ घृतस्य कुल्या उप ऋतस्य पथ्या अनु ॥१॥
देवीरापः शुद्धा वोढ्वꣳ सुपरिविष्टा देवेषु सुपरिविष्टा वयं
परिवेष्टारो भूयास्म ॥२॥ वाचं ते शुंधामि प्राणं ते शुंधामि चक्ष
स्ते शुंधामि श्रोत्रं ते शुंधामि ॥ नाभिं ते शुंधामि मेढ्रं ते शुं
धामि पायुं ते शुंधामि चरित्रांस्ते शुंधामि ॥३॥ मनस्त आ

॥श्री०॥
॥४२॥

प्यायतां वाक्त आप्यायतां प्राणस्त आप्यायतां चक्षुस्त आप्या
यतां श्रोत्रं त आप्यायतां । यत्ते क्रूरं यदास्थितं तत्त आप्याय
तां तत्ते निष्ट्यायतां तत्ते शुध्यतु शमहोभ्यः ॥४॥ ओं ओषधे त्राय
स्व स्वधिते मैनं हिंसीः । रक्षसां भागोसि निरस्तं रक्षः ॥५॥
इदमहं रक्षो भितिष्ठामीदमहं रक्षो वबाध । इदमहं रक्षो
धमं तमो नयामि ॥६॥ घृतेन द्यावापृथिवी प्रोर्णुवाथां वा
यो वे स्तोकानामग्निराज्यस्य वेतु स्वाहा । स्वा

॥श्री०॥
॥४२॥

८६

हा कृते ऊर्ध्वनभसं मारुतं गच्छतम् ॥७॥ ओं ॥ सं ते मनो म
नसा सं प्राणः प्राणेन गच्छताम् ॥ रेडस्यग्निष्ट्वा श्रीणात्वा
पस्त्वा समरिणन् ॥९॥ वातस्य त्वा ध्राज्यै पूष्णो रंह्या ऊ
ष्मणो व्यथिषत् प्रयुतं द्वेषः ॥१०॥ घृतं घृतपावानः पिब
त वसां वसापावानः पिबत ॥ अन्तरिक्षस्य हविरसि स्वा
हा ॥ ओं ॥ दिशः प्रदिश आदिशो विदिश उद्दिशो दिग्भ्यः
स्वाहा ॥ ऐन्द्रः प्राणो अङ्गे अङ्गे निदीध्यदैन्द्र उदानो अङ्गे

पस०॥
॥४६॥

अग्ने निदीधे ॥४॥ देवंच ष्ट भूरितेसंःसमेतुसलक्ष्मायद्विषु
रूपंभवाति। देवत्रायंतमवसेसखायोनुत्वामातापितु
रोमदंतु ॥५॥ चतुर्थोनुवाकः॥ समुद्रंगच्छस्वाहा देवंःस
वितारंगच्छस्वाहा। अंतरिक्षंगच्छस्वाहा मित्रावरुणौगच्छस्वा
हा। अहोरात्रेगच्छस्वाहा छंदांःसिगच्छस्वाहा। द्यावापृथि
वीगच्छस्वाहा सोमंगच्छस्वाहा॥ यज्ञंगच्छस्वाहा नभोदिव्यं
गच्छस्वाहा॥ अग्निंवैश्वानरंगच्छस्वाहा मनोमेहार्दियच्छ॥

पवि०॥
॥४६॥

दिवंतेधूमोगच्छत्वंतरिक्षंज्योतिः॥ पृथिवींभस्मनापृणस्वा
हा ॥१२॥ मापोमौषधीर्हिंःसीर्धाम्नोधाम्नोराजंःस्ततोवरु
णनोमुंच॥ यदाहुरघ्न्याइतिवरुणेतिशपामहेततोवरुण
नोमुंच॥१३॥ सुमित्रियानआपओषधयःसंतुदुर्मित्रिया
स्तस्मैसंतु॥ योस्मान्द्वेष्टियंचवयंद्विष्मः॥१४॥ इदमापःप्र
वहतयत्किंचदुरितंमयि॥ यद्वाहमभिदुद्रोहयद्वाशेपउ
तानृतम् ॥१५॥ पंचमोनुवाकः॥ हविष्मतीरिमाआपो

॥स०॥ ॥४५॥

स्तु

विष्णोः क्राविं यासु जि। ह विष्णोर्न्देवो अ ध्रुवोरोह विष्णो अस्तृ र्यः॥१॥ अग्नेर्वोऽपन्नगृहस्य सदसि सादयामि। इन्द्राग्न्यो र्भागधेयी स्थ मित्रावरुणयो र्भागधेयी स्थ॥ विश्वेषां देवानां भागधेयी स्थ॥२॥ अमूर्या उप सूर्ये याभिर्वा सूर्यः सह॥ ता नो हिन्वन्त्वध्वरम्॥३॥ षष्ठोऽनुवाकः॥ हृदे त्वा मनसे त्वा दिवे त्वा सूर्याय त्वा। ऊर्ध्वो अध्वरं दिवि देवेषु होत्रा यच्छ॥१॥ सोम राजन् विश्वास्त्वं प्रजा उपावरोह

॥वि०॥ ॥४५॥

८८

९०

विश्वास्त्वां प्रजा उपावरोहन्तु॥२॥ शृणोत्वग्निः समिधा हवं मे शृण्वन्त्वापो धिषणाश्च देवीः। श्रोता ग्रावाणो विदुषो न यज्ञं शृणोतु देवः सविता हवं मे स्वाहा॥३॥ देवीरापो। अपान्नपा द्यो व ऊर्मिर्हविष्य॥ इन्द्रियावान्मदिन्तमः॥४॥ तन्देवेभ्यो। देवत्रा दत्त शुक्रपेभ्यः॥ येषां भाग स्थ स्वाहा॥५॥ कार्षिरसि समुद्रस्य त्वा क्षित्या उन्नयामि। समापो अद्भिरग्मत समोषधीभिरोषधीः॥६॥ यमग्ने पृत्सु

॥२१०॥ ॥४६॥ ६१

मर्त्यमर्वा वाजेषु यं जुनाः ॥ स यन्ता शश्वतीरिषः स्वाहा ॥ ८ ॥ सप्तमोऽनुवाकः ॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्याम् ॥ आददे रावासि गभीरमिममध्वरं कृधीन्द्राय सुषूतमम् ॥ उत्तमेन पविनोर्जस्वन्तं मधुमन्तं पयस्वन्तं निग्राभ्याः स्थ देवश्रुतस्तर्पयत मा ॥ १ ॥ मनो मे तर्पयत वाचं मे तर्पयत प्राणं मे तर्पयत चक्षुर्मे तर्पयत श्रोत्रं मे तर्पयत ॥ आत्मानं मे तर्पयत प्रजां मे तर्पयत पशून्मे त ॥२१०॥ ॥४६॥

णा

६२

र्पयत गणान्मे तर्पयत गणा मे मा वितृषन् ॥ २ ॥ इन्द्राय त्वा वसुमते रुद्रवत इन्द्राय त्वादित्यवत इन्द्राय त्वाभिमातिघ्ने श्येनाय त्वा सोमभृतेऽग्नये त्वा रायस्पोषदे ॥ ३ ॥ यत्ते सोम दिवि ज्योतिर्यत्पृथिव्यां यदुरावन्तरिक्षे तेनास्मै यजमानायोरु राये कृध्यधि दात्रे वोचः ॥ ४ ॥ श्वात्राः स्थ वृत्रतुरो राधोगूर्ता अमृतस्य पत्नीः ॥ ता देवीर्देवत्रेमं यज्ञं नयतोपहूताः सोमस्य पिबत ॥ ५ ॥ मा भेर्मा संविक्था ऊर्जं धत्स्व स्वा ३

।स॰।। ।।४८।

धिर्षेएे वीङ्गी सुतीवीळ्येथा मूर्जं दधा थां ।। पा मा ह्लोनसो
मेः ।। ६ ।। प्रा ग पाशुर्दगधुराक्सुर्वत्तस्वादिपूश्ना धोवंतु ।। अं
व निष्पर स मुरीर्विदाभू ५ ।। स्व मंक्रुः अग्रह्णं सिषोदुवः पू
विष्ठु मर्स्यं ह्ह । नस्य दंन्यो मेघवन्न स्तिम ड्रिलैं ह्रुभ्रवी भितं
नच ।। ८ ।। ।। इति षष्ठमोध्यायाकंठिका सरव्या ।।५ः।। देव
स्यत्वा ।। ७ ।। उपावीरस्यु ।। ८ ।। नमस्ते ।। ७ ।। संते ।। ५ ।। समुद्रं
गच्छ ।। ५ ।। हविष्मतीरिमा ।। ७ ।। देवस्यत्वा ।। ८ ।। सप्तमोनुवाकः ।।

।।वि॰।। ।।४८।

।। ।।४९।। ।। हरिः ॐ मू ।। वाचस्पतयेपवस्व वृष्ण्यो अंशुभ्या
गभस्तिपूतः ।। देवो देवेभ्यः पवस्व येषां भागोसि मधुमत्तो
नं इषेस्त्वा धि ।। १ ।। यत्ते सोमादाभ्यं नाम जागृवि तस्मै ते सोम
सोमाय स्वाहा ।। स्वाहोर्वन्तरिक्षमन्वेमि स्वाङ्कृतोसि विश्वे
भ्य इन्द्रियेभ्यो दिव्येभ्यः पार्थिवेभ्यः ।। २ ।। मनस्त्वाष्टु स्वाहा त्वा
स्वभव सूर्याय ।। देवेभ्यस्त्वा मरीचिपेभ्यो देवांशो यस्मै त्वे
डे ।। तत्सत्यमुपरिप्रुता भङ्गेन हतोसौ फट् ।। प्राणाय त्वा व्या

॥ स० ॥
॥ ४८ ॥

ना यत्वा ॥ ३ ॥ प्रथमोनुवाकः ॥ उपयामगृहीतोस्यंतर्यछम
घवन्पाहि सोमम् । उरुष्य रायो वेषो यजस्व ॥ १ ॥ अंतस्ते द्या
वापृथिवी दधाम्यंतर्दधाम्युर्वंतरिक्षम् । सजूर्देवेभिरवरैः
परैश्चांतर्यामे मघवन्मादयस्व ॥ स्वाहोर्वंतरिक्षमन्वेमि
स्वांकृतोसि विश्वेभ्य इंद्रियेभ्यो दिव्येभ्यः पार्थिवेभ्यः ॥ मन
स्त्वाष्टु स्वाहा त्वा सुभव सूर्याय देवेभ्यस्त्वा मरीचिपेभ्य
उदानाय त्वा ॥ २ ॥ द्वितीयोनुवाकः ॥ आवायो भूष शुचि

॥ वि० ॥
॥ ४८ ॥

पा उप नः सहस्रं ते नियुतो विश्ववार । उपो ते अंधो मद्य
मयामि यस्य देव दधिषे पूर्वपेयं वायवे त्वा ॥ १ ॥ इंद्रवा
यू इमे सुता उप प्रयोभिरागतम् । इंदवो वामुशंति हि । उ
पयामगृहीतोसि वायव इंद्रवायुभ्यां त्वैष ते योनिः सजो
षोभ्यां त्वा ॥ २ ॥ तृतीयोनुवाकः ॥ अयं वां मित्रावरुणा
सुतः सोम ऋतावृधा । ममेदिह श्रुतं हवम् । उपयाम
गृहीतोसि मित्रावरुणाभ्यां त्वा ॥ १ ॥ राया वयं ससवांसः

॥स०॥
॥४१॥

सोमं देम हव्येन देवाय वसेनगा वः ॥ तां धेनुं मित्रावरुणा युवं नो विश्वाहा धत्तमनपस्फुरन्तीम् ॥ एष ते योनिर्ऋतायुभ्यां त्वा ॥२॥ चतुर्थोऽनुवाकः ॥ या वां कशा मधुमत्यश्विना सूनृतावती ॥ तया यज्ञं मिमिक्षतम् ॥ उपयामगृहीतोऽस्यश्विभ्यां त्वैष ते योनिर्माध्वीभ्यां त्वा ॥३॥ पंचमोऽनुवाकः ॥ तं प्रत्नथा पूर्वथा विश्वथेमथा ज्येष्ठतातिं बर्हिषदं स्वर्विदम् ॥ प्रतीचीनं वृजनं दोहसे धुनिमाशुं जयन्त

॥वि०॥
॥४१॥

२८

मनु यासु वर्द्धसे ॥ उपयामगृहीतोऽसि शण्डाय त्वा ॥७॥ एष ते योनिर्वीरतां पाह्यपमृष्टः शण्डो देवास्त्वा शुक्रपाः प्रणयन्त्वनाधृष्टासि ॥ सुवीरो वीरान्प्रजनयन्परीह्यभि रायस्पोषेण यजमानम् ॥ संजग्मानो दिवा पृथिव्या शुक्रः शुक्रशोचिषा निरस्तः शण्डः शुक्रस्याधिष्ठानमसि ॥८॥ अच्छिन्नस्य ते देव सोम सुवीर्यस्य रायस्पोषस्य ददितारः स्याम ॥ सा प्रथमा संस्कृतिर्विश्ववारा स प्रथमो वरुणो मि

॥स०॥
॥५०॥

८८

ओं अग्निः ॥३॥ सप्रथमो बृहस्पतिश्चिकित्वांस्तस्मा इंद्रा
यसुतमाजुहोतस्वाहा ॥ तृंपंतु होत्रा मध्वोयाः स्विष्टायासु
प्रीताः सुहुतयत्स्वाहा ॥४॥ षष्ठमेनुवाकः ॥ अयं वेनश्चोदयत्पृश्नि
गर्भाज्योतिर्जरायूरजसोविमाने ॥ इममपां संगमेसू
र्यस्य शिशुंनविप्रामतिभीरिहंति ॥ उपयामगृहीतोसि
मर्कायत्वा ॥७॥ मनोनयेषुहवनेषुतिग्मं विपः शच्याव
नुथोद्रवंता ॥ आयः शर्याभिस्तुविनृम्णोअस्याश्रीणीता

॥वि०॥
॥५०॥

१००

दिशंगभस्तौ ॥२॥ एषतेयोनिः प्रजाः पाह्यपमृष्टोमर्कोदे
वास्त्वामंथिपाः प्रणयंत्वनाधृष्टासि सुप्रजाः प्रजाः प्रज
नयन्परीह्यभिरायस्पोषेणयजमानम् ॥ संजग्मानोदि
वापृथिव्यामंथीमंथिशोचिषा निरस्तोमर्कोमंथिनोधि
ष्ठानमसि ॥३॥ अच्छिन्नस्यते देवसोमसुवीर्यस्परायस्पो
षस्यददितारःस्याम ॥ साप्रथमासंस्कृतिर्विश्ववारासप्र
थमोवरुणोमित्रोअग्निः ॥४॥ सप्रथमोबृहस्पतिश्चिकित्वा

॥स०॥
॥५१॥

ᳪस्तस्मा इन्द्राय सुतमाजुहोत स्वाहा। तृम्पन्तु होत्रा मध्वो याः स्वि
ष्टा याः सुप्रीताः सुहुता यत्स्वाहा॥५॥ सप्तमोनुवाकः॥ ये देवासो दिव्येका
दश स्थ पृथिव्या मध्येकादश स्थ। अप्सुक्षितो महिनैकाद
श स्थ ते देवासो यज्ञमिमं जुषध्वम्॥७॥ उपयामगृहीतोस्या
ग्रयणोसि स्वाग्रयणः। पाहि यज्ञं पाहि यज्ञपतिम्॥२॥ विष्णु
स्त्वामिन्द्रियेण पातु विष्णुं त्वं पाह्यभि सवनानि पाहि। सोमः प
वते सोमः पवते सोमः पवते॥२॥ अस्मै ब्रह्मणे। पवतेस्मै क्ष

॥वि०॥
॥५१॥

त्राय पवतेस्मै सुन्वते यजमानाय पवते। इष ऊर्जे पवते
द्भ्य ओषधीभ्यः पवते द्यावापृथिवीभ्यां पवते सुभूताय प
वते ब्रह्मवर्चसाय पवते। विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य एष ते योनि
र्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः॥४॥ अष्टमोनुवाकः॥ उपयामगृही
तोसीन्द्राय त्वा बृहद्वते वयस्वत उक्थायुवं गृह्णामि। यत्त
इन्द्र बृहद्वयस्तस्मै त्वा विष्णवे त्वैष ते योनिरुक्थेभ्यस्त्वा॥७॥
देवेभ्यस्त्वा। देवाव्युवं गृह्णामि यज्ञस्यायुषे मित्रावरुणाभ्यां

।ने।

॥ शु० ॥
॥ ५२ ॥

त्वा देवायुवं गृह्णामि यज्ञस्यायुषे । इन्द्राय त्वा देवायुवं गृह्णा
मि यज्ञस्यायुष इन्द्राग्निभ्यां त्वा देवायुवं गृह्णामि यज्ञस्या
युषे । इन्द्राय त्वा देवायुवं गृह्णामि यज्ञस्यायुष इन्द्रावरुणा
भ्यां त्वा देवायुवं गृह्णामि यज्ञस्यायुषे । इन्द्राबृहस्पतिभ्यां
त्वा देवायुवं गृह्णामि यज्ञस्यायुष इन्द्राविष्णुभ्यां त्वा देवा
युवं गृह्णामि यज्ञस्यायुषे ॥ २ ॥ मूर्द्धानं दिवो अरतिं पृथि
व्या वैश्वानरमृत आजातमग्निम् । कविं सम्राजमति

॥ शि० ॥
॥ ५२ ॥

॥ शु० ॥
॥ ५३ ॥

मणमसि ॥ ७ ॥ छ ॥ उपयामगृहीतोसि मधवे त्वोपयामगृही
तोसि माधवाय त्वा । उपयामगृहीतोसि शुक्राय त्वोपयाम
गृहीतोसि शुचये त्वा । उपयामगृहीतोसि नभसे त्वोपया
मगृहीतोसि नभस्याय त्वा । उपयामगृहीतोसीषे त्वोप
यामगृहीतोस्यूर्जे त्वा । उपयामगृहीतोसि सहसे त्वोपया
मगृहीतोसि सहस्याय त्वा । उपयामगृहीतोसि तपसे त्वोप
यामगृहीतोसि तपस्याय त्वा । उपयामगृहीतोस्यंहसस्प

॥ शि० ॥
५३

र्थिनं जनानामासन्नं पात्रे जनयन्त देवाः ॥२॥ उपयामगृही
तोसि ध्रुवोसि ध्रुवक्षितिर्ध्रुवाणां ध्रुवतमोच्युतानाम
च्युतक्षित्तमः ॥ एष ते योनिर्वैश्वानराय त्वा ॥४॥ ध्रुवं ध्रुवे
ण मनसा वाचा सोममवनयामि । अथा न इन्द्र इद्विशोस
पत्नाः समनसस्करत् ॥५॥ यस्ते द्रप्स स्कन्दति यस्ते अंशु
र्ग्रावच्युतो धिषणयोरुपस्थात् । अध्वर्योर्वा परि वा यः
पवित्रात् तं ते जुहोमि मनसा वषट्कृतं स्वाहा देवानामुत्क्र

तये त्वा ॥७॥६॥ इन्द्राग्नी आ गतं सुतं गीर्भिर्नभो वरेण्यं ।
अस्य पातं धियेषिता । उपयामगृहीतोसीन्द्राग्निभ्यां त्वै
ष ते योनिरिन्द्राग्निभ्यां त्वा ॥७॥६॥ आ घा ये अग्निमिन्ध
ते स्तृणंति बर्हिरानुषक् । येषामिन्द्रो युवा सखा । उपया
मगृहीतोस्यग्नीन्द्राभ्यां त्वैष ते योनिरग्नीन्द्राभ्यां त्वा ७
ओमासश्चर्षणीधृतो विश्वे देवास आ गत । दाश्वांसो
दाशुषः सुतम् । उपयामगृहीतोसि विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य

य०सं०॥
॥पृष्ठ॥

एष ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः ॥३३॥ विश्वे देवास
आगत शृणुता म इमं हवम्। एदं बर्हिर्निषीदत। उ
पयामगृहीतोसि विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य एष ते योनिर्वि
श्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः ॥३४॥ इन्द्र मरुत्व इह पाहि सोमं
यथा शार्याते अपिबः सुतस्य। तव प्रणीती तव शूर श
र्मन्ना विवासन्ति कवयः सुयज्ञाः। उपयामगृहीतोसी
न्द्राय त्वा मरुत्वत एष ते योनिरिन्द्राय त्वा मरुत्वते ॥३५॥ म

नि०
५४

रुत्वन्तं वृषभं वावृधानमकवारिं दिव्यं शासमिन्द्रम्। विश्वासा
हमवसे नूतनायोग्रं सहोदामिह तं हुवेम। उपयामगृही
तोसीन्द्राय त्वा मरुत्वत एष ते योनिरिन्द्राय त्वा मरुत्वते ॥३६॥
उपयामगृहीतोसि मरुतां त्वौजसे त्वा ॥३६॥ सजोषा इन्द्र स
गणो मरुद्भिः सोमं पिब वृत्रहा शूर विद्वान्। जहि शत्रूँ२ र
प मृधो नुदस्वाथाभयं कृणुहि विश्वतो नः। उपयामगृहीतो
सीन्द्राय त्वा मरुत्वत एष ते योनिरिन्द्राय त्वा मरुत्वते ॥३७॥

॥स०॥

॥५५॥

महां२इंद्रो नृवदा चर्षणिप्रा उत द्विबर्हा अमिनः सहोभिः
॥अस्मद्र्यग्वावृधे वीर्यायोरुः पृथुः सुकृतः कर्तृभिर्भू
त्॥ उपयामगृहीतोसि महेंद्राय त्वैष ते योनिर्महेंद्राय
त्वा॥१॥ ध॥ महां२इंद्रो य ओजसा पर्जन्यो वृष्टिमां२
इव॥ स्तोमैर्वत्सस्य वावृधे॥ उपयामगृहीतोसि महेंद्रा
य त्वैष ते योनिर्महेंद्राय त्वा॥२॥ ध॥ इति श्री सप्तमो
ध्यायः॥ ध॥ वाचस्पतये॥२॥ उपयाम॥२॥ अयं वां॥२॥

१०

॥वि०॥
॥५५॥

१०८

यावां॥१॥ तं प्रत्नथा॥४॥ अयं वेन॥५॥ ये देवासो॥४॥ उप
याम॥७॥ मूर्धानं दिवः॥३॥ यस्ते॥२॥ उपयाम॥७॥ इंद्राग्नी॥१
आघा॥१॥ ओमा॥७॥ विश्वेदेवासः॥४॥ इंद्र मरुत्वः॥७॥ म
रुत्वंतं॥१॥ सजोषा इंद्र॥५॥ महां इंद्र॥७॥ महां२इंद्रः॥१
इति चतुर्विंशस्तोत्रवाकः॥ कंडिकासंख्या॥४०॥ ध॥ ह
रिः ॐ॥ मू॥ कदाचन स्तरीरसि नेंद्र सश्चसि दाशुषे॥ उपो
पेन्नु मघवन्भूय इन्नु ते दानं देवस्य पृच्यत आदित्येभ्य

॥स॰॥
॥५६॥

स्वा॥१॥कदाचन प्रयुच्छस्युभे नि पासि जन्मनी। तुरीयादि
त्य सवनं त इन्द्रियमातस्थावमृतं दिव्यादित्येभ्यस्त्वा॥२॥
यज्ञो देवानां प्रत्येति सुम्नमादित्यासो भवता मृडयन्तः।
आवोर्वाची सुमतिर्ववृत्यादंहोश्चिद्या वरिवोवित्तरासं
दादित्येभ्यस्त्वा॥३॥विवस्वं आदित्यैष ते सोमपीथस्तस्मि
न्मत्स्व॥४॥प्रथमोनुवाकः॥श्रदस्मै नरो वचसे दधातन ॥वि॰॥
यदाशीर्दा दंपती वाममश्नुतः। पुमान्पुत्रो जायते विन्दते ॥५६॥

विश्वाले

वस्वधा रूप एधते गृहे॥१॥वाममद्य सवितर्वाममु श्वो दि
वे दिवे वाममस्मभ्यं सावीः। वामस्य हि क्षयस्य देव भूरेर
या धिया वामभाजः स्याम॥२॥छ॥उपयामगृहीतोसि
सावित्रोसि चनोधाश्चनोधा असि चनो मयि धेहि। जिन्व यज्ञं जिन्व य
ज्ञपतिं भगाय सवित्रे त्वा॥१॥उपयामगृहीतोसि सुशर्मा
सि सुप्रतिष्ठानो बृहदुक्षाय नमः। विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य एष
ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः॥२॥छ॥उपयामगृहीतोसि।

॥प०॥
॥पू०॥

बृहस्पतिसुतस्यतेदेवसोम॥इंद्रइंद्रियावतःप[illegible]त्नीवतो
ग्रहां२ऋध्यासम्॥१॥अहंपरस्तादहमवस्ताद्यदंतरि
क्षंतदुमेपितास॥अहंसूर्यमुभयतोददर्शाहंदेवानांप
रमंगुहायत्॥२॥अग्नेवाक्पत्नीसजूर्देवेनत्वष्ट्रा॥सो
मंपिबस्वाहा॥३॥प्रजापतिर्वृषासिरेतोधारेतोमयिधेहि
॥प्रजापतेस्तेवृष्णोरेतोधसोरेतोधामशीय॥४॥उपया॥वि०॥
मगृहीतोसिहरिरसिहारियोजनोहरिभ्यांत्वा॥हर्योर्धाना॥५०॥
रि

स्थसहसोमाइंद्राय॥१॥यस्तेदेवसोमाश्वसनिर्भक्षोयो
गोसनिः॥तस्यतइष्टयजुषस्तुतस्तोमस्यशस्तोक्थस्यो
पहूतउपहूतस्यभक्षयामि॥७॥६॥युक्ष्वाहिकेशिनाह
रीवृषणाकक्ष्यप्रा॥अथानइंद्रसोमपागिरामुपश्रुतिंच
र॥उपयामगृहीतोसीन्द्रायत्वाषोडशिनएषतेयोनिरिं
द्रायत्वाषोडशिने॥१॥आतिष्ठवृत्रहंरथंयुक्तातेब्रह्मणा
हरी॥अर्वाचीनंसुतेमनोग्रावाकृणोतुवग्नुना॥उपया

॥ शु० ॥
॥ ५८ ॥

११४

मगृहीतोसींद्राय त्वा षोडशिन एष ते योनिरिंद्राय त्वा षोडशिने ॥ १ ॥ ३४ ॥ इंद्रमिंद्रहरी वहतोप्रतिधृष्टशवसं ॥ ऋषीणां च स्तुतीरुप यज्ञं च मानुषाणाम् ॥ उपयामगृहीतोसींद्राय त्वा षोडशिन एष ते योनिरिंद्राय त्वा षोडशिने ॥ १ ॥ यस्मान्न जातः परोअन्योअस्ति य आविवेश भुवनानि विश्वा ॥ प्रजापतिः प्रजया संरराणस्त्रीणि ज्योतींषि सचते स षोडशी ॥ १ ॥ ३६ ॥ इंद्रश्च सम्राड्वरुणश्च राजा तौ ते भक्षं चक्रतुर

॥ शि० ॥
॥ ५८ ॥

११५

ग्रएतम् ॥ तयोरहमनु भक्षं भक्षयामि वाग्देवी जुषाणा सोमस्य तृप्यतु सह प्राणेन स्वाहा ॥ १ ॥ ३७ ॥ अग्न आयूंषि पवस आ सुवोर्जमिषं च नः ॥ आरे बाधस्व दुच्छुनाम् ॥ उपयामगृहीतोस्यग्नये त्वा वर्चस एष ते योनिरग्नये त्वा वर्चसे ॥ अग्ने वर्चस्विन्वर्चस्वांस्त्वं देवेष्वसि ॥ वर्चस्वानहं मनुष्येषु भूयासम् ॥ १ ॥ ३८ ॥ अग्ने पवस्व स्वपा अस्मे वर्चः सुवीर्यम् ॥ दधद्रयिं मयि पोषम् ॥ उपयामगृहीतोस्यग्नये त्वा वर्चस एष ते

॥स०॥
॥५९॥

११६

योनिरग्नये त्वा वर्चसे॥ अग्ने वर्चस्विन्वर्चस्वाꣳस्त्वं देवेष्वसि
॥ वर्चस्वानहं मनुष्येषु भूयासम्॥१॥ ५॥ उत्तिष्ठन्नोज
सा सह पीत्वी शिप्रे अवेपयः॥ सोममिंद्र चमू सुतम्॥ उ
पयामगृहीतोसींद्राय त्वौजस एष ते योनिरिंद्राय त्वौजसे
॥ इंद्रौजस्विन्नोजस्वाꣳस्त्वं देवेष्वसि॥ ओजस्वानहं मनुष्ये
षु भूयासम्॥१॥ ५ अदृश्रमस्य केतवो विरश्मयो जनां॥ ॥वि॥
अनु॥ भ्राजंतो अग्नयो यथा॥ उपयामगृहीतोसि सूर्याय ॥५९॥

११८

त्वा भ्राजाय एष ते योनिः सूर्याय त्वा भ्राजे॥ सूर्य भ्राजस्विन्भ्राजस्वा
ꣳस्त्वं देवेष्वसि॥ भ्राजस्वानहं मनुष्येषु भूयासम्॥१॥ ५॥ उ
दु त्यं जातवेदसं देवं वहंति केतवः॥ दृशे विश्वाय सूर्यम्॥ उ
पयामगृहीतोसि सूर्याय त्वा भ्राजाय एष ते योनिः सूर्याय त्वा भ्रा
जे॥ सूर्य भ्राजस्विन्भ्राजस्वाꣳस्त्वं देवेष्वसि॥ भ्राजस्वानहं मनु
ष्येषु भूयासम्॥१॥ ५॥ चित्रं देवानामुदगादनीकं चक्षु
र्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः॥ आप्रा द्यावापृथिवी अंतरिक्षꣳ सू

।।स०।।
।।६।।

र्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्च। उपयामगृहीतोसि सूर्याय त्वा
भ्राजएषते योनिः सूर्याय त्वा भ्राजे।। सूर्य भ्राजस्व भ्राजिष्ठो
ऽस्त्वं देवेष्वसि।। भ्राजिष्ठो नहं मनुष्येषु भूयासम्।।१।।७।।
विन इन्द्र मृधोजहिनीचायच्छ पृतन्यतः।। योअस्माँ अ
भिदासत्यधरंगमयातमः।। उपयामगृहीतोसीन्द्राय त्वा वि
मृधएषतेयोनिरिन्द्राय त्वा विमृधे।।१।।७।। वाचस्पतिं
विश्वकर्म्माणमूतयो मनोजुवं वाजेअद्याहुवेम।।सनोवि।।८०।।
।।वि०।।

११८

श्वानिहवनानिजोषद्विश्वशंभूरवसेसाधुकर्म्मा।। उपयामगृ
हीतोसीन्द्राय त्वा विश्वकर्म्मणएषतेयोनिरिन्द्राय त्वा विश्वकर्म्म
णे।।१।।७।। विश्वकर्मन्हविषा वावृधानः स्वयं यजस्व पृथिवी
मुत द्याम्।। मुह्यन्त्वन्ये अभितः सपत्ना इहास्माकं मघवा सूरिर
स्तु।। उपयामगृहीतोसीन्द्राय त्वा विश्वकर्म्मण एषते योनिरि
न्द्राय त्वा विश्वकर्म्मणे।।१।।७।। विश्वकर्म्मन्हविषावर्द्धनेनत्राता
रमिन्द्रमकृणोरवध्यम्।। तस्मैविशः समनमन्तपूर्वीरयमुग्रो

११९

॥स०॥

॥६३॥

विहव्योय यासं॥ उपयाम गृहीतोसींद्रायत्वा विश्वकर्म्मण एष ते योनि रिंद्राय त्वा विश्वकर्म्मणे॥१॥ उपयाम गृहीतोस्यग्नये त्वा गायत्र छंदसं गृह्णामींद्राय त्वा त्रिष्टुप् छंदसं गृह्णामि॥ विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यो जगछंदसं गृह्णाम्यनुष्टुप्ते भिगरः॥१ प्रेषीणां त्वा पत्मन्नाधूनोमि कुकूननानां त्वा पत्मन्नाधूनोमि भंदनानां त्वा पत्मन्नाधूनोमि मदिंतमानां त्वा पत्मन्नाधूनोमि॥ शुक्रं त्वा शुक्र आधूनोम्यह्नो रूपे सूर्यस्य रश्मिषु॥२॥

॥वि०॥

॥६३॥

२२०

७२१

ककुहं रूपं वृषभस्य रोचते बृहत् सोमः सोमस्य पुरोगाः शुक्रः शुक्रस्य पुरोगाः॥ यत्ते सोमादाभ्यं नाम जागृवि तस्मै त्वा गृह्णामि तस्मै ते सोम सोमाय स्वाहा॥२॥ उशिक्त्वं देव सोमाग्नेः प्रियं पाथोपीहि वशी त्वं देव सोमेंद्रस्य प्रियं पाथोपीहि अस्मत्सखा त्वं देव सोम विश्वेषां देवानां प्रियं पाथोपीहि॥ ॥ ६॥ कदाचन॥२॥ अदस्मै॥२॥ उपयाम गृहीतोसि॥१॥ उपयाम गृहीतोसि॥१॥ अहं परस्तात्॥१॥ यस्ते॥७॥ उप स्यामि॥१॥ अ

॥स०॥
॥६२॥

तिष्ठ॥१॥इंद्रमि०॥यस्मान्न॥१॥इंद्रश्च सम्राट्॥१॥अग्नेत्र
सूंषि॥१॥अग्ने पवस्व॥१॥उत्तिष्ठन्नो॥१॥अदब्धमस्य॥१॥
उदुत्यं॥१॥चित्रं देवानां॥१॥विनः॥१॥वाचस्पतिं॥१॥विश्व
कर्म॥१॥विश्वकर्म॥१॥उपयामगृहीतोस्यग्नये त्वा॥१॥त्रे
ष्टीनां त्वा॥४॥द्वाविंशस्यनुवाकः॥७॥ इतिअष्टमोध्या
यः॥८॥ कंडिकासंख्या॥६२॥ हरिः ॐ॥ प्राणाय मे ॥वि०॥
वर्च्चोदा वर्च्चसे पवस्व व्यानाय मे वर्च्चोदा वर्च्चसे पवस्वाउ ॥६२॥

१२२

दानाय मे वर्च्चोदा वर्च्चसे पवस्व वाचे मे वर्च्चोदा वर्च्चसे पवस्व॥१॥
क्रतूदक्षाभ्यां मे वर्च्चोदा वर्च्चसे पवस्व श्रोत्राय मे वर्च्चोदा वर्च्चसे
पवस्व॥ चक्षुर्भ्यां मे वर्च्चोदसौ वर्च्चसे पवेथाम्॥२॥आत्मने मे॥ व
र्च्चोदा वर्च्चसे पवस्वौजसे मे वर्च्चोदा वर्च्चसे पवस्वायुषे मे वर्च्चो
दा वर्च्चसे पवस्व॥ विश्वाभ्यो मे प्रजाभ्यो वर्च्चोदसौ वर्च्चसे पवे
थाम्॥३॥ कोसि कतमोसि कस्यासि को नामासि॥ यस्य ते नामा
मन्महि यं त्वा सोमेनातीतृपाम॥४॥ भूर्भुवः स्वः सुप्रजाः प्रजया

१२३

॥स०॥
॥६२॥

१२४

भूयासम्॥ सुवीरो वीरैः सुपोषः पोषैः॥५॥ अथ मोनुवाकः॥ उ
दु त्यं जातवेदसं देवं वहंति केतवः॥ दृशे विश्वाय सूर्यम्॥१॥ चि
त्रं देवानामुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः॥ आप्रा द्या
वापृथिवी अंतरिक्षं सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्च॥२॥ अग्ने न
य सुपथा राये अस्मान्विश्वानि देव वयुनानि विद्वान्॥ युयोध्य
स्मज्जुहुराणमेनो भूयिष्ठां ते नम उक्तिं विधेम॥३॥ अप त्यो अ
ग्निर्न रिवस्थणो त्वयं मृधः पुर एतु प्रभिंदन्॥ अयं वाजं जय

॥वि०॥
॥६२॥

१२५

तु वाजसाता अयं शत्रूं जयतु जर्हृषाणः स्वाहा॥४॥ रूपेण वो
रूपमभ्यागां तुथो वो विश्ववेदा विभजतु॥ ऋतस्य पथा प्रेत चंद्र
दक्षिणाः॥५॥ विस्वः पश्य व्यंतरिक्षं यतस्व सदस्यैः॥ आ स्रण
मृध विदेय पितृमंतं पैतृमत्यमृषिमार्षेयं सुधातुदक्षिणम्॥६॥
अस्मद्दात्रा देवत्रा गच्छत प्रदातारमाविशत॥ अग्नये त्वा मह्यं व
रुणो ददातु सोमृतत्वमशीयात्॥७॥ आयुर्दात्र एधि मयो म
ह्यं प्रतिग्रहीत्रे॥ रुद्राय त्वा मह्यं वरुणो ददातु सोमृतत्वमशी

य

॥स०॥
॥६४॥

तू॥ प्राणो दात्र एधि मयो भूत्वं प्रतिग्रहीत्रे॥ बृहस्पतये त्वा मह्यं
वरुणो ददातु सोऽमृतत्वमशीय। त्वग्दात्र एधि मयो भूत्वं प्र
तिग्रहीत्रे॥ यमाय त्वा मह्यं वरुणो ददातु सोऽमृतत्वमशीय॥ व
यो दात्र एधि मयो भूत्वं प्रतिग्रहीत्रे॥ ८॥ कोऽदात्कस्मा अदात्का
मोऽदात्कामायादात्॥ कामो दाता कामः प्रतिग्रहीता कामैत
त्ते तु वे कोम सुता मुनजामहे॥ १॥ द्वितीयोऽनुवाकः॥ समिद्धो॥ वि०॥
मनसा नेषिभोभिः सꣳसूरिभिर्मघवत्सꣳस्वस्सा॥ संभ्रस्ते॥६४॥

णा देवकृतं यदस्ति सं देवानाꣳ सुमतौ यज्ञियानाम्॥ १॥ संव
र्चसा पयसा सं तनूभिरगन्महि मनसा सꣳ शिवेन॥ त्वष्टा
सुदत्रो विदधातु रायोऽनुमार्ष्टु तन्वो यद्विलिष्टम्॥ २॥ धाता रा
तिः सवितेदं जुषन्तां प्रजापतिर्निधिपा देवो अग्निः॥ त्वष्टा
विष्णुः प्रजया सꣳरराणो यजमानाय द्रविणं दधातु॥ ३॥ सु
गा वो देवाः सदना अकर्म य आजग्मेदꣳ सवनं जुषाणाः॥
भरमाणा वहमाना हवीꣳष्यस्मे धत्त वसवो वसूनि॥ ४॥ यां३

॥ स० ॥
॥ ६५ ॥

आवह उशतो देव देवांस्तान्प्रेरय स्वे अग्ने सधस्थे । जक्षिवा
ंसः पपिवांसश्च विश्वेऽसुं घर्मं स्वरातिष्ठतानु ॥ ५ ॥ वयं
हि त्वा प्रयति यज्ञे अस्मिन्नग्ने होतारमवृणीमहीह । ऋधग
या ऋधगुताशमिष्ठाः प्रजानन्यज्ञमुपयाहि विद्वान् ॥ ६ ॥ देवा
गातुविदो गातुं वित्त्वा गातुमित । मनसस्पत इमं देव यज्ञं स्वाहा
वाते धाः ॥ ७ ॥ यज्ञ यज्ञं गच्छ यज्ञपतिं गच्छ स्वां योनिं गच्छ स्वाहा
एष ते यज्ञो यज्ञपते सहसूक्तवाकः सर्ववीरस्तं जुषस्व स्वा

॥ वि० ॥
॥ ६५ ॥

स

हा ॥ ८ ॥ तृतीयोऽनुवाकः ॥ माहिर्भूर्मा पृदाकुः ॥ उरुं हि रा
जा वरुणश्चकार सूर्याय पन्थामन्वेतवा उ । अपदे पादा प्र
तिधातवेऽकरुतापवक्ता हृदयाविधश्चित् । नमो वरुणाया
भिष्ठितो वरुणस्य पाशः ॥ १ ॥ अग्नेरनीकमप आ विवेशापा
न्नपात्प्रतिरक्षन्नसुर्यम् । दमेदमे समिधं यक्ष्यग्ने प्रति ते जि
ह्वा घृतमुच्चरण्यत्स्वाहा ॥ २ ॥ समुद्रे ते हृदयमप्स्वन्तः सं त्वा
विशन्त्वोषधीरुतापः । यज्ञस्य त्वा यज्ञपते सूक्तोक्तौ नमोवाके

॥ स० ॥

॥ ६६ ॥

१३०

विधेम यस्वाहा ॥३॥ देवीरापा एष वो गर्भस्तꣳ सुप्रीतꣳ सु
भृतं बिभृत । देव सोमैष ते लोकः परिञ्चुन क्षिपूर्च्छ व क्षि ।
अवभृथ निचुम्पुण निचेरुरसि निचुम्पुण । अव देवैर्देवकृ
तमेनो यासिषमव मर्त्यैर्मर्त्यकृतं पुरुराव्णो देव रिषस्पा
हि । देवानाꣳ समिदसि ॥४॥ चतुर्थोऽनुवाकः ॥ एजतु दशमा
स्यो गर्भो जरायुणा सह । यथायं वायुरेजति यथा समुद्र ए
जत्येवायं दशमास्यो अस्रज्जरायुणा सह ॥१॥ यस्यै ते य

॥ वि० ॥

॥ ६६ ॥

१३१

ज्ञियो गर्भो यस्यै योनिर्हिरण्ययी । अङ्गान्यह्रुता यस्यै तं मा
त्रा समजीगमꣳ स्वाहा ॥२॥ पुरुदस्मो विषुरूप इन्दुरन्तर्महिमानमा
नञ्ज धीरः । एकपदीं द्विपदीं त्रिपदीं चतुष्पदीमष्टापदीं भुवना
नु प्रथन्ताꣳ स्वाहा ॥३॥ मरुतो यस्य हि क्षये पाथा दिवो विमहसः ।
स सुगोपातमो जनः ॥४॥ मही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञं मि
मिक्षताम् । पिपृतान्नो भरीमभिः ॥५॥ पञ्चमोऽनुवाकः ॥ आ
जिघ्र कलशं मह्या त्वा विशन्त्विन्दवः । पुनरूर्जा निवर्तस्व सा

॥स०॥
॥६॥

१३२

नः सहस्रं पुष्टोरुधारा पयस्वती पुनर्म्मा विशताद्रयिः ॥१॥ इड्ये
काम्ये इड्ये रन्ते हव्ये ज्योते दिते सरस्वति महि विश्रुति । एता ते अ
घ्न्ये नामानि देवेभ्यो मा सुकृतं ब्रूतात् ॥२॥ पुरुहरति । रिहर मध्ये भिरुह
ध्ये लि रिह स्वधे लि स्वाहा ॥३॥ उपसृजं धरुणं मात्रे धरुणो मातरं
धयं रायस्पोषमस्मासु दीधरत् स्वाहा ॥४॥ अग्निर्ज्योतिः रस्म
ता अमृतमदिव्यं पृथिव्या अध्यारुहाम । अविदाम देवान्स्वर्ज्यो ॥१०॥
तिः ॥७॥ युवं तमिंद्रापर्वता पुरोयुधा यो नः पृतन्यादप तं तमि ॥६॥

१३३

द्धं तं वज्रेण तंतमिद्धतं । दूरे चत्ताय छंत्सद्गहनं यदिनक्षत् अस्मा
कं शत्रून्परिशूर विश्वतो दर्मा दर्षीष्ट विश्वतः ॥५॥ भूर्भुवः स्वः
सुप्रजाः प्रजया भूयासम् । सुवीरो वीरैः सुपोषः पोषैः ॥६॥ द
षष्ठेनुवाकः ॥ परमेष्ठ्यभिधीतः प्रजापतिर्वाचि व्याहृताया
मंधो अच्छेतः सविता सन्याम् । विश्वकर्मा दीक्षायां पूषा सोम
क्रयण्याम् ॥१॥ इंद्रश्च मरुतश्च क्रयायोपोत्थितः । असुरः प
ण्यमानो मित्रः क्रीतः ॥२॥ विष्णुः शिपिविष्ट ऊरा आसन्नो वि

॥स॰॥
॥६८॥

१३४

धुर्न्नरं धिषणः प्रोक्ष्यमाणः॥ सोमं आगतो वरुण आसंद्यामासं
न्नः॥ ३॥ अग्निराग्नीध्र इंद्रो हविर्द्धाने। अथर्वोपावह्रियमाणो
विश्वेदेवा अंशुषुं स्तुपमानेषु ४॥ विष्णुराप्रीतपा आप्याय
मानो यमः सूयमानो विष्णुः संभ्रियमाणः॥ वायुः पूयमानः
शुक्रः पूतः॥ ५ शुक्रः क्षीरश्रीः मंथी सक्तुश्रीः॥ विश्वेदेवाश्च
मसेषून्नीतो सुर्होमायोद्यतः॥ ६ रुद्रो हूयमानो वातोभ्यावृ
त्तो नृचक्षाः प्रतिख्यातो भक्षः पीतः पितरो नाराशंसाः

वि॰
६८

१३५

धेमानः॥ सिंधुरवभृथायोद्यतः समुद्रोभ्यवह्रियमाणः सलि
लः प्रप्लुतः॥ ७॥ ययोरोजसा स्कभिता रजांसि वीर्येभिर्वीरत
मा शविष्ठा॥ या पत्येते अप्रतीता सहोभिर्विष्णू अगन्वरुणा पूर्व
हूतौ॥ ८॥ देवां दिवमगन्यज्ञस्ततो मा द्रविणमष्टु मनुष्यां अंतरि
क्षमगन्यज्ञस्ततो मा द्रविणमष्टु॥ पितॄन्पृथिवीमगन्यज्ञस्ततो
मा द्रविणमष्टु यं कं च लोकमगन्यज्ञस्ततो मे भद्रमभूत्॥ ९॥ इ
ति यजुर्वेदसंहितायां नवमोध्यायः॥ ६१॥ प्रा प्रायमे॥ ५॥ ३ दु

एंजानवेदसे ॥९ समिंद्र ॥८ माहि ॥४ एजनुदप्रामास्व ५ आजिघ्र ॥५ परमेष्ठ्यभिधीतः ॥१ सप्तमोनुवाकः ॥ ॥कंडिकासंख्या ॥४६ ॥ हरिः ॐम् ॥ देवसवितः प्रसुवयज्ञंप्रसुवेमं भगाय दिव्योगंधर्वः केतपाः केतन्नः पुनातु वाचस्पतिर्नो अद्यवाजं स्वदतु ॥१ ध्रुवसदंत्वा नृषदं मनःसदम् उपयामगृहीतोसीन्द्राय त्वा जुष्टं गृह्णाम्येष तेयोनिरिंद्रायत्वा जुष्टतमम् ॥२ अप्सुषदंत्वा घृतसदं व्योमसदम् उपया

मगृहीतोसीन्द्रायत्वाजुष्टं गृह्णाम्येषतेयोनिरिंद्रायत्वाजुष्टतमम् ॥३ पृथिविषदंत्वांतरिक्षसदं दिविसदं देवसदं नाकसदम् उपयामगृहीतोसिंद्रायत्वाजुष्टं गृह्णाम्येषतेयोनिरिंद्रायत्वाजुष्टतमम् ॥४ अपां रसमुद्वयसं सूर्येसंतं समाहितं अपां रसस्ययोरसस्तं वो गृह्णाम्युत्तमम् उपयामगृहीतोसीन्द्रायत्वाजुष्टं गृह्णाम्येषतेयोनिरिंद्रायत्वाजुष्टतमम् ॥५ ग्रहाऊर्जा

प्र सं०॥
॥६०॥

१३८

हुतयो व्यन्तो विप्राय मतिम्। तेषां विशिप्रियाणां वोऽहमि
षमूर्जं समग्रभम् उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा जुष्टं गृ
ह्णाम्येष ते योनिरिन्द्राय त्वा जुष्टतमम्॥४॥ सम्पृचस्थ। सं
मा भद्रेण पृङ्क्त। विपृचस्थ वि मा पाप्मना पृङ्क्त॥५॥ प्रथ
मोऽनुवाकः॥ इन्द्रस्य वज्रोऽसि वाजसास्त्वयायं वाजं
सेत्॥ वाजस्य नु प्रसवे मातरं महीमदितिं नाम वच
सा करामहे। यस्यामिदं विश्वं भुवनमाविवेश तस्यां

न वि०॥

१३९

नो देवः सविता धर्म साविषक्॥१॥ देवीरापो। अपान्नपाद्यो
व ऊर्मिः प्रतूर्तिः ककुन्मान्वाजसास्तेनायं वाजं सेत्॥२॥
अप्स्वन्तरमृतमप्सु भेषजमपामुत प्रशस्तिष्वश्वा भ
वत वाजिनः॥३॥ वातो वा मनो वा गन्धर्वाः सप्तविंश
तिः। ते अग्रे अश्वमयुञ्जंस्ते अस्मिञ्जवमादधुः॥४॥ वातर
ंहा भव वाजिन्युज्यमान इन्द्रस्येव दक्षिणः श्रियैधि। यु
ञ्जन्तु त्वा मरुतो विश्ववेदस आ ते त्वष्टा पत्सु जवं दधातु॥५॥

जवो यस्ते वाजिन्निहितो गुहा यः श्येने परीत्तो अचरच्च वाते ॥
तेन नो वाजिन्बलवान्बलेन वाजजिच्च भव समने च पारयि-
ष्णुः ॥ ८ ॥ वाजिनो वाजजितो वाजं सरिष्यन्तः ॥ बृहस्पतेर्भा-
गमवजिघ्रत ॥ ९ ॥ द्वितीयोऽनुवाकः ॥ देवस्य वयं सवितुः
प्रसवे सत्यसवसः ॥ बृहस्पतेरुत्तमं नाकं रुहेमेन्द्रस्योत्तम-
न्नाकं रुहेम ॥ देवस्य वयं सवितुः प्रसवे सत्यसवसः ॥ बृ-
हस्पतेरुत्तमन्नाकमरुहामेन्द्रस्योत्तमन्नाकमरुहाम ॥ १ ॥

बृहस्पते वाजं जय बृहस्पतये वाचं वदत ॥ बृहस्पतिं वाजं
जापयत ॥ २ ॥ इन्द्र वाजं जयेन्द्राय वाचं वदत ॥ इन्द्रं वाजं जाप-
यत ॥ ३ ॥ एषा वस्सा सत्या संवागभूद्यया बृहस्पतिं वाजम-
जीजपत ॥ अजीजपत बृहस्पतिं वाजं वनस्पतयो विमुच्य-
ध्वम् ॥ ४ ॥ देवस्य वयं सवितुः प्रसवे सत्यसवसः ॥ बृहस्प-
तेर्वाजजितो वाजं जेष्म ॥ ५ ॥ वाजिनो वाजजितोऽध्वनः स्क-
भ्नन्तः ॥ योजना मिमानाः काष्ठां गच्छत ॥ ६ ॥ एष स्य वाजी क्षि-

॥स०॥
॥२॥

१४२

पुरिं तुरण्यति ग्रीवायां बद्धो अपिकक्ष आसनि। क्रतुं दधिक्रा अनु संतवीत्वत् पथामङ्कांस्यन्वापनीफणत्॥१४॥ उत स्मास्य द्रवतस्तुरण्यतः पर्णं न वेरनु वाति प्रगर्धिनः। श्येनस्येव ध्रजतो अङ्कसं परि दधिक्राव्णः सहोर्जा तरित्रतः॥१५॥ शं नो भवन्तु वाजिनो हवेषु देवताता मितद्रवः स्वर्काः। जम्भयन्तोऽहिं वृकं रक्षांसि सनेम्यस्मद्युयवन्नमीवाः॥१६॥ ते नो अर्वन्तो हवनश्रुतो हवं विश्वे शृण्वन्तु वाजिनो मितद्रवः। सहस्रसा मे

॥नि०॥
॥२॥

१४३

धसाता सनिष्यवो महो ये धनं समिथेषु जभ्रिरे॥१७॥ वाजेवाजेऽवत वाजिनो नो धनेषु विप्रा अमृता ऋतज्ञाः। अस्य मध्वः पिबत मादयध्वं तृप्ता यात पथिभिर्देवयानैः॥१८॥ आ मा वाजस्य प्रसवो जगम्यादेमे द्यावापृथिवी विश्वरूपे। आ मा गन्तां पितरा मातरा चा मा सोमो अमृतत्वेन गम्यात्॥१९॥ वाजिनो वाजजितो वाजं सरिष्यन्तो बृहस्पतेर्भागमवजिघ्रत निमृजानाः॥२०॥ वापी यो वा

॥स०॥
॥८३॥

॥ॐ॥ आपये स्वाहा स्वापये स्वाहा पिजाय स्वाहा क्रतवे स्वाहा व
सवे स्वाहा हर्पतये स्वाहा॥ अन्हे मुग्धाय स्वाहा मुग्धाय वैनंशि
नाय स्वाहा विनंशिन आंत्यायनाय स्वाहांत्याय भौवनाय
स्वाहा भुवनस्य पतये स्वाहाधिपतये स्वाहा ॥२०॥ आयुर्यज्ञेन
कल्पतां प्राणो यज्ञेन कल्पतां चक्षुर्यज्ञेन कल्पतां श्रोत्रं य
ज्ञेन कल्पतां पृष्ठं यज्ञेन कल्पतां यज्ञो यज्ञेन कल्पतां॥२॥
आयप्र हि स्वोरोहाव॥ प्रजापतेः प्रजा अभूम स्वर्देवा अग

वि०
८२

न्मामृता अभूम ॥२१॥ अस्मे वो अस्त्विंद्रियमस्मे नृम्णमुत क्र
तुः॥ अस्मे वर्चांसि संतु वः॥४॥ नमो मात्रे पृथिव्यै इयं ते
राड्यंता सियमनः॥ ध्रुवोसि धरुणः कृष्यै क्षेमाय रय्यै पो
षाय ॥५॥ चतुर्थोनुवाकः॥ वाजस्येमं प्रसवः सुषुवेग्रे सोम
ं राजानमोषधीष्वप्सु॥ ता अस्मभ्यं मधुमतीर्भवंतु वयं
राष्ट्रे जागृयाम पुरोहिताः॥१॥ वाजस्येदं प्रसव आबभूवे
मा च विश्वा भुवनानि सर्वतः॥ सनेमि राजा परियाति विद्वा

स०।।
१४।।

१४५

न्रयिंपुष्टिंवर्द्धयमानोअस्मे।।२।।वाजस्येमंप्रसवःशिश्रिये
दिवमिमाचविश्वाभुवनानिसम्राट्।।अदित्संतंदापयति
प्रजानन्स्सनोरयिंसर्ववीरंनियच्छतु।।३।।अग्नेअच्छावदे
हनःप्रतिनःसुमनाभव।प्रनोयच्छसहस्रजित्त्वंहिधनदा
असि।।४।।सोमंराजानमवसेग्निमन्वारभामहे।।आदि
त्यंविष्णुंसूर्यंब्रह्माणंचबृहस्पतिं।।५।।प्रनोयच्छत्वर्यमा
प्रपूषाप्रसरस्वती।।प्रवाग्देवीददातुनः।।६।।अर्यमणंबृ

अवि०।।
१४।।

१४६

हस्पतिमिंद्रंदानायचोदय।।वाचंविष्णुंसरस्वतींसवि
तारंचवाजिनम्।।देवस्यत्वासवितुःप्रसवेश्विनोर्बाहुभ्यां
पूष्णोहस्ताभ्याम्।।७।।सरस्वत्यैवाचोयंतुर्यंत्रेणदधामि।।
बृहस्पतेष्ट्वासाम्राज्येनाभिषिंचामींद्रस्यत्वासाम्राज्येनाभि
षिंचामि।।८।।पंचमोनुवाकः।।अग्निरेकाक्षरेण।प्राणमुद
जयत्तमुज्जेषम्।अश्विनौद्व्यक्षरेणद्विपदोमनुष्यानुदजय
तांताननुज्जेषम्।।विष्णुस्त्र्यक्षरेणत्रीनिमांलोकानुदजय

॥स॰१॥
॥८५॥

१४८

तानुज्जेषꣳ सोमश्चतुरक्षरेण चतुष्पदः पशूनुदजयत्तानुज्जेषम्॥१॥ पूषा पंचाक्षरेण पंक्तिमुदजयत्तामुज्जेषꣳ सविता षळक्षरेण षळृतूनुदजयत्तानुज्जेषम्। मरुतः सप्ताक्षरेण सप्त ग्राम्यान्पशूनुदजयꣳस्तानुज्जेषं बृहस्पतिरष्टाक्षरेण गायत्रीमुदजयत्तामुज्जेषम्॥२॥ मित्रो नवाक्षरेण त्रिवृतꣳ स्तोममुदजयत्तमुज्जेषं वरुणो दशाक्षरेण विराजमुदजयत्तामुज्जेषम्॥ इंद्र एकादशा

॥वि॰॥
॥८५॥

१४९

क्षरेण त्रिष्टुभमुदजयत्तामुज्जेषं विश्वेदेवा द्वादशाक्षरेण जगतीमुदजयꣳस्तामुज्जेषम्॥३॥ वसवस्त्रयोदशाक्षरेण त्रयोदशꣳ स्तोममुदजयꣳस्तमुज्जेषꣳ रुद्राश्चतुर्दशाक्षरेण चतुर्दशꣳ स्तोममुदजयꣳस्तमुज्जेषम्॥ आदित्याः पंचदशाक्षरेण पंचदशꣳ स्तोममुदजयꣳस्तमुज्जेषमदितिः षोळशाक्षरेण षोळशꣳ स्तोममुदज

॥सं०॥
॥८६॥

१५०

यत्तमुज्जेषम् ॥ प्रजापतिः सप्तदशाक्षरेण सप्तदशं
स्तोममुदजयत्तमुज्जेषम् ॥ ४ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ इति
श्रीयजुर्वेदसंहितायां दशमोध्यायः ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥
देव सवितः ॥ ६ ॥ इंद्रस्य वज्रो ॥ ७ ॥ देवस्य वयं ॥ ७ ॥
५ ९ ३ ॥ आपये स्वाहा ॥ ५ ॥ वाजस्येमं ॥ ८ ॥ अग्नि
रेकाक्षरेण ॥ ४ ॥ षष्ठमोनुवाकः ॥ कंडिकासं

॥वि०॥
॥८६॥

॥सं०॥
॥१॥

१५१

श्रीगणेशाय नमः ॥ ७ ॥ हरिः ॐ ॥ एष ते निर्ऋते भाग
स्तं जुषस्व स्वाहाग्निनेत्रेभ्यो देवेभ्यः पुरःसद्भ्यः स्वाहा यम
नेत्रेभ्यो देवेभ्यो दक्षिणासद्भ्यः स्वाहा ॥ विश्वदेवनेत्रेभ्यो
देवेभ्यः पश्चात्सद्भ्यः स्वाहा मित्रावरुणनेत्रेभ्यो वा मरुन्ने
त्रेभ्यो वा देवेभ्य उत्तरासद्भ्यः स्वाहा ॥ सोमनेत्रेभ्यो देवेभ्य
उपरिसद्भ्यो दुवस्वद्भ्यः स्वाहा ॥ १ ॥ ये देवा अग्निनेत्राः पु
रःसदस्तेभ्यः स्वाहा ये देवा यमनेत्रा दक्षिणासदस्तेभ्यः

॥वि०॥
॥१॥

स्वाहा ॥ ये देवा विश्वदेवनेत्राः पश्चात्सदस्तेभ्यः स्वाहा ये देवा
मित्रावरुणनेत्रा वा मरुन्नेत्रा वोत्तरसदस्तेभ्यः स्वाहा ॥ ये
देवाः सोमनेत्रा उपरिसदो दुवस्वन्तस्तेभ्यः स्वाहा ॥ २ ॥ अग्ने
सहस्व पृतना अभिमातीरपास्य ॥ दुष्टरस्तरन्नरातीर्वर्चो
धा यज्ञवाहसि ॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पू
ष्णो हस्ताभ्याम् ॥ ३ ॥ उपांशोर्वीर्येण जुहोमि हतं रक्षः स्वा
हा ॥ रक्षसां त्वा वधायावधिष्म रक्षोऽमुष्य त्वा वधायामुमव

॥ स० ॥
॥ २ ॥

धिष्म ॥ उपाणोध्वाउर्यस्य वेतु स्वाहा ॥ ४ ॥ प्रथमोऽनुवाकः ॥
अपो देवा मधुमतीरगृभ्णन्नूर्जस्वती राजस्वश्चितानाः ॥
याभिर्मित्रावरुणावभ्यषिञ्चन्याभिरिन्द्रमनयन्नत्यरा
तीः ॥ १ ॥ वृष्णऊर्मिरसि राष्ट्रदा राष्ट्रं मे देहि स्वाहा वृष्ण
ऊर्मिरसि राष्ट्रदा राष्ट्रममुष्मै देहि वृषसेनोऽसि राष्ट्र
दा राष्ट्रं मे देहि स्वाहा वृषसेनोऽसि राष्ट्रदा राष्ट्रममुष्मै
देहि ॥ २ ॥ अर्थेतस्थ राष्ट्रदा राष्ट्रं मे दत्त स्वाहार्थेतस्थ

४
वि० ॥
२ ॥

१५४

राष्ट्रदा राष्ट्रममुष्मै दत्त ऊर्जस्वती स्थ राष्ट्रदा राष्ट्रं मे द
त्त स्वाहोर्जस्वती स्थ राष्ट्रदा राष्ट्रममुष्मै दत्त आपः
परिवाहिणी स्थ राष्ट्रदा राष्ट्रं मे दत्त स्वाहापः परिवाहि
णी स्थ राष्ट्रदा राष्ट्रममुष्मै दत्त॥ अपां पतिरसि राष्ट्रदा
राष्ट्रं मे देहि स्वाहापां पतिरसि राष्ट्रदा राष्ट्रममुष्मै दे
हि॥ अपां गर्भोसि राष्ट्रदा राष्ट्रं मे देहि स्वाहापां गर्भोसि
राष्ट्रदा राष्ट्रममुष्मै देहि॥ सूर्यवर्चस स्थ राष्ट्रदा राष्ट्रं

॥सं०॥
॥२॥

१५५

मे दत्त स्वाहा सूर्यवर्चस स्थ राष्ट्रदा राष्ट्रममुष्मै दत्त॥ सूर्यत्व
चस स्थ राष्ट्रदा राष्ट्रं मे दत्त स्वाहा सूर्यत्वचस स्थ राष्ट्रदा राष्ट्रममु
ष्मै दत्त व्रजक्षित स्थ राष्ट्रदा राष्ट्रं मे दत्त स्वाहा व्रजक्षित स्थ रा
ष्ट्रदा राष्ट्रममुष्मै दत्त॥ वाशा स्थ राष्ट्रदा राष्ट्रं मे दत्त स्वाहा वा
शा स्थ राष्ट्रदा राष्ट्रममुष्मै दत्त॥ मान्दा स्थ राष्ट्रदा राष्ट्रं मे दत्त
स्वाहा मान्दा स्थ राष्ट्रदा राष्ट्रममुष्मै दत्त॥ शक्वरी स्थ राष्ट्रदा
राष्ट्रं मे दत्त स्वाहा शक्वरी स्थ राष्ट्रदा राष्ट्रममुष्मै दत्त॥ जनभृ

॥वि०॥
॥२॥

ते स्थूरा पृषदारा पृष्ठं मे दत्त स्वाहा ॥ जगत् ॥ ते स्थूरा पृषदारा पृ
ष्ठं मनुष्येभ्यो दत्त ॥ त्रिष्टुभ् ॥ ते स्थूरा पृषदारा पृष्ठं मे दत्त स्वाहा ॥ वि
श्व ॥ ते स्थूरा पृषदारा पृष्ठं मनुष्येभ्यो दत्त ॥ प्रोष्ठा स्थूरा पृषदारा
पृष्ठं मे दत्त स्वाहा ॥ प्रोष्ठा स्थूरा पृषदारा पृष्ठं मनुष्येभ्यो दत्त ॥ आ
पः स्वाराज्ञी स्थूरा पृषदारा पृष्ठं मनुष्येभ्यो दत्त ॥ २ ॥ सं मधुम
ती ॥ मधुमतीभिः पच्यतां महि क्षत्रं क्षत्रियाय वन्वाना ।
अनाधृष्टाः सीदत सहौजसो महि क्षत्रं क्षत्रियाय दध

॥ स० ॥
॥ ४ ॥

धेती ॥ ४ ॥ द्वितीयोऽनुवाकः ॥ सविता त्वा प्रसवानां ॅ
सुवतामग्निर्गृहपतीनां ॅ सोमो वनस्पतीनाम् ॥ बृह
स्पतिर्वाच इन्द्रो ज्यैष्ठ्याय रुद्रः पशुभ्यो मित्रः सत्यो व
रुणो धर्मपतीनाम् ॥ ७ ॥ इमं देवा असपत्नं ॅ सुवध्वं
महते क्षत्राय महते ज्यैष्ठ्याय ॥ इममुमुष्य पुत्रम
मुष्यै पुत्रमस्यै विशः ॥ २ ॥ एष वः कुरवो राजैष वः पं
चाला राजा ॥ सोमोऽस्माकं ब्राह्मणानां ॅ राजा ॥ अ...

॥ सि० ॥
॥ ५ ॥

तीयोनुवाकः॥ सोमस्य त्वि षि रस्यग्नये स्वाहा सोमा
य स्वाहा सवित्रे स्वाहा सरस्वत्यै स्वाहा॥ पूष्णे स्वाहा
बृहस्पतये स्वाहा॥ ७॥ इंद्राय स्वाहा ३ घोषाय स्वाहा श्लो
काय स्वाहा घोषायु स्वाहा भगाय स्वाहार्यम्णे स्वाहा॥
सवितुर्वः प्रसव उत्पुनाम्यच्छिद्रेण पवित्रेण सूर्यस्य
रश्मिभिः॥ अनिभृष्टमसि वाचो बंधुस्तपोजाः सोमस्य
दात्रमसि स्वाहा राजस्वः॥ २॥ सधमादो द्युम्निनीराप

एता अनाधृष्टा अपस्यो वसानाः॥ पस्त्यासु चक्रे वरु
णः सधस्थमपां शिशुर्मातृतमास्वंतः॥ ३॥ क्षत्र
स्योल्बमसि क्षत्रस्य जराय्वसि क्षत्रस्य नाभिर
सि क्षत्रस्य योनिरसि॥ इंद्रस्य वार्त्रघ्नमसि त्वया
यं वृत्रं वध्यात् मित्रस्यासि वरुणस्यासि ४ रुजा
सि दृवासि क्षुमासि पातैनं प्राञ्चं पातैनं प्रत्यंचं पा
तैनं तिर्यंचं दिग्भ्यः पात॥ ५॥ आविर्मर्या आवि

१६०

नोऽग्निर्गृहपतिरा विंतु इंद्रो ज्येष्ठराजा आ विंतः पूषा
विश्ववेदा आ विंतो मित्रावरुणो ऋतावृतो आ विंतु द्या
वापृथिवी विश्वशंभू आ विंतो दितिरुरुशर्मा ॥ ८ ॥ च
तुर्थोऽनुवाकः ॥ अवेष्टा दंदशूकाः प्राचीमारोह गायत्री
त्वावतु रथंतरं साम त्रिवृत्स्तोमो वसंत ऋतुर्ब्रह्म
द्रविणम् ॥ १ ॥ दक्षिणामारोह त्रिष्टुप्त्वावतु बृहत्
साम पंचदशस्तोमो ग्रीष्म ऋतुः क्षत्रं द्रविणम् ॥ २ ॥ प्र

॥ स० १ ॥
॥ ६ ॥

१६१

तीचीमारोह जगती त्वावतु वैरूपं साम सप्तदशस्तो
मो वर्षा ऋतुर्विड्द्रविणम् ॥ ३ ॥ उदीचीमारोहानुष्टुप्त्वा
वतु वैराजं सामैकविंशस्तोमः शरदृतुः फलं द्रवि
णम् ॥ ४ ॥ ऊर्ध्वामारोह पंक्तिस्त्वावतु शाक्वररैवते सा
मनी त्रिणवत्रयस्त्रिंशौ स्तोमौ हेमंतशिशिरा ऋतू व
र्चो द्रविणम् ॥ प्रत्यस्तं नमुचेः शिरः ॥ ५ ॥ सोमस्य त्विषि
रसि तवेव मे त्विषिर्भूयात् ॥ मृत्योः पाह्योजोऽसि सहोऽसि

वि० ६

स्पृतमसि ॥ ६ ॥ हिरण्यरूपा उषसो। विरोक उभाविंद्रा
उदिथः सूर्यश्च ॥ आरोहतं वरुण मित्र गर्तं ततश्चक्षाथा
मदितिं दितिंच ॥ मित्रोसि वरुणोसि ॥ ७ ॥ पंचमोनुवा
कः ॥ सोमस्य त्वा। द्युम्नेनाभिषिंचाम्यग्नेर्भ्राजसा सूर्य
स्य वर्चसा ॥ इंद्रस्येंद्रियेण मरुतामोजसा क्षत्राणां क्ष
त्रपतिरेध्यतिदिद्यून्पाहि ॥ १ ॥ इमं देवा। असपत्नं सु
वध्वं महते क्षत्राय महते ज्यैष्ठ्याय महते जानराज्याय ॥

इममुममुष्य पुत्रममुष्यैः पुत्रमस्यै विशे ॥ २ ॥ एष वः।
कुरवो राजैष पंचाला राजा। सोमोस्माकं ब्राह्मणा
नां राजा ॥ ३ ॥ प्र पर्वतस्य ॥ वृषभस्य पृष्ठान्नावश्चरं
ति स्वसिच इयानाः ॥ ता आववृत्रन्नधरागुदक्ता
अहिं बुध्न्यमनुरीयमाणाः ॥ विष्णोर्विक्रमणमसि
विष्णोर्विक्रांतमसि विष्णोः क्रांतमसि ॥ ४ ॥ प्रजापते
न त्वदेतान्यन्यो विश्वा रूपाणि परिता बभूव ॥ यत्का

दि० ७

मासेऽजुहुमस्तन्नोऽग्रेसुवृषःस्योमृपत्नयोरयीणा
म् ॥ ५ ॥ सूर्द्र्यःसेक्रविपरन्नामे ॥ नमस्तेहुतमस्यमेष
मेसिस्वाहा ॥ ६ ॥ षष्ठोऽनुवाकः ॥ इंद्रस्यवज्रोऽसिमि
त्रावरुणयोस्त्वाप्रशास्त्रोः प्रशिषायुनज्मि । अव्यथा
येत्वास्वधायैत्वारिष्टःफल्गुनैः मरुतांप्रसवेनज
यापोमनसासमिंद्रियेण ॥ ७ ॥ मातेंद्रस्येभुवनेषु
राषाळ्युक्तासोअभ्रस्ताविदसाम ॥ तिष्ठारथम

॥ स० ॥
॥ ८ ॥

धियंवज्रहस्तारुक्मीन्द्रैवपुनसेस्वर्ध्यान्नः ॥ २ ॥ अग्न
येगृहपतयेस्वाहासोमायवनस्पतयेस्वाहा इं
द्रस्येंद्रियायस्वाहामरुतामोजसेस्वाहा ॥ पृथिवि
मातर्मामाहिंसीर्मोअहंत्वाम् ॥ ३ ॥ हंसःशुचि
षद्वसुरंतरिक्षसद्धोतावेदिषदतिथिर्दुरोणस
त् ॥ नृषद्वरसदृतसद्व्योमसदब्जागोजाऋतजा
अद्रिजाऋतंबृहत् ॥ ४ ॥ इयदस्यायुरस्यायुर्मे

॥ नि० ॥
८

१६३

देहि सुरुं सि वर्चो सि वर्चो मे देहि ॥ ऊर्गस्यूर्जम्म
यि धेहीन्द्रस्य वां बाहू वीर्यकृतो उपावहरामि ॥५॥
सप्तमोनुवाकः ॥ स्योनासि सुषदासि क्षत्रस्य यो
निरसि स्योनामासीद सुषदामासीद क्षत्रस्य यो
निमासीद ॥१॥ निषसाद धृतव्रतो वरुणः पस्त्यास्वा ॥
साम्राज्याय सुक्रतुः ॥२॥ अभिभूरस्येतास्ते
ते पंच दिशः कल्पंतां ॥ ब्रह्मं३ स्त्वं ब्रह्मासि ॥३॥ स

॥ दे० ॥
॥ २ ॥

१६४

वितासि सत्यप्रसवो वरुणो सि सत्यौजाः इंद्रो सि वि
शौजा रुद्रो सि सुशेवः ॥४॥ श्रियंकर श्रेयस्कर भूय
स्कर ॥ इंद्रस्य वज्रो सि तेन मे रध्य ॥५॥ अग्निः पृ
थुर्धर्मणस्पतिर्जुषाणो अग्निः पृथुर्धर्मणस्पतिः ॥
आज्यस्य हविषो वेतु स्वाहा ॥ स्वाहाकृताः सूर्यस्य र
श्मिभिर्यतध्वं सजातानां मध्यमेष्ठ्याय ॥६॥ ७
सवित्रा प्रसवित्रा सरस्वत्या वाचा ॥ त्वष्ट्रा रूपैः पू

॥ ति० ॥
॥ २ ॥

१६५

ण्जा प्रभुभिरिंद्रेणास्मे ॥१॥ बृहस्पतिना ब्रह्मणा वरु
णेनौजसाग्निना तेजसा सोमेन राज्ञा ॥ विष्णुना दे
वतया दशम्येमं यज्ञं विष्णु मा प्रयानि ॥२॥ नवमोनु
वाकः ॥ अश्विभ्यां पच्यस्व सरस्वत्यै पच्यस्वेंद्राय
सुत्राम्णे पच्यस्व ॥ वायोः पूतः पवित्रेण प्रत्यङ्सोमो
अतिस्रुतः ॥ इंद्रस्य युज्यः सखा ॥१॥ कुविदंग यव
मंतो यवं चिद्यथा दांत्यनुपूर्वं वियूय ॥ इहेहैषां कृ

॥स०॥
॥१०॥

१६८

णुहि भोजनानि ये बर्हिषो नमउक्तिं न जग्मुः ॥ उपया
मगृहीतोस्यश्विभ्यां त्वा सरस्वत्यै त्वेंद्राय त्वा सुत्राम्णे
॥२॥ युवं सुराममश्विना नमुचावासुरे सचा ॥ वि
पिपाना शुभस्पती इंद्रं कर्मस्वावतम् ॥३॥ पुत्रमिव
पितराश्विनोभेंद्रावथुः काव्यैर्दंसनाभिः ॥ यत्सु
रामं व्यपिबः शचीभिः सरस्वती त्वा मघवन्नभिष्णक् ॥वि०॥
॥४॥ ॥५॥ इति श्री यजुर्वेदसंहितायां एकादशोध्या ॥१०॥

१६०

यः॥ एषते॥४॥ अपोदेवा॥४॥ सविताख्या॥३॥ सो
मस्य त्विषि॥६॥ अवेष्टा दंदशूकाः॥७॥ सोमस्य
त्या॥६॥ इंद्रस्य वज्रो॥५॥ स्योनासि॥८॥ सवित्राप्र
सवित्रा॥२॥ अग्निभ्यां पच्यस्व॥४॥ दशमोनुवाकः
॥ कंडिका संख्या॥४८॥ ६७॥ ७॥ ६७॥ हरिः ॐ
॥ युंजानः प्रथमं मनस्तत्वाय सविता धियः॥ अ
ग्नेर्ज्योतिर्निचाय्य पृथिव्या अध्याभरत्॥१॥ युक्ते

॥ सं०॥
॥११॥

१६१

न॥ मनसा॥ वयं देवस्य सवितुः सवे॥ स्वर्ग्याय शक्त्या
॥२॥ युक्त्वाय सविता देवान्त्स्वर्यतो धिया दिवम्॥
बृहज्ज्योतिः करिष्यतः सविता प्रसुवाति तान्॥३॥ युं
जते मन उत युंजते धियो विप्रा विप्रस्य बृहतो वि
पश्चितः॥ वि होत्रा दधे वयुनाविदेक इन्मही देव
स्य सवितुः परिष्टुतिः॥४॥ युजे वां ब्रह्म पूर्व्यं नमो
भिर्वि श्लोक एतु पथ्येव सूरेः॥ शृण्वंतु विश्वे अमृ

॥ नि०॥
॥११॥

तस्य पुत्रा आयो धामानि दिव्यानि तस्थुः ॥ ५॥ यस्य प्रयाणम
न्वन्य इद्ययुर्देवा देवस्य महिमानमोजसा ॥ यः पार्थिवानि वि
ममे स एतशो रजांसि देवः सविता महित्वना ॥ ६॥ देव सवितः
प्रसुव यज्ञं प्रसुव यज्ञपतिं भगाय ॥ दिव्यो गंधर्वः केतपूः केतं
नः पुनातु वाचस्पतिर्वाचं नः स्वदतु ॥ ७॥ इमं नो देव सवि
तर्यज्ञं प्रणय देवाव्यं सखिविदं सत्राजितं धनजितं स्व
र्जितम् ॥ ऋचा स्तोमं समर्धय गायत्रेण रथंतरं बृहद्गाय

२४

त्रवर्त्तनि स्वाहा ॥ ८॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पू
ष्णो हस्ताभ्याम् ॥ आददे गायत्रेण छंदसांगिरस्वत् ॥ पृथि
व्याः सधस्थादग्निं पुरीष्यमंगिरस्वदाभर ॥ त्रैष्टुभेन छंदसां
गिरस्वत् ॥ ९॥ अभ्रिरसि नार्यसि त्वया वयमग्निं शकेम ख
नितुम् ॥ सधस्थ आ जागतेन छंदसांगिरस्वत् ॥ १०॥ हस्त
आधाय सविता बिभ्रदभ्रिं हिरण्ययीम् ॥ अग्नेर्ज्योतिर्नि
चाय्य पृथिव्या अध्याभरदानुष्टुभेन छंदसांगिरस्वत् ॥ ११॥ १२

१६४

प्रथमोनुवाकः॥ प्रतूर्त्तं वाजिन्ना द्रव वरिष्ठामनु संवतम्॥ दि
वि ते जन्म परमम्मंतरिक्षे तव नाभिः पृथिव्यामधि योनिरित्॥ १२॥
युंजाथां रासभं युवमस्मिन्यामे वृषण्वसू॥ अग्निं भरंतम
स्मयुम्॥ १३॥ योगेयोगे तवस्तरं वाजेवाजे हवामहे॥ सखा
य इंद्रमूतये॥ १४॥ प्रतूर्वन्नेह्यवक्रामन्नशस्ती रुद्रस्य गा
णपत्यं मयोभूरेहि। उर्वंतरिक्षं वीहि स्वस्तिगव्यूतिरभयानि
कृण्वन्पूष्णा सयुजा सह॥ १५॥ पृथिव्याः सधस्थादग्निं पुरी

॥ स०॥

॥ १२॥

१६५

ष्यमंगिरस्वदाभर॥ अग्निं पुरीष्यमंगिरस्वदच्छेमोग्निं पुरीष्य
मंगिरस्वद्भरिष्यामः॥ १६॥ अन्वग्निरुषसामग्रमख्यद
न्वहानि प्रथमो जातवेदाः॥ अनु सूर्यस्य पुरुत्रा च रश्मीननु
द्यावापृथिवी आततंथ॥ १७॥ आगत्य वाज्यध्वानं सर्वा
मृधो विधूनुते॥ अग्निं सधस्थे महति चक्षुषा निचिकीषते
॥ १८॥ आक्रम्य वाजिन्पृथिवीमग्निमिच्छ रुचा त्वम्॥ भूम्या वृ
त्वाय नो ब्रूहि यतः खनेम तं वयम्॥ १९॥ द्यौस्ते पृष्ठं पृथिवी

॥ वि०॥

१२

१८६

सधस्थमास्थांतरिक्षंसमुद्रोयोनिः।विख्यायचक्षुषात्व
मभितिष्ठपृतन्यतः॥२०॥उत्क्राम।महतेसौभगायास्मा
दास्थानाद्द्रविणोदावाजिन्।वयंस्यामसुमतौपृथिव्या
अग्निंखनंतउपस्थेअस्याः॥२१॥उदक्रमीद्द्रविणोदावा
ज्यर्वाकिःसुलोकंसुकृतंपृथिव्याम्।ततःखनेमसुप्रती
कमग्निंस्वोरुहाणाअधिनाकमुत्तमम्॥२२॥आत्वाजिघ
र्मिमनसाघृतेनप्रतिक्षियंतंभुवनानिविश्वा।पृथुंतिरश्चा

॥स०॥
॥१४॥

१८८

वयसाबृहंतंव्यचिष्ठमन्नैरभसंदृशानम्॥२३॥आविश्व
तःप्रत्यंचंजिघर्म्यरक्षसामनसातज्जुषेत।मर्यश्री
स्पृहयद्वर्णोअग्निर्नाभिमृशेतन्वाजर्भुराणः॥२४॥प
रिवाजपतिःकविरग्निर्हव्यान्यक्रमीत्।दधद्रत्नानि
दाशुषे॥२५॥परित्वाग्नेपुरंवयंविप्रंसहस्यधीमहि
धृषद्वर्णंदिवेदिवेभेत्तारंभंगुरावताम्॥२६॥त्वमग्ने
द्युभिस्त्वमाशुशुक्षणिस्त्वमद्भ्यस्त्वमश्मनस्परि।त्वंवने

वि.
१४

१८८

भ्यस्त्वमोषधीभ्यस्त्वं नृणां नृपते जायसे शुचिः ॥ २७ ॥ द्वितीयोऽनुवाकः ॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्याम् । पृथिव्याः सधस्थादग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वत् खनामि । ज्योतिष्मन्तं त्वाग्ने सुप्रतीकमजस्रेण भानुना दीद्यतम् । शिवं प्रजाभ्योऽहिंसन्तं पृथिव्याः सधस्थादग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वत् खनामः ॥ १ ॥ अपां पृष्ठमसि योनिरग्नेः समुद्रमभितः पिन्वमानम् । वर्धमानो महाँ२ आ च

॥ स० ॥

॥ १५ ॥

१८९

पुष्करे दिवो मात्रया वरिम्णा प्रथस्व ॥ २ ॥ शर्म च स्थो वर्म च स्थोऽछिद्रे बहुले उभे । व्यचस्वती संवसाथां भृतमग्निं पुरीष्यम् ॥ ३ ॥ संवसाथां स्वर्विदा समीची उरसा त्मना ॥ अग्निमन्तर्भरिष्यन्ती ज्योतिष्मन्तमजस्रमित् । पुरीष्योऽसि विश्वभरा अथर्वा त्वा प्रथमो निरमन्थदग्ने ॥ ४ ॥ त्वामग्ने पुष्करादध्यथर्वा निरमन्थत । मूर्ध्नो विश्वस्य वाघतः ॥ ५ ॥ तमु त्वा दध्यङ्ङृषिः पुत्र ईधे अथर्वणः ॥ वृत्र

॥ द्वि० ॥

१५

हणं पुरंदरं॥६॥ तमुत्वा। पाथ्यो वृषा समीधे दस्युहन्तमम्॥ धनंजयं रणेरणे॥७॥ सीद होतः स्व उ लोके चिकित्वान्त्सादया यज्ञं सुकृतस्य योनौ॥ देवावीर्देवान्हविषा यजास्यग्ने बृहद्यजमाने वयोधाः॥८॥ नि होता होतृषदने विदानस्त्वेषो दीदिवां असदत्सुदक्षः॥ अदब्धव्रतप्रमतिर्वसिष्ठः सहस्रंभरः शुचिजिह्वो अग्निः॥९॥ सं सीदस्व महां असि शोचस्व देववीतमः॥ वि धूममग्ने अरुषं मि

॥सं०॥
१७६॥

येध्य सृज प्रशस्त दर्शतम्॥१०॥ तृतीयोऽनुवाकः॥
आपो देवी। रूपसृज मधुमतीरयक्ष्माय प्रजाभ्यः॥ तासामास्थानादुज्जिहतामोषधयः सुपिप्पलाः॥१॥ सं ते। वायुर्मातरिश्वा दधातूत्तानाया हृदयं यद्विकस्तम्॥ यो देवानां चरसि प्राणथेन कस्मै देव वषडस्तु तुभ्यम्॥२॥ सुजातो ज्योतिषा। सह शर्म वरूथमासदः स्वः॥ वासो अग्ने विश्वरूपं संव्ययस्व विभावसो॥३॥

॥वि०॥
१७६
॥भा

उदुतिष्ठ। स्वध्वरावोनोदेव्याधिया।। दृशेचभासाबृ
हतासुशुक्वनिराग्नेयाहिसुशस्तिभिः।।४।। ऊर्ध्वऊ
षुणऊतयेतिष्ठादेवोनसविता। ऊर्ध्वोवाजस्यसनि
तायदञ्जिभिर्वाघद्भिर्विह्वयामहे।।५।। सजातोगर्भो
असिरोदस्योरग्नेचारुर्विभृतओषधीषु।। चित्रःशि
शुःपरितमांस्यक्तून्प्रमातृभ्योअधिकनिक्रदद्गाः
।।६।। स्थिरोभव। वीड्वंगआशुर्भववाज्यर्वन्। पृ

।। स०।।

।।१८।। थुर्भवसुषदस्त्वमग्नेः पुरीषवाहणः।।७।। शिवोभव।
प्रजाभ्योमानुषीभ्यस्त्वमंगिरः।। माद्यावापृथिवीअ
भिशूशोचीर्मान्तरिक्षंमावनस्पतीन्।।८।। प्रैतुवाजीक
निक्रदन्नानदद्रासभःपत्वा।। भरन्नग्निंपुरीष्यंमा
पाद्यायुषःपुरा।।९।। वृषाग्निंवृषणंभरन्नपांगर्भं
समुद्रियम्।। अग्नआयाहिवीतये।। ऋतंसत्यमृ ।।वि०।।
तंसत्यमग्निंपुरीष्यमंगिरस्वद्भरामः।।१०।। ओषं ।।१८।।

१८४

धयुः प्रति। मोदध्वमग्निमेतं शिवमायंतमभ्यत्रयु ष्माः॥ व्यस्यन्विश्वा अनिरा अमीवा निषीदन्नो अप दुर्मतिं जहि॥ ११॥ ओषधयः प्रतिगृभ्णीत पुष्पवतीः सुपिप्पलाः॥ अयं वो गर्भ ऋत्वियः प्रत्नं सधस्थमा सदत्॥ १२॥ विपाजसा पृथुना शोशुचानो बाध स्व द्विषो रक्षसो अमीवाः॥ सुशर्मणो बृहतः शर्मणि स्यामग्नेरहं सुहवस्य प्रणीतो॥ १३॥ चतुर्थेनुवा

॥ स०॥
॥ १८॥

१८५

कः॥ आपो हिष्ठा मयोभुवस्तान ऊर्जे दधातन॥ महे रणाय चक्षसे॥ १॥ यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाज यतेह नः॥ उशतीरिव मातरः॥ २॥ तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ॥ आपो जनयथा च नः॥ ३॥ मित्रः संसृज्य पृथिवीं भूमिं च ज्योतिषा सह॥ सुजा तं जातवेदसमयक्ष्माय त्वा संसृजामि प्रजाभ्यः॥ ४॥ वि० रुद्राः संसृज्य पृथिवीं बृहज्ज्योतिः समीधिरे॥ ते ॥ १८॥

१८६

षं भानुरजस्र शुक्रो देवेषु रोचते ॥ ५ ॥ सं॒सृष्टां
वसुभी रुद्रैर्धीरैः कर्मण्यां मृदम् ॥ हस्ताभ्यां मृद्वी
कृत्वा सिनीवाली कृणोतु ताम् ॥ ६ ॥ सिनीवाली सुक
पर्दा सुकुरीरा स्वौपशा । सा तुभ्यमदिते मह्योखां
दधातु हस्तयोः ॥ ७ ॥ उखां कृणोतु शक्त्या बाहुभ्या
मदितिर्धिया । माता पुत्रं यथोपस्थे साग्निं बिभर्तु
गर्भ आ ॥ ८ ॥ मखस्य शिरोसि वसवस्त्वा कृण्वन्तु

॥ सं० ॥

॥ १२ ॥

१८७

गायत्रेण छंदसांगिरस्वद्ध्रुवासि पृथिव्यसि ॥ धार
यामयि प्रजां रायस्पोषं गौपत्यं सुवीर्यं सजाता
न्यजमानाय ॥ रुद्रास्त्वा कृण्वंतु त्रैष्टुभेन छंदसांगि
रस्वद्ध्रुवासि अंतरिक्षमसि ॥ धारया मयि प्रजां राय
स्पोषं गौपत्यं सुवीर्यं सजातान्यजमानाय ॥ आ
दित्यास्त्वा कृण्वंतु जागतेन छंदसांगिरस्वद्ध्रुवा
सि द्यौरसि ॥ धारया मयि प्रजां रायस्पोषं गौपत्यं ॥ १०॥ ॥ १२ ॥

१८८

सुवीर्यꣳ सज्ञातान्यजमानाय ॥ विश्वैस्त्वा देवा वै
श्वानराः सृजन्त्वानुष्टुभेन छंदसांगिरस्वद्ध्रुवासि
दिशोसि ॥ धारया मयि प्रजाꣳ रायस्पोषं गौपत्यꣳ
सुवीर्यꣳ सज्ञातान्यजमानाय ॥ अदित्यै रास्नास्य
दितिष्टे बिलं गृभ्णातु ॥ ९ ॥ कृत्वाय सा महीमुखां
मृन्मयीं योनिमग्नये । पुत्रेभ्यः प्रायच्छददितिः श्रप
यानिति ॥ १० ॥ वसवस्त्वा धूपयंतु गायत्रेण छंदसा

स० ॥
२० ॥

९८/३१

गिरस्वद्रुद्रास्त्वा धूपयंतु त्रैष्टुभेन छंदसां
गिरस्वत् ॥ आदित्यास्त्वा धूपयंतु जागते
न छंदसांगिरस्वद्विश्वेत्वा देवा वैश्वानरा धू
पयंत्वानुष्टुभेन छंदसांगिरस्वत् ॥ इंद्रस्त्वा
धूपयतु वरुणस्त्वा धूपयतु विष्णुस्त्वा धूप
यतु ॥ ११ ॥ अदितिष्ट्वा देवी विश्वदेव्यावती पृ
थिव्याः सधस्थे अंगिरस्वत्खनत्ववट ॥ १२ ॥ दे

॥ वि० ॥
॥ २० ॥

१८९

वानांस्त्वा पत्नीर्देवीर्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः
सधस्थे अंगिरस्वद्दधतूखे । धिषणास्त्वा दे
वीर्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थे अंगि
रस्वदभींधतामुखे । वरूत्रीस्त्वा देवीर्विश्वदेव्या
वतीः पृथिव्याः सधस्थे अंगिरस्वच्छ्रपयंतूखे ।
ग्नास्त्वा देवीर्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थे
अंगिरस्वत्पचंतूखे । जनयस्त्वाच्छिन्नपत्रा देवी

॥ स० ॥
॥ २१ ॥

१९०

र्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थे अंगिरस्वत्पचंतू
खे ॥१३॥ मित्रस्य चर्षणीधृतोवो देवस्य सानसि । द्युम्नं
चित्रश्रवस्तमं ॥१४॥ देवस्त्वा सविता उद्वपतु सुपाणिः स्वं
गुरिः सुबाहुरुत शक्त्या । अव्यथमाना पृथिव्यामाशा दि
श आपृण ॥१५॥ उत्थाय बृहती भवोदु तिष्ठ ध्रुवा त्व
म् ॥ मित्रैतां त उखां परिददाम्यभित्या एषा मा भेदि ॥
वसवस्त्वाछृंदंतु गायत्रेण छंदसांगिरस्वद्रुद्रास्त्वाछृं

॥ वि० ॥
॥ २१ ॥

१०१

दंतुत्रैष्टुभेनुछंदसांगिरस्वत्॥ आ दित्यास्त्वापृष्ठं दंतु आगतेन छंदसांगिरस्वद्वि श्वेत्वा देवा वैश्वानरा आपृष्ठं दंत्वानुष्टुभेन छंदसांगिरस्वत्॥ १६॥ षष्ठानुवाकः॥ आकूतिमग्निं प्रयुजं स्वाहा मनो मेधामग्निं प्रयुजं स्वाहा॥ चित्तं विज्ञातमग्निं प्रयुजं स्वाहा वाचो विधृतिमग्निं प्रयुजं स्वाहा॥ प्रजापतये मनवे स्वाहाग्नये वैश्वानराय स्वाहा॥ १॥ विश्वो देवस्य नेतुर्मर्त्तो वुरीत सख्यं॥

स० २२

१०२

विश्वो राय इषुध्यति द्युम्नं वृणीत पुष्यसे स्वाहा॥ २ मा सु भित्था मा सु रिषोऽम्ब धृष्णु वीरयस्व सु॥ अग्निश्चेदं करिष्यथः॥ ३॥ दृंहस्व देवि पृथिवि स्वस्तय आसुरी माया स्वधया कृतासि॥ जुष्टं देवेभ्य इदमस्तु हव्यमरिष्टा त्वमुदिहि यज्ञे अस्मिन्॥ ४॥ द्रुन्नः सर्पिरासुतिः प्रत्नो होता वरेण्यः। सहसस्पुत्रो अद्भुतः॥ ५॥ परं स्या अधि संवतो वरां अभ्यातर। यत्राहमस्मि

बि० २२

१०३

तां ३ अश्वेन ॥ ६ ॥ परमस्याः परावतो रोहिदश्व इहा
गहि । पुरीष्यः पुरुप्रियोऽग्ने त्वं तरा मृधः ॥ ७ ॥ यद
ग्ने कानि कानि चिदा ते दारूणि दध्मसि । सर्वं तदस्तु
ते घृतं तज्जुषस्व यविष्ठ्य ॥ ८ ॥ यदत्त्युपजिह्विका य
द्वम्रो अतिसर्पति । सर्वं तदस्तु ते घृतं तज्जुषस्व यवि
ष्ठ्य ॥ ९ ॥ अहरहरप्रयावं भरन्तोऽश्वायेव तिष्ठते घा
सम॑स्मै । रायस्पोषेण समिषा मदन्तोऽग्ने मा ते प्रतिवे

पै॰ सं॰ ॥

॥ २३ ॥

शा रिषाम ॥ १० ॥ नाभा पृथिव्याः समिधाने अग्नौ
रायस्पोषाय बृहते हवामहे । इरंमदं बृहदु
क्थं यजत्रं जेतारमग्निं पृतनासु सासहिं ॥ ११ ॥
याः सेना ऽ अभीत्वरीराव्याधिनीरुगणा उत
ये स्तेना ये च तस्करास्तांस्ते अग्नेऽपिदधाम्या
स्ये ॥ १२ ॥ दंष्ट्राभ्यां मलिम्लूञ्जम्भ्यैस्तस्कराँ२ उत ॥ वि॰ ॥
हनुभ्यांस्तेनान्भगवस्तांस्त्वं खाद सुखादि ॥ २३ ॥

१०४

१०५

तान् ॥७३॥ ये जनेषु मलिम्लवस्तेनासस्तस्करा वने ॥ ये कक्षेष्वघायवस्ताँस्ते दधामि जंभयोः ॥७४॥ यो अस्मभ्यमरातीयाद्यश्च नो द्वेषते जनः ॥ निंदाद्यो अस्मान्धिप्साच्च सर्वं तं भस्मसा कुरु ॥७५॥ संशितं मे ब्रह्म संशितं वीर्यं बलम् ॥ संशितं क्षत्रं जिष्णु यस्याहमस्मि पुरोहितः ॥७६॥ उदेषां बाहू अतिरमुद्वर्चो अथो बलम् ॥ क्षिणोमि ब्र

॥स०॥
॥२४॥

१०६

ह्मणामित्रानुन्नयामि स्वाँ अहम् ॥७७॥ अन्न पतेन्नस्य नो देह्यनमीवस्य शुष्मिणः ॥ प्र प्रदातारं तारिष ऊर्जं नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे ॥ विश्वकर्मणे स्वाहा ॥७८॥ पुनस्त्वादित्या रुद्रा वसवः समिंधतां पुनर्ब्रह्माणो वसुनीथ यज्ञैः ॥ घृतेन त्वं तन्वं वर्धयस्व सत्याः संतु यजमानस्य कामाः स्वाहा ॥७९॥ युंजानः ॥११॥ प्रतूर्त्तं काजि ॥७६॥

वि०
२४

देवस्य त्वा ॥१०॥ अपो देवी ॥१२॥ आपो हि ष्ठा ॥१६॥
आकूतिमग्निं ॥१९॥ षष्ठमोनुवाकः ॥ इति यजु
र्वेदसंहितायां द्वादशमोध्यायः ॥ कंडिकासं
ख्या ॥८५॥ हरिः ॐ ॥ दृशानो रुक्म उर्व्या व्यद्यौ
द्दुर्मर्षमायुः श्रिये रुचानः ॥ अग्निरमृतो अ
भवद्वयोभिर्यदेनं द्यौरजनयत्सुरेताः ॥१॥ न
क्तोषासा समनसा विरूपे धापयेते शिशुमेक

मु० ॥ ॥२५॥

ं समीची ॥ द्यावाक्षामा रुक्मो अन्तर्विभाति देवा अ
ग्निं धारयन्द्रविणोदाः ॥२॥ विश्वा रूपाणि प्रतिमुंच
ते कविः प्रासावीद्भद्रं द्विपदे चतुष्पदे ॥ विनाकम
ख्यत्सविता वरेण्योनु प्रयाणमुषसो विराजति ॥३॥
सुपर्णोसि गरुत्माँस्त्रिवृत्ते शिरः ॥ गायत्रं चक्षुर्बृ
हद्रथंतरे पक्षौ ॥४॥ स्तोम आत्मा छंदांस्यंगानि य
जूंषि नाम ॥ साम ते तनूर्वामदेव्यं यज्ञायज्ञियं पु

वि० २५

१९९

च्छं धिष्ण्याः शफाः ५ सुपर्णोसि गरुत्मान् दिवं गच्छ स्वः पत विष्णोः क्रमोसि सपत्नहा गायत्रं छन्द आरोह पृथिवीमनु विक्रमस्व विष्णोः क्रमोस्यभिमातिहा त्रैष्टुभं छन्द आरोह अन्तरिक्षमनु विक्रमस्व विष्णोः क्रमोस्यरातीयतो हन्ता जागतं छन्द आरोह दिवमनु विक्रमस्व विष्णोः क्रमोसि शत्रूयतो हन्तानुष्टुभं छन्द आरोह दिशोनु विक्रमस्व ६ अक्रन्द

स०११

॥२६॥

२००

दग्निः स्तनयन्निव द्यौः क्षामा रेरिहद्वीरुधः समञ्जन् सद्यो जज्ञानो वि हीमिद्धो अख्यदा रोदसी भानुना भात्यन्तः ७ अग्नेभ्यावर्तिन्नभि मा नि वर्त्तस्वायुषा वर्च्चसा प्रजया धनेन सन्या मेधया रय्या पोषेण ८ अग्ने अङ्गिरः शतं ते सन्त्वावृतः सहस्रं त उपावृतः अधा पोषस्य पोषेण पुनर्नो नष्टमा कृधि पुनर्नो रयिमा कृधि ९ पुनरूर्जा निवर्त्तस्व पुनरग्न इषायुषा पु

वि०

२६

201

त

नर्न्नः पाह्यंहसः १० सह रय्या निवर्त्तस्वाग्ने पिन्व
स्व धारया विश्वप्स्न्या विश्वतस्परि ११ आ त्वाहा
र्षमन्तरभूर्ध्रुवस्तिष्ठाविचाचलिः विशस्त्वा सर्व्वा वा
ञ्छन्तु मा त्वद्राष्ट्रमधि भ्रशत् १२ उदुत्तमं वरुणपाश
मस्मदवाधमं वि मध्यमं श्रथाय अथा वयमादित्य
व्रते तवानागसो अदितये स्याम १३ अग्रे बृहन्नुष
सामूर्ध्वो अस्थान्निर्जगन्वान्तमसो ज्योतिषागात्

स्व०
२८

202

अग्निर्भानुना रुशता स्वङ्ग आ जातो विश्वा सद्मान्य
प्राः १४ हंसः शुचिषद्वसुरन्तरिक्षसद्धोता वेदि
षदतिथिर्दुरोणसत् नृषद्वरसदृतसद्व्योमसद
ब्जा गोजा ऋतजा अद्रिजा ऋतं बृहत् १५ सी
द त्वं मातुरस्या उपस्थे विश्वान्यग्ने वयुनानि वि
द्वान् मैनां तपसा मार्चिषाभि शोचीरन्तरस्यां शु
क्रज्योतिर्वि भाहि १६ अन्तरग्ने रुचा त्वमुखायाः

वि०
२८

२०३

सदनेस्वे ॥ तस्या स्त्वꣳ हरसा तपं ज्ञातवेदः शिवो भ
व ॥ १७ ॥ शिवो भूत्वा मह्यमग्ने अथो सीद शिवस्त्वं ॥
शिवाः कृत्वा दिशः सर्वाः स्वं योनिमिहासदः ॥ १८ ॥
प्रथमोनुवाकः ॥ दिवस्परि प्रथमं जज्ञे अग्निरस्मद्द्वि
तीयं परि जातवेदाः ॥ तृतीयमप्सु नृमणा अजस्र
मिंधान एनं जरते स्वाधीः ॥ १ ॥ विद्मा ते अग्ने त्रेधा त्र
याणि विद्मा ते धाम विभृता पुरुत्रा ॥ विद्मा ते नाम

स०॥
॥ २८ ॥

२०४

परमं गुहा यद्विद्मा तमुत्सं यत आजगंथ ॥ २ ॥ समु
द्रे त्वा नृमणा अप्स्वंतर्नृचक्षा ईधे दिवो अग्न ऊ
धन् ॥ तृतीये त्वा रजसि तस्थिवांꣳ समपामुपस्थे
महिषा अवर्द्धन् ॥ ३ ॥ अक्रंददग्निः स्तनयन्निव
द्यौः क्षामा रेरिहद्वीरुधः समंजन् ॥ सद्यो जज्ञा
नो वि हीमिद्धो अख्यदा रोदसी भानुना भात्यंतः ॥ ४ ॥ वि०॥
श्रीणामुदारो धरुणो रयीणां मनीषाणां प्रार्प्प ॥ २८ ॥

२०५

र्णीः सोम गोपाः ॥ वसुः सूनुः सहसो अप्सु राजा वि
भात्यग्र उषसामिधानः ॥५॥ विश्वस्य केतुर्भुव
नस्य गर्भ आ रोदसी अपृणाज्जायमानः ॥ वी
ळुं चिदद्रिमभिनत्परायञ्जना यदग्निम
यजंत पंचः ॥ उशिक्पावको अरतिः सुमेधा म
र्तेष्वग्निरमृतो निधायि ॥ इयर्ति धूममरुषं भ
रिभ्रदुच्छुक्रेण शोचिषा द्यामिनक्षन् ॥७॥ दृशा

॥ऋ०॥
॥२१॥

२०६

नो रुक्म उर्व्या व्यद्यौ दुर्मर्षमायुः श्रिये रुचानः ॥ अ
ग्निरमृतो अभवद्वयोभिर्यदेनं द्यौरजनयत्सुरेताः
॥८॥ यस्ते अद्य कृणवद्भद्रशोचेऽपूपं देव घृतवंतम
ग्ने ॥ प्र तं नय प्रतरं वस्यो अच्छाभि सुम्नं देवभक्तं यवि
ष्ठ ॥९॥ आ तं भज सौश्रवसेष्वग्न उक्थउक्थ आ भज
शस्यमाने ॥ प्रियः सूर्ये प्रियो अग्ना भवात्युज्जातेन
भिनददुज्जनित्वैः ॥१०॥ त्वामग्ने यजमाना अनु द्यून्वि

॥ऋ०॥
॥२१॥

श्यावसुं दधिरे वार्याणि ॥ त्वया सह द्रविणमिच्छमा
ना व्रजं गोमन्तमुशिजो वि वव्रुः ॥११॥ अस्ताव्यग्निर्न
रां सुशेवो वैश्वानर ऋषिभिः सोमगोपाः ॥ अद्वेषे
द्यावापृथिवी हुवेम देवा धत्त रयिमस्मे सुवीरम् ॥१२॥
तृतीयोऽनुवाकः ॥ समिधाग्निं दुवस्यत घृतैर्बोधयता
तिथिम् ॥ आस्मिन् हव्या जुहोतन ॥१॥ उदु त्वा विश्वे दे
वा अग्ने भरन्तु चित्तिभिः ॥ स नो भव शिवस्त्वं सुप्रती

को विभावसुः ॥२॥ छेदग्ने ज्योतिष्मान्याहि शिवेभि
रर्चिभिष्ट्वम् ॥ बृहद्भिर्भानुभिर्भासन्मा हिंसीस्त
न्वा प्रजाः ॥३॥ अक्रन्ददग्निः स्तनयन्निव द्यौः क्षामा
रेरिहद्वीरुधः समञ्जन् ॥ सद्यो जज्ञानो वि हीमि
द्धो अख्यदा रोदसी भानुना भात्यन्तः ॥४॥ प्रप्राया
मग्निर्भरतस्य शृण्वे वि यत्सूर्यो न रोचते बृहद्भाः ॥
अभि यः पूरुं पृतनासु तस्थौ दीदाय दैव्यो अतिथिः

प्यावोनेः॥५॥ आपोदेवीः प्रतिगृभ्णीतभस्मैतत्स्यो
नेकृणुध्वंꣳसुरभाउलोके॥ तस्मैनमंतांजनयः
सुपत्नीर्मातेवपुत्रंबिभृतास्वेनत्॥६॥ अप्स्वग्ने
सधिष्टवसौषधीरनुरुध्यसे॥ गर्भेसंजायसे
पुनः॥७॥ गर्भोअस्योषधीनांगर्भोवनस्पतीना
म्॥ गर्भोविश्वस्यभूतस्याग्नेगर्भोअपामसि॥८॥
प्रसद्यभस्मनायोनिमपश्चपृथिवीमग्ने॥ संꣳसृ

ज्यमातृभिष्ट्वंज्योतिष्मान्पुनरासदः॥९॥ पुनरासद्य
सदनमपश्चपृथिवीमग्ने॥ शेषेमातुर्यथोपस्थे
न्तरस्याꣳशिवतमः॥१०॥ पुनरूर्जानिवर्त्तस्वपुनरग्न
इषायुषा॥ पुनर्नःपाह्यꣳहसः॥११॥ सहरय्यानिव
र्त्तस्वाग्नेपिन्वस्वधारया॥ विश्वप्स्न्याविश्वतस्परि
॥१२॥ बोधामेअस्यवचसोयविष्ठमꣳहिष्ठस्यप्रभृ
तस्यस्वधावः॥ पीयतित्वोअनुत्वोगृणातिवंदारुष्टे

त्न्वं वर्द्धस्वाग्ने ॥ १३ ॥ स बोधि सूरिर्म्मघवा वसुपते
वसुदावन् ॥ युयोध्यस्मद्द्वेषांऽसि विश्वकर्म्मणे स्वाहा
॥ १४ ॥ पुनस्त्वा दित्या रुद्रा वसवः समिंधतां पुनर्ब्रह्मा
णो वसुनीथ यज्ञैः ॥ घृतेन त्वं तन्वं वर्द्धयस्व सत्याः सं
तु यजमानस्य कामाः स्वाहा ॥ १५ ॥ इत्तीयोनुवाकः ॥
अपेत वीत वि च सर्पतातो येत्र स्थ पुराणा ये च नूत
नाः ॥ अदाद्यमोवसानं पृथिव्या अक्रन्निमं पितरो लो

मे॰

कमस्मै ॥ १ ॥ संज्ञानमसि कामधरणं मयि ते कामधर
णं भूयात् ॥ २ ॥ अग्नेर्भस्मास्यग्नेः पुरीषमसि ॥ ३ ॥ चितस्थ
परिचित ऊर्ध्वचितः श्रयध्वम् ॥ ४ ॥ अयंऽसो अग्नि
र्यस्मिंत्सोममिंद्रः सुतं दधे जठरे वावशानः सहस्रि
यं वाजमत्यं न सप्तिंऽ ससवान्त्सन्त्स्तूयसे जातवेदः
॥ ५ ॥ अग्ने यत्ते दिवि वर्चः पृथिव्यां यदोषधीष्वप्स्वा
यजत्र येनांतरिक्षमुर्वाततंथ त्वेषः स भानुरर्णवो

म्न्च सो: ॥ ४ ॥ अग्ने दिवो । अर्णमच्छा जिगास्यच्छा
देवां ऊँ उचिषे धिष्ण्याये । यारोचने परस्तात्सू
र्यस्य याश्चावस्तादुपतिष्ठंत आपः ॥ ५ ॥ पुरीष्यासो
अग्नयः प्रावणेभिः सजोषसः ॥ जुषंतां यज्ञमद्रुहो
नमीवा इषो महीः ॥ ६ ॥ इळामग्ने पुरुदंसं सनिं गोः
शश्वत्तमं हवमानाय साध ॥ स्यान्नः सूनुस्तनयो
विजावाग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ॥ ७ ॥ अयं ते योनि

॥ स० ॥
॥ ऋ ॥

र्ऋत्वियो यतो जातो अरोचथाः ॥ तं जानन्नग्न आ
रोहाथा नो वर्धया रयिं ॥ ८ ॥ चिदसि तया देवतयां
गिरस्वद्ध्रुवा सीद । परिचिदसि तया देवतयांगि
रस्वद्ध्रुवा सीद ॥ ९ ॥ लोकं पृण छिद्रं पृणाथो सीद
ध्रुवा त्वम् ॥ इंद्राग्नी त्वा बृहस्पतिरस्मिन्योनावस
सीषदन् ॥ १० ॥ ता अस्य सूददोहसः सोमं श्रीणंति
पृश्नयः ॥ जन्मं देवानां विशस्त्रिष्वा रोचने दिवः ॥ ११ ॥

॥ खि० ॥
॥ ऋ ॥

२१५

रंद्रु विश्वा अर्वी व्यचन्हसमुद्रम्येचसंगिरः॥ रथी
तमꣳ रथीनां वाजानाꣳ सत्पतिंपतिम्॥१२॥ स
मितꣳ संकल्पेथाꣳ संप्रियौरोचिष्णू सुमनस्य
मानौ॥ इषमूर्जमभिसंवसानौ॥१३॥ सं वां मनां
ꣳसि सं व्रता समु चित्तान्याकरम्॥ अग्ने पुरीष्या
धिपा भव त्वन्न इषमूर्जं यजमानाय धेहि॥१४॥
अग्ने त्वं पुरीष्यो रयिमान्पुष्टिमाँ२॥ असि॥ शिवाः

॥स०॥
॥३४॥

२१६

कृत्वादिशः सर्वाः स्वंयोनिमिहासदः॥१५॥ भवतन्नः॥
समनसौ सचेतसावरेपसौ॥ मायज्ञꣳ हिꣳसिष्टं
मायज्ञपतिं जातवेदसौ शिवौ भवतमद्य नः॥१६॥
मातेव पुत्रं पृथिवी पुरीष्यमग्निꣳ स्वे योनावभारुखा॥ तां
विश्वैर्देवैर्ऋतुभिः संविदानः प्रजापतिर्विश्वक
र्मा वि मुञ्चतु॥१७॥ ४॥ असुन्वन्तमयजमानमि
च्छस्तेनस्येत्यामन्विहि तस्करस्य॥ अन्यमस्मदिच्छ

॥वि०॥
३४

२१८

सातेदुस्थानमो देविनिर्ऋते तुभ्यमस्तु १ नमः सु
ते निर्ऋते तिग्मतेजो यस्मयं विचृता बंधमेतम् । य
मेन संयम्या संविदानोत्तमे नाके अधिरोहयेनं २
यस्यास्ते घोर आसंजुहोम्येषां बंधानामवसर्ज
नाय । यां त्वा जनो भूमिरिति प्रमंदते निर्ऋतिं त्वाहं प
रिवेद विश्वतः ३ यं ते देवी निर्ऋतिराबबंध पाशं
ग्रीवास्वविचृत्यम् । तं ते विष्याम्यायुषो न मध्याद

स० ॥ ३५ ॥

थैतं पितुमद्धि प्रसूतः नमो भूत्यै येदं चकार ४
निवर्पणं नः संगमनो वसूनां विश्वा रूपाभिचष्टे शाची
भिः । देव इव सविता सत्यधर्मेन्द्रो न तस्थौ समरे
पथीनाम् ५ सीरा युंजंति कवयो युगा वितन्वते
पृथक् । धीरा देवेषु सुम्नया ६ युनक्त सीरा वि
युगा तनुध्वं कृते योनौ वपतेह बीजम् । गिरा च श्रु
ष्टिः सभरा असन्नो नेदीय इत् सृण्यः पक्वमेयात् ७

वि० ३५

शुनꣳ सुफाला विकृषंतु भूमिꣳ शुनं कीनाशा अ
भियंतु वाहैः ॥ शुनासीराहविषातोशमाना सु
पिप्पला ओषधीः कर्त्तनास्मे ॥८॥ घृतेन सीता मधु
ना समंक्ता विश्वैर्देवैरनुमता मरुद्भिः । ऊर्ज
स्वती पयसा पिन्वमानास्मान्त्सीते पयसाभ्यावं
वृत्स्व ॥९॥ लांगलं पवीरवत्सुशेवꣳ सोमपित्स
रु ॥ तदुद्वपति गामविं प्रफर्व्यं च पीवरीं प्रस्थाव

सं०
३६

द्रथवाहणं ॥१०॥ कामं कामदुघे धुक्ष्व मित्राय
वरुणाय च ॥ इंद्रायाश्विभ्यां पूष्णे प्रजाभ्य ओ
षधीभ्यः ॥११॥ विमुच्यध्वमघ्न्या देवयाना अ
गन्म तमसस्पारमस्य ॥ ज्योतिरापाम ॥१२॥ स
जूरब्दो अयवोभिः सजूरुषा अरुणीभिः ॥ सजो
षसा अश्विना दꣳसोभिः सजूस्सूर एतशेन स
जूर्वैश्वानर इडया घृतेन स्वाहा ॥१३॥ या ओष

शि०
३६

२२१

धीः पूर्वा जाता देवेभ्यस्त्रियुगं पुरा । मनै नु ब
भ्रूणामहं शतं धामानि सप्त च ॥ १४ शतं वो अं
ब धामानि सहस्रमुत वो रुहः ॥ अधा शतक्रत्वो
यूयमिमं मे अगदं कृत ॥ १५ ॐ ओषधीः प्रति मोदध्वं
पुष्पवतीः प्रसूवरीः ॥ अश्वा इव सजित्वरीर्वीरु
धः पारयिष्णवः ॥ १६ ॐ ओषधीरिति मातरस्तद्वो दे
वीरुप ब्रुवे । सनेयमश्वं गां वास आत्मानं तव पूरु

२२२

सं. ऋ०

ष ॥ १७ ॥ अश्वत्थे वो निषदनं पर्णे वो वसतिष्कृ
ता ॥ गोभाज इत्किलासथ यत्सनवथ पूरुषम् ॥ १८ ॥
यत्रौषधीः समग्मत राजानः समिताविव ॥ विप्रः
स उच्यते भिषग्रक्षोहामीवचातनः ॥ १९ ॥ अश्वावतीं
सोमावतीमूर्जयन्तीमुदोजसम् ॥ आवित्सि सर्वा
ओषधीरस्मा अरिष्टतातये ॥ २० ॥ उच्छुष्मा ओष
धीनां गावो गोष्ठादिवेरते ॥ धनं सनिष्यन्तीना

वि. ऋ०

223

मास्मानं तव पूरुष ॥ २१ ॥ इष्कृतिर्नाम वो माताथो
यूयं स्थ निष्कृतीः । सीराः पतत्रिणी स्थन यदा
मयति निष्कृथ ॥ ९ ॥ अति विश्वाः परिष्ठा स्तेन इव
व्रजमक्रमुः ॥ ओषधीः प्राचुच्यवुर्यत्किं च तन्वो
रपः ॥ १० ॥ यदिमा वाजयन्नहमोषधीर्हस्त आद
धे । आत्मा यक्ष्मस्य नश्यति पुरा जीवगृभो य
था ॥ ११ ॥ यस्यौषधीः प्रसर्पथाङ्गमङ्गं परुष्प

सं०
३८

224

रुः ॥ ततो यक्ष्मं वि बाधध्व उग्रो मध्यमशीरिव ॥ २ ॥
साकं यक्ष्म प्र पत चाषेण किकिदीविना । साकं वा
तस्य ध्राज्या साकं नश्य निहाकया ॥ १३ ॥ अन्या वो
अन्यामवत्वन्यान्यस्या उपावत । ताः सर्वाः संवि
दाना इदं मे प्रावता वचः ॥ १४ ॥ याः फलिनीर्या अफला
अपुष्पा याश्च पुष्पिणीः । बृहस्पतिप्रसूतास्ता नो मु
ञ्चन्त्वंहसः ॥ १५ ॥ मुञ्चन्तु मा शपथ्यादथो वरुण्यादु

वि०
३८

त॥ अथो यमस्य पड्वीशात्सर्वस्माद्देवकिल्बिषात्
॥१६॥ अवपतन्तीःसमवदन्त दिव ओषधयस्परि॥ यं
जीवमश्नवामहै न स रिष्याति पूरुषः॥१७॥ या ओ
षधीः सोमराज्ञीर्बह्वीः शतविचक्षणाः॥ तासाम
सित्वमुत्तमारं कामाय शं हृदे॥१८॥ या ओषधीः॥
सोमराज्ञीर्विष्ठिताः पृथिवीमनु॥ बृहस्पतिप्रसू
ता अस्यै सं दत्तवीर्यम्॥१९॥ याश्चेदमुपशृण्व

॥३९॥ ति याश्च दूरं परागताः॥ सर्वाः संगत्य वीरुधोऽस्यै सं
दत्त वीर्यम्॥२०॥ नाष्ट्रायित्रीबलासस्यार्शस उपचि
तामसि॥ अथो शतस्य यक्ष्माणां पाकारोरसि नाशनी॥२१॥ मा वो रिषत्खनिता यस्मै चाहं खनामि वः॥ द्वि
पच्चतुष्पदस्माकं सर्वमस्त्वनातुरम्॥२२॥ ओषधयः
संवदन्ते सोमेन सह राज्ञा॥ यस्मै कृणोति ब्राह्मणस्तं
राजन्पारयामसि॥२३॥ त्वां गन्धर्वा अखनंस्
॥ वि० ॥ २९ ॥

226

स्वामिं दूत्यां बृहस्पतिं ॥ सामौषधेषु सोमो राजो विद्वान्व
श्चोदमुञ्चत ॥ २४ ॥ स्वमुंसुमो स्योषधे नवेल्ल क्षाद्युपंस्त
यः ॥ उपस्तिरस्तु सोस्माकं यो अस्मां २ अभिदासति ॥ २५ ॥
भा भा ॥ हिंसीज्जनिता यः पृथिव्या यो वा दिवं २ सत्यध
र्मा व्यानट् ॥ यश्चाप श्चन्द्राः प्रथमो जजान कस्मै देवा
य हविषा विधेम ॥ १ ॥ अभ्यावर्त्तस्व पृथिवि यज्ञेन पय
सा सह ॥ वपां ते अग्नि रिषितो अरोहत् ॥ २ अग्ने यत्ते ॥

॥ सू० ॥
॥ १२० ॥

शुक्रं यच्च [illegible] यच्च यज्ञियं मू ॥ तद्देवेभ्यो भरामसि
॥ ३ ॥ इषमूर्ज्जमहमित आदमृतस्य योनिं महिषस्य धा
रां ॥ आमा गोषु विशत्वा तनूषु जहामि सेदिमनि
राममीवां ॥ ४ ॥ अग्ने तव श्रवो वयो महि भ्राजं ते अ
र्चयो विभावसो ॥ बृहद्भानो शवसा वाजमुक्थ्यं दधा
सि दाशुषे कवे ॥ ५ ॥ पावकवर्च्चाः शुक्रवर्च्चा अनूनव
र्च्चा उदियर्षि भानुना ॥ पुत्रो मातरा विचरन्नुपावसि

॥ वि० ॥
॥ ४० ॥

229

पृणक्षि रोदसी उभे ॥६॥ ऊर्जो नपाज्जातवेदः सुशस्ति
भिर्मन्दस्व धीतिभिर्हितः ॥ त्वे इषः सं दधुर्भूरिवर्पस
श्चित्रोतयो वामजाताः ॥७॥ इरज्यन्नग्ने प्रथयस्व जन्तु
भिरस्मे रायो अमर्त्य ॥ स दर्शतस्य वपुषो विराजसि
पृणक्षि सानसिं क्रतुम् ॥८॥ इष्कर्तारमध्वरस्य प्रचेतसं
क्षयन्तं राधसो महः ॥ रातिं वामस्य सुभगां महीमिषं द
धासि सानसिं रयिम् ॥९॥ ऋतावानं महिषं विश्वदर्श
त

॥स०॥
॥४१॥

230

तमग्निं सुम्नाय दधिरे पुरो जनाः ॥ श्रुत्कर्णं स
प्रथस्तमं त्वा गिरा दैव्यं मानुषा युगा ॥१०॥ आप्या
यस्व समेतु ते विश्वतः सोम वृष्ण्यम् ॥ भवा वाजस्य
संगथे ॥११॥ सं ते पयांसि समु यन्तु वाजाः सं वृष्ण्या
न्यभिमातिषाहः ॥ आप्यायमानो अमृताय सोम
दिवि श्रवांस्युत्तमानि धिष्व ॥१२॥ आप्यायस्व म
दिन्तम सोम विश्वेभिरंशुभिः ॥ भवा नः सप्रथस्त

॥वि०॥
॥४१॥

231

मृः सखा वृधे ७३ आ ते वत्सो मनो यमत्परमा
च्चित्सधस्थात् अग्ने त्वां कामया गिरा ७४ तुभ्यं
ता अंगिरस्तम विश्वाः सुक्षितयः पृथक् अग्ने का
माय येमिरे ७५ अग्निः प्रियेषु धामसु कामो भू
तस्य भव्यस्य सम्राडेको विराजति ७६ इति
काण्वीसंहितायां त्रयोदशोऽध्यायः ॥ दृशानु ॥१८॥
दिवस्परि ७२ ॥ समिधाग्निं ७५ अपेत ७८ असु

सं० ॥ ॥१४ २॥

232

न्वंतमयजमानम् ॥७२॥ या ओषधीः ॥२५॥ मामा
॥७६॥ संख्या ॥११६॥ ७॥ हरिः ॐ ॥ मयिगृह्णा
म्यग्रे अग्निं रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्या
य ॥ मामु देवताः सचंताम् ॥१॥ अपां पृष्ठमसि यो
निरग्नेः समुद्रमभितः पिन्वमानम् ॥ वर्द्धमानो
महां२ आ च पुष्करे दिवो मात्रया वरिम्णा प्रथ
स्व ॥ २॥ ब्रह्मजज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद्विसीमतः

॥वि०॥ ॥४२॥

सुरुचो वेन आवः। स बुध्न्या उपमा अस्य विष्ठाः
सतश्च योनिमसतश्च विवः॥ ३॥ हिरण्यगर्भः
समवर्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेक आसीत्। स
दाधार पृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै देवाय हविषा वि
धेम॥ ४॥ द्रप्सश्चस्कंद पृथिवीमनु द्यामिमं च यो
निमनु यश्च पूर्वः। समानं योनिमनु संचरंतं
द्रप्सं जुहोम्यनु सप्त होत्राः॥ ५॥ नमोस्तु सर्पे

॥स०॥
॥४३॥

भ्यो ये के च पृथिवीमनु। ये अंतरिक्षे ये दिवि तेभ्यः
सर्पेभ्यो नमः॥ ६॥ या इषवो यातुधानानां ये वा व
नस्पतीं रनु। ये वावटेषु शेरते तेभ्यः सर्पेभ्यो
नमः॥ ७॥ ये वामी रोचने दिवो ये वा सूर्यस्य रश्मि
षु। येषामप्सु सदस्कृतं तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः॥ ८॥ कृ
णुष्व पाजः प्रसितिं न पृथ्वीं याहि राजेवामवाँ इ
भेन। तृष्वीमनु प्रसितिं द्रूणानोस्तासि विध्य रक्ष

॥वि०॥
॥४३॥

२३४

सुस्तपिष्ठैः॥ ९॥ तव भ्रुमासं आशुया पतंत्यनुस्पृ
धृषता शोशुचानः॥ तपूंष्यग्ने जुह्वोपतंगान
संदितो विसृज विष्वं गुल्काः॥ १०॥ प्रति स्पैस्पशो विसृ
ज तूर्णितमो भवा पायुर्विशो अस्या अदब्धः॥ यो
नो दूरे अघशंसो यो अंत्यग्ने माकिष्टे व्यथिरादध
र्षीत्॥ ११॥ उदग्ने तिष्ठ प्रत्यातनुष्वंन्यमित्रां २ ओष
तात्तिग्महेते॥ यो नो अरातिं समिधान चक्रे नीचा

॥स०॥
॥४४॥

२३६

तं धक्ष्यतसं न शुष्कम्॥ १२॥ ऊर्ध्वो भव प्रति विध्याध्य
स्मदाविष्कृणुष्व दैव्यान्यग्ने॥ अव स्थिरा तनुहिया
तुजूनां जामिमजामिं प्रमृणीहि शत्रून्॥ १३॥ अग्ने
ष्ट्वा तेजसा सादयामि॥ अग्निर्मूर्द्धा दिवः ककुत्प
तिः पृथिव्या अयम्॥ अपां रेतांसि जिन्वति॥
इंद्रस्य त्वौजसा सादयामि॥ १४॥ भुवो यज्ञस्य रज
सश्च नेता यत्रा नियुद्भिः सचसे शिवाभिः॥ दिवि

॥वि०॥
॥४४॥

मूर्द्धानंदधिषेस्वुषंजिह्वामग्नेत्वरुषेह्व्युनाहम्
॥१५॥ प्रथमोनुवाकः॥ ध्रुवासिधुरुणास्तृताविश्वे
कर्मणा॥ मात्वासमुद्रउद्वधीन्मासुपुर्णोव्यथमाना
पृथिवींदृंह॥१६॥ प्रजापतिष्ट्वासादयत्वपांपृष्ठे
समुद्रस्येमन्॥ व्यचस्वतींप्रथस्वतींप्रथस्वपृथि
व्यसि॥१७॥ भूरसिभूमिरस्यदितिरसिविश्वधाया
विश्वस्यभुवनस्यधर्त्री॥ पृथिवींयच्छपृथिवींदृंह

॥स०॥
॥८५॥

हपृथिवींमाहिंसीः॥१८॥ विश्वस्मैप्राणायापानय
व्यानायोदानायप्रतिष्ठायैचरित्राय॥ अग्निष्ट्वाभि
पातुमह्यास्वस्त्याछर्दिषाशंतमेनतयादेवतयांगि
रस्वध्रुवासीद॥१९॥ काण्डात्काण्डात्प्ररोहंती परुषः
परुषस्परि॥ एवानोदूर्वेप्रतनुसहस्रेणशतेनच॥२०॥
याशतेनप्रतनोषिसहस्रेणविरोहसि॥ तस्यास्ते ॥वि०॥
देवीष्टकेविधेमहविषावयम्॥२१॥ यास्तेअग्नेसू ॥८५॥

र्ये रुचो दिवमातन्वंति रश्मिभिः ॥ ताभिर्नो अद्य
सर्वाभी रुचे जनाय नस्कृधि ॥२२॥ या वो देवाः सू
र्ये रुचो गोष्वश्वेषु या रुचः ॥ इंद्राग्नी ताभिः सर्वा
भी रुचं नो धत्त बृहस्पते ॥२३॥ विराड्ज्योतिरधार
यत्स्वराड्ज्योतिरधारयत् ॥ प्रजापतिष्ट्वा सादयतु
पृष्ठे पृथिव्या ज्योतिष्मतीम् ॥२४॥ विश्वस्मै प्राणायापा
नाय व्यानाय विश्वं ज्योतिर्यच्छ ॥ अग्निष्टेधिपति

॥ सं० ॥

॥ ४६ ॥

स्तया देवतयांगिरस्वद्ध्रुवा सीद ॥२५॥ मधुश्च माधव
श्च वासंतिकावृतू अग्नेरंतःश्लेषोसि ॥ कल्पे
तां द्यावापृथिवी कल्पंतामाप ओषधयः कल्पंताम
ग्नयः पृथङ्मम ज्यैष्ठ्याय सव्रताः ॥ ये अग्नयः समन
सोंतरा द्यावापृथिवी इमे ॥ वासंतिकावृतू अभिक
ल्पमाना इंद्रमिव देवा अभिसंविशंतु तया देवतयां
गिरस्वद्ध्रुवे सीदतम् ॥२६॥ अषाढासि सहमा

वि०
४६

२०

मा सहस्वारातीः सहस्वप्रुतनायतः ॥ सहस्रवीर्या
सि सा मा जिन्व ॥ २७ सहस्वेमा अभिमातीः सहस्व
प्रुतनायतः ॥ सहस्व सर्वपाप्मानं सहमानास्योष
धे ॥ २८ ॥ ५ ॥ द्वितीयोनुवाकः ॥ मधु वाता ऋतायते
मधु क्षरन्ति सिन्धवः ॥ माध्वीर्नः सन्त्वोषधीः ॥ २९ ॥
मधु नक्तमुतोषसो मधुमत्पार्थिवं रजः ॥ मधु द्यौ
रस्तु नः पिता ॥ ३० ॥ मधुमान्नो वनस्पतिर्मधुमां अ

॥ स० ॥
॥ ४८ ॥

२४२

स्तु सूर्यः ॥ माध्वीर्गावो भवन्तु नः ॥ ३१ ॥ अपां गम्भन्त्सीद
मा त्वा सूर्योभिताप्सीन्माग्निर्वैश्वानरः ॥ अच्छिन्नपत्राः प्र
जा अनुवीक्षस्वानु त्वा दिव्या वृष्टिः सचताम् ॥ ३२ ॥ त्रीन्त्स
मुद्रान्त्समसृपत्स्वर्गानपां पतिर्वृषभ इष्टकानाम् ॥ पु
रीषं वसानः सुकृतस्य लोके तत्र गच्छ यत्र पूर्वे परेताः ॥ ३३
मही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञं मिमिक्षताम् ॥ पिपृतां नो
भरीमभिः ॥ ३४ ॥ विष्णोः कर्माणि पश्यत यतो व्रतानि

॥ ५० ॥
॥ ४८ ॥

२४३

पुरुस्पृहो। हृदिस्पृशु सुजम्भः सखा॥३५॥ क्रत्वासि। धरुणोतो
अग्ने प्रथमेभ्यो योनिभ्यो अधिजातवेदाः॥ स गायत्र्या
त्रिष्टुभानुष्टुभा च देवेभ्यो हव्यं वह तु प्रजानन्॥३६॥ ऊ
षे राये। रंमस्व सहसे द्युम्न उर्जे अपत्याय। संम्राळसि
स्वराळसि सारस्वतौ त्वोत्सौ प्रावताम्॥३७॥ अग्ने युक्ष्वा
हि ये तवाश्वासो देव साधवः॥ अरं वहंति मन्यवे॥३८॥
युक्ष्वा हि देवहूतमां२ अश्वां२ अग्ने रथीरिव॥ नि हो

॥स०॥
॥४८॥

ता पूर्व्यः सदः॥३९॥ तृतीयोनुवाकः॥ सम्यक्स्रवंति
सरितो न धेना अंतर्हृदा मनसा पूयमानाः॥ घृतस्य धा
रा अभि चाकशीमि हिरण्ययो वेतसो मध्ये आसां॥४०॥
ऋचे त्वा रुचे त्वा भासे त्वा ज्योतिषे त्वा॥ अभूदिदं वि
श्वस्य भुवनस्य वाजिनमग्नेर्वैश्वानरस्य च॥४१॥ अ
ग्निर्ज्योतिषा ज्योतिष्मान्रुक्मो वर्चसा वर्चस्वान्॥ स ॥वि०
हस्रदा असि सहस्राय त्वा॥४२॥ आदित्यं गर्भं पय ॥४८॥

२४५

सासमंद्रिः सहस्रस्य प्रतिमां विश्वरूपम् ॥ परिवृङ्धि
हरः सामाभिमंस्थाः शतायुषं कृणु हि चीयमानः ॥४३॥
वातस्य जूतिं वरुणस्य नाभिमश्वं जज्ञानं सरिरस्य म
ध्ये ॥ शिशुं नदीनां हरिमद्रिबुध्नमग्ने मा हिंसीः पर
मे व्योमन् ॥४४॥ अजस्रमिंदुमरुषं भुरण्युमग्निमीळे
पूर्वचित्तिं नमोभिः ॥ स पर्वभिर्ऋतुशः कल्पमानो गाम्मा
हिंसीरदितिं विराजम् ॥४५॥ वरूत्रीं त्वष्टुर्वरुणस्य ना

॥स०॥

॥५९॥

२४६

भिमविं जज्ञानां रजसः परस्मात् ॥ महीं साहस्रीम
सुरस्य मायामग्ने मा हिंसीः परमे व्योमन् ॥४६॥ यो अग्नि
रग्नेरध्यजायत शोकात्पृथिव्या उत वा दिवस्परि
येन प्रजा विश्वकर्मा जजान तमग्ने हेळः परि ते वृणक्तु ॥४७॥
चित्रं देवानामुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः ॥
आप्रा द्यावापृथिवी अंतरिक्षं सूर्य आत्मा जगतस्तस्थु ॥कं॥
षश्च ॥४८॥ चतुष्पेत्रिवाक ॥ इमं मा हिंसीर्द्विपादं पु ॥४९॥

२४८

शुं सहस्रास्यामेधायन्चीयमानः ॥ मृयुंप शुमेधमग्ने
अुषस्रुतेने चिन्वानस्तन्वो निषीद ॥ मृयुंते शुगृच्छतुयं
द्विष्मस्तंते शुगृच्छतु ॥४९॥ इमंमा । हिंऽसीरेकशफंपशुंके
निक्रदंवाजिनंवाजिनेषु । गौरमारण्यमनुते दिशामिते
ने चिन्वानस्तन्वो निषीद । गौरंते शुगृच्छतुयं द्विष्मस्तंते
शुगृच्छतु ॥५०॥ इमऽं साहस्रंशतधारमुत्संव्यच्यमा
नऽं सरिरस्यमध्ये । घृतंदुहानामदितिंजनायाग्नेमाहिं

॥ स० ॥
॥ ५० ॥

२४९

ऽं सीः परमे व्योमन् ॥ गवयमारण्यमनुते दिशामिते
ने चिन्वानस्तन्वो निषीद । गवयंते शुगृच्छतुयं द्विष्म
स्तंते शुगृच्छतु ॥५१॥ इमम्मूर्णायुंवरुणस्यनाभिंत्वचं
पशूनांद्विपदांचतुष्पदाम् । त्वष्टुः प्रजानांप्रथमंजनि
त्रमग्नेमाहिंऽसीः परमेव्योमन् । उष्ट्रमारण्यमनुते
दिशामितेने चिन्वानस्तन्वो निषीद । उष्ट्रंते शुगृच्छ
तुयं द्विष्मस्तंते शुगृच्छतु ॥५२॥ अजोह्यग्नेरजनिष्ट

॥ वि० ॥
॥ ५० ॥

ध्रोकास्त्वोऽग्रपश्यज्ञ नितारमग्ने॥ तेनेदेवादेवताम
ग्मा यृद्गस्ते नरो रमा युंतुपमेध्यास॥ भूरभमोर
ष्यमसुते द्रिभ्रा श्रितेने चिन्वानस्तन्वो निषीद॥ भूरभं
ले शुगृच्छतु यं द्विष्मस्तं ते शुगृच्छतु ॥५३॥ संचं विष्ठ
लु भुषोन्दृं: पाहि श्वगुध्यी गिरः॥ र सौतोकमुतत्म
नां ॥५४॥ पंचमोनुवाकः अपां त्वेमन्सादयाम्यपां
त्वो मन्सादयाम्यपां त्वा भस्मन्सादयामि॥ अपां त्वा

स० ॥५१॥

ज्योतिषि सादयाम्यपां त्वायने सादयामि॥ अर्णवे
त्वा सदने सादयामि समुद्रे त्वा सदने सादयामि स
रिरे त्वा सदने सादयामि॥ अपां त्वा क्षये सादयाम्य
पां त्वा सधिषि सादयामि॥ अपां त्वा सदने सादया
म्यपां त्वा सधस्थे सादयाम्यपां त्वा योनौ सादया
मि॥ अपां त्वा पुरीषे सादयाम्यपां त्वा पाथसि साद
यामि॥ गायत्रेण त्वा छंदसा सादयामि त्रैष्टुभेन त्वा

कि० ॥५१॥

२५१

छंदसासादयामिजागतेनत्वाछंदसासादयामि॥ आ
नुष्टुभेनत्वाछंदसासादयामिपाङ्क्तेनत्वाछंदसासा
दयामि॥५५॥ षष्ठोनुवाकः॥ अयंपुरोभुवस्तस्यप्रा
णोभौवायनोवसंतःप्राणायनः॥ गायत्रीवासंती
॥५६॥ गायत्र्यैगायत्रं।गायत्रादुपांशुरुपांशोस्त्रि
वृत्त्रिवृतोरथंतरम्॥ वसिष्ठऋषिःप्रजापतिगृही
तयात्वयाप्राणंगृह्णामिप्रजाभ्यः॥५७॥ अयंद

स॰
॥ ५२ ॥

२५२

क्षिणाविश्वकर्मातस्यमनोवैश्वकर्मणम्॥ ग्रीष्मो
मानसस्त्रिष्टुब्ग्रैष्मी॥५८॥ त्रिष्टुभःस्वारं।स्वारादं
तर्यामोंतर्यामात्पंचदशःपंचदशाद्बृहत्॥ भर
द्वाजऋषिःप्रजापतिगृहीतयात्वयामनोगृह्णा
मिप्रजाभ्यः॥५९॥ अयंपश्चाद्विश्वव्यचास्तस्य
चक्षुर्वैश्वव्यचसम्॥ वर्षाश्चाक्षुष्योजगतीवार्षी
॥६०॥ जगत्याऋक्समं।ऋक्समाच्छुक्रःशुक्रात्सप्त

वि॰
॥ ५२ ॥

दुष्टाः सप्तदृष्टा दैरूपम् ॥ जमदग्निर्ऋषिः प्रजापति
र्गृहीतया त्वया चक्षुर्गृह्णामि प्रजाभ्यः ॥ ६१ ॥ उरुरसु
तरा । स्वस्तस्य श्रोत्रं सौवम् । प्रारघोऽनुष्टुप्
प्रोरुदी ॥ ६२ ॥ अनुष्टुभैरैळमैळानां पीमुथिने ए
कविंशप्राएकविंशप्रा हैराजम् ॥ विश्वामित्र ऋषिः
प्रजापतिर्गृहीतया त्वया श्रोत्रं गृह्णामि प्रजाभ्यः
॥ ६३ ॥ इयमुपरि मतिस्तस्यै वाङ्मात्या ॥ हेमंतो

स॰
॥ ५३ ॥

वाच्यः पङ्क्तिर्हैमंती ॥ ६४ ॥ पङ्क्तेर्निधनवन्निधने
वत आग्रयण आग्रयणात्त्रिणवत्रयस्त्रिंशौ त्रि
त्रिणवत्रयस्त्रिंशाभ्यां शाक्वररैवते ॥ विश्व
कर्म ऋषिः प्रजापतिर्गृहीतया त्वया वाचं गृह्णा
मि प्रजाभ्यः ॥ लोकं पृण ता अस्य सूदवि श्रीः ॥ ६५ ॥
मयि गृह्णामि ॥ ७५ ॥ ध्रुवासि ॥ ७३ ॥ मधुवाता ॥ ११ ॥ त्रि॰
सम्यक्स्रवंति ॥ ९ ॥ इममा ॥ ६ ॥ अपां त्वेम ॥ ४७ ॥ अ ५३

यं पुरो॥ १०॥ सप्तमोनुवाकः॥ इतिश्रीयजुर्वेद
संहितायां चतुर्दशमोध्यायः॥ हरिः ॐ ध्रुव
क्षितिर्ध्रुवयोनिर्ध्रुवासि ध्रुवंयोनिमासीद सा
धुया। उख्यस्य केतुं प्रथमं जुषाणा। अश्विनाध्व
र्यू सादयतामिह त्वा॥ १॥ कुलायिनी घृतवती पु
रंधिः स्योने सीद सदने पृथिव्याः॥ अभि त्वा रु
द्रा वसवो गृणंतु इमा ब्रह्म पीपिहि सौभगायाश्वि

सं०॥
५४॥

नाध्वर्यू सादयतामिह त्वा॥ २॥ स्वैर्दक्षैर्दक्षपिते
ह सीद देवानां सुम्ने बृहते रणाय। पितेवैधि सून
व आ सुशेवा स्वावेशा तन्वा संविशस्वाश्विनाध्वर्यू
सादयतामिह त्वा। ३। पृथिव्याः पुरीषमस्यप्सो नाम
तां त्वा विश्वे अभिगृणंतु देवाः॥ स्तोमपृष्ठा घृतवती
ह सीद प्रजावदस्मे द्रविणा यजस्वाश्विनाध्वर्यू सा
दयतामिह त्वा। ४ अदित्यास्त्वा पृष्ठे सादयाम्यंत

वि०॥
५४

२५६

रिक्षस्य धर्त्रीं विष्टंभनीं दिशामधिपत्नीं भुवनानाम्
ऊर्मिर्द्रप्सो अपामसि विश्वकर्मा तऋषिरश्विनाध्वर्यू
सादयतामिह त्वा ॥ शुक्रश्च शुचिश्च ग्रैष्मावृतू अग्नेरं
तःश्लेषोसि । कल्पेतां द्यावापृथिवी कल्पंतामाप ओष
धयः कल्पंतामग्नयः पृथङ्मम ज्यैष्ठ्याय सव्रताः ॥ ये
अग्नयः समनसोंतरा द्यावापृथिवी इमे ॥ ग्रैष्मावृ
तू अभिकल्पमाना इंद्रमिव देवा अभिसंविशंतु त

स०
॥ ५५ ॥

२५८

या देवतयांगिरस्वद्ध्रुवे सीदतम् ॥ ५ ॥ प्रथमोनुवाकः
सजूरृतुभिः ॥ सजूर्विधाभिस्सजूर्देवैस्सजूर्देवैर्व
योनाधैः ॥ अग्नये त्वा वैश्वानराया श्विनाध्वर्यू सा
दयतामिह त्वा ॥ सजूरृतुभिः सजूर्विधाभिः सजू
र्वसुभिः सजूर्देवैर्वयोनाधैः ॥ अग्नये त्वा वैश्वान
राया श्विनाध्वर्यू सादयतामिह त्वा ॥ सजूरृतुभिः स
जूर्विधाभिः सजूरुद्रैः सजूर्देवैर्वयोनाधैः ॥ अग्न

वि०
५५

यैत्वा वैश्वानराया श्विनोऽध्वर्यू सादताम् इह त्वा ॥ सजूर्ऋतुभिः सजूर्विधाभिः सजूरादित्यैः सजूर्देवैर्वयोनाधैः ॥ अग्नये त्वा वैश्वानराया श्विनोऽध्वर्यू सादयताम् इह त्वा ॥ सजूर्ऋतुभिः सजूर्विधाभिः सजूर्विश्वैर्देवैः सजूर्देवैर्वयोनाधैः ॥ अग्नये त्वा वैश्वानराया श्विनोऽध्वर्यू सादयताम् इह त्वा ॥ ६ ॥ प्राणं मे पाह्यपानं मे पाहि व्यानं मे पाहि ॥ चक्षुर्म उर्व्या विभा

स०

२ ५८ ॥

हि श्रोत्रं मे श्लोकय ॥ ७ ॥ अपः पिन्वौषधीर्जिन्व द्विपाद्व चतुष्पात्पाहि ॥ दिवो वृष्टिमेरय ॥ ८ ॥ द्वितीयोऽनुवाकः ॥ मूर्धा वयः प्रजापतिश्छन्दः क्षत्रं वयो मयन्दं छन्दः ॥ विष्टम्भो वयोऽधिपतिश्छन्दो विश्वकर्मा वयः परमेष्ठी छन्दः ॥ वस्तो वयो विबलं छन्दो वृष्णिर्वयो विशालं छन्दः पुरुषो वयस्तन्द्रं छन्दो व्याघ्रो वयोऽनाधृष्टं छन्दः ॥ १० ॥ सिंहो वयः छदिश्छन्दः ॥ ५८ ॥

वि०

दः पष्ठवाड्वयो बृहती छंदः ॥ उक्षा वयः ककुप्छंदः ऋषभो वयः सतोबृहती छंदः ॥ ११ ॥ अनड्वान्वयः पंक्तिश्छंदो धेनुर्वयो जगती छंदः त्र्यविर्वयस्त्रिष्टुप्छंदो दित्यवाड्वयो विराट्छंदः ॥ १२ ॥ पंचाविर्वयो गायत्री छंदस्त्रिवत्सो वय उष्णिक्छंदस्तुर्यवाड्वयोनुष्टुप्छंदो लोकं पृणता अस्यैंद्र विश्वाः ॥ १३ ॥ इति चोनुवाकः ॥ इंद्राग्नी अव्यथमाना मिष्टकां दृंहतं युवम् पृष्ठेन द्या

वा पृथिवीं चांतरिक्षं च विबाधसे ॥ १४ ॥ विश्वकर्मा त्वा सादयत्वंतरिक्षस्य पृष्ठे व्यचस्वतीं प्रथस्वतीं ॥ अंतरिक्षं यच्छांतरिक्षं दृंहांतरिक्षं मा हिंसीः ॥ विश्वस्मै प्राणायापानाय व्यानायोदानाय प्रतिष्ठायै चरित्राय ॥ वायुष्ट्वाभि पातु मह्या स्वस्त्या छर्दिषा शंतमेन तया देवतयांगिरस्वद्ध्रुवा सीद ॥ १५ ॥ राज्ञ्यसि प्राची दिग्विराडसि दक्षि

णादिक्सम्राळसिप्रतीचीदिक्स्वराळस्युदीचीदि
गधिपत्न्यसिबृहतीदिक्। विश्वकर्मात्वासाद
यत्वन्तरिक्षस्यपृष्ठेज्योतिष्मतीम्। विश्वस्मैप्रा
णायापानायव्यानायविश्वंज्योतिर्यच्छ। वायुष्टे
धिपतिस्तयादेवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवासीद। नभश्च
नभस्यश्चवार्षिकावृतूअग्नेरन्तःश्लेषोसि॥ क
ल्पेतांद्यावापृथिवीकल्पन्तामापओषधयःक

सं०
॥ ५८॥

न

ल्पन्तामग्नयःपृथङ्ममज्यैष्ठ्यायसव्रताः॥ येअग्न
यःसमनसोन्तराद्यावापृथिवीइमे॥ वार्षिकावृतू
अभिकल्पमानाइन्द्रमिवदेवाअभिसंविशन्तुतया
देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवेसीदतम्॥ इषश्चोर्जश्चशार
दावृतूअग्नेरन्तःश्लेषोसि॥ कल्पेतांद्यावापृथिवी
कल्पन्तामापओषधयःकल्पन्तामग्नयःपृथङ्मम
ज्यैष्ठ्यायसव्रताः॥ येअग्नयःसमनसोन्तराद्यावा

वि०
५८

पृथिवीइमे ॥ पुरा रदा ७ ऋतू अभिकल्पमाना इंद्र
मिव देवा अभिसंविशंतु तया देवतयांगिरस्वद्ध्रु
वे सीदतम् ॥ १६ ॥ चतुर्थोनुवाकः ॥ आयुर्मे पा
हि प्राणं मे पाह्यपानं मे पाहि व्यानं मे पाहि ॥ चक्षु
र्मे पाहि श्रोत्रं मे पाहि वाचं मे पिन्व मनो मे जिन्वात्मा
नं मे पाहि ज्योतिर्मे यच्छ ॥ १७ ॥ मा छंदः प्रमा छंदः
प्रतिमा छंदो अस्रीवयश्छंदः ॥ पंक्तिश्छंद उष्णिक्छं

॥ स० ॥
॥ ५९ ॥

दः ॥ १८ बृहती छंदोनुष्टुप्छंदो विराट्छंदो गायत्री छं
दः ॥ त्रिष्टुप् छंदो जगती छंदः ॥ १९ पृथिवी छंदोंत
रिक्षं छंदो द्यौश्छंदः समाश्छंदः ॥ नक्षत्राणि छंदो वा
क् छंदः ॥ २० मनः छंदः कृषिश्छंदो हिरण्यं छंदो गौश्छं
दः ॥ अजाश्छंदो अश्वश्छंदः ॥ २१ अग्निर्देवता वातो दे
वता सूर्यो देवता चंद्रमा देवता वसवो देवता रुद्रा
देवता आदित्या देवता मरुतो देवता विश्वे देवा दे

॥ वि० ॥
॥ ५९ ॥

२६७

वत्ताबृहस्पतिर्देवत्ता इंद्रो देवतावरुणो देवत्ता ॥ २२ ॥
पंचमोनुवाकः ॥ मूर्द्धासि राड्ध्रुवासि धरुणाधर्त्र्यसि
धरणि ॥ आयुषेत्वावर्चसेत्वा कृष्यैत्वाक्षेमायत्वा ॥ २३ ॥
यंत्रीराड्यंत्र्यसि यमनी ध्रुवासि धरित्री इषेत्वोर्जे
त्वारय्यैत्वा पोषायत्वा ॥ लोकंपृणताअस्येंद्र वि
श्वाः ॥ २४ ॥ षष्ठोनुवाकः ॥ आशुस्त्रिवृद्भांतः पंचद
शोव्योमा सप्तदशोधरुणएकविंशः प्रतूर्तिरष्टा

॥ स॰ ॥
॥ ६० ॥

दशः ॥ तपोनवदशोभीवर्त्तः सविंशोवर्चोद्वाविंशः
संभरणस्त्रयोविंशोयोनिश्चतुर्विंशः ॥ २५ ॥
गर्भाः पंचविंशओजस्त्रिणवः क्रतुरेकत्रिंशः
प्रतिष्ठात्रयस्त्रिंशोब्रध्नस्यविष्टपंचतुस्त्रिंशः
नाकः षट्त्रिंशोविवर्त्तोष्टाचत्वारिंशोधर्त्रंचतु
ष्टोमः ॥ २६ ॥ सप्तमोनुवाकः ॥ अग्नेर्भागोसि दीक्षा
या आधिपत्यं ब्रह्मस्पृतंत्रिवृत्स्तोमः ॥ इंद्रस्य भा

२६८

॥ वि॰ ॥
॥ ६० ॥

२६९

गोसि विष्णो राधिपत्यं क्षत्रं स्पृतं पंचदश स्तोमः २९
न्द्रस्य सां भागोसि धातु राधिपत्यं जनित्रं स्पृतं
सप्तदश स्तोमः मित्रस्य भागोसि वरुणस्याधिपत्यं
दिवो वृष्टिर्वातः स्पृत एकविंश स्तोमः २८ वसूनां
भागोसि रुद्राणामाधिपत्यं चतुष्पात् स्पृतं चतुर्विं
श स्तोमः आदित्यानां भागोसि मरुतामाधिपत्यं ग
र्भाः स्पृताः पंचविंश स्तोमः २९ अदित्यै भागोसि पू

स०
६१

२७०

ष्ण आधिपत्यमोजः स्पृतं त्रिणव स्तोमः देवस्य सवि
तुर्भागोसि बृहस्पतेराधिपत्यं समीचीर्दिशः स्पृताश्च
तुष्टोमः स्तोमः ३० यवानां भागोस्ययवानामाधिप
त्यं प्रजाः स्पृताश्चतुश्चत्वारिंश स्तोमः ऋभूणां भागो
सि विश्वेषां देवानामाधिपत्यं भूतं स्पृतं त्रयस्त्रिंश
स्तोमः सहश्च सहस्यश्च हैमंतिका ऋतू अग्नेरंतः
श्लेषोसि कल्पेतां द्यावापृथिवी कल्पंतामाप ओषध

चि

वि०
६१

२७१

यः कल्पंतामग्नयः पृथङ्मम ज्यैष्ठ्याय सव्रताः ये अ
ग्नयः समनसोंतरा द्यावापृथिवी इमे हैमंतिकावृ
तू अभिकल्पमाना इंद्रमिव देवा अभिसंविशंतु तया
देवतयांगिरस्वध्रुवे सीदतम् २१ अष्टमोनुवाकः
एकयास्तुवत प्रजा अधीयंत प्रजापतिरधिपतिरा
सीत्तिसृभिरस्तुवत ब्रह्मासृज्यत ब्रह्मणस्पतिरधिप
तिरासीत् पंचभिरस्तुवत भूतान्यसृज्यंत भूतानांप

॥ स० ॥
॥ ६२ ॥

२७२

तिरधिपतिरासीत्सप्तभिरस्तुवत सप्तऋषयोसृज्यंत धा
ताधिपतिरासीत् २२ नवभिरस्तुवत पितरोसृज्यंतादिति
रधिपत्न्यासीदेकादशभिरस्तुवत ऋतवोसृज्यंतार्त
वा अधिपतय आसन् त्रयोदशभिरस्तुवत मासा असृ
ज्यंत संवत्सरोधिपतिरासीत्पंचदशभिरस्तुवत क्षत्रम
सृज्यतेंद्रोधिपतिरासीत् २३ सप्तदशभिरस्तुवत
ग्राम्याः पशवोसृज्यंत बृहस्पतिरधिपतिरासीन्नवदश

॥ वि० ॥
॥ ६२ ॥

भिरस्तुवत शूद्रार्यावसृज्येतामहोरात्रेऽधिपत्नी आ
स्ताम्॥ एकविंशत्यास्तुवतैकशफाः पशवोऽसृज्यन्तव
रुणोऽधिपतिरासीत्त्रयोविंशत्यास्तुवत क्षुद्राः पशवो
ऽसृज्यन्त पूषाधिपतिरासीत्॥२४॥ पंचविंशत्यास्तुव
तारण्याः पशवोऽसृज्यन्त वायुरधिपतिरासीत्सप्तविंश
त्यास्तुवत द्यावापृथिवी व्यैतां वसवो रुद्रा आदित्या अ
नुव्यायंस्त एवाधिपतय आसन्॥ नवविंशत्यास्तु

२८३

भिरस्तुवत शूद्रार्यावसृज्येतामहोरात्रेऽधिपत्नी आ
स्ताम्॥ एकविंशत्यास्तुवतैकशफाः पशवोऽसृज्यन्तव
रुणोऽधिपतिरासीत्त्रयोविंशत्यास्तुवत क्षुद्राः पशवो
ऽसृज्यन्त पूषाधिपतिरासीत्॥२४॥ पंचविंशत्यास्तुव
तारण्याः पशवोऽसृज्यन्त वायुरधिपतिरासीत्सप्तविंश
त्यास्तुवत द्यावापृथिवी व्यैतां वसवो रुद्रा आदित्या अ
नुव्यायंस्त एवाधिपतय आसन्॥ नवविंशत्यास्तु

॥स०॥
॥६२॥

वतवनस्पतयोस्सृज्यन्तसोमोधिपतिरासीदेकत्रिंꣳ
शतास्तुवतप्रजाअसृज्यन्तयवाश्चायवाश्चाधिप
तयआसन्॥ त्रयस्त्रिंꣳशतास्तुवतभूतान्यशाम्य
न्प्रजापतिः परमेष्ठ्यधिपतिरासीत्॥ लोकंपृणता
अस्येन्द्रं विश्वाः॥३१॥ ध्रुवक्षितिः॥१॥ सजूर्ऋतुभिः॥२॥
मूर्ध्ना वयः॥१॥ इन्द्राग्नी अव्यथमाना॥ आ॥ आयुर्मे ६।
मूर्ध्नासि॥२॥ आशुस्त्रिवृत्॥ अग्नेर्भागो॥१॥ एकया

२६४
विं॥
॥६२॥

स्तुवत॥ नवमोनुवाकः॥ पञ्चदशोध्यायः॥ कं॥ ३
संख्या॥३१॥ अग्नेजातान्प्रणुदानः सपत्नान्प्रत्यजा
तां जातवेदोनुदस्व॥ अधिनोब्रूहिसुमनाअहेडꣳ
स्तवस्यामशर्मꣳस्त्रिवरूथउद्भौ॥१॥ सहसाजाता
न्प्रणुदानः सपत्नान्प्रत्यजातान्नुदजातवेदः॥ अधि
नोब्रूहिसुमनस्यमानोवयꣳस्यामप्रणुदानः सप
त्नान्॥ षोडशीस्तोमओजोद्रविणंचतुश्चत्वारिꣳ

२६५

॥ सं० ॥
॥ ६४ ॥

२६६

ष्णस्तोमो वर्च्चो द्रविणम् ॥ २ ॥ अग्नेः पुरीषमस्य प्सो नाम तां
त्वा विश्वे अभिगृणंतु देवाः ॥ स्तोमपृष्ठा घृतवतीह सी
द प्रजावदस्मे द्रविणायजस्व ॥ ३ ॥ एवश्छंदो वरिवश्छं
दः शंभूश्छंदः परिभूश्छंदः ॥ आच्छच्छंदो मनश्छंदो
व्यचश्छंदः ॥ ४ ॥ सिंधुश्छंदः ॥ समुद्रश्छंदः सरिरं छं
दः ॥ ककुप् छंदस्त्रिककुप् छंदः काव्यं छंदो अंकुपं
छंदः ॥ ५ ॥ अक्षरपंक्तिश्छंदः पदपंक्तिश्छंदो विष्टा

॥ वि० ॥
॥ ६४ ॥

२६७

रपंक्तिश्छंदः क्षुरो भ्रजश्छन्दः ॥ आच्छच्छंदः प्रच्छच्छंदः
संयच्छंदो वियच्छंदः ॥ ६ ॥ बृहच्छंदो रथंतरं छंदो निकायश्छं
दो विवधश्छंदः ॥ गिरश्छंदो भ्रजश्छंदः संस्तुप् छंदो नुष्टु
प् छंदः ॥ ७ ॥ एवश्छंदो वरिवश्छंदो वयश्छंदो वयस्कृच्छंदः ॥
विष्पर्द्धाश्छंदो विशालं छंदः छदिश्छंदो दूरोहणं छंदः ॥ तंद्रं
छंदो अंकांकं छंदः ॥ ८ ॥ ७ ॥ रश्मिना सत्याय सत्यं जिन्व प्रे
तिना धर्मणा धर्मं जिन्व ॥ अन्वित्या दिवा दिवं जिन्व संधि

तांतरिसेणांतरिञ्जिन्व ॥ १ ॥ प्रतिधिनाऽपृथिव्याऽपृथिवींजि
न्व विष्टंभेन वृष्ट्या वृष्टिंजिन्व ॥ प्रवयान्नाऽहर्जिन्वानुयार
त्र्यारात्रींजिन्व ॥ २ ॥ उशिजा वसुभ्यो वसूंजिन्व प्रकेतेन
रुद्रेभ्य आदित्यांजिन्व ॥ तंतुना रायस्पोषेण रायस्पो
षंजिन्व संसर्पेण श्रुतायश्रुतंजिन्व ॥ ३ ॥ ऐडेनौषधीभि
रोषधीर्जिन्वोत्तमेन तनूभिस्तनूर्जिन्व ॥ वयोधसाधी
तेनाधीतंजिन्वाभिजिता तेजसा तेजोजिन्व ॥ ४ ॥ प्रति

पदसि प्रतिपदे त्वानुपदस्यनुपदे त्वा ॥ संपदसि संपदे त्वा ते
जोऽसि तेजसे त्वा ॥ ५ ॥ त्रिवृदसि त्रिवृते त्वा प्रवृदसि प्रवृते
त्वा ॥ विवृदसि विवृते त्वा सवृदसि सवृते त्वा ॥ ६ ॥ आक्रमो
स्याक्रमाय त्वा संक्रमोऽसि संक्रमाय त्वा ॥ उत्क्रमोऽस्युत्क्र
माय त्वोत्क्रांतिरस्युत्क्रांत्यै त्वा ॥ अधिपतिनोर्जोर्जंजिन्व
वेषं श्रीः सुत्राय क्षत्रंजिन्व ॥ ७ ॥ ● ॥ राज्ञ्यसि प्राचीदिग्व
सवस्ते देवा अधिपतयः ॥ अग्निर्हेतीनां प्रतिधर्त्ता ॥ १ ॥

॥ सं० ॥
॥ ६६ ॥

त्रिवृत्त्वा स्तोमः पृथिव्यां श्रयत्वाज्यमुक्थमव्यथायै स्तभ्नातु
रथन्तरं साम प्रतिष्ठित्या अन्तरिक्षे ॥ २ ॥ ऋषयस्त्वा प्रथमजा
देवेषु दिवो मात्रया वरिम्णा प्रथन्तु ॥ विधर्ता चायमधिपति
श्च ते त्वा सर्वे संविदाना नाकस्य पृष्ठे स्वर्गे लोके यजमानं च
सादयन्तु ॥ ३ ॥ विराडसि दक्षिणा दिग्रुद्रास्ते देवा अधिपत
यः ॥ इन्द्रो हेतीनां प्रतिधर्ता ॥ ४ ॥ पञ्चदशस्त्वा स्तोमः पृथि
व्यां श्रयतु प्रउगमुक्थमव्यथायै स्तभ्नातु ॥ बृहत्साम प्र

वि
६६

तिष्ठित्या अन्तरिक्षे ॥ ५ ॥ ऋषयस्त्वा प्रथमजा देवेषु दिवो मा
त्रया वरिम्णा प्रथन्तु ॥ विधर्ता चायमधिपति श्च ते त्वा सर्वे
संविदाना नाकस्य पृष्ठे स्वर्गे लोके यजमानं च सादयन्तु
॥ ६ ॥ सम्राडसि प्रतीची दिगादित्यास्ते देवा अधिपतयः
वरुणो हेतीनां प्रतिधर्ता ॥ ७ ॥ सप्तदशस्त्वा स्तोमः पृथिव्यां
श्रयतु मरुत्वतीयमुक्थमव्यथायै स्तभ्नातु ॥ वैरूपं साम
प्रतिष्ठित्या अन्तरिक्षे ॥ ८ ॥ ऋषयस्त्वा० सादयन्तु ॥ ९ ॥ स्वरा

५८ २८२

ते

ऽस्युदीची दिङ्मरुतः स्ते देवा अधिपतयः॥ सोमो हेतीनां प्र
तिधर्त्ता॥ १०॥ एकविꣳशस्त्वा स्तोमः पृथिव्याꣳ श्रयतु निष्के
वल्यमुक्थ्यमव्यथायै स्तभ्नातु वैराजꣳ साम प्रतिष्ठित्या
अन्तरिक्षे॥ ११॥ ऋषयस्त्वा० सादयंतु॥ १२॥ अधिपत्न्यसि
बृहती दिग्विश्वे देवा अधिपतयः॥ बृहस्पतिर्हेतीनां प्रति
धर्त्ता॥ १३॥ त्रिणवत्रयस्त्रिꣳशौ त्वा स्तोमौ पृथिव्याꣳ श्रय
तां वैश्वदेवाग्निमारुते उक्थे अव्यथायै स्तभ्नीतां॥ शाक्व

५८

२८३

र रैवते सामनी प्रतिष्ठित्या अन्तरिक्षे॥ १४॥ ऋषयस्त्वा० साद
यंतु॥ १५॥ अयं पुरो हरिकेशः सूर्यरश्मिस्तस्य रथगृत्सश्च
रथौजाश्च सेनानीग्रामण्यौ॥ पुंजिकस्थला च क्रतुस्थला
चाप्सरसौ दंदश्नवः पशवो हेतिः पौरुषेयो वधः प्रहेतिः॥ १॥
तेभ्यो नमो अस्तु ते नो मृडयंतु ते नोवंतु॥ ते यं द्विष्मो यश्च नो
द्वेष्टि तमेषां जंभे दध्मः॥ २॥ अयं दक्षिणा विश्वकर्मा तस्य र
थस्वनश्च रथेचित्रश्च सेनानीग्रामण्यौ॥ मेनका च सहज

सं०
६८

२८४

न्याचाप्सरसौ यातुधाना हेती रक्षांसि प्रहेतिः ॥३॥ तेभ्यो न
मो० जं भै दध्मः ॥ ७ ॥ अयं पश्चाद्विश्वव्यचास्तस्य रथप्रोत
श्चासमरथश्च सेनानीग्रामण्यौ । प्रम्लोचंती चानुम्लोचं
ती चाप्सरसौ व्याघ्रा हेतिः सर्पाः प्रहेतिः ॥५॥ तेभ्यो नमो
अस्तु ते नो मृ० ॥ ८ ॥ अयमुत्तरात्संयद्वसुस्तस्य तार्क्ष्यश्चा
रिष्टनेमिश्च सेनानीग्रामण्यौ । विश्वाची च घृताची चाप्स
रसा आपो हेतिर्वातः प्रहेतिः ॥७॥ तेभ्यो नमो ० जं भै दध्मः ॥९॥

वि०
६८

२८५

अयमुपर्यर्वाग्वसुस्तस्य सेनजिच्च सुषेणश्च सेनानीग्राम
ण्यौ । उर्वशी च पूर्वचित्तिश्चाप्सरसा अवस्फूर्जन्हेतिर्विद्युत्प्र
हेतिः ॥ ९ ॥ तेभ्यो नमो ० ॥ १० ॥ अग्निर्मूर्द्धा दिवः ककुत्पतिः
पृथिव्या अयम् ॥ अपां रेतांसि जिन्वति ॥ १ ॥ अयमग्निः
सहस्रिणो वाजस्य शतिनस्पतिः ॥ मूर्द्धा कवी रयीणाम् ॥ २ ॥ त्वा
मग्ने पुष्करादध्यथर्वा निरमंथत ॥ मूर्ध्नो विश्वस्य वाघ
तः ॥ ३ ॥ भुवो यज्ञस्य रजसश्च नेता यत्रा नियुद्भिः सचसे शि

॥ सं ॥
॥ ६९ ॥

४८६

वाग्निः ॥ दिविमूर्द्धानंदधिषेस्वर्षांजिह्वामग्नेचकृषेहव्यवाहं
॥ ४ ॥ अबोध्यग्निःसमिधाजनानांप्रतिधेनुमिवायतीमु
षासं ॥ यह्वाइवप्रवयामुज्जिहानाःप्रभानवःसिस्रतेना
कमच्छ ॥ ५ ॥ अवोचामकवयेमेध्यायवचोवंदारुवृषभायवृ
ष्णे ॥ गविष्ठिरोनमसास्तोममग्नौदिवीवरुक्ममुरुव्यंचमश्रे
त् ॥ ६ ॥ अयमिहप्रथमोधायिधातृभिर्होतायजिष्ठोअध्वरे
ष्वीड्यः ॥ यमप्नवानोभृगवोविरुरुचुर्वनेषुचित्रंविभ्वंविशे

॥ वि ० ॥
॥ ६९ ॥

४८७

ती

विशे ॥ ७ ॥ जनस्यगोपाअजनिष्टजागृविरग्निःसुदक्षःसु
विताय नव्यसे ॥ घृतप्रतीकोबृहतादिविस्पृशाद्युमद्विभातिभ
रतेभ्यःशुचिः ॥ ८ ॥ त्वामग्नेअंगिरसोगुहाहितमन्वविंदंछि्श्रि
याणंवनेवने ॥ सजायसेमथ्यमानःसहोमहत्त्वामाहुःसहस
स्पुत्रमंगिरः ॥ ९ ॥ सखायःसंवःसम्यंचमिषंस्तोमंचाग्नये
वर्षिष्ठायक्षितीनामूर्जोनप्त्रेसहस्वते ॥ १० ॥ संसमिद्युवसेवृ
षन्नग्नेविश्वान्यर्यआ ॥ इळस्पदेसमिध्यसेसनोवसून्याभ

सं
८०

॥११॥

रं॥ त्वामग्ने हविष्मंतो देवं मर्त्तास ईळते॥ मन्ये त्वा जातवेद
सं स हव्या वक्ष्यानुषक्॥१२॥ त्वं चित्रश्रवस्तम हवंते
विक्षु जंतवः॥ शोचिष्केशं पुरुप्रियाग्ने हव्याय वोळ्हवे॥१३॥
एना वो अग्निं नमसोर्जो नपातमाहुवे॥ प्रियं चेतिष्ठमर
तिं स्वध्वरं विश्वस्य दूतममृतं॥१४॥ विश्वस्य दूतममृतं
विश्वस्य दूतममृतं॥ स योजते अरुषा विश्वभोजसा स दु
द्रवत्स्वाहुतः॥१५॥ स दुद्रवत्स्वाहुतः स दुद्रवत्स्वाहुतः॥ सु

२८८

वि
८०
१

ब्रह्मा यज्ञः सुशमी वसूनां देवं राधो जनानाम् १६ अग्ने वा
जस्य गोमत ईशानः सहसो यहो अस्मे धेहि जातवेदो म
हि श्रवः १७ स इधानो वसुष्कविरग्निरीळेन्यो गिरा रे
वदस्मभ्यं पुर्वणीक दीदिहि १८ क्षपो राजन्नुत त्मनाग्ने
वस्तोरुतोषसः स तिग्मजंभ रक्षसो दह प्रति १९ भद्रो
नो अग्निराहुतो भद्रा रातिः सुभग भद्रो अध्वरः भद्रा उत प्र
शस्तयः २० भद्रा उत प्रशस्तयो भद्रं मनः कृणुष्व वृत्रतू

२८९

॥से॥
॥८२॥

यै॥ येनोसमत्स्कसासहः॥२१॥ येनोसमत्सुसासहोवेस्थि
रातनुहिभूरिशर्धताम्॥ वनेमातेअभिष्टिभिः॥ अग्निंतं
मन्येयोवसुरस्तंयंयंतिधेनवः॥ अस्तमर्वंतआशवो
स्तंनित्यासोवाजिनइषंस्तोतृभ्यआभर॥२३॥ सोअ
ग्निर्योवसुर्गृणेसंयमायंतिधेनवः॥ समर्वंतोरघुद्रुवः
संसुजातासःसूरयइषंस्तोतृभ्यआभर॥२४॥ उभे
सुश्चंद्रसर्पिषोदर्वीश्रीणीषआसनि॥ उतोनउत्सुपूर्यात्

२२

॥वि॰॥
॥८२॥

क्थेषुशवसस्पतइषंस्तोतृभ्यआभर॥२५॥ अग्नेतमद्याश्वं
नस्तोमैःक्रतुंनभद्रंहृदिस्पृशं॥ ऋध्यामातओहैः॥२६॥
अधाह्यग्नेक्रतोर्भद्रस्यदक्षस्यसाधोः॥ रथीरृतस्यबृ
हतोबभूथ॥२७॥ एभिर्नोअर्कैर्भवानोअर्वाङ्स्वर्णज्योतिः॥
अग्नेविश्वेभिःसुमनाअनीकैः॥२८॥ अग्निंहोतारंमन्येदा
स्वंतंवसुंसूनुंसहसोजातवेदसंविप्रंनजातवेदसं॥
यऊर्ध्वयास्वध्वरोदेवोदेवाच्याकृपा॥ घृतस्यविभ्रा

सं॰
७२

२१२

ष्टिमनु वष्टि ज्योतिषा जिह्मानस्य सर्पिषः २९ अग्ने त्वन्नो अं
तम उत त्राता शिवो भवा वरूथ्यः । वसुरग्निर्वसुश्रवा अ
च्छा नक्षि द्युमत्तमं रयिं दाः । तं त्वा शोचिष्ठ दीदिवः सुम्नाय नू
नमीमहे सखिभ्यः ॥ ३० येन ऋषयस्तपसा सत्रमायन्निंधा
ना अग्निं स्वराभरंतः । तस्मिन्नहं निदधे नाके अग्निं यमा
हुर्मनवस्तीर्णबर्हिषम् ॥ १ ॥ तं पत्नीभिरनु गच्छेम देवाः पुत्रै
र्भ्रातृभिरुत वा हिरण्यैः । नाकं गृभ्णानाः सुकृतस्य लो

वि॰
७२

त

२१३

के तृतीये पृष्ठे अधि रोचने दिवः ॥ २ ॥ आ वाचो मध्यमरु
हद्भुरण्युरयमग्निः सत्पतिश्चेकितानः । पृष्ठे पृथिव्या निहि
तो दविद्युतदधस्पदं कृणुतां ये पृतन्यवः ॥ ३ ॥ अयमग्निर्वीर
तमो वयोधाः सहस्रियो द्योततामप्रयुच्छन् । विभ्राजमानः
सरिरस्य मध्य उप प्र याहि दिव्यानि धाम ॥ ४ ॥ संप्रच्यवध्व
मुप संप्रयाताग्ने पथो देवयानान्कृणुध्वम् । पुनः कृण्वा
ना पितरा युवाना न्वाता सीत्त्वयि तंतुमेतं ॥ ५ ॥ उद्बुध्यस्व

॥ सं ॥
॥ ८३ ॥

११४

ग्नेत्र तिजागृहि त्वमिष्टापूर्ते संसृजेथामयं च ॥ अस्मिन्सध
स्थे अध्युत्तरस्मिन् विश्वे देवा यजमानश्च सीदत ॥ ६ ॥ येन
वहसि सहस्रं येनाग्ने सर्ववेदसम् ॥ तेनेमं यज्ञं नो नय स्व
र्देवेषु गंतवे ॥ ७ ॥ अयं ते योनिर्ऋत्वियो यतो जातो अरोच
थाः ॥ तं जानन्नग्न आरोहाथानो वर्धया रयिम् ॥ ८ ॥ तपश्च
तपस्यश्च शैशिरावृतू अग्नेरंतः श्लेषोऽसि ॥ कल्पेतां द्या
वापृथिवी कल्पंतामाप ओषधयः कल्पंतामग्नयः पृथ

॥ वि ॥
॥ ८३ ॥

११५

ङ्मम ज्यैष्ठ्याय सव्रताः ॥ ये अग्नयः समनसोंतरा द्यावा
पृथिवी इमे ॥ शैशिरावृतू अभिकल्पमाना इंद्रमिव देवा
अभिसंविशंतु तया देवतयांगिरस्वद्ध्रुवे सीदतं ॥ परमे
ष्ठी त्वा सादयतु दिवस्पृष्ठे ज्योतिष्मतीम् ॥ विश्वस्मै प्राणा
यापानाय व्यानाय विश्वं ज्योतिर्यच्छ सूर्यस्तेधिपति
स्तया देवतयांगिरस्वद्ध्रुवा सीद ॥ १ ॥ लोकं पृण छिद्रं पृणा
थो सीद ध्रुवा त्वम् ॥ इंद्राग्नी त्वा बृहस्पतिरस्मिन्योनावसी

तु

॥ स ॥
॥ ८५ ॥

२

२०६

षदन्न ॥ मा अस्य स्य दोहसः सोम ॥ १ ॥ श्री पंक्ति २ अयः अन्मंदेवा
भोग्विक्रः स्त्रि ष्वासेच नेदिनः ३ इंद्र विश्वा अवीवृधन् समुद्र व्य
चसं गिरः रथीतमं ॥ २ ॥ रथीनां वाजानां ॥ सत्पतिं पतिम् ४ प्रोथदश्वो
न यवसे विष्यन्यदा महः संवरणाद्व्यस्थात् आदस्य वातो अनुवा
ति शोचिरधस्मते व्रजनं कृष्णमस्ति ५ आयोष्ट्वा सदने सादया
म्यवतश्छायायां समुद्रस्य हृदये रश्मीवतीं भास्वतीमाया द्यां
भास्या पृथिवीमोर्वंतरिक्षं परमेष्ठी त्वा सादयतु दिवस्पृष्ठे व्यचस्वतीं
प्रथस्वतीं दिवं यच्छ दिवं दृंह दिवं मा हिंसीः विश्वस्मै प्राणायापानाय व्या
नायोदानाय प्रतिष्ठायै च

वि·
८५

२०७

स

रित्राय । सूर्यस्त्वाभिपातु मह्या स्वस्त्या छर्दिषा शंतमेन तेन
या देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद तम् ॥ ६४ सहस्रस्य प्रमासि
सहस्रस्य प्रतिमासि सहस्रस्योन्मासि साहस्रोसि सहस्राय
त्वा ॥ ६५ ॥ अग्ने जातान् ॥ १ ॥ रश्मिना सत्याय ॥ ६ ॥ राज्ञ्यसि
॥ १५ ॥ अयं पुरो ॥ १० ॥ अग्निर्मूर्धा ॥ २० ॥ येन ऋषयः ॥ ४८ ॥
नपश्च ॥ ६ ॥ सप्तमोऽनुवाकः ॥ इति षोडशोध्यायः ॥ कंडि
का संख्या ॥ ६५ ॥ हरिः ॐ ॥ नमस्ते रुद्र मन्यव उतोत इ

॥ सं० ॥
॥ ८५ ॥

षवेनमः ॥ बाहुभ्यांमुततेनमः ॥ १ ॥ यातेरुद्र शिवातनूरघो
रापापकाशिनी ॥ तयानस्तनुवाशंतमया गिरिशंताभि
चाकशीहि ॥ २ ॥ यामिषुंगिरिशंतहस्ते बिभर्ष्यस्तवे ॥ शि
वांगिरित्रतांकुरुमाहिंसीः पुरुषंजगत् ॥ ३ ॥ शिवेनव
चसात्वागिरिशाछावदामसि ॥ यथानः सर्वमिज्जग
दयक्ष्मं सुमनाअसत् ॥ ४ ॥ अध्यवोचदधिवक्ताप्रथ ॥ वि० ॥
मोदैव्योभिषक् ॥ अहींश्चसर्वांजंभयंत्सर्वाश्चयातु ॥ ८५ ॥

धान्योधराचीः परासुव ॥ ५ ॥ असौयस्ताम्रोअरुणउतब
भ्रुः सुमंगलः ॥ येचेमांरुद्राअभितोदिक्षुश्रिताः सहस्र
शोवैषांहेडईमहे ॥ ६ ॥ असौयो वसर्पतिनीलग्रीवो
विलोहितः ॥ उतैनंगोपाअदृश्रन्नदृश्रन्नुदहार्यः सदृ
ष्टोमृडयातिनः ॥ ७ ॥ नमोस्तुनीलग्रीवायसहस्राक्षा
यमीढुषे ॥ अथोयेअस्यसत्वानो हंतेभ्योकरंनमः
॥ ८ ॥ प्रमुंचधन्वनस्त्वमुभयोरार्त्न्योर्ज्याम् ॥ याश्चते

॥ सं० ॥
॥ ७८ ॥

३००

हस्त इषुः परा ता भगवो वप ॥९॥ विज्यं धनुः कपर्दिनो
विशल्यो बाणवाँ उत । अनेशन्नस्येषव आभुरस्
य निषङ्गथिः ॥१०॥ परि ते धन्वनो हेतिरस्मान्वृणक्तु वि
श्वतः । अथो य इषुधिस्तवारे अस्मन्निधेहि तम् ॥११॥ या
ते हेतिर्मीढुष्टम हस्ते बभूव ते धनुः । तयास्मान्विश्वत
स्त्वमयक्ष्मया परि भुज ॥१२॥ अवतत्य धनुस्त्वं सहस्रा
क्ष शतेषुधे । निशीर्य शल्यानां मुखा शिवो नः सुमना

॥ वि० ॥
॥ ७८ ॥

३०१

भव ॥१३॥ नमस्त आयुधायानातताय धृष्णवे । उभा
भ्यामुत ते नमो बाहुभ्यां तव धन्वने ॥१४॥ मा नो महान्तं
मुत मा नो अर्भकं मा न उक्षन्तमुत मा न उक्षितम् । मा नो
वधीः पितरं मोत मातरं मा नः प्रियास्तन्वो रुद्र रीरिषः ॥१५॥
मा नस्तोके तनये मा न आयुषि मा नो गोषु मा नो अश्वेषु
रीरिषः । मा नो वीरान्रुद्र भामितो वधीर्हविष्मन्तः सदमि
त्वा हवामहे ॥१६॥ प्रथमोनुवाकः ॥ नमो हिरण्यबाहवे

॥रु०॥

॥८१॥

सेनान्यें दिशांच पतये नमो नमो वृक्षेभ्यो हरिकेशेभ्यः पशूनां
पतये नमः ॥ नमः शष्पिंजराय त्विषीमते पथीनां पतये नमो
नमो हरिकेशायोपवीतिने पुष्टानां पतये नमः ॥१७॥ नमो ब
भ्लुशाय व्याधिने न्नानां पतये नमो नमो भवस्य हेत्यै जगतां
पतये नमः ॥ नमो रुद्रायाततायिने क्षेत्राणां पतये नमो न
मः सूतायाहंत्यै वनानां पतये नमः ॥१८॥ नमो रोहिताय स्थ ॥ वि० ॥
पतये वृक्षाणां पतये नमो नमो भुवंतये वारिवस्कृतायौष ॥८१॥

धीनां पतये नमः ॥ नमो मंत्रिणे वाणिजाय कक्षाणां पतये
नमो नमः उच्चैर्घोषायाक्रंदयते पत्तीनां पतये नमः ॥१९॥ न
मः कृत्स्नायतया धावते सत्वनां पतये नमो नमः सहमाना
य निव्याधिन आव्याधिनीनां पतये नमः ॥ नमः ककुभाय
निषंगिणे स्तेनानां पतये नमो नमो निचेरवे परिचरायार
ण्यानां पतये नमः ॥२०॥ नमो वंचते परिवंचते स्तायूनां प
तये नमो नमो निषंगिण इषुधिमते तस्कराणां पतये नमः

॥सं०॥
॥४०॥

304

नमः स्कायिभ्यो जिघांसद्भ्यो मुष्णतां पतये नमो नमोऽसिम
द्भ्यो नक्तंचरद्भ्यो विकृन्तानां पतये नमः ॥२१॥ द्वितीयोऽनुवा
कः ॥ नम उष्णीषिणे गिरिचराय कुलुञ्चानां पतये न
मो नमः इषुमद्भ्यो धन्वायिभ्यश्च वो नमः ॥ नम आतन्वा
नेभ्यः प्रतिदधानेभ्यश्च वो नमो नम आयच्छद्भ्योऽस्यद्भ्यश्च
वो नमः ॥ नमो विसृजद्भ्यो विध्यद्भ्यश्च वो नमो नमः स्वपद्भ्यो ॥वि०॥
जाग्रद्भ्यश्च वो नमः ॥ नमः शयानेभ्य आसीनेभ्यश्च वो नमो ॥४०॥

305

नमस्तिष्ठद्भ्यो धावद्भ्यश्च वो नमः ॥२३॥ नमः सभाभ्यः
सभापतिभ्यश्च वो नमो नमो अश्वेभ्योऽश्वपतिभ्यश्च वो न
मः ॥ नम आव्याधिनीभ्यो विविध्यन्तीभ्यश्च वो नमो नम
उगणाभ्यस्तृंहतीभ्यश्च वो नमः ॥२४॥ नमो गणेभ्यो
गणपतिभ्यश्च वो नमो नमो व्रातेभ्यो व्रातपतिभ्यश्च
वो नमः ॥ नमो गृत्सेभ्यो गृत्सपतिभ्यश्च वो नमो नमो वि
रूपेभ्यो विश्वरूपेभ्यश्च वो नमः ॥२५॥ नमः सेनाभ्यः से

॥स०॥
॥८१॥

३०९

नानिभ्यश्च वो नमो नमो रथिभ्यो अरथेभ्यश्च वो नमः ॥
नमः सत्तृभ्यः संग्रहीतृभ्यश्च वो नमो नमो महद्भ्यो अ-
र्भकेभ्यश्च वो नमः ॥२६॥ तृतीयोनुवाकः ॥ नमस्तक्ष-
भ्यो रथकारेभ्यश्च वो नमो नमः कुलालेभ्यः कुमारेभ्य-
श्च वो नमः ॥ नमो निषादेभ्यः पुंजिष्टेभ्यश्च वो नमो न-
मः श्वनिभ्यो मृगयुभ्यश्च वो नमः ॥२७॥ नमः श्वभ्यः श्व-
पतिभ्यश्च वो नमो नमो भवाय च रुद्राय च ॥ नमः श-

॥वि०॥
॥८१॥

३०८

र्वाय च पशुपतये च नमो नीलग्रीवाय च शितिकंठा-
य च ॥२८॥ नमः कपर्दिने च व्युप्तकेशाय च नमः सहस्रा-
क्षाय च शतधन्वने च ॥ नमो गिरिशाय च शिपिविष्टा-
य च नमो मीढुष्टमाय चेषुमते च ॥२९॥ नमो ह्रस्वाय
च वामनाय च नमो बृहते च वर्षीयसे च ॥ नमो वृद्धाय
च संवृध्वने च नमो अग्र्याय च प्रथमाय च ॥३०॥ नमः आश-
वे चाजिराय च नमः शीघ्र्याय च शीभ्याय च ॥ नमः ऊ-

॥ सं० ॥

॥ ८२ ॥

म्यीयच्चावस्वन्यायचनमो नादेयायच द्वीप्यायच ॥३१॥
नमो ज्येष्ठाय च कनिष्ठायच नमः पूर्वजायचापर
जायच ॥ नमो मध्यमायचापगल्भायचनमो जघन्यो
यच बुध्न्यायच ॥३२॥ नमः सोभ्याय च प्रतिसर्याय
च नमो याम्यायच क्षेम्यायच ॥ नमः श्लोक्यायचा
वसान्यायच नम उर्वर्यायच खल्यायच ॥३३॥
नमो वन्यायच कक्ष्यायच नमः श्रवायच प्रतिश्र

॥ बि० ॥

॥ ८२ ॥

३०८

वायेच ॥ नम आशुषेणायचाशुरथायच नमः शू
रायचावभेदिने च ॥३४॥ नमो बिल्मिने च कवचि
ने च नमो वर्मिणे च वरूथिने च ॥ नमः श्रुतायच श्रुत
सेनायच नमो दुन्दुभ्यायचाहनन्यायच ॥३५॥ नमो
धृष्णवे च प्रमृशायेच नमो निषङ्गिणे चेषुधिमते
च ॥ नमस्तीक्ष्णेषवे चायुधिने च नमः स्वायुधाय
च सुधन्वने च ॥३६॥ नमः स्रुत्याय च पथ्याय च

॥ सं० ॥

नमः काट्याय च नीप्याय च। नमः कुल्याय च सरस्याय च नमो नादेयाय च वैशन्ताय च ॥ ३७ ॥ नमः कूप्याय चावट्याय च नमो वीध्र्याय चातप्याय च ॥ नमो मेघ्याय च विद्युत्याय च नमो वर्ष्याय चावर्ष्याय च ॥ ३८ ॥ नमो वात्याय च रेष्म्याय च नमो वास्तव्याय च वास्तुपाय च ॥ नमः सोमाय च रुद्राय च नमस्ताम्राय चारुणाय च ॥ ३९ ॥ नमः शङ्गवे च पशुपतये च नम उग्राय

॥ वि० ॥ ८२ ॥

च भीमाय च ॥ नमोऽग्रेवधाय च दूरेवधाय च नमो हन्त्रे च हनीयसे च ॥ ४० ॥ नमो वृक्षेभ्यो हरिकेशेभ्यो नमस्ताराय। नमः शम्भवाय च मयोभवाय च नमः शङ्कराय च मयस्कराय च नमः शिवाय च शिवतराय च ॥ ४१ ॥ नमः पार्याय चावार्याय च नमः प्रतरणाय चोत्तरणाय च। नमस्तीर्थ्याय च कूल्याय च नमः शष्प्याय च फेन्याय च ॥ ४२ ॥ नमः सिकत्याय च प्रवाह्याय च नमः किंशि

॥ रु० ॥
॥ ८४ ॥

३१२

लायच क्षयणाय च । नमः कपर्द्दिने च पुलस्तये च न
म इरिण्याय च प्रपथ्याय च ॥४३॥ नमो व्रज्याय च
गोष्ठ्याय च नमस्तल्प्याय च गेह्याय च ॥ नमो हृदय्याय च नि
वेष्प्याय च नमः काट्याय च गह्वरेष्ठाय च ॥४४॥ नमः शुष्क्या
य च हरित्याय च नमः पांसव्याय च रजस्याय च ॥ नमो लो
प्याय चोलप्याय च नम ऊर्व्याय च सूर्म्याय च ॥४५॥ नमः
पर्णाय च पर्णशदाय च नम उद्गुरमाणाय चाभिघ्नते च ।

॥ वि० ॥
॥ ८४ ॥

३१३

नम आखिदते च प्रखिदते च नम इषुकृद्भ्यो धनुष्कृद्भ्य
श्च वो नमः ॥ नमो वः किरिकेभ्यो देवानां हृदयेभ्यो नमो
विचिन्वत्केभ्यो नमो विक्षिणत्केभ्यो नम आनिर्हतेभ्यः ॥४६॥
॥ सप्तमोनुवाकः ॥ द्रापे अन्धसस्पते दरिद्र नीललोहित ॥
आसां प्रजानामेषां पशूनां मा भेर्मा रो मो च नः किं च
नाममत् ॥४७॥ इमा रुद्राय तवसे कपर्द्दिने क्षयद्वीराय
प्रभरामहे मतीः ॥ यथा शमसद् द्विपदे चतुष्पदे विश्वं पुष्टं

॥रु०॥
॥८५॥

374

ग्रामेअस्मिंनंनातुरम्॥४८॥ यातेरुद्र शिवातनूः शिवावि
श्वाहाभेषजी॥ शिवारुतस्यभेषजीतयानोमृडजीव
से॥४९॥ परिणोहेतीरुद्रस्यवृज्यास्परित्वेषस्यदुर्मतिरघ
हीगोत्॥ अवेस्थिरामघवंभ्यस्तनुष्वमीढ्वस्तोकाय
तनयायमृड॥५०॥ मीढुष्टमशिवतमशिवोनःसुम
नोभव॥ परमेवृक्षआयुधंनिधायकृत्तिंवसानआच
रपिनाकंबिभ्रदागहि॥५१॥ विकिरिद्रविलोहितनमस्ते

॥रु०॥
॥८५॥

375

अस्तुभगवः॥यास्तेसहस्रंहेतयोन्यमस्मन्निवपंतुताः॥५२॥
सहस्राणिसहस्रशोबाह्वोस्तवहेतयः॥तासामीशानोभ
गवःपराचीनामुखाकृधि॥५३॥असंख्यातासहस्राणि॥ये
रुद्रा अधिभूम्याम्॥तेषांसहस्रयोजनेवधन्वानितन्म
सि॥५४॥अस्मिन्महत्यर्णवेंतरिक्षेभवा अधि॥तेषांसह
स्रयोजनेवधन्वानितन्मसि॥५५ नीलग्रीवाःशितिकंठा
दिवंरुद्राउपश्रिताः॥तेषांसहस्रयोजनेवधन्वानित

॥ रु० ॥
॥ ८६ ॥

३१६

न्मसि ॥ ५६ ॥ नीलग्रीवाः शितिकंठाः शर्वा अधः क्षमाचराः ॥
तेषांꣳ सहस्रयोजनेऽवधन्वानि तन्मसि ॥ ५७ ॥ ये वृक्षेषु
शष्पिंजरा नीलग्रीवा विलोहिताः ॥ तेषांꣳ सहस्रयोज
नेऽवधन्वानि तन्मसि ॥ ५८ ॥ ये भूतानामधिपतयो विशि
खासः कपर्दिनः ॥ तेषांꣳ सहस्रयोजनेऽवधन्वानि तन्म
सि ॥ ५९ ॥ ये पथां पथिरक्षय ऐलबृदा आयुर्युधः ॥ ते
षांꣳ सहस्रयोजनेऽवधन्वानि तन्मसि ॥ ६० ॥ ये तीर्थानि

॥ रु० ५ ॥
॥ ८६ ॥

३१७

प्रचरंति सृकाहस्ता निषंगिणः ॥ तेषांꣳ सहस्रयोजनेऽवध
न्वानि तन्मसि ॥ ६१ ॥ येऽन्नेषु विविध्यंति पात्रेषु पिबतो ज
नान् ॥ तेषांꣳ सहस्रयोजनेऽवधन्वानि तन्मसि ॥ ६२ ॥ य
एतावंतश्च भूयांꣳसश्च दिशो रुद्रा वितस्थिरे ॥ तेषांꣳ
सहस्रयोजनेऽवधन्वानि तन्मसि ॥ ६३ ॥ नमोऽस्तु रुद्रे
भ्यो ये दिवि येषां वर्षमिषवः ॥ तेभ्यो दश प्राचीर्दश दक्षि
णा दश प्रतीचीर्दशोदीचीर्दशोर्ध्वाः ॥ तेभ्यो नमो अस्तु

॥स०५

॥ ८० ॥ तेनोमृळयंतुतेनोवंतु॥ तेयंद्विष्मोयश्चनोद्वेष्टितमेषांजं
भेदध्मः॥ नमोस्तुरुद्रेभ्योयेंतरिक्षेयेषांवातइषवः॥ ते
भ्योदशप्राचीर्दशदक्षिणादशप्रतीचीर्दशोदीचीर्दशो
र्ध्वाः॥ तेभ्योनमोअस्तुतेनोमृळयंतुतेनोवंतु॥ तेयंद्वि
ष्मोयश्चनोद्वेष्टितमेषांजंभेदध्मः॥ नमोस्तुरुद्रेभ्यो
येपृथिव्यांयेषामन्नमिषवः॥ तेभ्योदशप्राचीर्दशदक्षि
णादशप्रतीचीर्दशोदीचीर्दशोर्ध्वाः॥ तेभ्योनमोअ ॥ वि० ॥

॥ ८० ॥

३१८

स्तुतेनोमृळयंतुतेनोवंतु॥ तेयंद्विष्मोयश्चनोद्वेष्टित
मेषांजंभेदध्मः॥ ६४॥ नमस्ते॥ १६॥ नमोहिरण्यबाह
वे॥ ५॥ नमउष्णीषिणे॥ ४॥ नमस्तक्षभ्यो॥ ५॥ नमोज्येष्ठा
य॥ ५॥ नमःश्रुत्याय॥ नमःपार्याय॥ १६॥ द्रापेअंधसः
१५॥ अष्टमोनुवाकः॥ सप्तदशोध्यायः॥ कंडिकासं
ख्या॥ ६४॥ हरिः ॐ॥ अश्मन्नूर्जंपर्वतेशिश्रियाणा
मद्भ्यओषधीभ्योवनस्पतिभ्योअधिसंभृतंपयः॥ तान्न

३१८

॥स०॥
॥८८॥

इषमूर्जं धत्त मरुतः संरराणा अश्मंस्ते क्षुन्मयि त
ऊर्ग्यं द्विष्मस्तं ते शुगृच्छतु ॥१॥ इमा मे अग्न इष्टका धे
नवः सन्त्वेका च दश च दश च शतं च शतं च सहस्रं च
सहस्रं चायुतं चायुतं च नियुतं च नियुतं च ॥२॥ अर्बुदं
च न्यर्बुदं च समुद्रश्च मध्यं चान्तश्च परार्धश्च ॥ एता
मे अग्न इष्टका धेनवः सन्त्वमुत्रामुष्मिँल्लोके ॥३॥ ऋ
तव स्थ ऋतावृध ऋतुष्ठा स्थ ऋतावृधः ॥ घृतश्च्युतो म

॥वि०
८८

धुश्च्युतो विराजो नाम कामदुघा अक्षीयमाणाः ॥४॥ समु
द्रस्य त्वावकयाग्ने परि व्ययामसि । पावको अस्मभ्यं शि
वो भव ॥५॥ हिमस्य त्वा जरायुणाग्ने परि व्ययामसि ॥ पा
वको अस्मभ्यं शिवो भव ॥६॥ उप ज्मन्नुप वेतसेऽवतर
नदीष्वा । अग्ने पित्तमपामसि मण्डूकि ताभिरा गहि सेमं
नो यज्ञं पावकवर्णं शिवं कृधि ॥७॥ अपामिदं न्ययनं स
मुद्रस्य निवेशनम् । अन्यांस्ते अस्मत्तपन्तु हेतयः पाव

॥ स्व०॥
॥८९॥

कोऽअस्मभ्यं शिवो भव॥ ८॥ अग्ने पावक रोचिषा मन्द्रया देव
जिव्हया॥ आ देवान्वक्षि यक्षि च॥ ९॥ स नः पावक दीदिवोऽग्ने
देवां २ इहावह। उप यज्ञं हविश्च नः॥ १०॥ पावकया यश्चित
यन्त्या कृपा क्षामन्रुरुच उषसो न भानुना। तूर्वन्न यामन्नेत
शस्य नू रण आयो घृणे न ततृषाणो अजरः॥ ११॥ नमस्ते ह
रसे शोचिषे नमस्ते अस्त्वर्चिषे। अन्यांस्ते अस्मत्तपन्तु हे
तयः पावको अस्मभ्यं शिवो भव॥ नृषदे वेट् अप्सुषदे वेट्

॥वि०॥
॥८९॥

322

323

बर्हिषदे वेड्वनसदे वेट् स्वर्विदे वेट्॥ १२॥ ये देवा देवानां यज्ञि
या यज्ञियानां संवत्सरीणमुप भागमासते। अहुतादो ह
विषो यज्ञे अस्मिन्त्स्वयं पिबन्तु मधुनो घृतस्य॥ १३॥ ये देवा दे
वेष्वधि देवत्वमायन्ये ब्रह्मणः पुर एतारो अस्य। येभ्यो न
ऋते पवते धाम किं चन न ते दिवो न पृथिव्या अधि स्नुषु॥ १४॥
प्राणदा अपानदा व्यानदा वर्चोदा वरिवोदाः। अन्यांस्ते
अस्मत्तपन्तु हेतयः पावको अस्मभ्यं शिवो भव॥ १५॥

॥सं०॥
॥२०॥

384

प्रथमो नुवाकः ॥ अग्निस्तिग्मेन शोचिषा यासद्विश्वं
न्यत्रिणम्। अग्निर्नो वनते रयिम् ॥१६॥ य इमा विश्वा
भुवनानि जुह्वदृषिर्होता न्यसीदत्पिता नः ॥ स आशि
षा द्रविणमिच्छमानः प्रथमच्छदवराँ आ विवेश ॥१७॥
किं स्विदासीदधिष्ठानमारम्भणं कतमत्स्वित्कथासी
त् ॥ यतो भूमिं जनयन्विश्वकर्मा वि द्यामौर्णोन्महिना वि०
विश्वचक्षाः ॥१८॥ विश्वतश्चक्षुरुत विश्वतोमुखो विश्व ॥ ८०

385

तोबाहुरुत विश्वतस्पात् ॥ सं बाहुभ्यां धमति सं पतत्रैर्द्या
वाभूमी जनयन्देव एकः ॥१९॥ किं स्विद्वनं क उ स वृक्ष
आस यतो द्यावापृथिवी निष्टतक्षुः ॥ मनीषिणो मन
सा पृच्छतेदु तद्यदध्यतिष्ठद्भुवनानि धारयन् ॥२०॥ या
ते धामानि परमाणि यावमा या मध्यमा विश्वकर्मन्नुते
मा ॥ शिक्षा सखिभ्यो हविषि स्वधावः स्वयं यजस्व त
न्वं वृधानः ॥२१॥ वाचस्पतिं विश्वकर्माणमूतये मनो

ध्रुवं वाजेष्वस्या ऽवेम॥ स नो विश्वानि हवनानि जोषद्वि
श्वशंभूरवसे साधुकर्मा॥२२॥ विश्वकर्मन्हविषा वावृधा
नः स्वयं यजस्व पृथिवीमुत द्याम्। मुह्यंत्वन्ये अभितः
सपत्ना इहास्माकं मघवा सूरिरस्तु॥२३॥ विश्वकर्मन्हवि
षा वर्द्धनेन त्रातारमिंद्रमकृणोरवध्यम्। तस्मै विशः
समनमंत पूर्वीरयमुग्रो विहव्यो यथासत्॥२४॥ द्विती ॥वि०॥
योनुवाकः॥ चक्षुषः पिता मनसा हि धीरो घृतमेने ॥७॥

अजनन्नम्नमाने। यदेदंता अदद्दहंत पूर्व आदिद्यावा
पृथिवी अप्रथेताम्॥२५॥ विश्वकर्मा विमना आद्विहाया
धाता विधाता परमोत संदृक्। तेषामिष्टानि समिषा म
दंति यत्रा सप्तऋषीन्पर एकमाहुः॥२६॥ यो नः पिता जनि
ता यो विधाता धामानि वेद भुवनानि विश्वा। यो देवाना
न्नामधा एक एव तं संप्रश्नं भुवना यंत्यन्या॥२७॥ त
आयजंत द्रविणं समस्मा ऋषयः पूर्वे जरितारो न भू

॥स०॥
॥२२॥

ना॥ अस्मन्नेतत्स्तैरजे सिनि पद्येये भुतानि समर्द्दुरएवन्निमा
नि॥२८॥ पूरो दिवा पूर एना पृथिव्या पूरो देवेभिरसुरैर्य्य
दस्ति॥ कंस्विद्गर्भं प्रथमं दध्र आपो यत्र देवाः समपश्यं
त पूर्वे॥२९॥ तमिद्गर्भं प्रथमं दध्र आपो यत्र देवाः समग
च्छंत विश्वे॥ अजस्य नाभावध्येकमर्पितं यस्मिन्विश्वानि
भुवनानि तस्थुः॥३०॥ न तं विदाथ य इमा जजानान्यद्यु
ष्माकमंतरं बभूव॥ नीहारेण प्रावृता जल्प्या चासुतृप

३२८

॥नि०॥
॥२२॥

उक्थशासश्चरंति॥३१॥ विश्वकर्मा ह्यजनिष्ट देव आदिद्गंधु
र्वो अभवद्द्वितीयः॥ तृतीयः पिता जनितौषधीनामपां गर्भं
व्यदधात्पुरुत्रा॥३२॥ आशुः शिशानो वृष
भो न भीमो घनाघनः क्षोभणश्चर्षणीनाम्॥ संक्रंदनोनि
मिष एकवीरः शतं सेना अजयत्साकमिंद्रः॥३३॥ संक्रंदने
नानिमिषेण जिष्णुना युत्कारेण दुश्च्यवनेन धृष्णुना॥ तदिं
द्रेण जयत तत्सहध्वं युधो नर इषुहस्तेन वृष्णा॥३४॥ स

३२८

॥स॥ ॥ ९३॥   ३   ३३०

इषुहस्तैः॥ स निषंगिभिर्वशी सꣳस्रष्टा स युध इंद्रो गणेन॥ स
ꣳसृष्टजित्सोमपा बाहुशर्ध्युग्रधन्वा प्रतिहिताभिरस्ता॥ ३॥
बृहस्पते परि दीया रथेन रक्षोहामित्राँ अपबाधमानः॥
प्रभंजन्सेनाः प्रमृणो युधा जयन्नस्माकमेध्यविता रथा
नाम्॥ ४॥ बलविज्ञायः स्थविरः प्रवीरः सहस्वान्वाजी सह
मान उग्रः॥ अभिवीरो अभिसत्वा सहोजा जैत्रमिंद्र रथमा
तिष्ठ गोवित्॥ ५॥ गोत्रभिदं गोविदं वज्रबाहुं जयंतम्   ॥९२॥

३३१

अज्म प्रमृणंतमोजसा॥ इमꣳ सजाता अनु वीरयध्वमिं
द्रꣳ सखायो अनु सꣳरभध्वम्॥ ६॥ अभि गोत्राणि स
हसा गाहमानोऽदयो वीरः शतमन्युरिंद्रः॥ दुश्च्यवनः
पृतनाषाळयुध्योऽस्माकꣳसेना अवतु प्र युत्सु॥ ७॥ इं
द्र आसां नेता बृहस्पतिर्दक्षिणा यज्ञः पुर एतु सोमः॥ दे
वसेनानामभिभंजतीनां जयंतीनां मरुतो यंत्वग्रम्॥ ८॥
इंद्रस्य वृष्णो वरुणस्य राज्ञ आदित्यानां मरुताꣳ शर्ध उग्र

॥स०॥
॥२४॥

332

न्॥ माहामनसां भुवनच्यवानां घोषो देवानां जयतामुदस्था
त्॥४१॥ उद्धर्षय मघवन्नायुधान्युत्सत्वनां मामकानां
मनांसि। उद्वृत्रहन्वाजिनां वाजिनान्युद्रथानां जयतां
यंतु घोषाः॥४२॥ अस्माकमिंद्रः समृतेषु ध्वजेष्वस्माकं
या इषवस्ता जयंतु॥ अस्माकं वीरा उत्तरे भवंत्वस्मां उ
देवा अवता हवेषु॥४३॥ अमीषां चित्तं प्रतिलोभयंती गृ
हाणांगान्यप्वे परेहि॥ अभि प्रेहि निर्दह हृत्सु शोकैरंधेना

वि०
८५

333

मित्रास्तमसा सचंताम्॥४४॥ अवसृष्टा परापत शरव्ये ब्रह्म
संशिते। गच्छामित्रान्प्रपद्यस्व मामीषां कंचनोच्छिषः
॥४५॥ प्रेता जयता नर इंद्रो वः शर्म यच्छतु उग्रा वः संतु
बाहवो नाधृष्या यथासथ॥४६॥ असौ या सेना मरुतः प
रेषामभ्यैति न ओजसा स्पर्धमाना॥ तां गूहत तमसापव्रते
न यथामी अन्यो अन्यं न जानन्॥४७॥ यत्र बाणाः संपतं
ति कुमारा विशिखा इव॥ तन्न इंद्रो बृहस्पतिरदितिः शर्म

॥स०॥
॥१२७॥

यक्षत्तु विश्वा हा प्रामीयष्टतु ।४८। समग्निं तेव र्मणा घा
दयामि सो मस्त्वा राजा म्भे तेना नु वस्तामू ॥ उरो र्वरीयो व
रूण स्ते वृणो तु जे यंतं स्त्वा नु देवा मदंतु ।४९। चतुर्थो नु
वाकः॥ उद्देन मुत्तरा न्नु याग्ने घृते ना हुत ॥ रायस्पोषे ण
सं स्सृज प्रजया च बहुं कृधि ।५०। इंद्रेमं प्रतरां नय सजा
ता नो म स द्वशी ॥ समेनं वर्चसा सृज देवानां भाग दा अ
सत् ॥५१॥ यस्य कुर्मो गृहे हवि स्त मग्ने वर्द्धया त्वम् ॥ त

॥धि०॥
॥९५॥

स्मै देवा अधि ब्रुवन्नयं च ब्रह्मणस्पतिः ॥५२॥ उदु त्वा वि
श्वे देवा अग्ने भरंतु चित्तिभिः । स नो भव शिवस्त्वं सु
प्रतीको विभावसुः ॥५३॥ पंच दिशो दैवीर्यज्ञमवंतु दे
वीरपामतिं दुर्मतिं बाधमानाः ॥ रायस्पोषे यज्ञपति
मा भजंती रायस्पोषे अधि यज्ञो अस्थात् ।५४। समि
द्धे अग्ना अधि मामहान उक्थपत्र ईड्यो गृभीतः ॥ तप्तं
घर्मं परिगृह्यायजंतोर्जा यद्यज्ञमयजंत देवाः ॥५५ ॥

॥स०॥
॥२६॥

335

देव्योयघ्रज्ञं जो दैदेवश्रीः श्रीमणाः शृतपयाः ॥ पुरिगस्य
देवा युज्ञमीयं देवादेवेभ्यो अध्वर्यंतो अस्तु ॥ ५६ ॥ वीतंहु
विः प्रो मितं प्रो मिता युजध्यैतुरीयो युज्ञो यत्र हव्यमेति ॥ ते
तौ वाकात्राप्रिषौ नो जुषंताम् ॥ ५७ ॥ सूर्यरश्मिर्हरिकेशः
पुरस्तात्सविता ज्योतिरुदयां २ अजस्रम् ॥ तस्य पूषा प्रसवे
याति विद्वान्संपश्यन्विश्वा भुवनानि गोपाः ॥ ५८ ॥ विमानएष
दिवो मध्ये आस्त आपप्रिवान्रोदसी अंतरिक्षम् ॥ सवि

नि

॥नि०॥
॥२६॥

336

श्वाचीरभिचष्टे घृताचीरंतरा पूर्वमपरं च केतुम् ॥ ५९ ॥ उ
क्षा समुद्रो अरुणः सुपर्णः पूर्वस्य योनिं पितुराविवेश ॥ म
ध्ये दिवो निहितः पृश्निरश्मा विचक्रमे रजसस्पात्यंतौ ॥ ६०
इंद्रं विश्वा अवीवृधन्त्समुद्रव्यचसं गिरः ॥ रथीतमं रथी
नां वाजानां सत्पतिं पतिम् ॥ ६१ ॥ देवहूर्यज्ञ आ च वक्षत्सु
म्नहूर्यज्ञ आ च वक्षत् ॥ यक्षदग्निर्देवो देवां २ आ च वक्षत्
॥ ६२ ॥ वाजस्य मा प्रसवेनोद्ग्राभेणोदग्रभीत् ॥ अधा सपत्ना

निंद्रौमेनिग्राभेणाधरां२अक्रं ।।६३।। उद्ग्राभंच्चनिग्रा
भंचब्रह्मदेवाः अवीवृधन् ।। अधासपत्नानिंद्राग्नी
मेविषूचीनान्व्यस्यताम् ।।६४।। पंचमोनुवाकः ।। क्रम
ध्वमग्निनानाकमुख्यं२ हस्तेषुबिभ्रतः ।। दिवस्पृष्ठ
ं२ स्वर्गत्वामिश्रादेवेभिराध्वम् ।।६५।। प्राचीमनुप्रदि
शंप्रेहिविद्वानग्नेरग्नेपुरोअग्निर्भवेह ।। विश्वाआशा
दीद्यानोविभाह्यूर्जंनोधेहिद्विपदेचतुष्पदे ।।६६।। पृ

थिव्याअहमुदंतरिक्षमारुहमंतरिक्षाद्दिवमारुहम् ।। दि
वोनाकस्यपृष्ठात्स्वर्ज्योतिरगामहम् ।।६७।। स्वर्यंतोना
पेक्षंतआद्यांरोहंतिरोदसी ।। यज्ञंयेविश्वतोधारंसुवि
द्वांसोवितेनिरे ।।६८।। अग्नेप्रेहिप्रथमोदेवयतांचक्षुर्दे
वानामुतमर्त्यानाम् ।। इयक्षमाणाभृगुभिःसजोषाःस्व
र्यंतुयजमानाःस्वस्ति ।।६९।। नक्तोषासासमनसाविरू
पेधापयेतेशिशुमेकंसमीची ।। द्यावाक्षामारुक्मोअं

॥ सं ॥
॥ ९८ ॥

३७८

तर्विभोति देवा॰ अग्निं धारयं द्रविणोदाः ॥ ७० ॥ अग्ने सह
स्राक्ष॰ शतमूर्द्धं छतं ते प्राणाः सहस्रं व्यानाः । त्वꣳ साह
स्रस्य राय ईशिषे तस्मै ते विधेम वाजाय स्वाहा ॥ ७१ ॥ सु
पर्णोसि गरुत्मान्पृष्ठे पृथिव्याः सीद । भासान्तरिक्षमापृ
ण ज्योतिषा दिवमुत्तभान तेजसा दिश उद्दृꣳह ॥ ७२ ॥ आ
जुह्वानः सुप्रतीकः पुरस्तादग्ने स्वं योनिमासीद साधु
या । अस्मिन्त्सधस्थे अध्युत्तरस्मिन्विश्वे देवा यजमा

श्च

वि॰

॥ ९८ ॥

३७९

नश्च सीदत ॥ ७३ ॥ ताꣳ सवितुर्वरेण्यस्य चित्रामाहं वृ
णे सुमतिं विश्वजन्याम् । यामस्य कण्वो अदुहत्प्रपीनाꣳ
सहस्रधारां पयसा महीं गाम् ॥ ७४ ॥ विधेम ते परमे ज
न्मन्नग्ने विधेम स्तोमैरवरे सधस्थे । यस्माद्योनेरुदारि
था यजे तं प्र त्वे हवीꣳषि जुहुरे समिद्धे ॥ ७५ ॥ प्रेद्धो अग्ने
दीदिहि पुरो नोऽजस्रया सूर्म्या यविष्ठ । त्वाꣳ शश्वन्त उ
पयन्ति वाजाः ॥ ७६ ॥ अग्ने तमद्याश्वं न स्तोमैः क्रतुं न

॥स॰॥
॥१२॥

३४२

भद्रं पूर्त्ते दिस्य प्रोम्॥ अध्यामोतु ॐ सैः॥७८॥ चित्तिं जु
होमि मनसा घृतेन यथा देवा इहागमन् वीतिहोत्रा ऋता
वृधः॥ पत्ये विश्वस्य भूमनो जुहोमि विश्वकर्मणे वि
श्वाहा दाभ्यं हविः॥७९॥ सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जि
ह्वाः सप्त ऋषयः सप्त धाम प्रियाणि। सप्त होत्राः सप्तधा
त्वा यजन्ति सप्त योनीरा पृणस्व घृतेन स्वाहा॥८०॥ वि॰॥
षो नुवाक॥ शुक्रज्योतिश्च सत्यज्योतिश्च ज्योतिष्मांश्च॥ ॥२९॥

+ चित्रज्योतिश्च

३४३

श्च॥ शुक्रश्च ऋतपाश्चात्यंहाः॥८०॥ ईदृङ् चान्यादृङ् च
सदृङ् च प्रतिसदृङ् च। मितश्च सम्मितश्च सभराः॥८१॥ ऋत
जिच्च सत्यजिच्च सेनजिच्च सुषेणश्च। अन्तिमित्रश्च दूरे
अमित्रश्च गणः॥८२॥ ऋतश्च सत्यश्च ध्रुवश्च धरुणश्च
धर्त्ता च विधर्त्ता च विधारयः॥८३॥ ईदृक्षास एतादृक्षा
स ऊ षुणः सदृक्षासः प्रतिसदृक्षास एतन। मितासश्च सं
मितासो नो अद्य सभरसो मरुतो यज्ञे अस्मिन्॥८४॥ स्वत

॥स०॥
॥१००॥

३४४

०॥ श्वग घा सीव्ये सां तपून श्वोग्न ह मे पीव्ये ॥ क्रीळी चेश्रा
की च्चौ ज्ञेषी ॥ ९५ ॥ इं दुं दैवी विष्णो मु स तो नु वर्स्मा नो भ
वन्यथे दुं देवी विष्णो मु स तो नु वर्स्मा नो भे वन्तू ॥ एवमिमं
घ ज्ञे मा नुं देवी पृथु विष्णो मानु षीश्व्या नु वर्स्मा नो भूया
सुः ॥ ९६ ॥ सप्तमोनुवाकः ॥ क्रमं नूर्जेमू ॥ १५ ॥ अग्नि स्ति
ग्मेन ॥ ९ ॥ वसु षः पिता ॥ ८ ॥ श्वा धुः पिप्रान ॥ १० ॥ उदेनं
॥ १५ ॥ क्रे मध्य मग्निना ॥ ७ ॥ पुन ज्योतिश्च्ये ॥ ७ ॥ अष्टाद

वि०॥
॥१००॥

३४५

पुरो ध्या यः ॥ हरिः ॐ ॥ इ म श्स्त न मूर्ज्जो स्वं तं धयापां
प्रपीन मग्ने सरि रस्य मे ध्यै ॥ उ सं जुष स्व पूत घरि म
र्धे समुद्रि यू ः सरे न मा वि श स्व ॥ १ ॥ घृतं मि मिक्षे घृ
त मे स्य यो निर्घृ ते श्रितो घृ तम्वस्य धाम ॥ अनुष्वधमा
वह मा दय स्व स्वा हा कृतं वृषभ वक्षि हव्यम् ॥ २ ॥ समुद्रा
दूर्म्मि र्म धुमाँ उदारदु पां शुना समेमृत त्व मानट् ॥ घृ
तस्य नाम गुह्यं यद स्ति जिह्वा देवा ना मम्मृतस्य नाभिः ॥ ३ ॥

॥स०॥
॥१०१॥

३८५

वयं नाम प्रब्रवामा घृतस्यास्मिन्यज्ञे धारयामा नमो
भिः ॥ उप ब्रह्मा शृणवच्छस्यमानं चतुःशृंगोऽवमीद्गौ
र एतत् ॥४॥ चत्वारि शृंगा त्रयो अस्य पादा द्वे शीर्षे स
प्त हस्तासो अस्य । त्रिधा बद्धो वृषभो रोरवीति महो
देवो मर्त्याँ आ विवेश ॥५॥ त्रिधा हितं पणिभिर्गुह्य
मानं गवि देवासो घृतमन्वविंदन् । इंद्र एकं सूर्य
एकं जजान वेनादेकं स्वधया निष्टतक्षुः ॥६॥ एता

॥वि०॥
॥१०१॥

३८६

अर्षन्ति हृद्यात्समुद्राच्छतव्रजा रिपुणा नावचक्षे ॥ घृ
तस्य धारा अभि चाकशीमि हिरण्ययो वेतसो मध्य आ
साम् ॥ सम्यक्स्रवंति सरितो न धेना अंतर्हृदा मनसा
पूयमानाः ॥ एते अर्षन्त्यूर्मयो घृतस्य मृगा इव क्षिप
णोरीषमाणाः ॥७॥ सिंधोरिव प्राध्वने शूघनासो वा
तप्रमियः पतयंति यह्वाः । घृतस्य धारा अरुषो न वाजी
काष्ठा भिंदन्नूर्मिभिः पिन्वमानः ॥८॥ अभि प्रवंत समने

सं०॥
॥१०२॥
ह

नेवह्योषाः कल्याण्यः स्मयमानासोऽग्निम्। घृतस्य धारोः समिधो नसंततान्जुषाणो हर्यति जातवेदाः ॥९॥ कन्याइव वहतुमेतवाउ अंज्यंजाना अभिचाकशीमि। यत्र सोमः सूयते यत्र यज्ञो घृतस्य धारोऽभितत्पवंते ॥१०॥ अभ्यर्षत सुष्टुतिं गव्यमाजिमस्मासु भद्रा द्रविणानि धत्त। इमं यज्ञं नयत देवता नो घृतस्य धारा मधुमत्पवंते ॥११॥ धामंते विश्वं भुवनम् ॥वि०॥ ॥१०२॥

धिश्रितमंतः समुद्रे हृद्यंतरायुषि। अपामनीके समिथे य आभृतस्तमश्याम मधुमंतं त ऊर्मिम् ॥१२॥ प्रथमोऽनुवाकः॥
वाजश्च मे प्रसवश्च मे प्रयतिश्च मे प्रसितिश्च मे॥ धीतिश्च मे क्रतुश्च मे स्वरश्च मे श्लोकश्च मे॥ श्रावश्च मे श्रुतिश्च मे ज्योतिश्च मे स्वश्च मे यज्ञेन कल्पंताम् ॥१३॥ प्राणश्च मे पानश्च मे व्यानश्च मे सुश्च मे॥ चित्तं च म आधीतं च मे वाक्च मे मनश्च मे॥ चक्षुश्च मे श्रोत्रं च मे दक्षश्च मे बलं च मे यज्ञेन कल्पंताम् ॥१४॥ ओजश्च

॥स०॥
॥१०२॥

३५०

मे सहश्च म आत्मा च मे तनूश्च मे ॥ शर्म च मे वर्म च मेऽङ्गानि च
मेऽस्थीनि च मे ॥ परूंषि च मे शरीराणि च म आयुश्च मे ज
रा च मे यज्ञेन कल्पन्ताम् ॥१५॥ ज्यैष्ठ्यं च म आधिपत्यं च मे
म न्युश्च मे भामश्च मे ॥ अमश्च मेऽम्भश्च मे जेमा च मे महिमा
च मे वरिमा च मे प्रथिमा च मे वर्षिमा च मे द्राघिमा च मे ॥
वृद्धं च मे वृद्धिश्च मे यज्ञेन कल्पन्ताम् ॥१६॥ द्वितीयोऽनुवाकः ॥ ॥द्वि०॥
सत्यं च मे श्रद्धा च मे जगच्च मे धनं च मे ॥ विश्वं च मे महश्च ॥१०३॥

३५१

मे क्रीळा च मे मोदश्च मे ॥ जातं च मे जनिष्यमाणं च मे सूक्तं
च मे सुकृतं च मे यज्ञेन कल्पन्ताम् ॥१७॥ वित्तं च मे वेद्यं च
मे भूतं च मे भविष्यच्च मे ॥ सुगं च मे सुपथ्यं च म ऋद्धं च म
ऋद्धिश्च मे क्लृप्तं च मे क्लृप्तिश्च मे मतिश्च मे सुमतिश्च मे य
ज्ञेन कल्पन्ताम् ॥१८॥ यन्ता च मे धर्ता च मे क्षेमश्च मे धृतिश्च
मे ॥ विश्वं च मे महश्च मे संविच्च मे ज्ञात्रं च मे ॥ सीरं च मे ल
यश्च मे सूश्च मे प्रसूश्च मे यज्ञेन कल्पन्ताम् ॥१९॥ शं च मे म

॥सू०॥

॥१०४॥ यश्च मे प्रियं च मेनुकामश्च मे॥ कामश्च मे सौमनसश्च मे भगो
श्च मे द्रविणं च मे॥ भद्रं च मे श्रेयश्च मे वसीयश्च मे यशश्च मे
यज्ञेन कल्पंताम्॥२०॥ तृतीयोनुवाकः॥ ऊर्क् च मे सूनृता च
मे पयश्च मे रसश्च मे। घृतं च मे मधु च मे सग्धिश्च मे सपी
तिश्च मे॥ कृषिश्च मे वृष्टिश्च मे जैत्रं च म औद्भिद्यं च मे य
ज्ञेन कल्पंताम्॥२१॥ ऋतं च मेमृतं च मेयक्ष्मं च मेनाम
यच्च मे। जीवातुश्च मे दीर्घायुत्वं च मेनमित्रं च मेभयं च

॥वि०॥
॥१०४॥

मे॥ सुखं च मे शयनं च मे सूषाश्च मे सुदिनं च मे यज्ञेन क
ल्पंताम्॥२२॥ रयिश्च मे रायश्च मे पुष्टं च मे पुष्टिश्च मे वि
भु च मे प्रभु च मे पूर्णं च मे पूर्णतरं च मे। कुयवं च मे क्षि
तं च मे न्नं च मे क्षुच्च मे यज्ञेन कल्पंताम्॥२३॥ व्रीहयश्च
मे यवाश्च मे माषाश्च मे तिलाश्च मे॥ मुद्गाश्च मे खल्वाश्च
मे प्रियंगवश्च मेणवश्च मे। श्यामाकाश्च मे नीवाराश्च मे
गोधूमाश्च मे मसूराश्च मे यज्ञेन कल्पंताम्॥२४॥ च तु

॥ श्र०॥
॥१०५॥

३५४

र्थोऽनुवाकः॥ अश्मा च मे मृत्तिका च मे गिरयश्च मे पर्वताश्च
मे॥ सिकताश्च मे वनस्पतयश्च मे हिरण्यं च मेऽयश्च मे॥ सी
सं च मे त्रपु च मे श्यामं च मे लोहं च मे यज्ञेन कल्पन्ताम्॥२५॥
अग्निश्च मऽआपश्च मे वीरुधश्च मऽओषधयश्च मे॥ कृष्ट
पच्याश्च मेऽकृष्टपच्याश्च मे ग्राम्याश्च मे पशवऽआरण्या
श्च मे॥ वित्तं च मे वित्तिश्च मे भूतं च मे भूतिश्च मे यज्ञेन कल्प ॥वि०॥
न्ताम्॥२६॥ वसु च मे वसतिश्च मे कर्म च मे शक्तिश्च मे ॥अ॥ ॥१०५॥

३५५

र्थश्च मे यामश्च मऽइत्या च मे गतिश्च मे यज्ञेन कल्पन्ताम्॥२७॥
पं च मोऽनुवाकः॥ अग्निश्च मऽइन्द्रश्च मे सोमश्च मऽइन्द्रश्च मे॥
सविता च मऽइन्द्रश्च मे सरस्वती च मऽइन्द्रश्च मे॥ पूषा च
मऽइन्द्रश्च मे बृहस्पतिश्च मऽइन्द्रश्च मे यज्ञेन कल्पन्ताम्॥२८॥
मित्रश्च मऽइन्द्रश्च मे वरुणश्च मऽइन्द्रश्च मे॥ धाता च मऽइ
न्द्रश्च मे त्वष्टा च मऽइन्द्रश्च मे॥ मरुतश्च मऽइन्द्रश्च मे विश्वे
च मे देवाऽइन्द्रश्च मे यज्ञेन कल्पन्ताम्॥२९॥ पृथिवी च

॥ स॰॥

॥१०६॥

३५१

मइंद्रश्चमेंतरिक्षंचमइंद्रश्चमे॥ द्यौश्चमइंद्रश्चमेसमा
श्चमइंद्रश्चमे॥ नक्षत्राणिचमइंद्रश्चमेदिशश्चमइंद्र
श्चमेयज्ञेनकल्पंताम्॥१८॥ षष्ठोनुवाकः॥ अंशुश्चमे
रश्मिश्चमेदाभ्यश्चमेधिपतिश्चमउपांशुश्चमेंतर्या
मश्चमऐंद्रवायवश्चमेमैत्रावरुणश्चमे॥ आश्विनश्च
मेप्रतिप्रस्थानश्चमेशुक्रश्चमेमंथीचमेयज्ञेनकल्पं ॥ वि॰
ताम्॥१९॥ आग्रयणश्चमेवैश्वदेवश्चमेध्रुवश्चमेवैश्वा ॥१०६

३५८

दित्यौहीचमे॥ पंचाविश्चमेपंचावीचमेत्रिवत्सश्चमेत्रिव
त्साचमे॥ तुर्यवाट्चमेतुर्यौहीचमेयज्ञेनकल्पंताम्॥२६॥ प
ष्ठवाट्चमेपष्ठौहीचमउक्षाचमेवशाचमे॥ ऋषभश्चमेवे
हच्चमेनड्वांश्चमेधेनुश्चमेयज्ञेनकल्पंताम्॥२७॥ अष्ट
मोनुवाकः॥ वाजायस्वाहाप्रसवायस्वाहापिजायस्वाहा
क्रतवेस्वाहा॥ वसवेस्वाहाहर्पतयेस्वाहा॥ अन्हेमुग्धाय
स्वाहामुग्धायवैनंशिनायस्वाहाविनंशिनआंत्यायना

॥स०॥

॥१०२॥

यस्वाहांसोयभौवनायस्वाहाभुवनस्यपतयेस्वाहाधि
पतयेस्वाहाप्रजापतयेस्वाहा॥४०॥इयंतेराण्मित्रायेयं
तासियमनः॥ऊर्जेत्वावृष्ट्यैत्वाप्रजानांत्वाधिपत्याय
॥४१॥आयुर्यज्ञेनकल्पतांप्राणोयज्ञेनकल्पतांचक्षुर्य
ज्ञेनकल्पतांश्रोत्रंयज्ञेनकल्पताम्।वाग्यज्ञेनकल्प
तांमनोयज्ञेनकल्पताम्आत्मायज्ञेनकल्पतांपृष्ठंयज्ञेन
कल्पताम्।ब्रह्मयज्ञेनकल्पतांयज्ञोयज्ञेनकल्पतांज्यो

वि०

१०२

380

नरश्चमे ऐंद्राग्नश्चमेमहावैश्वदेवश्चमेमरुत्वतीयो
श्चमेनिष्केवल्यश्चमे।सावित्रश्चमेसारस्वतश्चमेपा
त्नीवतश्चमेहारियोजनश्चमेयज्ञेनकल्पंताम्॥२०॥स्रु
चश्चमेचमसाश्चमेवायव्यानिचमेद्रोणकलशश्चे
मे॥ग्रावाणश्चमेधिषवणेचमेपूतभृच्चमेआधवनी
यश्चमे।वेदिश्चमेबर्हिश्चमेस्वगाकारश्चमेवभृथश्च
मेयज्ञेनकल्पंताम्॥२१॥अग्निश्चमेघर्मश्चमेर्कश्चे

380

॥ सं० ६ ॥
॥ १०८ ॥

360

मे सूर्यश्च मे ॥ प्राणश्च मे ऽश्वमेधश्च मे पृथिवी च मे ऽदि-
तिश्च मे ॥ दितिश्च मे द्यौश्च मे ऽङ्गुलयः शक्वरयो दिशश्च
मे यज्ञेन कल्पंताम् ॥ ३४ ॥ व्रतं च म ऋतवश्च मे संव-
त्सरश्च मे तपश्च मे ॥ अहोरात्रे ऊर्वष्ठीवे बृहद्रथंतरे
च मे यज्ञेन कल्पंताम् ॥ ३५ ॥ सप्तमोऽनुवाकः ॥ एका
च मे तिस्रश्च मे तिस्रश्च मे पंच च मे पंच च मे सप्त च मे सप्त
च मे नव च मे नव च म एकादश च म एकादश च मे त्र-

॥ वि० ॥
॥ १०८ ॥

361

योदश च मे त्रयोदश च मे पंचदश च मे पंचदश च मे
सप्तदश च मे सप्तदश च मे नवदश च मे नवदश च म ए-
कविंशतिश्च म एकविंशतिश्च मे त्रयोविंशतिश्च मे
त्रयोविंशतिश्च मे पंचविंशतिश्च मे पंचविंशति-
श्च मे सप्तविंशतिश्च मे सप्तविंशतिश्च मे नवविं-
शतिश्च मे नवविंशतिश्च म एकत्रिंशच्च म एकत्रि-
ंशच्च मे त्रयस्त्रिंशच्च मे यज्ञेन कल्पंताम् ॥ ३६ ॥ एका च

॥सं०॥

॥१०८॥

३६२

तस्रश्च मेष्टौच मेष्टौच मे द्वादशश्च मे द्वादशश्च मे षोडश
च मे षोडश च मे विꣳशतिश्च मे विꣳशतिश्च मे चतुर्विꣳ
शतिश्च मे चतुर्विꣳशतिश्च मेष्टाविꣳशतिश्च मेष्टाविꣳश
तिश्च मे ॥ द्वात्रिꣳशच्च मे द्वात्रिꣳशच्च मे षट्त्रिꣳशच्च मे ष
ट्त्रिꣳशच्च मे चत्वारिꣳशच्च मे चत्वारिꣳशच्च मे चतुश्चत्वा
रिꣳशच्च मे चतुश्चत्वारिꣳशच्च मेष्टाचत्वारिꣳशच्च मे य
ज्ञेन कल्पंताम् ॥२५॥ त्र्यविश्च मे त्र्यवी च मे दित्यवाट् च मे

॥वि०॥

॥१०८

३६२

तिर्यज्ञेन कल्पताꣳ स्वर्यज्ञेन कल्पताम् ॥४२॥ स्तोमश्च
यजुश्च ऋक् च साम च बृहच्च रथंतरं च ॥ स्वर्देवा अगन्मा
मृता अभूम प्रजापतेः प्रजा अभूम वेट् स्वाहा ॥४॥ ३॥ इमꣳ स्त
न ॥१२॥ वाजश्च ॥५॥ सस्यं च ॥६॥ तुर्क ॥४ ॥ अश्मा च ॥२॥ अग्नि
श्च ॥३॥ अꣳशुश्च ॥५॥ एका च ॥४॥ वाजाय स्वाहा ॥ न
नमोनुवाकः ॥३ इति एकोनविंशतितमोध्यायः ॥ हरिः ॐ
॥ वाजस्य नु प्रसव मातरं महीमदितिं नाम वचसा क

॥ स० ॥

॥ ११० ॥

रामहे । यस्यामिदं विश्वं भुवनमाविवेश तस्यान्नो देवः सविता धर्म साविषत् ॥ १ ॥ विश्वे अद्य मरुतो विश्वऊती विश्वे भवन्त्वग्नयः समिद्धाः ॥ विश्वे नो देवा अवसागमन्तु विश्वमस्तु द्रविणं वाजो अस्मे ॥ २ ॥ वाजो नः सप्त प्रदिशश्चतस्रो वा परावतः ॥ वाजो नो विश्वैर्देवैर्धनसाताविहावतु ॥ ३ ॥ वाजो नो अद्य प्रसुवाति दानं वाजो देवाँ२ ऋतुभिः कल्पयाति

३६४

॥ वि० ॥

॥ ११० ॥

॥ स० ॥

॥ ११४ ॥

दन्तरिक्षात्पृथिव्यास्ततो नो वृष्ट्याव ॥ २५ ॥ इष्टो यज्ञो भृगुभिराशीर्दा वसुभिः ॥ तस्य न इष्टस्य प्रीतस्य द्रविणेहागमेः ॥ २६ ॥ इष्टो अग्निराहुतः पिपर्तु न इष्टं हविः ॥ स्वगेदं देवेभ्यो नमः ॥ २७ ॥ इति तृतीयोऽनुवाकः ॥ यदाकूतात्समसुस्रोद्धृदो वा मनसो वा सम्भृतं चक्षुषो वा ॥ तदनु प्रेत सुकृतामु लोकं यत्र ऋषयो जग्मुः प्रथमजाः पुराणाः ॥ २८ ॥ एतं सधस्थ परि ते ददामि यमावहाच्छे

३६२

॥ वि० ॥

॥ ११४ ॥

॥ स० ॥

॥ ११५ ॥

३६४

ने इमं यज्ञं नो नय स्वर्देवेषु गन्तवे ॥३२॥ प्रस्तरेण परि

धिना स्रुचा वेद्या च बर्हिषा । ऋचेमं यज्ञं नो नय

स्वर्देवेषु गन्तवे ॥३३॥ यदिष्टं यत्परादानं यत्पूर्तं

याश्च दक्षिणाः । तदग्निर्वैश्वकर्मणः स्वर्देवेषु नो

दधत् ॥३४॥ यत्र धारा अनपेता मधोर्घृतस्य च याः ।

तदग्निर्वैश्वकर्मणः स्वर्देवेषु नो दधत् ॥३५॥ ये अ ॥ वि० ॥

ग्नयः पाञ्चजन्या अस्यां पृथिव्यामधि । तेषामसि त्व ॥ ११५ ॥

॥ स० ॥

॥ ११६ ॥

३६६

यत्तुश्चाजेगंश्चापरेस्याः ॥ सहस्रं सदृशाण्युपृ विमिं दृतिगमं वि

प्रान्तू सालिविमधोनुदस्व ॥४०॥ वैश्वानरो न ऊतय आ प्रया

तु परावतः । अग्निर्नः सुष्टुतीरुप ॥४१॥ पृष्टो दिवि पृष्टो अग्निः

पृथिव्यां पृष्टो विश्वा ओषधीरा विवेश । वैश्वानरः सहसा पृ

ष्टो अग्निः स नो दिवा स रिषस्पातु नक्तम् ॥४२॥ अप्रयामसुत्तां का

मेमं रेत्तनो तीक्ष प्रयामे रयिं रयिवः सुवीरम् । अप्रयामव ॥ वि० ॥

जेम भिवाजयन्तो प्रयाम द्युम्नमजराजरं नो ॥४३॥ नयं ते अघ ॥ ११६ ॥

ध।

॥सं०॥
॥११८॥

३६६

रेरिमा हि कामम् उत्तानहस्ता नमसोपसद्य यजिष्ठेन मनसा
यक्षि देवान् अस्रेधता मन्मना विप्रो अग्ने ॥४४॥ धामछदग्निरिं
द्रो ब्रह्मा देवो बृहस्पतिः । सचेतसो विश्वे देवा यज्ञं प्रावन्तु नः शु
भे ॥४५॥ त्वं यविष्ठ दाशुषो नॄः पाहि शृणुधी गिरः । रक्षा तोक
मुत त्मना ॥४६॥ वाजस्य नु ॥ ॥ ऋतापा ॥ ॥ ७२॥ अग्निं युनज्मि ॥७॥
यदाकूतात् ॥ ॥ मार्त्ते हव्याय ॥१०॥ पंचमोनुवाकः ॥ कं ऊकासं
स्या ॥४६॥ इति श्रीयजुर्वेदसंहितायां प्रथम विंशतिमोध्यायः ७

॥बि०॥
॥११८॥

३६७

॥ इति द्वितीयप्राक समाप्तः ॥७॥ ॥

॥अथ तृतीयदशकप्रारंभः॥छ॥

श्रीगणेशाय नमः॥ हरिः ॐ॥ स्वाद्वीं त्वा स्वादुना तीव्रां तीव्रेणामृताममृतेन मधुमतीं मधुमता सृजामि सꣳ सोमेन। सोमोस्यश्विभ्यां पच्यस्व सरस्वत्यै पच्यस्वेन्द्राय सुत्राम्णे पच्यस्व १॥ परीतो षिञ्चता सुतꣳ सोमो य उत्तमꣳ हविः॥ दधन्वा यो नर्यो अप्स्वन्तरा सुषाव सोममद्रिभिः २॥ वायोः पूतः पवित्रेण प्रत्यङ्क्सोमो अतिद्रुतः॥ इन्द्रस्य युज्यः सखा। वायोः पूतः पवित्रेण प्राङ्क्सोमो

३८१

अतिद्रुतः इंद्रस्य युज्यः सखा ३ पुनातिते परिस्रुतं
सोमं सूर्यस्य दुहिता वारेण शश्वता तना ४ ब्र
ह्म क्षत्रं पवते तेज इंद्रियं सुरया सोमः सुत आसुतो मदा
य शुक्रेण देव देवताः पिपृग्धि रसेनान्नं यजमानाय धे
हि कुविदंग यवमंतो यवं चिद्यथा दांत्यनु पूर्वं वियूय
इहेहैषां कृणुहि भोजनानि ये बर्हिषो नम उक्तिं यजंति
उपयामगृहीतोस्यश्विभ्यां त्वा सरस्वत्यै त्वेंद्राय त्वा सुत्रा

स०
२

३८२

म्णे एष ते योनिस्तेजसे त्वा वीर्याय त्वा बलाय त्वा ५
नाना हि वां देवहितं सदस्कृतं मा संसृक्षाथां पर
मे व्योमन् सुरा त्वमसि शुष्मिणी सोम एष मा मा हिं
सीः स्वां योनिमाविशंती ६ उपयामगृहीतोस्याश्वि
नं तेजः सारस्वतं वीर्यमैंद्रं बलं एष ते योनिर्मोदा
य त्वानंदाय त्वा महसे त्वा ७ तेजोसि तेजो मयि धेहि वि०
वीर्यमसि वीर्यं मयि धेहि बलमसि बलं मयि धेह्योजो २

३८२

ओऽस्योजो मयि धेहि । मन्युरसि मन्युं मयि धेहि सहोऽसि
सहो मयि धेहि ॥ ९ ॥ यास्व्याघ्रं विषूचिका उभौ वृकं च र
क्षति । श्येनं पतत्रिणं सिंहं सेमं पात्वंहसः ॥ १० ॥
यदापिपेष मातरं पुत्रः प्रमुदितो धयन् । एतत्तदग्ने
अनृणो भवाम्यहतौ पितरौ मया ॥ १० ॥ संपृच स्थ सं मा
भद्रेण पृङ्क्त । विपृच स्थ वि मा पाप्मना पृङ्क्त ॥ ११ ॥ दे
वा यज्ञमतन्वत भेषजं भिषजाश्विना । वाचा सरस्व

॥ स० ॥
॥ ३ ॥

ती भिषगिन्द्रायेन्द्रियाणि दधतः ॥ १२ ॥ दीक्षायै रूपं श
ष्पाणि प्रायणीयस्य तोक्मानि । क्रयस्य रूपं सोमस्य
लाजाः सोमांशवो मधु ॥ १३ ॥ आतिथ्यरूपं मासरं म
हावीरस्य नग्नहुः । रूपमुपसदामेतत्तिस्रो रात्रीः सु
रासुता ॥ १४ ॥ सोमस्य रूपं क्रीतस्य परिस्रुत्परिषिच्य
ते । अश्विभ्यां दुग्धं भेषजमिन्द्रायैन्द्रं सरस्वत्या ॥ १५ ॥ वि॰
आसन्दी रूपं राजासन्द्यै वेद्यै कुम्भी सुराधानी । अं

३५

नैरुत्तरवेद्यारूपं कारोत्तरो भिषक् ॥१६॥ वेद्या वेदिः
समाप्यते बर्हिषा बर्हिरिंद्रियम् यूपेन यूप आप्यते प्र
णीतो अग्निरग्निना ॥१७॥ हविर्द्धानं यदश्विनाग्नीध्रं य
त्सरस्वती इंद्रायैंद्रं सदस्कृतं पत्नीशालं गार्हपत्यः
॥१८॥ प्रैषेभिः प्रैषानाप्नोत्याप्रीभिराप्रीर्यज्ञस्य प्रयाजे
भिरनुयाजान्वषट्कारेभिराहुतीः ॥१९॥ पशुभिः पशू
नाप्नोति पुरोडाशैर्हवींष्या छंदोभिः सामिधेनी

॥स०॥
॥४॥

र्याज्याभिर्वषट्कारान् ॥२०॥ धानाः करंभः सक्तवः परीवा
पः पयो दधि सोमस्य रूपं हविष आमिक्षा वाजिनं
मधु ॥२१॥ धानानां रूपं कुवलं परीवापस्य गोधूमाः ॥
सक्तूनां रूपं बदरमुपवाकाः करंभस्य ॥२२॥ पयसो रू
पं यद्यवा दध्नो रूपं कर्कंधूनि सोमस्य रूपं वाजिनं
सौम्यस्य रूपमामिक्षा ॥२३॥ आश्रावयेति स्तोत्रियाः
प्रत्याश्रावो अनुरूपः ॥ यजेति धाय्यारूपं प्रगाथा ये

३६
॥वि०॥
४

३८८

प्रजा मृताः ॥२४॥ अर्द्धृचैरुक्थानां रूपं पदैराप्नोति
निविदः ॥ प्रणवैः शस्त्राणां रूपं पयसा सोम आप्यते
॥२५॥ अश्विभ्यां प्रातःसवनमिन्द्रेणैन्द्रं माध्यंदिनं वै
श्वदेवं सरस्वत्या तृतीयमाप्तं सवनम् ॥२६॥ वायु
व्यैर्वायव्यान्याप्नोति सतेन द्रोणकलशम् ॥ कुंभीभ्या
मंभृणौ सुते स्थालीभिः स्थालीराप्नोति ॥२७॥ यजुर्भिरा
प्यन्ते ग्रहा ग्रहैः स्तोमाश्च विष्टुतीः ॥ छंदोभिरुक्थाशा

॥ स० ॥

॥ ५ ॥

३८८

स्त्राणि साम्नावभृथ आप्यते ॥२८॥ इळाभिर्भक्षानाप्नो
ति सूक्तवाकेनाशिषः ॥ शंयुना पत्नीसंयाजान् समिष्ट
यजुषा संस्थां ॥२९॥ व्रतेन दीक्षामाप्नोति दीक्षयाप्नोति
दक्षिणाम् ॥ दक्षिणा श्रद्धामाप्नोति श्रद्धया सत्यमाप्यते
॥३०॥ एतावद्रूपं यज्ञस्य यद्देवैर्ब्रह्मणा कृतम् ॥ तदेत
त्सर्वमाप्नोति यज्ञे सौत्रामणी सुते ॥३१॥ ॐ सुरावंतं
बर्हिषदं सुवीरं यज्ञं हिन्वंति महिषा नमोभिः ॥ दधा

वि०

॥ ५ ॥

म देमे

नाः सोमं दिवि देवतासु मदेमेंद्रं यजमानाः स्वर्काः ॥ ३२ ॥ यस्ते र
सः संभृत ओषधीषु सोमस्य शुष्मः सुरया सुतस्य तेन
जिन्व यजमानं मदेन सरस्वतीमश्विनाविंद्रमग्निम् ॥ ३३ ॥
यमश्विना नमुचेरासुरादधि सरस्वत्यसुनोदिंद्रियाय
इमं तं शुक्रं मधुमंतमिंदुं सोमं राजानमिह भक्ष
यामि ॥ ३४ ॥ यदत्र रिप्तं रसिनः सुतस्य यदिंद्रो अपिब
छचीभिः ॥ अहं तदस्य मनसा शिवेन सोमं राजान

मिह भक्षयामि ॥ ३५ ॥ पितृभ्यः स्वधायिभ्यः स्वधा नमः पि
तामहेभ्यः स्वधायिभ्यः स्वधा नमः ॥ प्रपितामहेभ्यः स्व
धायिभ्यः स्वधा नमः ॥ ३६ ॥ अक्षन्पितरोऽमीमदंत पि
तरोऽतीतृपंत पितरः ॥ पितरः शुंधध्वम् ॥ ३७ ॥ पुनंतु
मा पितरः सोम्यासः पुनंतु मा पितामहाः पुनंतु प्रपिता
महाः ॥ पवित्रेण शतायुषा ॥ ३८ ॥ पुनंतु मा पितामहाः पु
नंतु प्रपितामहाः ॥ पवित्रेण शतायुषा विश्वमायुर्व्य

३०१

अेवे ३९ अग्न आयूंषि पवस आसुवोर्जमिषं च नः आ
रे बाधस्व दुच्छुनां ४० पुनंतु मा देवजनाः पुनंतु मनसा धि
यः पुनंतु विश्वा भूतानि जातवेदः पुनीहि मा ४१ पवित्रे
ण पुनीहि मा शुक्रेण देव दीद्यत् अग्ने क्रत्वा क्रतूं रनु
४२ यत्ते पवित्रमर्चिष्यग्ने विततमंतरा ब्रह्म तेन पुना
तु मा ४३ पवमानः सो अद्य नः पवित्रेण विचर्षणिः यः
पोता स पुनातु मा ४४ उभाभ्यां देव सवितः पवित्रेण सवे

॥ स० ॥
॥८॥

३०२

नच मां पुनीहि विश्वतः ४५ वैश्वदेवी पुनती देव्यागा
द्यस्यामिमा बह्व्यस्तन्वो वीतपृष्ठाः तया मदंतः सधमा
द्येषु वयं स्याम पतयो रयीणाम् ४६ ये समानाः समन
सः पितरो यमराज्ये तेषां लोकः स्वधा नमो यज्ञो देवेषु
कल्पताम् ४७ ये समानाः समनसो जीवा जीवेषु मामु
काः तेषां श्रीर्मयि कल्पतामस्मिन्लोके शतं समाः ४८ वि ॥
द्वे स्रुती अश्रृणवं पितॄणामहं देवानामुत मर्त्यानाम् ता ॥

३०३

ध्यो मिदं विश्वं भेजुः समैति यदंतरा पितरं मातरं च ४९

इदं हविः प्रजननं मे अस्तु दशवीरं सर्वगणं स्वस्त

ये आत्मसनि प्रजासनि पशुसनि लोकसन्यभयसनि

अग्निः प्रजां बहुलां मे करोत्वन्नं पयो रेतो अस्मासु धत्त ५०

५१ उदीरतामवर उत्परास उन्मध्यमाः पितरः सोम्या

सः असुं य ईयुरवृका ऋतज्ञास्ते नोवंतु पितरो हवेषु

५१ त्वं सोम प्र चिकितो मनीषा त्वं रजिष्ठमनु नेषि पं

सं०

८

३०४

थाम् तव प्रणीती पितरो न इंदो देवेषु रत्नमभजंत धी

राः ५२ त्वया हि नः पितरः सोम पूर्वे कर्माणि चक्रुः प

वमान धीराः वन्वन्नवातः परिधीं रपोर्णु वीरेभि

रश्वैर्मघवा भवा नः ५३ त्वं सोम पितृभिः संविदा

नोनु द्यावापृथिवी आ ततंथ तस्मै त इंदो हविषा वि

धेम वयं स्याम पतयो रयीणाम् ५४ बर्हिषदः पित

र ऊत्यर्वागिमा वो हव्या चकृमा जुषध्वम् त आ ग

बि०

८

३८५

तावसा शंतमेनाथानः शंयोररपोदधात ५५ उपहूताः
पितरः सोम्यासो बर्हिष्येषु निधिषु प्रियेषु त आगमं
तुत इह श्रुवन्त्वधिब्रुवन्तु तेवन्त्वस्मान् ५६ आहं पितॄन्त्सु
विदत्रां अवित्सि नपातं च विक्रमणं च विष्णोः बर्हिषदो
ये स्वधया सुतस्य भजन्त पित्वस्त इहागमिष्ठाः ५७ अ
ग्निष्वात्ताः पितर एह गच्छत सदः सदः सदत सुप्रणी
तयः अत्ता हवींषि प्रयतानि बर्हिष्यथा रयिं सर्व

सं०११

१०११

वीरं दधातन ५८ आयन्तु नः पितरः सोम्यासोऽग्निष्वा
त्ताः पथिभिर्देवयानैः अस्मिन्यज्ञे स्वधया मदन्तोऽधि
ब्रुवन्तु तेवन्त्वस्मान् ५९ ये अग्निष्वात्ता ये अनग्निष्वा
त्ता मध्ये दिवः स्वधया मादयन्ते तेभ्यः स्वराळसुनी
तिमेतां यथावशं तन्वं कल्पयाति ६० अग्निष्वात्तान्
ऋतुमतो हवामहे नाराशंसे सोमपीथं य आशुः ते
नो विप्रासः सुहवा भवन्तु वयं स्याम पतयो रयीणा

३८५

१०

९

३८७

मू ॥६१॥ आच्याजानुदक्षिणतोनिषद्येमंयज्ञमभिगृणी
तविश्वे ॥ माहिंसिष्टपितरःकेनचिन्नोयद्वआगःपुरुष
ताकराम ॥६१॥ आसीनासोअरुणीनामुपस्थेरयिंधत्त
दाशुषेमर्त्याय ॥ पुत्रेभ्यःपितरस्तस्यवस्वःप्रयच्छतत
इहोर्जंदधात ॥ ६२ ॥ यमग्नेकव्यवाहनत्वंचिन्मन्यसेर
यिम् ॥ तन्नोगीर्भिःश्रवाय्यंदेवत्रापनयायुजम् ॥ ६३ ॥ यो
अग्निःकव्यवाहनःपितॄन्यक्षदृतावृधः ॥ प्रेदुहव्यानि

॥सं०॥
॥१०॥

३८८

वोचतिदेवेभ्यश्चपितृभ्यआ ॥ ६४ ॥ त्वमग्नईळितोजा
तवेदोवाड्ढव्यानिसुरभीणिकृत्वी ॥ प्रादाःपितृभ्यः
स्वधयातेअक्षन्नद्धित्वंदेवप्रयताहवींषि ॥ ६५ ॥ इदं
पितृभ्योनमोअस्त्वद्ययेपूर्वासोयउपरासईयुः ॥ ये
पार्थिवेरजस्यानिषत्तायेवानूनंसुवृजनासुविक्षु
॥ ६६ ॥ येचेहपितरोयेचनेहयांश्चविद्मयाँउच
नप्रविद्म ॥ त्वंवेत्थयतितेजातवेदःस्वधाभिर्यज्ञं

वि०
१०

३८८

सुहव्यंजुषस्व ६८ आधाययानःपितरःपरासःप्र
त्नासोअग्नऋतमाजुषाणाः शुचीदयंदीधितिमु
क्थशासःक्षामाभिंदंतोअरुणीरपव्रन् ६९ उशंतस्त्वा
निधीमह्युशंतःसमिधीमहि उशन्नुशतआवहपि
तॄन्हविषेअत्तवे ७० अपांफेनेननमुचेःशिरइंद्रो
दवर्त्तयः विश्वायदजयःस्पृधः ७१ चतुर्थोनुवा
कः सोमोराजामृतंसुतऋजीषेणाजहान्मृत्युम्

॥स०१९
॥११॥

४००

ऋतेनसत्यमिंद्रियंविपानंशुक्रमंधसइंद्रस्येंद्रियमि
दंपयोमृतंमधु ७२ अद्भ्यःक्षीरंव्यपिबत्क्रुङांगिर
सोधिया ऋतेनसत्यमिंद्रियंविपानंशुक्रमंधसइंद्र
स्येंद्रियमिदंपयोमृतंमधु सोममद्भ्योव्यपिबच्छंदसा
हंसःशुचिषत् ऋतेनसत्यमिंद्रियंविपानंशुक्रमं
धसइंद्रस्येंद्रियमिदंपयोमृतंमधु अन्नात्परिस्रुतो
रसंब्रह्मणाव्यपिबत्क्षत्रंपयःसोमंप्रजापतिः ऋतेन

वि.
११

सत्यमिन्द्रियं विपानꣳ शुक्रमन्धस इन्द्रस्येन्द्रियमिदं पयो
ऽमृतं मधु ॥७६॥ रेतो मूत्रं वि जहाति योनिं प्रविशदिन्द्रि
यं । गर्भो जरायुणावृत उल्बं जहाति जन्मना । ऋतेन स
त्यमिन्द्रियं विपानꣳ शुक्रमन्धस इन्द्रस्येन्द्रियमिदं पयो
ऽमृतं मधु ॥७७॥ दृष्ट्वा रूपे व्याकरोत्सत्यानृते प्रजापतिः ।
अश्रद्धामनृतेऽदधाच्छ्रद्धाꣳ सत्ये प्रजापतिः । ऋतेन
सत्यमिन्द्रियं विपानꣳ शुक्रमन्धस इन्द्रस्येन्द्रियमिदं पयो

॥सं०१॥
॥७२॥

ऽमृतं मधु ॥७८॥ वेदेन रूपे व्यपिबत्सुतासुतौ प्रजापतिः ।
ऋतेन सत्यमिन्द्रियं विपानꣳ शुक्रमन्धस इन्द्रस्येन्द्रिय
मिदं पयोऽमृतं मधु । दृष्ट्वा परिस्रुतो रसꣳ शुक्रेण शुक्रं
व्यपिबत्पयः सोमं प्रजापतिः । ऋतेन सत्यमिन्द्रियं विपा
नꣳ शुक्रमन्धस इन्द्रस्येन्द्रियमिदं पयोऽमृतं मधु ॥७९॥ पं
चमोऽनुवाकः ॥ सीसेन तन्त्रं मनसा मनीषिण ऊर्णासूत्रे
ण कवयो वयन्ति । अश्विना यज्ञꣳ सविता सरस्वतीन्द्र

वि०
१२

स्यरूपंवरुणोभिषज्यन् ७६ नदस्यरूपममृतंपूर्वाची
भिस्तिस्रोदधुर्देवताः संरराणाः। लोमानिशष्पैर्बहु
धानतोक्मभिस्त्वगस्यमांसमभवन्नलाजाः ७७ त
दश्विनाभिषजारुद्रवर्त्तनीसरस्वतीवयतिपेशोअं
तरम्। अस्थिमज्जानंमासरैः कारोतरेणदधतोग
वांत्वचि ७८ सरस्वतीमनसापेशलंवसुनासत्या
भ्यांवयतिदर्शतंवपुः रसंपरिस्रुतानरोहितंनग्नहु

स०
३२

र्धीरस्तसरन्नवेमं ७९ पयसाशुक्रममृतंजनित्रंसुर
यामूत्राज्जनयंतरेतः। अपाममतिंदुर्मतिंबाधमानाऊ
वध्यंवातंसब्वंतदारात् ८० इंद्रःसुत्रामाहृदयेनसत्यंपु
रोडाशेनसविताजजान। यकृत्क्लोमानंवरुणोभिषज्यन्म
तस्नेवायव्यैर्नमिनातिपित्तम् ८१ आंत्राणिस्थालीर्मधु
पिन्वमानागुदाःपात्राणिसुदुघानधेनुः। श्येनस्यपत्रंन
प्लीहाशच्चीभिरासंदीनाभिरुदरंनमाता ८२ कुंभोव

वि०
१२

४०५०

निष्ठुर्ज्जेनिताशून्चीभिर्यस्मिन्नग्रेयोन्यांग भोङ्गतः प्ल
क्षिर्म्मक्तः भ्रातधारुउस्सोदुहेनकुंभी स्वधा पितृभ्यः ८३
मुखं ऽ सदस्यघ्रिरइसेतन जिह्वा पवित्रमश्विना संस
रस्वती ॥ चप्पंन पायुभिं षगस्युवांलोवस्तिन्त्वे पोह्हर
सात्तरस्वी ॥ ८४ ॥ अश्विभ्यां चक्षुरमृतं ग्रहाभ्यां छागेन
तेजोहविषाश्मृतेन ॥ पक्ष्माणिगोधूमैः कुवलैरुतानि पे
शोनशुक्रमसितंवसांते ॥ ८५ ॥ अविर्न्नमेषोनसिवीर्या

॥स०॥

॥३४॥

यप्राणस्यपंथा अमृतोग्रहाभ्याम् ॥ सरस्वत्युपवा
केव्यानंन्नस्यानिगहिबरेरैर्ज्जआन ॥ ८६ ॥ इंद्रस्यत्
पंसऋषभोबलायकर्णाभ्यांश्रोत्रममृतंग्रहाभ्यां ॥ य
वानबर्हिर्भ्रुविकेसराणिकर्कंधुजज्ञेमधुसारघंमु
खात् ॥ ८७ ॥ आत्मन्नुपस्थेनवृकस्यलोमुखेश्मश्रू
णिमव्याघ्रलोम ॥ केशानशीर्षन्यशसेश्रियैशिखा
सिंहस्यलोमत्विषिरिंद्रियाणि ॥ ८८ ॥ अंगान्यात्मन्भि

॥वि०॥

॥१४॥

प्रजापति दुग्भ्विनासानुमंगेस्समंधासरस्वती॥ इंद्रस्य रूपं शतमानमायुश्चंद्रेण ज्योतिरमृतंदधानाः॥ ८९॥ सरस्वतीयोन्यांगर्भमंतरश्विभ्यांपत्नीसुकृतंबिभर्ति॥ अपांरसेनवरुणोनसाम्नेंद्रंश्रियेजनयन्नप्सुराजा॥ ९०॥ तेजःपशूनांहविरिंद्रियावत्परिस्रुतापयसासारघंमधु॥ अश्विभ्यांदुग्धंभिषजासरस्वत्यासुतासुताभ्याममृतःसोमइंदुः॥ ९१॥ षष्ठोनुवाकः॥ क्षत्रस्यनाभिरसि

श्रीः

स०॥ ७५॥

क्षत्रस्ययोनिरसि॥ मात्वाहिंसीन्मामाहिंसीः॥ निषसाद धृतव्रतोवरुणःपस्त्यास्वा॥ साम्राज्यायसुक्रतुः॥ मृत्योःपाहि विद्योत्पाहि॥ देवस्यत्वासवितुःप्रसवेश्विनोर्बाहुभ्यांपूष्णोहस्ताभ्याम्॥ ९२॥ अश्विनोर्भैषज्येनतेजसेब्रह्मवर्चसायाभिषिंचामिसरस्वत्यैभैषज्येनवीर्यायान्नाद्यायाभिषिंचामि इंद्रस्येंद्रियेणबलायश्रियैयशसेभिषिंचामि॥ ९३॥ कोसि कतमोसिकस्मैत्वाकायत्वा॥ सुश्लोकसुमंगलसत्यराजन्

वि० ७५॥

४०८

नू ॥ ४ ॥ शिरो मे श्रीर्यशो मुखं त्विषिः केशाश्च श्मश्रू
णि । राजा मे प्राणो अमृतꣳ सम्राट् चक्षुर्विराट् श्रोत्रम् ॥ ५ ॥
जिह्वा मे भद्रं वाङ्महो मनो मन्युः स्वराड् भामः । मोदाः
प्रमोदा अङ्गुलीरङ्गानि मित्रं मे सहः ॥ ६ ॥ बाहू मे ब
लमिन्द्रियꣳ हस्तौ मे कर्म वीर्यम् । आत्मा क्षत्रमुरो मम
॥ ७ ॥ पृष्टीर्मे राष्ट्रमुदरमꣳसौ ग्रीवाश्च श्रोणी । ऊरू
अरत्नी जानुनी विशो मेऽङ्गानि सर्वतः ॥ ८ ॥ नाभिर्मे

॥ सं० ॥
॥ १६ ॥

४१०

चित्तं विज्ञानं पायुर्मेऽपचितिर्भसत् । आनन्दनन्दावाण्डौ
मे भगः सौभाग्यं पसः ॥ ९ ॥ जङ्घाभ्यां पद्भ्यां धर्मोऽस्मि विशि
राजा प्रतिष्ठितः । प्रति क्षत्रे प्रतितिष्ठामि राष्ट्रे । प्रत्यश्वेषु प्र
तितिष्ठामि गोषु ॥ १० ॥ प्रत्यङ्गेषु प्रतितिष्ठाम्यात्मन्प्रति प्रा
णेषु प्रतितिष्ठामि पुष्टे प्रति द्यावापृथिव्योः प्रतितिष्ठामि
यज्ञे ॥ ११ ॥ त्रया देवा एकादश त्रयस्त्रिꣳशाः सुराधसः ॥ ॥ वि० ॥
बृहस्पतिपुरोहिता देवस्य सवितुः सवे । देवा देवैरवन्तु ॥ १६ ॥

ति

मा १०२ प्रथमा द्वितीयै द्वितीयास्तृतीयै तृतीयाः सत्येन
सत्यं यज्ञेन यज्ञो यजुर्भिर्यजूꣳषि सामभिः १०३ सामान्
भिर्ऋचः पुरोनुवाक्याभिः पुरोनुवाक्या याज्याभिर्याज्या
वषट्कारैः वषट्कारा आहुतीभिराहुतयो मे कामान्समर्द्ध
यन्तु भूः स्वाहा १०४ लोमानि प्रयतिर्मम त्वङ्म आनति
रागतिः मांꣳसं म उपनतिर्वस्वस्थि मज्जा म आनतिः
१०५ शुक्लयजुर्वेदसंहितायां एकविंशतितमोऽध्यायः

॥से०॥

॥२०॥

हरिः ॐ ॥ यद्देवा देवहेडनं देवासश्चकृमा वयं ॥ अ
ग्निर्मा तस्मादेनसो विश्वान्मुञ्चत्वꣳहसः ॥१॥ यदि दिवा
यदि नक्तमेनाꣳसि चकृमा वयम् ॥ वायुर्मा तस्मादेन
सो विश्वान्मुञ्चत्वꣳहसः ॥२॥ यदि जाग्रद्यदि स्वप्न एनां
ꣳसि चकृमा वयम् ॥ सूर्यो मा तस्मादेनसो विश्वान्मुञ्च
त्वꣳहसः ॥३॥ यद्ग्रामे यदरण्ये यत्सभायां यदिन्द्रिये ॥ ॥वि०॥
यच्छूद्रे यदर्ये यदेनश्चकृमा वयम् ॥ यदेकस्याधि धर्म ॥२०॥

४१३

र्मणि तस्यावयजनमसि यदापो अघ्न्या इति वरुणेति शपामहे
ततो वरुण नो मुंच अवभृथ निचुंपुण निचेरुरसि निचुंपु
ण अव देवैर्देवकृतमेनोयक्ष्यव मर्त्यैर्मर्त्यकृतं पुरुराव्णो
देव रिषस्पाहि समुद्रे ते हृदयमप्स्वंतः संत्वा विशंत्वोषधी
रुताऽऽपः सुमित्रिया न आप ओषधयः संतु दुर्मित्रियास्त
स्मै संतु योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मः ॥४॥ द्रुपदादिव मु
मुचानः स्विन्नः स्नातो मलादिव ॥ पूतं पवित्रेणेवाज्यमा

॥स्र०॥
॥१८॥

४१४

पः शुंधंतु मैनसः ॥५॥ उद्वयं तमसस्परि स्वः पश्यंत उत्तरम् ॥
देवं देवत्रा सूर्यमगन्म ज्योतिरुत्तमं ॥६॥ अपो अद्यान्वचा
रिषं रसेन समसृक्ष्महि ॥ पयस्वानग्न आगमं तं मा स
ं सृज वर्चसा प्रजया च धनेन च ॥ एधोऽस्येधिषीमहि
समिदसि तेजोऽसि तेजो मयि धेहि ॥७॥ समाववर्ति पृथि
वी समुषाः समु सूर्यः ॥ समु विश्वमिदं जगत् ॥ वैश्वान
रज्योतिर्भूयासं विभून्कामान्व्यश्नवै भूः स्वाहा ॥८॥ छ ॥

॥वि०॥
॥१८॥

अभ्यादधामि समिधमग्ने व्रतपते त्वयि॥ व्रतं च श्रद्धां चो
पैमीन्धे त्वा दीक्षितो अहम्॥ ९॥ यत्र ब्रह्म च क्षत्रं च सम्यं
चौ चरतः सह॥ तं लोकं पुण्यं प्रज्ञेषं यत्र देवाः सहाग्निना
॥१०॥ यत्रेन्द्रश्च वायुश्च सम्यंचौ चरतः सह॥ तं लोकं पुण्यं प्र
ज्ञेषं यत्र सेदिर्न विद्यते॥११॥ अंशुना ते अंशुः पृच्यतां प
रुषा परुः॥ गंधस्ते सोममवतु मदाय रसो अच्युतः॥१२॥ सिं
चंति परि षिंचंत्युत् सिंचंति पुनंति च॥ सुरायै बभ्र्वै मदे किंत्वो

वदति किंत्वः १३ धानावन्तं करम्भिणमपूपवन्तमुक्थिनम्
इंद्र प्रातर्जुषस्व नः १४ बृहदिन्द्राय गायत मरुतो वृत्रहन्तम
म् येन ज्योतिरजनयन्नृतावृधो देवं देवाय जागृवि १५ अ
ध्वर्यो अद्रिभिः सुतं सोमं पवित्र आ नय पुनीहीन्द्राय पातवे
॥१६॥ ५९ यो भूतानामधिपतिर्यस्मिँल्लोका अधिश्रिताः य
ईशे महतो महांस्तेन गृह्णामि त्वामहं मयि गृह्णामि त्वामहं
॥१७॥ उपयामगृहीतोस्यश्विभ्यां त्वा सरस्वत्यै त्वेन्द्राय त्वा

॥वि०॥
॥१९॥

४१६

सुत्राम्णे ॥ एष ते योनिरश्विभ्यां त्वा सरस्वत्यै त्वेन्द्राय त्वा सुत्रा
म्णे ॥१८॥ प्राणपा मे अपानपाश्चक्षुष्पाः श्रोत्रपाश्च मे । वाचो मे
विश्वभेषजो मनसोऽसि विलायकः ॥१९॥ अश्विनकृतस्य ते सर
स्वतिकृतस्येन्द्रेण सुत्राम्णा कृतस्य । उपहूत उपहूतस्य भक्षया
मि ॥२०॥ समिद्ध इन्द्र उषसामनीके पुरोरुचा पूर्वकृद्वावृधानः ॥
त्रिभिर्देवैस्त्रिंशता वज्रबाहुर्जघान वृत्रं वि दुरो ववार ॥२१॥
नराशंसः प्रति शूरो मिमानस्तनूनपात्प्रति यज्ञस्य धाम ॥ गो

॥ऋ०॥
॥२०॥

४१८

भिर्वपावान्मधुना समञ्जन्हिरण्यैश्चन्द्री यजति प्रचेताः ॥२२॥
ईळितो देवैर्हरिवाँ अभिष्टिराजुह्वानो हविषा शर्द्धमा
नः ॥ पुरंदरो गोत्रभिद्वज्रबाहुरा यातु यज्ञमुप नो जुषा
णः ॥२३॥ जुषाणो बर्हिर्हरिवान्न इन्द्रः प्राचीनं सीदत्प्र
दिशा पृथिव्याः ॥ उरुप्रथाः प्रथमानं स्योनमादित्यैरक्तं
वसुभिः सजोषाः ॥२४॥ इन्द्रं दुरः कवष्यो धावमाना वृषा
णं यन्तु जनयः सुपत्नीः ॥ द्वारो देवीरभितो वि श्रयन्ताꣳ

॥नि०॥
॥२०॥

सुवीरो वीरं प्रथमानो महोभिः ॥२५॥ उषासानक्ता बृहती
बृहंतं पयस्वती सुदुघे शूरमिंद्रं ॥ तंतुं ततं पेशसा संवयं
ती देवानां देवं यजतः सुरुक्मे ॥२६॥ दैव्या मिमाना मनुषः
पुरुत्रा होतारा इंद्रं प्रथमा सुवाचा ॥ मूर्धन्यज्ञस्य मधुना
दधाना प्राचीनं ज्योतिर्हविषा वृधात ॥२७॥ तिस्रो देवी
र्हविषा वर्धमाना इंद्रं जुषाणा जनयो न पत्नीः ॥ अछिन्नं
तंतुं पयसा सरस्वतीळा देवी भारती विश्वतूर्तिः ॥२८॥ त्व

॥स॥
॥२७॥

ष्टा दधच्छुष्ममिंद्राय वृष्णेपाकोचिष्टुर्यशसे पुरूणि ॥ वृषा
यजन्वृषणं भूरिरेता मूर्धन्यज्ञस्य समनक्तु देवान् ॥२९॥
वनस्पतिरवसृष्टो न पाशैस्त्मन्या समंजञ्छमिता न दे
वः ॥ इंद्रस्य हव्यैर्जठरं पृणानः स्वदाति यज्ञं मधुना घृते
न ॥३०॥ स्तोकानामिंदुं प्रति शूर इंद्रो वृषायमाणो वृष
भस्तुराषाट् ॥ घृतप्रुषा मनसा मोदमानाः स्वाहा देवा ॥६॥
अमृता मादयंताम् ॥३१॥ आयाहींद्रो वस उप न इह ॥२७॥

स्तुतः सधमादस्तु शूरः ॥ वावृधानस्तविषीर्यस्य पूर्वीर्द्यौ
र्न क्षत्रमभिभूति पुष्यात् ॥ २ ॥ आ न इंद्रो दूरादा न आ
सादभिष्टिकृदवसे यासदुग्रः ॥ ओजिष्ठेभिर्नृपतिर्वज्र
बाहुः संगे समत्सु तुर्वणिः पृतन्यून् ॥ ३ ॥ आ न इंद्रो
हरिभिर्यात्वच्छार्वाचीनोऽवसे राधसे च ॥ तिष्ठाति वज्री मघ
वा विरप्शीमं यज्ञमनु नो वाजसातौ ॥ ४ ॥ त्रातारमिं
द्रमवितारमिंद्रं हवेहवे सुहवं शूरमिंद्रम् ॥ ह्वयामि

शक्रं पुरुहूतमिंद्रं स्वस्ति नो मघवा धात्विंद्रः ॥ ५ ॥ इंद्रः
सुत्रामा स्ववाँ अवोभिः सुमृळीको भवतु विश्ववेदाः ॥ बा
धतां द्वेषो अभयं कृणोतु सुवीर्यस्य पतयः स्याम ॥ ६ ॥
तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्यापि भद्रे सौमनसे स्याम ॥
स सुत्रामा स्ववाँ इंद्रो अस्मे आराच्चिद्द्वेषः सनुतर्युयोतु ॥ ७ ॥
आ मंद्रैरिंद्र हरिभिर्याहि मयूररोमभिः ॥ मा त्वा केचि ॥ वि ॥
न्नियेमुर्न्विं न पाशिनोऽति धन्वेव ताँ इहि ॥ ८ ॥ मखेदि ॥२२॥

इन्द्रं वृषणं वज्रबाहुं वसिष्ठासो अभ्यर्चन्त्यर्कैः। स नः स्तुतो वीरवद्धातु गोमद्यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः॥५४॥ समिद्धो अग्निरश्विना तप्तो घर्मो विराट् सुतः॥ दुहे धेनुः सरस्वती सोमं शुक्रमिहेन्द्रियं॥५५॥ तनूपा भिषजा सुते ऽश्विनोभा सरस्वती॥ मध्वा रजांसीन्द्रियमिन्द्राय पथिभिर्वहान्॥५६॥ इन्द्रायेन्दुं सरस्वती नराशंसेन नग्नहुम्॥ अधातामश्विना मधु भेषजं भिषजा सुते॥५७॥ आजुह्वाना सरस्वतीन्द्राय इन्द्रिया

णि वीर्यम्॥ इडाभिरश्विनाविषं समूर्जं सं रयिं दधुः॥५८॥ अश्विना नमुचेः सुतं सोमं शुक्रं परिस्रुता॥ सरस्वती तमाभरद्बर्हिषेन्द्राय पातवे॥५९॥ कवष्यो न व्यचस्वतीरश्विभ्यां न दुरो दिशः॥ इन्द्रो न रोदसी उभे दुहे कामान्त्सरस्वती॥६०॥ उषासानक्तमश्विना दिवेन्द्रं सायमिन्द्रियैः॥ संजानाने सुपेशसा समञ्जाते सरस्वत्या॥६१॥ पातं नो अश्विना दिवा पाहि नक्तं सरस्वति॥ दैव्या होतारा भिषजा॥६२॥

पात मिंद्रꣳ सचा सुते ॥४७॥ तिस्रस्त्रेधा सरस्वत्यश्विना भा
रती ळ्हो ॥ तीव्रं परिस्रुता सोम मिंद्राय सुषुवुर्मदम् ॥४८॥
अश्विना भेषजं मधु भेषजन्नः सरस्वती ॥ इंद्रे त्वष्टा यशः
श्रियꣳ रूपꣳ रूपमधु स्रुते ॥४९॥ ऋतुथेंद्रो वनस्पतिः शश
मानः परिस्रुता ॥ कीलालमश्विभ्यां मधु दुहे धेनुः सर
स्वती ॥५०॥ गोभिर्न सोममश्विना मासरेण परिस्रुता ॥ सम
धातꣳ सरस्वत्या स्वाहेंद्रे सुतं मधु ॥५१॥ अश्विना हवि

रिंद्रियं नमुचेर्धिया सरस्वती ॥ आ शुक्रमासुराद्वसु मघ
मिंद्राय जभ्रिरे ॥५२॥ यमश्विना सरस्वती हविषेंद्रमवर्द्ध
यन् ॥ स बिभेद बलं मघं नमुचावासुरे सचा ॥५३॥ तमि
न्द्रं पशवः सचाश्विनोभा सरस्वती ॥ दधाना अभ्यनूषत
हविषा यज्ञ इंद्रियैः ॥५४॥ य इंद्र इंद्रियं दधुः सविता वरुणो
भगः ॥ स सुत्रामा हविष्पतिर्यजमानाय सश्चत ॥५५॥ सवि ॥ मित्र ॥
तावरुणो दधद्यजमानाय दाशुषे ॥ आदत्त नमुचेर्वसु सु ॥२४॥

त्रामा वरुणमिन्द्रियम्॥५६॥ वरुणः क्षत्रमिन्द्रियं भगेन सवि-
ता श्रियम्॥ सुत्रामा यशसा बलं दधाना यज्ञमाशत॥५७॥
अश्विना गोभिरिन्द्रियमश्वेभिर्वीर्यं बलम्॥ हविषेन्द्रं सर-
स्वती यजमानमवर्द्धयन्॥५८॥ ता नासत्या सुपेशसा हिर-
ण्यवर्त्तनी नरा॥ सरस्वती हविष्मतीन्द्र कर्मसु नोवत॥५९॥
ता भिषजा सुकर्मणा सा सुदुघा सरस्वती॥ स वृत्रहा शतक्र-
तुरिन्द्राय दधुरिन्द्रियम्॥६०॥ युवं सुराममश्विना नमुचा-

वासुरे सचा॥ विपिपाना सरस्वतीन्द्रं कर्मस्वावत॥६१॥ पु-
त्रमिव पितरावश्विनोभेन्द्रावथुः काव्यैर्दंसनाभिः॥ य-
त्सुरामं व्यपिबः शचीभिः सरस्वती त्वा मघवन्नभिष्णक्॥६२॥
यस्मिन्नश्वास ऋषभास उक्षणो वशा मेषा अवसृष्टास आ-
हुताः॥ कीलालपे सोमपृष्ठाय वेधसे हृदा मतिं जनय चा-
रुमग्नये॥६३॥ अहाव्यग्ने हविरास्ये ते स्रुचीव घृतं चम्वीव
सोमः॥ वाजसनिं रयिमस्मे सुवीरं प्रशस्तं धेहि यशसं बृह-

तेम्॥८०॥अश्विना तेजसा चक्षुः प्राणेन सरस्वती वीर्यं॥
वाचेन्द्रो बलेनेन्द्राय दधुरिन्द्रियम्॥८१॥गोमदू षु णास
त्याश्वावद्यातमश्विना॥वर्ती रुद्रा नृपाय्यम्॥८२॥नय
त्परो नान्तर आदधर्षद्वृषण्वसू॥दुःशंसो मर्त्यो रिपुः॥८
३॥ता न आ वोढमश्विना रयिं पिशङ्गसंदृशम्॥धिष्ण्या
वरिवोविदम्॥८४॥पावका नः सरस्वती वाजेभिर्वाजि
नीवती॥यज्ञं वष्टु धियावसुः॥८५॥चोदयित्री सूनृतानां॥

॥स॰॥
॥२०॥

चेतन्ती सुमतीनां॥यज्ञं दधे सरस्वती॥८६॥महो अर्णः स
रस्वती प्रचेतयति केतुना॥धियो विश्वा विराजति॥८७॥इं
द्रायाहि चित्रभानो सुता इमे त्वायवः॥अण्वीभिस्तना पू
तासः॥८८॥इंद्रायाहि धियेषितो विप्रजूतः सुतावतः॥उ
प ब्रह्माणि वाघतः॥८९॥इंद्रायाहि तूतुजान उप ब्रह्माणि
हरिवः॥सुते दधिष्व नश्चनः॥९०॥अश्विना पिबतां मधु॥
सरस्वत्या सजोषसा॥इंद्रः सुत्रामा वृत्रहा जुषन्तां सोम्यं॥२०॥

मधुं॥ ७५॥ अष्टानुवाकेषु पंचसप्ततिः॥ इति शुक्लयजुर्वे
दसंहितायां द्वाविंशतितमोध्यायः॥ हरिः ॐ॥ इमम्मेव
रुण श्रुधीहवमद्याचमृळय॥ त्वामवस्युराचके॥ १॥ त
त्वायामि ब्रह्मणावंदमानस्तदाशास्तेयजमानोहविर्भिः
अहेळमानोवरुणेहबोध्युरुशंसमानआयुः प्रमोषीः
२ त्वन्नोअग्नेवरुणस्यविद्वान्देवस्यहेळोअवयासिसी
ष्ठाः॥ यजिष्ठोवह्नितमः शोशुचानोविश्वाद्वेषांसिप्र

मुमुग्ध्यस्मत्॥ ३॥ सत्वन्नोअग्नेवमोभवोतीनेदिष्ठोअ
स्याउषसोव्युष्टौ॥ अवयक्ष्वनोवरुणंरराणोवीहि
मृळीकंसुहवोनएधि॥ ४॥ महीमूषुमातरंसुव्रता
नामृतस्यपत्नीमवसेहुवेम॥ तुविक्षत्रामजरंतीमु
रूचींसुशर्माणमदितिंसुप्रणीतिं॥ ५॥ सुत्रामाणंपृ
थिवींद्यामनेहसंसुशर्माणमदितिंसुप्रणीतिम्। दै॥ नि०॥
वींनावंस्वरित्रामनागसमस्रवंतीमारुहेमास्वस्तये॥ ६॥ २०

४२३

सुनावमारुहेयमस्रवंतीमनागसं। शतारित्राꣳ स्वस्तये ॥७॥
आ नो मित्रावरुणा घृतैर्गव्यूतिमुक्षतम्। मध्वा रजाꣳसि सुक्र
तू ॥८॥ प्र बाहवा सिसृतं जीवसे न आ नो गव्यूतिमुक्षतं घृतेन।
आ मा जने श्रवयतं युवाना श्रुतं मे मित्रावरुणा हवेमा ॥९॥ शन्नो
भवंतु वाजिनो हवेषु देवताता मितद्रवः स्वर्काः। जंभयंतोऽहिं
वृकꣳ रक्षाꣳसि सनेम्यस्मद्युयवन्नमीवाः ॥१०॥ ते नो अर्वंतो
हवनश्रुतो हवं विश्वे शृण्वंतु वाजिनो मितद्रवः। सहस्रसा मे

॥म०॥
॥२८॥

४२४

धसाता सनिष्यवो महो ये धनꣳ समिथेषु जभ्रिरे ॥११॥ वाजेवाजे
ऽवत वाजिनो नो धनेषु विप्रा अमृता ऋतज्ञाः। अस्य म
ध्वः पिबत मादयध्वं तृप्ता यात पथिभिर्देवयानैः ॥१२॥
॥५॥ समिद्धो अग्निः समिधा सुसमिद्धो वरेण्यः। गाय
त्री छंद इंद्रियं त्र्यविर्गौर्वयो दधुः ॥१३॥ तनूनपाच्छुचि
व्रतस्तनूपाश्च सरस्वती। उष्णिहा छंद इंद्रियं दित्यवा
ड्गौर्वयो दधुः ॥१४॥ इडाभिरग्निरीड्यः सोमो देवो अ

॥वि०॥
॥२८॥

४३५

मर्स्वः ॥ अनुष्टुप्छंदः इंद्रियं पञ्चाविर्गौर्वयो दधुः १५ सुब
र्हिरग्निः पूषण्वान्त्स्तीर्णबर्हिरमर्त्यः बृहती छंदः इंद्रियं त्रि
वत्सो गौर्वयो दधुः १६ दुरो देवीर्दिशो महीर्ब्रह्मा देवो बृहस्प
तिः पङ्क्तिश्छंद इहेंद्रियं तुर्यवाड्गौर्वयो दधुः १७ उषे यह्वी
सुपेशसा विश्वेदेवा अमर्त्याः त्रिष्टुप्छंद इहेंद्रियं पष्ठवाड्गौ
र्वयो दधुः १८ दैव्या होतारा भिषजेन्द्रेण सयुजा युजा जगती
छंद इंद्रियमनड्वान्गौर्वयो दधुः १९ तिस्र इळा सरस्वती भार

॥स०॥ ॥२१॥ ४३६

ती मरुतो विशः ॥ विराट्छंद इहेंद्रियं धेनुर्गौर्न वयो दधुः ॥
॥२०॥ त्वष्टा तुरीपो अद्भुत इन्द्राग्नी पुष्टिवर्द्धना ॥ द्विपदा
छंद इंद्रियमुक्षा गौर्न वयो दधुः ॥२१॥ शमिता नो वनस्प
तिः सविता प्रसुवन्भगम् ॥ ककुप्छंद इहेंद्रियं वशा वेह
द्वयो दधुः ॥२२॥ स्वाहा यज्ञं वरुणः सुक्षत्रो भेषजं करत् ॥ अ
तिछंदा इंद्रियं बृहदृषभो गौर्वयो दधुः ॥२३॥ ६ वसंतेन ॥वि०॥
ऋतुना देवा वसवस्त्रिवृता स्तुताः ॥ रथंतरेण तेजसा ॥२१॥

हविरिंद्रे वयो दधुः ॥२४॥ ग्रीष्मेण ऋतुना देवा रुद्राः पंच
दशे स्तुताः ॥ बृहता यशसा बलं हविरिंद्रे वयो दधुः ॥२५॥
वर्षाभिर्ऋतुनादित्या स्तोमे सप्तदशे स्तुताः ॥ वैरूपेण वि
शौजसा हविरिंद्रे वयो दधुः ॥२६॥ शारदेन ऋतुना देवा
एकविंश ऋभवः स्तुताः ॥ वैराजेन श्रिया श्रियं हविरिंद्रे
वयो दधुः ॥२७॥ हेमंतेन ऋतुना देवास्त्रिणवे मरुतः स्तुताः ॥
बलेन शक्वरीः सहो हविरिंद्रे वयो दधुः ॥२८॥ शैशिरेण

॥स०॥ ॥रु०॥

ऋतुना देवास्त्रयस्त्रिंशेऽमृता स्तुताः ॥ सत्येन रेवतीः क्षत्रं
हविरिंद्रे वयो दधुः ॥२९॥ होता यक्षत्समिधाग्निमिडस्पदे
ऽश्विनेंद्रं सरस्वतीमजो धूम्रो न गोधूमैः कुवलैर्भेषजं म
धु शष्पैर्न तेज इंद्रियं पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधु व्यंत्वा
ज्यस्य होतर्यज ॥३०॥ होता यक्षत्तनूनपात्सरस्वतीमविर्मे
षो न भेषजं पथा मधुमता भरन्नश्विनेंद्राय वीर्यं बद
रैरुपवाकाभिर्भेषजं तोक्मभिः पयः सोमः परिस्रुता घृतं म

वि० ३०

४३८

धुष्यंस्त्वाज्यस्य होतर्यज ॥३१॥ होता यक्षन्नराशंसं न नग्न
हुं पतिं सुरया भेषजं मेषस्सरस्वती भिषग्रथो न चन्द्रयश्वि
नोर्वपा इन्द्रस्य वीर्यं बदरैरुपवाकाभिर्भेषजं तोक्मभिः प
यः सोमः परिस्रुता घृतं मधुव्यंस्त्वाज्यस्य होतर्यज ॥३२॥ हो
ता यक्षदीडे ईडितऽआजुह्वानः सरस्वतीमिन्द्रं बलेन वर्धय
न्नृषभेण गवेन्द्रियमश्विनेन्द्राय भेषजं यवैः कर्कन्धुभि
र्मधु लाजैर्न मासरं पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधुव्यंस्त्वाज्य

॥सं०॥
॥२१॥

४४७

स्य होतर्यज ॥३३॥ होता यक्षद्बर्हिरूर्णम्रदा भिषङ्नासत्या
भिषजाश्विनाश्वा शिशुमती भिषग्धेनुः सरस्वती भिष
ग्दुहऽइन्द्राय भेषजं पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधुव्यं
स्त्वाज्यस्य होतर्यज ॥३४॥ होता यक्षद्दुरो दिशः कवष्यो
न व्यचस्वतीरश्विभ्यां न दुरो दिशऽइन्द्रो न रोदसी दुघे
दुहे धेनुः सरस्वत्यश्विनेन्द्राय भेषजं शुक्रं न ज्योतिरि ॥वि०॥
न्द्रियं पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधुव्यंस्त्वाज्यस्य होत ॥३५॥

४४१

र्यजे ॥ ३५ ॥ होता यक्षत्सुपेशसोषे नक्तं दिवाश्विना समंजाते सरस्वत्या त्विषिमिंद्रे न भेषजं ॥ श्येनो न रंजसा हृदा श्रिया न मासरं पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधु व्यंत्वाज्यस्य होतर्यज ॥ ३६ ॥ होता यक्षद्दैव्या होतारा भिषजाश्विनेंद्रं न जागृवि दिवा नक्तं न भेषजैः शू ॥ शूषं सरस्वती भिषक्सीसेन दुह इंद्रियं पयः सोमः परिस्रुतो घृतं मधु व्यंत्वाज्यस्य होतर्यज ॥ ३७ ॥ होता यक्ष

ल० ॥

॥ ३२ ॥

४४२

भिस्तिस्रो देवीर्न भेषजं त्रयस्त्रिधातवोपसो रूपमिंद्रे हिरण्ययमश्विनेडा न भारती वाचा सरस्वती मह इंद्राय दुह इंद्रियं पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधु व्यंत्वाज्यस्य होतर्यज ॥ ३८ ॥ होता यक्षत्सुरेतसमृषभं नर्यापसं त्वष्टारमिंद्रमश्विना भिषजं न सरस्वतीमोजो न जूतिरिंद्रियं वृको न रभसो भिषक् यशः सुरया भेषजं श्रिया न मासरं पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधु व्यंत्वाज्यस्य होतर्यज ॥ ३९ ॥

॥ वि० ॥

॥ ३२

१४३

होतायक्षद्वनस्पतिꣳ शमितारꣳ शतक्रतुं भीमन्न मन्युꣳ
राजानं व्याघ्रं नमसाश्विना ॥ भामꣳ सरस्वती भिषगिन्द्राय
दुदुह इन्द्रियं पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधु व्यन्त्वाज्यस्य हो
तर्यज ४० होतायक्षदग्निꣳ स्वाहाज्यस्य स्तोकानाꣳ स्वाहा
मेदसां पृथक् स्वाहा छागमश्विभ्याꣳ स्वाहा मेषꣳ सरस्व
त्यै ॥ स्वाह ऋषभमिन्द्राय सिꣳहाय सहस इन्द्रियꣳ स्वाहा
ग्निन्न भेषजꣳ स्वाहा सोममिन्द्रियं ॥ स्वाहेन्द्रꣳ सुत्रामाणꣳ

॥यु०॥
॥२२॥

१४४

सवितारं वरुणं भिषजां पतिꣳ स्वाहा वनस्पतिं प्रियं पाथो
न भेषजं ॥ स्वाहा देवा आज्यपा जुषाणो अग्निर्भेषजं पयः
सोमः परिस्रुता घृतं मधु व्यन्त्वाज्यस्य होतर्यज ॥४७॥५॥
होतायक्षदश्विनौ छागस्य वपाया मेदसो जुषेताꣳ हवि
होतर्यज ॥ होतायक्षत्सरस्वतीं मेषस्य वपाया मेदसो जु
षताꣳ हविर्होतर्यज ॥ होतायक्षदिन्द्रमृषभस्य वपाया ॥वि०॥
मेदसो जुषताꣳ हविर्होतर्यज ॥४८॥ होतायक्षदश्विनौ ॥२२॥

सरस्वतीमिन्द्रꣳ सुत्रामाणमिमे सोमाः सुरामाणश्छागै
र्नमेषैर्ऋषभैः सुताः। शष्पैर्न तोक्मभिर्लाजैर्महस्वन्तो
मदा मासरेण परिष्कृताः। शुक्राः पयस्वन्तोऽमृताः प्रस्थि
ता वो मधुश्चुतस्तानश्विना सरस्वतीन्द्रः सुत्रामा वृत्रहा
जुषन्ताꣳ सोम्यं मधु। पिबन्तु मदन्तु व्यन्तु होतर्यज॥४२॥
होता यक्षदश्विनौ छागस्य हविष आत्तामद्य मध्यतो मे
द उद्भृतं पुरा द्वेषोभ्यः पुरा पौरुषेय्या गृभः। घस्तान्नूनं

॥ स० ॥
॥ २४ ॥

घासे अज्राणां यवसप्रथमानाꣳ सुमत्क्षराणाꣳ शतरुद्रि
याणामग्निष्वात्तानां पीवोपवसनानां। पार्श्वतः श्रोणितः
शितामत उत्सादतोऽङ्गादङ्गादवत्तानां करत एवाश्विना
जुषेताꣳ हविर्होतर्यज॥ होता यक्षत्सरस्वतीं मेषस्य ह
विष आवयदद्य मध्यतो मेद उद्भृतं पुरा द्वेषोभ्यः पुरा
पौरुषेय्या गृभः। घसन्नूनं घासे अज्राणां यवसप्रथ
मानाꣳ सुमत्क्षराणाꣳ शतरुद्रियाणामग्निष्वात्तानां पी

॥ वि० ॥
॥ २४ ॥

वौपवसनानां॥ पार्श्वतः श्रोणितः शितामतउत्सादतो
गोदंगादवत्तानां करदेवं सरस्वतीजुषन्तां हविर्होत
र्यज॥ होतायक्षदिंद्रमृषभस्य हविष आवयदद्य मध्य
तो मेदउद्भृतं पुराद्वेषोभ्यः पुरा पौरुषेय्या गृभः घसन्नू
नं घासे अज्राणां यवसप्रथमानां सुमत्क्षराणां शतरु
द्रियाणामग्निष्वात्तानां पीवोपवसनानां॥ पार्श्वतः श्रो
णितः शितामतउत्सादतो गोदंगादवत्तानां करदेवमिंद्रो

॥ ३५॥ जुषतां हविर्होतर्यज॥४४॥ होतायक्षद्वनस्पतिमभिहि
प्रिष्टतमया रभिष्ठया रशनयाधित॥ यत्राश्विनोश्छाग
स्य हविषः प्रियाधामानि यत्र सरस्वत्या मेषस्य हविषः
प्रियाधामानि यत्रेंद्रस्य ऋषभस्य हविषः प्रियाधामा
नि॥ यत्राग्नेः प्रियाधामानि यत्र सोमस्य प्रियाधामा
नि यत्रेंद्रस्य सुत्राम्णः प्रियाधामानि॥ यत्र सवितुः प्रि ॥वि०॥
याधामानि यत्र वरुणस्य प्रियाधामानि यत्र वनस्पतेः॥ ३५॥

श्री २

प्रियापाथाꣳसि। यक्षद्देवानामाज्यपानां प्रियाधामानि
यक्षदग्नेर्होतुः प्रियाधामानि। तत्रैतान्प्रस्तुत्येवोपस्तुत्ये
वोपावस्रक्षद्रभीयस इव क्षत्वी करदेवं देवो वनस्प
तिर्जुषताꣳ हविर्होतर्यज॥ ४५॥ होता यक्षदग्निꣳ स्वि
ष्टकृतमयाडग्निरश्विनोश्छागस्य हविषः प्रियाधामा
न्ययाट्सरस्वत्या मेषस्य हविषः प्रियाधामान्ययाडि
न्द्रस्य ऋषभस्य हविषः प्रियाधामानि। अयाडग्नेः प्रि

याधामान्ययाट्सोमस्य प्रियाधामान्ययाडिन्द्रस्य सुत्रा
म्णः प्रियाधामानि। अयाट्सवितुः प्रियाधामान्ययाड्व
रुणस्य प्रियाधामान्ययाड्वनस्पतेः प्रियापाथाꣳसि। अ
याड्देवानामाज्यपानां प्रियाधामानि यक्षदग्नेर्होतुः
प्रियाधामानि। यक्षत्स्वं महिमानमायजतामेज्या इ
षः कृणोतु सो अध्वरा जातवेदा जुषताꣳ हविर्होतर्य ॥शि ब॥
ज॥ ४६॥ देवं बर्हिः सरस्वती सुदेवमिन्द्रे अश्विना। ते ॥२८॥

जोनचक्षुरश्वौबर्हिषादधुरिन्द्रियंवसुवनेवसुधेयस्य
व्यंतुयज ॥४७॥ देवीर्द्वारोअश्विनाभिषजेन्द्रेसरस्वती ॥
प्राणन्नवीर्यंनसिद्वारोदधुरिंद्रियंवसुवनेवसुधेयस्य
व्यंतुयज ॥४८॥ देवीउषासोअश्विनासुत्रामेन्द्रेसरस्वती ॥
बलन्नवाचमास्येउषाभ्यांदधुरिंद्रियंवसुवनेवसुधेय
स्यव्यंतुयज ॥४९॥ देवीजोष्ट्रीसरस्वत्यश्विनेंद्रमवर्द्धयन् ॥
श्रोत्रन्नकर्णयोर्यशोजोष्ट्रीभ्यांदधुरिंद्रियंवसुवनेवसुधे

॥सं०॥
॥२४॥

यस्यव्यंतुयज ॥५०॥ देवीऊर्जाहुतीदुघेसुदुघेन्द्रेसरस्वत्य
श्विनाभिषजावतः ॥ शुक्रन्नज्योतिस्तनयोराहुतीध
त्तइंद्रियंवसुवनेवसुधेयस्यव्यंतुयज ॥५१॥ देवादेवा
नांभिषजाहोताराविन्द्रमश्विनावषट्कारैःसरस्वतीत्वि
षिन्नहृदयेमतिंहोतृभ्यांदधुरिंद्रियंवसुवनेव
सुधेयस्यव्यंतुयज ॥५२॥ देवीस्तिस्रस्तिस्रोदेवीरश्वि
नेडासरस्वती ॥ शूषन्नमध्येनाभ्यामिन्द्रायदधुरिंद्रि

॥वि०॥
॥२४॥

४५३

यं वेतु वनै वसुधेयस्य वंतु यज ॥५४॥ देव इंद्रो नरा
शंसस्त्रिवरूथः सरस्वत्याश्विभ्यामीयते रथः ॥ रे
तो न रूपममृतं जनित्रमिंद्राय त्वष्टा दधदिंद्रिया
णि वसुवने वसुधेयस्य व्यंतु यज ॥५५॥ देवो देवैर्व
नस्पतिर्हिरण्यपर्णो अश्विभ्यां सरस्वत्या सुपिप्पल
इंद्राय पच्यते मधु ॥ ओजो न जूतिर्ऋषभो न भामं व
नस्पतिर्नो दधदिंद्रियाणि वसुवने वसुधेयस्य व्यं

॥स॰॥
॥२८॥

४५४

तु यज ॥५६॥ देवं बर्हिर्वारितीनामध्वरे स्तीर्णमश्विभ्या
मूर्णम्रदाः सरस्वत्या स्योनमिंद्र ते सदः ॥ ईशायै मन्यु
ं राजानं बर्हिषा दधुरिंद्रियं वसुवने वसुधेयस्य व्यं
तु यज ॥५७॥ देवो अग्निः स्विष्टकृद्देवान्यक्षद्यथायु
थं होताराविंद्रमश्विना वाचा वाचं सरस्वतीमग्निं
सोमं स्विष्टकृत् ॥ स्विष्ट इंद्रः सुत्रामा सविता वरुणो ॥नि॰॥
भिषगिष्टो देवो वनस्पतिः स्विष्टा देवा आज्यपाः ॥ स्वि ॥२८॥

ष्टोऽग्निरग्निनाहोताहोत्रेस्विष्टकृद्यशोनदधदिंद्रिय
मूर्जमपचितिꣳस्वधांवसुवनेवसुधेयस्यव्यंतुयज
॥५८॥ अग्निमद्यहोतारमवृणीतायंयजमानःपचन्
पक्तीःपचन्पुरोडाशान्बध्नन्नश्विभ्यांछागꣳसरस्वत्यै
मेषमिंद्रायऋषभंसुन्वन्नश्विभ्याꣳसरस्वत्याइं
द्रायसुत्राम्णेसुरासोमान् ॥५९॥ सूपस्थाअद्यदेवोव
नस्पतिरभवदश्विभ्यांछागेनसरस्वत्यैमेषेणेंद्रा

॥ सं० ॥

॥ २१ ॥

यऋषभेण ॥ अक्षंस्तान्मेदस्तःप्रतिपचताग्रभीषता
वीवृधंतपुरोडाशैरपुरश्विनासरस्वतीन्द्रःसुत्रामा
सुरासोमान् ॥६०॥ त्वामद्यऋषआर्षेयऋषीणान्न
पादवृणीतायंयजमानोबहुभ्यआसंगतेभ्यएषमेदे
वेषुवसुवार्यायक्ष्यतइति ॥ तायादेवादेवदानान्य
दुस्तान्यस्माआचशास्वाचगुरस्वेषितश्चहोतरसि ॥ नि ॥
भद्रवाच्यायप्रेषितोमानुषःसूक्तवाकायसूक्ताब्रू

श्री

हि ॥ ६१ ॥ ६ ॥ षडनुवाकेषु षष्टिः ॥ ६ ॥ इति शुक्लय
जुर्वेदसंहितायां त्रयोविंशतितमोऽध्यायः ॥ ६ ॥ हरिः ॐ
म ॥ तेजोऽसि शुक्रममृतमायुष्पा आयुर्मे पाहि । देवस्य
त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामाद
दे ॥ १ ॥ इमामगृभ्णन्रशनामृतस्य पूर्व आयुषि विद
थेषु कव्या ॥ सा नो अस्मिन्सुत आ बभूव ऋतस्य साम
न्त्सरमारपन्ती ॥ २ ॥ अभिधा असि भुवनमसि यन्तासि

॥ स० ॥
॥ ४० ॥

धर्त्ता ॥ स त्वमग्निं वैश्वानरं सप्रथसं गच्छ स्वाहाकृ
त स्वगा त्वा देवेभ्यः ॥ ३ ॥ प्रजापतये ब्रह्मन्नश्वं भन्त्स्या
मि देवेभ्यः प्रजापतये तेन राध्यासम् । तं बधान देवे
भ्यः प्रजापतये तेन राध्नुहि । प्रजापतये त्वा जुष्टं प्रोक्षा
मीन्द्राग्निभ्यां त्वा जुष्टं प्रोक्षामि वायवे त्वा जुष्टं प्रोक्षा
मि विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यो जुष्टं प्रोक्षामि सर्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यो
जुष्टं प्रोक्षामि ॥ ४ ॥ यो अर्वन्तं जिघांसति तमभ्यमीति ॥ ४७ ॥

वरुणः॥ परो मर्त्तः पर श्वा॥ ५॥ अग्नये स्वाहा सोमाय स्वा
हा पां मोदाय स्वाहा सवित्रे स्वाहा वायवे स्वाहा विष्णवे
स्वाहा॥ इंद्राय स्वाहा बृहस्पतये स्वाहा मित्राय स्वाहा व
रुणाय स्वाहा॥ ६॥ हिंकाराय स्वाहा हिंकृताय स्वाहा क्रंद
ते स्वाहा वक्रंदाय स्वाहा प्रोथते स्वाहा प्रप्रोथाय स्वाहा गं
धाय स्वाहा घ्राताय स्वाहा॥ ७॥ निविष्टाय स्वाहोपविष्टा
य स्वाहा संदिताय स्वाहा वल्गते स्वाहा आसीनाय स्वा

हा शयानाय स्वाहा स्वपते स्वाहा जाग्रते स्वाहा॥ ८॥ कू
जते स्वाहा प्रबुद्धाय स्वाहा विजृंभमाणाय स्वाहा विचृ
त्ताय स्वाहा॥ संहानाय स्वाहोपस्थिताय स्वाहायना
य स्वाहा प्रायणाय स्वाहा॥ ९॥ यते स्वाहा धावते स्वाहो
द्द्रावाय स्वाहोद्द्रुताय स्वाहा॥ शूकाराय स्वाहा शूकृता
य स्वाहा निषण्णाय स्वाहोत्थिताय स्वाहा॥ १०॥ जवा
य स्वाहा बलाय स्वाहा विवर्त्तमानाय स्वाहा विवृत्ता

४६१

यस्वाहा॥ विधून्वानाय स्वाहा विधूताय स्वाहा शुश्रू
षमाणाय स्वाहा शृण्वते स्वाहा॥११॥ ईक्षमाणाय स्वा
हेक्षिताय स्वाहा वीक्षिताय स्वाहा निमेषाय स्वाहा॥
यदत्ति तस्मै स्वाहा यत्पिबति तस्मै स्वाहा यन्मूत्रं करोति
तस्मै स्वाहा कुर्वते स्वाहा कृताय स्वाहा॥१२॥ तत्स
वितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि॥ धियो यो नः प्रचोद
यात्॥१३॥ हिरण्यपाणिमूतये सवितारमुपह्वये॥

॥ स०॥
॥५२॥

४६२

स चेत्ता देवता पदम्॥१४॥ देवस्य चेततो महीं प्र सवितु
र्हवामहे॥ सुमतिं सत्यराधसम्॥१५॥ सुष्टुतिं सुमती
वृधो रातिं सवितुरीमहे॥ प्र देवाय मतीविदे॥१६॥ रातिं
सत्पतिं महे सवितारमुपह्वये॥ आसवं देववीतये॥१७॥
देवस्य सवितुर्मतिमासवं विश्वदेव्यम्॥ धिया भगं म
नामहे॥१८॥ अग्निं स्तोमेन बोधय समिधानो अम
र्त्यम्॥ हव्या देवेषु नो दधत्॥१९॥ स हव्यवाळमर्त्य उशिग्॥५२॥ ॥ वि०॥

४६३

ग्दूतस्य नो हितः॥ अग्निर्ह्रियासमण्वति॥२०॥ तन्त्वा
ष्टोत स्नर्ग्म महे ह्विच्र भानोस्य विदम्॥ देवाँ३ आवीतयेव
हा॥२१॥ अग्निं दूतं पुरो दधे हव्यवाहमुपब्रुवे॥ देवाँ३
आसादयादिह॥२२॥ अजीजनो हि पवमान सूर्यं विधा
रे पाक्मना पयः॥ गोजीरया रँहमाणः पुरन्ध्या॥२३॥
विभूर्मात्रा प्रभूः पित्राश्वोसि हयोस्यत्योसि मयोस्यर्वासि
सप्तिरसि वाज्यसि वृषासि नृमणा असि॥ ययुर्नामासि

॥ स०॥
॥५३॥

४६४

शिशुर्नामास्यादित्यानां पत्वान्विहि॥२४॥ देवा आशापा
ला एतन्देवेभ्योश्वं मेधाय प्रोक्षितꣳ रक्षत॥ इह रन्तिरि
ह रमतामिह धृतिरिह स्वधृतिः स्वाहा॥२५॥ द्या॥ कायस्वा
हा कस्मै स्वाहा कतमस्मै स्वाहा॥ स्वाहाधिमाधीताय स्वा
हा मनः प्रजापतये स्वाहा चित्तं विज्ञाताय॥२६॥ अदित्यै
स्वाहादित्यै मह्यै स्वाहादित्यै सुमृडीकायै स्वाहा॥ सरस्व
त्यै स्वाहा सरस्वत्यै पावकायै स्वाहा सरस्वत्यै बृहत्यै स्वा

॥ वि०॥
॥४३॥

४६५

हा ॥२७॥ पूष्णे स्वाहा पूष्णे प्रपथ्याय स्वाहा पूष्णे नरंधिषाय
स्वाहा ॥ त्वष्ट्रे स्वाहा त्वष्ट्रे तुरीपाय स्वाहा त्वष्ट्रे पुरुरूपाय स्वा
हा ॥ विष्णवे स्वाहा विष्णवे निभूयपाय स्वाहा विष्णवे शिपिविष्टा
य स्वाहा ॥२८॥ विश्वो देवस्य नेतुर्मर्त्तो वुरीत सख्यम् । विश्वो
राय इषुध्यति द्युम्नं वृणीत पुष्यसे स्वाहा ॥२९॥ ॥७॥ आ ब्र
ह्मन् ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामा राष्ट्रे राजन्यः ॥ शूर इषु
व्योऽतिव्याधी महारथो जायताम् ॥ ३०॥ दोग्ध्री धेनुर्वोढा

पायु ३

॥ स० ॥

॥२८४॥

४६६

नड्वानाशुः सप्तिः पुरन्धिर्योषा ॥ जिष्णू रथेष्ठाः सभेयो युवास्य
यजमानस्य वीरो जायताम् ॥३१॥ निकामे निकामे नः पर्जन्यो
वर्षतु फलवत्यो न ओषधयः पच्यन्ताम् ॥ योगक्षेमो नः कल्प
ताम् ॥३२॥ ॥८॥ प्राणाय स्वाहा ऽपानाय स्वाहा व्यानाय स्वाहा ॥ चक्षु
षे स्वाहा श्रोत्राय स्वाहा वाचे स्वाहा मनसे स्वाहा ॥३३॥ प्रा
च्यै दिशे स्वाहार्वाच्यै दिशे स्वाहा दक्षिणायै दिशे स्वाहार्वाच्यै
दिशे स्वाहा ॥ प्रतीच्यै दिशे स्वाहार्वाच्यै दिशे स्वाहोदीच्यै दिशे

॥ वि० ॥
॥२८४॥

२ र्वाच्यै दिशे स्वाहा ॥

४५६

स्वाहा र्वाच्यै दिशे स्वाहा ॥ ऊर्ध्वायै दिशे स्वाहार्वाच्यै दिशे स्वाहा
र्वाच्यै दिशे स्वाहा ॥ २४ ॥ १० ॥ अद्भ्यः स्वाहा वार्भ्यः स्वाहोदका
य स्वाहा तिष्ठन्तीभ्यः स्वाहा स्रवन्तीभ्यः स्वाहा स्यन्दमानाभ्यः स्वा
हा ॥ कूप्याभ्यः स्वाहा सूद्याभ्यः स्वाहा धार्याभ्यः स्वाहार्णवाय
स्वाहा समुद्राय स्वाहा सरिराय स्वाहा ॥ २५ ॥ ११ ॥ वाताय स्वा
हा धूमाय स्वाहा भ्राय स्वाहा मेघाय स्वाहा विद्योतमानाय
स्वाहा स्तनयते स्वाहा ॥ अवस्फूर्जते स्वाहा वर्षते स्वाहाववर्ष

॥ अ० ॥
॥ २८५ ॥

ते स्वाहोग्रं वर्षते स्वाहा शीघ्रं वर्षते स्वाहोद्गृह्णते स्वाहोद्गृ
हीताय स्वाहा प्रुष्णते स्वाहा शीकायते स्वाहा प्रुष्वाभ्यः स्वा
हा ह्रादुनीभ्यः स्वाहा नीहाराय स्वाहा ॥ २६ ॥ १२ ॥ अग्नये
स्वाहा सोमाय स्वाहेन्द्राय स्वाहा पृथिव्यै स्वाहान्तरिक्षाय स्वा
हा ॥ दिवे स्वाहा दिग्भ्यः स्वाहाशाभ्यः स्वाहोर्व्यै दिशे स्वाहा
र्वाच्यै दिशे स्वाहा ॥ २७ ॥ नक्षत्रेभ्यः स्वाहा नक्षत्रियेभ्यः स्वा ॥ वि० ॥
हाहोरात्रेभ्यः स्वाहार्द्धमासेभ्यः स्वाहा ॥ मासेभ्यः स्वाहा ऋतु ॥ ७५ ॥

भ्यस्वाहार्त्तवेभ्युस्स्वाहा।संवत्सरायुस्वाहा।द्यावापृथिवीभ्या
ᳪ स्वाहा।३०। चन्द्रायुस्वाहा। सूर्यायुस्वाहा।रश्मिभ्युस्स्वाहा
वसुभ्युस्स्वाहा। रुद्रेभ्युस्स्वाहा।दित्येभ्युस्स्वाहा।मरुद्भ्युस्स्वाहा
विश्वेभ्योदेवेभ्युस्स्वाहा। ३१।१३। मूलेभ्युस्स्वाहा।शाखाभ्यु
स्वाहा।वनस्पतिभ्युस्स्वाहा।पुष्पेभ्युस्स्वाहा।फलेभ्युस्स्वाहौ
षधीभ्युस्स्वाहा। ४०। पृथिव्यैस्वाहा।न्तरिक्षायुस्वाहा।दिवेस्वा
हा।सूर्यायुस्वाहा।। चन्द्रायुस्वाहा।नक्षत्रेभ्युस्स्वाहा।अद्भ्यस्स्वा

।सं०।।
।।४६।।

४८०

हौषधीभ्युस्स्वाहा। वनस्पतिभ्युस्स्वाहा।परिप्लवेभ्युस्स्वाहा
चराचरेभ्युस्स्वाहा।सरीसृपेभ्युस्स्वाहा।।४१।।१४।। असवेस्वा
हा।वसवेस्वाहा।विभुवेस्वाहा।विवस्वतेस्वाहा। गणश्रियेस्वाहा
गणपतयेस्वाहा।अभिभुवेस्वाहा।धिपतयेस्वाहा।४२ शूषाय
स्वाहा। संसर्प्पायुस्वाहा।चन्द्रायुस्वाहा।ज्योतिषेस्वाहा। म
लिम्लुचायुस्वाहा।दिवापतयतेस्वाहा।।४३।। मधवेस्वाहा। ।।वि०।।
माधवायुस्वाहा।शुक्रायुस्वाहा।शुचयेस्वाहा।। नभसेस्वा ।।४६।।

४८१

हा॥ नभस्यायुस्वाहेषायुस्वाहोर्जायुस्वाहा॥ सहँसेस्वाहा॥ स
हस्यायुस्वाहा॥ तपसेस्वाहा॥ तपस्यायुस्वाहा॥ अंहसस्पतये
स्वाहा॥४४॥ वाजायुस्वाहा॥ प्रसवायुस्वाहा॥ अपिजायुस्वाहा॥
क्रतवेस्वाहा॥ स्वःस्वाहा॥ मूर्ध्नेस्वाहा॥ व्यश्नुविनेस्वाहा॥ आं
त्यायुस्वाहा॥ न्त्यायभौवनायुस्वाहा॥ भुवन
स्यपतयेस्वाहा॥ अधिपतयेस्वाहा॥ प्रजापतयेस्वाहा॥४५॥
आयुर्यज्ञेनकल्पताꣳस्वाहा॥ प्राणोयज्ञेनकल्पताꣳस्वा

॥ स०॥
॥४८॥

४८२

हा॥ अपानोयज्ञेनकल्पताꣳस्वाहा॥ व्यानोयज्ञेनकल्पताꣳ
स्वाहा॥ उदानोयज्ञेनकल्पताꣳस्वाहा॥ समानोयज्ञेनक
ल्पताꣳस्वाहा॥ चक्षुर्यज्ञेनकल्पताꣳस्वाहा॥ श्रोत्रंयज्ञेन
कल्पताꣳस्वाहा॥ वाग्यज्ञेनकल्पताꣳस्वाहा॥ मनोयज्ञे
नकल्पताꣳस्वाहा॥ आत्मायज्ञेनकल्पताꣳस्वाहा॥ पृष्ठंयज्ञे
नकल्पताꣳस्वाहा॥ ब्रह्मयज्ञेनकल्पताꣳस्वाहा॥ यज्ञोय
ज्ञेनकल्पताꣳस्वाहा॥ ज्योतिर्यज्ञेनकल्पताꣳस्वाहा॥ स्वर्य

॥ वि०॥
॥४८॥

शैनकस्मताः स्वाहा ॥४६॥ एकस्मै स्वाहा द्वाभ्याः स्वाहा
शतायस्वाहैकशताय स्वाहा ॥ व्युष्ट्यै स्वाहा स्वर्गाय स्वा
हा ॥४७॥ ७॥ ७॥ एकविंशतिरनुवाकेषु सप्तचत्वारिंश
तिऋचः ॥ ५॥ ५॥ इति शुक्लयजुः काण्वसंहितायां चतुर्विं
शतितमोध्यायः ॥ ५ ॥ हरिः ॐ ॥ हिरण्यगर्भस्समवर्त्तताग्रे
भूतस्य जातः पतिरेक आसीत् ॥ स दाधार पृथिवीं द्यामुते
मां कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ १॥ उपयाम गृहीतोसि ।

॥स्व॥
॥४८॥

प्रजापतये त्वा जुष्टं गृह्णाम्येष ते योनिस्सूर्यस्ते महिमा ॥ यस्ते
हन्त्सन्संवत्सरे महिमा संबभूव यस्ते वायावन्तरिक्षे महिमा सं
बभूव ॥ यस्ते दिवि सूर्ये महिमा संबभूव तस्मै त महिम्ने प्रजाप
तये स्वाहा देवेभ्यः ॥२॥ ३॥ यः प्राणतो निमिषतो महित्वैक इ
द्राजा जगतो बभूव ॥ य ईशे अस्य द्विपदश्चतुष्पदः कस्मै
देवाय हविषा विधेम ॥ ४ ॥ उपयामगृहीतोसि प्रजापतये त्वा ॥६॥
जुष्टं गृह्णाम्येष ते योनिश्चन्द्रमास्ते महिमा ॥ यस्ते रात्रौ संव ॥४८॥

स्रेरेन हिमासं ब भूवं पृथिव्या मृगेनो मे हिमासं बभूव ॥ यस्ते
न सेत्रे षुच्चेद्रनसिम हिमासं ब भूव तस्मै ते न हिन्ने प्रजापत
ये देवेभ्य स्वाहा ॥४॥ युञ्जन्ति ब्रध्नमरुषं चरन्तं परितस्थुषः ॥
रोचन्ते रोचना दिवि ॥५॥ युञ्जन्त्यस्य काम्या हरी विपक्षसा
रथे ॥ शोणा धृष्णू नृवाहसा ॥६॥ यद्वातो अपो अगनीग
न्प्रियामिन्द्रस्य तन्वम् । एतं स्तोतरनेन पथा पुनरश्वमावर्त
यासि नः ॥७॥ वसवस्त्वा । ञ्जंतु गायत्रेण छंदसा रुद्रास्त्वाञ्जं

तु त्रैष्टुभेन छंदसा । आदित्यास्त्वाञ्जंतु जागतेन छन्द
सा ॥८॥ भूर्भुवः स्वर्लाजी३ञ्छाची३न्यव्ये गव्ये ॥ एतद
न्नमत्त देवा एतदन्नमद्धि प्रजापते ॥९॥ कस्विदेकाकी
चरति क उ स्विज्जायते पुनः ॥ किं स्विद्धिमस्य भेषजं कि
म्वावपनं महत् ॥१०॥ सूर्य एकाकी चरति चन्द्रमा जा
यते पुनः ॥ अग्निर्हिमस्य भेषजं भूमिरावपनं महत्
॥११॥ का स्विदासीत्पूर्वचित्तिः किं स्विदासीद्बृहद्वयः ॥

कास्विदासीत्पिलिप्पिला कास्विदासीत्पिशङ्गिला ॥१२॥ द्यौरासीत्पूर्वचित्तिरश्व आसीद्बृहद्वयः । अविरासीत्पिलिप्पिला रात्रिरासीत्पिशङ्गिला ॥१३॥ वायुष्ट्वा पचतैरवत्वसितग्रीवश्छागैः । न्यग्रोधश्चमसैः शल्मलिर्वृद्ध्या ॥१४॥ एष स्य राथ्यो वृषा पड्भिश्चतुर्भिरेदगन् । ब्रह्माकृष्णश्च नोऽवतु नमोऽग्नये ॥१५॥ संशितो रश्मिना रथः संशितो रश्मिना हयः । संशितो अप्स्वप्सुजा ब्रह्मा सोमपुरोगवः ॥१६॥ स्व

॥स०॥
॥५०॥

यं वाजिन्स्नातं कल्पयस्व स्वयं यजस्व स्वयं जुषस्व । महिमा तेऽन्येन न सन्नशे ॥१७॥ न वा उ एतन्म्रियसे न रिष्यसि देवाँ इदेषि पथिभिः सुगेभिः । यत्रासते सुकृतो यत्र ते ययुस्तत्र त्वा देवः सविता दधातु ॥१८॥ अग्निः पशुरासीत्तेनायजन्त स एतं लोकमजयद्यस्मिन्नग्निः । स ते लोको भविष्यति तं जेष्यसि पिबैता अपः । वायुः पशुरासीत्तेनायजन्त स एतं लोकमजयद्यस्मिन्वायुः । स ते लोको० । सूर्यः पशुरासीत्तेनायजन्त स एतं लोक

॥वि०॥
॥२०॥

४७८

मेजमुष्यस्मिन्त्सूर्यः ॥ सते लोको ॥ १९ ॥ प्राणायस्वाहा । पाना
यस्वाहा व्यानायस्वाहा ॥ अंबे अम्बिके अम्बालिके नमानयति
कश्चन ॥ ससस्त्यश्वकः सुभद्रिकां कांपीलवासिनीम् ॥ २० ॥
गणानान्त्वा गणपतिꣳ हवामहे प्रियाणान्त्वा प्रियपतिꣳ हवाम
हे निधीनान्त्वा निधिपतिꣳ हवामहे वसो मम ॥ २१ ॥ आहमजा
निगर्भधमात्वमजासि गर्भधम् ॥ ताउभौ चतुरः पदः संप्र
सारयाव ॥ स्वर्गे लोके प्रोर्णुवाथां वृषा वाजी रेतोधा रेतोद

प ३

॥ स० ॥
॥ ५१ ॥

४८०

धातु ॥ २२ ॥ उत्सक्थ्या अवगुदं धेहि समञ्जिं चारया वृषन् ॥
यस्त्रीणां जीवभोजनः ॥ २३ ॥ यकासकौ शकुन्तिकाहलगि
ति वञ्चति ॥ आहन्ति गभे पसो निगल्गलीति धारका ॥ २४ ॥ य
कोसकौ शकुन्तक आहलगिति वञ्चति ॥ विवक्षत इव ते मुख
मध्वर्यो मानस्त्वमभिभाषथाः ॥ २५ ॥ माता च ते पिता च ते ऽग्रं
वृक्षस्य रोहतः ॥ प्रतिलामीति ते पिता गभे मुष्टिमतꣳसय ॥ वि० ॥
त् ॥ २६ ॥ माता च ते पिता च ते ऽग्रे वृक्षस्य क्रीळतः ॥ विवक्षत ॥ ५१ ॥

४८१

न

ग्नते मुखम्ग्रम्नास्वं वरो वृतु॥२७॥ उर्ध्वमेनामुच्छ्रापय
गिरौ भारं हरन्निव। अथास्या मध्यमे धतां शीते वाते
पुन्निव॥२८॥ उर्ध्वमेनमुच्छ्रयता गिरौ भारं हरन्निव॥ अ
थास्य मध्यमेजतु शीते वाते पुनन्निव॥२९॥ यदस्या अंहुभे
द्याः कृधु स्थूलमुपातसत्॥ मुष्काविदस्या एजतो गोशफे श
कुलाविव॥३०॥ यद्देवासो ललामगुं प्र विष्टीमिनमाविषुः॥
सक्थ्नादेदिश्यते नारी सत्यस्याक्षिभुवो यथा॥३१॥ यद्धरि

॥स०॥
॥५२॥

४८२

णो यवमत्ति न पुष्टम्पशु मन्यते॥ शूद्रा यदर्यजारा न पो
षाय धनायति॥३२॥ यद्धरिणो यवमत्ति न पुष्टम्बहु मन्य
ते॥ शूद्रो यदर्यायै जारो न पोषमनु मन्यते॥३३॥ दधि
क्राव्णो अकारिषं जिष्णोरश्वस्य वाजिनः॥ सुरभि नो मुखा
करत्प्र ण आयूंषि तारिषत्॥३४॥ ७॥ गायत्री त्रिष्टुब्ज
गत्यनुष्टुप्पङ्क्त्या सह॥ बृहत्युष्णिहा ककुप्सूचीभिः शम्
यन्तु त्वा॥३५॥ द्विपदा याश्चतुष्पदास्त्रिपदा याश्च षट्प

॥यि०॥
॥५२॥

दाः। विछंदा याश्च सछन्दाः सूचीभिः शम्यन्तु त्वा ।। ३६ ।।
महानाम्न्यो रेवत्यो विश्वा आशाः प्रभूवरीः। मैघीर्विद्यु
तो वाचः सूचीभिः शम्यन्तु त्वा ।। ३७ ।। नार्यस्ते पत्न्यो लोम
विचिन्वंतु मनीषया। देवानां पत्न्यो दिशः सूचीभिः० ।। ३८ ।।
रजता हरिणीः सीसा युजो युज्यन्ते कर्मभिः। अश्वस्य वा
जिनस्त्वचि सिमाः शम्यन्तु शम्यन्तीः ।। ३९ ।। कुविदङ्ग य
वमन्तो यवं चिद्यथा दान्त्यनुपूर्वं वियूय। इहेहैषां कृणुहि

।।स्वं०।।
।।५२।।

भोजनानि ये बर्हिषो नम उक्तिं यजन्तु ।। ४० ।। कस्त्वा
छ्यति कस्त्वा विशास्ति कस्ते गात्राणि शम्यति। क उ ते
शमिता कविः ।। ४१ ।। ऋतवस्त ऋतुथा पर्व शमितारो
विशासतु। संवत्सरस्य तेजसा शमीभिः शम्यन्तु त्वा
।। ४२ ।। अर्धमासाः परूंषि ते मासा आ छ्यन्तु शम्यन्तः।
अहोरात्राणि मरुतो विलिष्टं सूदयन्तु ते ।। ४३ ।। दैव्या अध्व ।।विं०।।
र्यवस्त्वा छ्यन्तु वि च शासतु। गात्राणि पर्वशस्ते सिमाः ।। ५२ ।।

४८५

शृण्वन्तु परिषन्तीः॥४४॥ द्यौस्ते पृथिव्यन्तरिक्षं वायु
श्छिद्रं पृणातु ते॥ सूर्यस्ते नक्षत्रैः सह लोकं कृणोतु सा
धुया॥४५॥ शन्ते परेभ्यो गात्रेभ्यः शमस्त्ववरेभ्यः॥ श
मस्थभ्यो मज्जभ्यः शम्वस्तु तन्वै तव॥४६॥ कः स्विदेका
की चरति क उ स्विज्जायते पुनः॥ किं स्विद्धिमस्य भेष
जं किम्वावपनं महत्॥४७॥ सूर्य एकाकी चरति चन्द्र
मा जायते पुनः॥ अग्निर्हिमस्य भेषजं भूमिरावपनं

४८६

॥स०॥
॥५४॥

महत्॥४८॥ किं स्वित्सूर्यसमं ज्योतिः किं समुद्रसमं स
रः॥ किं स्वित्पृथिव्यै वर्षीयः कस्य मात्रा न विद्यते॥४९॥
ब्रह्म सूर्यसमं ज्योतिर्द्यौः समुद्रसमं सरः॥ इन्द्रः पृ
थिव्यै वर्षीयान्गोस्तु मात्रा न विद्यते॥५०॥ पृच्छामि त्वा चित
ये देवसख यदि त्वमत्र मनसा जगन्थ॥ येषु विष्णुस्त्रिषु
पदेष्वेष्टस्तेषु विश्वं भुवनमा विवेशाँ॥५१॥ अपि तेषु त्रि
षु पदेष्वस्मि येषु विश्वं भुवनमाविवेश॥ सद्यः पर्येमि

॥वि०॥
॥५४॥

४८८

थिवी सुत एतमेकं तां गेन दिवो अस्य पृष्ठम्॥५२॥ केष्व
न्तः पुरुष आ विवेश कान्यन्तः पुरुषे अर्पितानि। एतद्ब्रह्म
न्नुप वल्हामसि त्वा किं स्विन्नः प्रति वोचास्यत्र॥५३॥ पञ्च
स्वन्तः पुरुष आ विवेश तान्यन्तः पुरुषे अर्पितानि। एतत्त्वा
त्र प्रति मन्वानो अस्मि न मायया भवस्युत्तरो मत्॥५४॥ १०॥
का स्विदासीत्पूर्वचित्तिः किं स्विदासीद्बृहद्वयः। का स्विदा
सीत्पिलिप्पिला॥५५॥ द्यौरासीत्पूर्वचित्तिरश्व आसीद्बृ

॥स०॥

॥५५॥

४८९

हद्वयः॥ अविरासीत्पिलिप्पिला रात्रिरासीत्पिशङ्गिला॥५६॥
का ईमरे पिशङ्गिला का ईं कुरुपिशङ्गिला॥ क ईमास्कन्दम
र्षति क ईं पन्थां विसर्पति॥५७॥ अजारे पिशङ्गिला श्वावित्कु
रुपिशङ्गिला॥ शश आस्कन्दमर्षत्यहिः पन्थां विसर्पति
॥५८॥ कत्यस्य विष्ठाः कत्यक्षराणि कति होमासः कतिधा
समिद्धः॥ यज्ञस्य त्वा विदथा पृच्छमत्र कति होतार ऋतुशो ॥वि०॥
यजन्ति॥५९॥ षडस्य विष्ठाः शतमक्षराण्यशीतिर्होमास्स ॥५५॥

४७९

मि धौ हित स्त्रेः । पृच्छास्यैते विदथात्र ब्रवीमि स महोतारं ऋतुशो
यजन्ति ॥ ६० ॥ को अस्य वेद भुवनस्य नाभिं को द्यावापृथिवी
अन्तरिक्षम् । कः सूर्यस्य वेद बृहतो जनित्रं को वेद चन्द्रमसं   म
यतोजाः ॥ ६१ ॥ वेदाहमस्य भुवनस्य नाभिं वेद द्यावापृ
थिवी अन्तरिक्षम् । वेद सूर्यस्य बृहतो जनित्रमथो वेद
चन्द्रमसं यतोजाः ॥ ६२ ॥ पृच्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्याः पृच्छा
मि यत्र भुवनस्य नाभिः ॥ पृच्छामि त्वा वृष्णो अश्वस्य रेतः
म

॥ स० ॥
॥ ५६ ॥

४८०

पृच्छामि वाचः परमं व्योम ॥ ६३ ॥ इयं वेदिः परो अन्तः पृ
थिव्या अयं यज्ञो भुवनस्य नाभिः । अयं सोमो वृष्णो अ
श्वस्य रेतो ब्रह्मायं वाचः परमं व्योम ॥ ६४ ॥ स्वभूः स्वयंभूः
प्रथमोन्तर्महत्यर्णवे । दधे ह गर्भमृत्वियं यतो जातः प्रजा
पतिः ॥ ६५ ॥ होता यक्षदपां पतिं सोमस्य महिम्नः । जु
षतां पिबतु सोमं होतर्यज ॥ ६६ ॥ प्रजापते न त्वदेतान्य   ॥ वि० ॥
न्यो विश्वा रूपाणि परि ता बभूव । यत्कामास्ते जुहुमस्त   ॥ ५६ ॥

भोंअस्तु भूयंस्याम पतयो रयीणाम् ॥ ६९ ॥ ५ ॥ ४ ॥
दशानुवाकेषु सप्तषष्टिऋचः ॥ ५ ॥ इति शुक्लयजुः का
ण्वसंहितायां पंचविंशतितमोध्यायः ॥ २५ ॥ हरिः ॐम् ॥
॥ अश्वस्तूपरो गोमृगस्ते प्राजापत्याः कृष्णग्रीव आग्ने
यो रराटे पुरस्तात्सारस्वती मेष्यधस्ताद्धन्वोः ॥ आ
श्विनावधोरामौ बाह्वोः सौमापौष्णः श्यामो नाभ्याᳪसौ
र्ययामौ ॥ श्वेतश्च कृष्णश्च पार्श्वयोः ॥ १ ॥ त्वाष्ट्रौ लोमश

॥ स० ॥
॥ ५८ ॥

सक्थौ सक्थ्योर्वायव्यः श्वेतः पुच्छ इन्द्राय स्वपस्या
य वेहद्वैष्णवो वामनः ॥ रोहितो धूम्ररोहितः कर्क
न्धुरोहितस्ते सौम्या बभ्रुररुणबभ्रुः शुकबभ्रुस्ते वारु
णाः ॥ २ ॥ शितिरन्ध्रोऽन्यतः शितिरन्ध्रः समन्तशितिर
न्ध्रस्ते सावित्राः शितिबाहुरन्यतः शितिबाहुः समन्तशि
तिबाहुस्ते बार्हस्पत्याः ॥ पृषती क्षुद्रपृषती स्थू
लपृषती ता मैत्रावरुण्यः ॥ ३ ॥ शुद्धवालः सर्वशुद्ध

॥ वि० ॥
॥ ५८ ॥

४९३

यालेभणियालस्त आश्विनाः॥ श्येतः श्येताक्षोरुणस्ते
रुद्राय पशुपतये कर्णायामाः॥५॥ अवलिप्ता रौद्रान
भोरूपाः पार्जन्याः॥ पृश्निस्तिरश्चीनपृश्निरूर्ध्वपृश्नि
स्ते मारुताः॥६॥ फल्गूर्लोहितोर्णी पलक्षी ता स्सारस्व
त्यः॥ प्लीहाकर्णः शुंठाकर्णोध्यालोहकर्णस्ते त्वाष्ट्राः॥७॥
कृष्णग्रीवः शितिकक्षोंजिसक्थस्त ऐन्द्राग्नाः॥ कृष्णा

॥स०॥
॥५८॥

४९४

ञ्जिरल्पांजिर्महांजिस्त उषस्याः॥८॥ शिल्पा वैश्वदेव्यो रो
हिण्यस्त्र्यवयो वाचे विज्ञाता अदित्यै॥ सरूपा धात्रे व
त्सतर्यो देवानां पत्नीभ्यः॥९॥ कृष्णग्रीवा आग्नेयाः शि
तिभ्रवो वसूनां रोहिता रुद्राणाम्॥ श्वेता अवरोकिण
आदित्यानां नभोरूपाः पार्जन्याः॥१०॥ उन्नत ऋषभो
वामनस्त ऐन्द्रावैष्णवा उन्नतः शितिबाहुः शितिपृष्ठस्त
ऐन्द्राबार्हस्पत्याः॥ शुकरूपा वाजिनः कल्माषा आ

॥वि०॥
॥५८॥

ग्निमारुताः श्यामाः पौष्णाः ॥११॥ एता ऐन्द्राग्ना द्विरू
पा अग्नीषोमीया वामना अनड्वाह आग्नावैष्णवा वशा मैत्रावरुण्योऽन्यत एन्यो मैत्र्यः ॥१२॥ कृष्णग्रीवा आग्ने
या बभ्रवः सौम्याः श्वेता वायव्या अविज्ञाता अदित्यै स
रूपा धात्रे वत्सतर्यो देवानां पत्नीभ्यः ॥१३॥ कृष्णा भौमा
धूम्रा आन्तरिक्षा बृहन्तो दिव्याः शबला वैद्युताः सि
ध्मास्तारकाः ॥१४॥ २ धूम्रान्वसन्ताया लभते श्वेता

॥सं०॥
॥५९॥

न्ग्रीष्माय रुक्षान्वर्षाभ्यो रुणाञ्छरदे पृषतो हेमन्ताय
पिशङ्गाञ्छिशिराय ॥१५॥ त्र्यवयो गायत्र्यै पञ्चावय
स्त्रिष्टुभे दित्यवाहो जगत्यै त्रिवत्सा अनुष्टुभे तुर्यवा
ह उष्णिहे ॥१६॥ पष्ठवाहो विराज उक्षाणो बृहत्या ऋष
भाः ककुभे अनड्वाहः पङ्क्त्यै धेनवोऽतिच्छन्दसे ॥१७॥
कृष्णग्रीवा आग्नेया बभ्रवः सौम्या उपध्वस्ताः सावित्रा ॥ वि
वत्सतर्यः सारस्वत्यः श्यामाः पौष्णाः पृश्नयो मारुता ॥५०॥

बहुरूपा वैश्वदेवा वृष्णय द्यावापृथिवीयाः ॥१८॥ उक्ताः सञ्चरा एता ऐन्द्राग्नाः कृष्णा वारुणाः पृश्नयो मारुताः कायास्तूपराः ॥१९॥ अग्नयेनीकवते प्रथमजानालभते मरुद्भ्यः सान्तपनेभ्यः सवात्यान्मरुद्भ्यो गृहमेधिभ्यो बष्किहान्मरुद्भ्यः क्रीडिभ्यः संसृष्टान्मरुद्भ्यः स्वतवद्भ्योनुसृष्टान् ॥२०॥ उक्ताः सञ्चरा एता ऐन्द्राग्नाः प्राशृङ्गा माहेन्द्रा बहुरूपा वैश्वकर्मणाः ॥२१॥ धूम्रा बभ्रुनी

काशाः पितृणां सोमवतां बभ्रवो धूम्रनीकाशाः पितृणां बर्हिषदां कृष्णा बभ्रुनीकाशाः पितृणामग्निष्वात्तानां कृष्णाः पृषन्तस्त्रैयम्बकाः ॥२२॥ उक्ताः सञ्चरा एताः शुनासीरीयाः श्वेता वायव्याः श्वेताः सौर्याः ॥२३॥ वसन्ताय कपिञ्जलानालभते ग्रीष्माय कलविङ्कान्वर्षाभ्यस्तित्तिरीञ्छरदे वर्त्तिकाः हेमन्ताय ककराञ्छिशिराय विककरान् ॥२४॥ समुद्राय शिशुमारान्

४९९

लं भजते पर्जन्याय मण्डूकानद्भ्यो मत्स्यान्॥ मित्राय कु
लीपयान्वरुणाय नाक्रान्॥२५॥ सोमाय हंसानाल
भते वायवे बलाका इन्द्राग्निभ्यां क्रुञ्चान्॥ मित्राय
मद्गून्वरुणाय चक्रवाकान्॥२६॥ अग्नये कुटरूनाल
भते वनस्पतिभ्य उलूकानग्नीषोमाभ्यां चाषानश्वि
भ्यां मयूरान्मित्रावरुणाभ्यां कपोतान्॥२७॥ सोमा
य लबानालभते त्वष्ट्रे कौलीकान्गोषादीर्देवानां पत्नी

॥स०॥

॥६१॥

५००

भ्यः॥ कुलीका देवजामिभ्यो ऽग्नये गृहपतये पारुष्णान्॥
॥२८॥ अह्ने पारावतानालभते रात्र्यै सीचापूरहोरात्रयो
स्सन्धिभ्यो जतूः॥ मासेभ्यो दात्योहान्संवत्सराय महत
स्सुपर्णान्॥२९॥ भूम्या आखूनालभतेऽन्तरिक्षाय पाङ्क्त्रा
न्दिवे कशान्॥ दिग्भ्यो नकुलान्बभ्रुकानवान्तरदिशाभ्यः
॥३०॥ वसुभ्य ऋश्यानालभते रुद्रेभ्यो रुरूनादित्येभ्यो
न्यङ्कून्॥ विश्वेभ्यो देवेभ्यः पृषतान्साध्येभ्यः कुलुङ्गा

॥वि०॥
६१

५०१

न्॥२७॥ ईशानाय परस्वत आलभते मित्राय गौरान्वरुणाय
महिषान्बृहस्पतये गवयांस्त्वष्ट्र उष्ट्रान्॥२८॥ प्रजापत
ये पुरुषान्हस्तिन आलभते वाचे प्लुषीन्॥ चक्षुषे मशकाञ्छ्रो
त्राय भृङ्गाः॥२९॥ प्रजापतये च वायवे च गोमृगो वरुणाया
रण्यो मेषो यमाय कृष्णो मनुष्यराजाय मर्कटः॥ शार्दूलाय
रोहिदृषभाय गवयी क्षिप्रश्येनाय वर्त्तिका नीलङ्गोः कृमि
समुद्राय शिशुमारो हिमवते हस्ती॥३०॥ मयुः प्राजापत्य उ

॥सं०॥
॥६२॥

५०२

लोहलिक्ष्णो वृषदंशस्ते धात्रे दिशां कङ्को धुङ्क्षाग्नेयी॥ क
लविङ्को लोहिताहिः पुष्करसादस्ते त्वाष्ट्रा वाचे क्रुञ्चः॥
॥३१॥ सोमाय कुलुङ्ग आरण्योजो नकुलः शका ते पौष्णाः
क्रोष्टा मायोरिन्द्रस्य गौरमृगः॥ पिद्वो न्यङ्कुः कक्कटस्ते
नुमत्यै प्रतिश्रुत्कायै चक्रवाकः॥३२॥ सौरी बलाका शा
र्गः सृजयः शयाण्डकस्ते मैत्राः सरस्वत्यै शारिः पुरुष
वाक्श्वाविद्भौमी॥ शार्दूलो वृकः पृदाकुस्ते मन्यवे स

॥वि०॥
॥६२॥

४०३

रस्वते शुकः पुरुषवाक् ॥३७॥ सुपर्णः पार्जन्य आतिर्वा
हसो दर्विदा ते वायवे बृहस्पतये वाचस्पतये पैङ्ग
राजोऽलज आन्तरिक्षः प्लवो मद्गुर्मत्स्यस्ते नदीपतये
द्यावापृथिवीयः कूर्मः ॥३८ पुरुषमृगश्चन्द्रमसो गो
धा कालका दार्वाघाटस्ते वनस्पतीनां कृकवाकुः सा
वित्रो हंसो वातस्य ॥ नाक्रो मकरः कुलीपयस्ते कूपार
स्य ह्रियै शल्यकः ॥३९ ऐण्यह्नो मण्डूको मूषिका तित्ति

॥सं०॥

॥६२॥

४०४

रिस्ते सर्पाणां लोपाश आश्विनः कृष्णो रात्र्यै ॥ ऋक्षो ज
तूः सुषिलीका त इतरजनानां जहका वैष्णवी ॥४०
अन्यवापोऽर्धमासानामृश्यो मयूरः सुपर्णस्ते गन्धर्
वाणामपामुद्रो मासां कश्यपः ॥ रोहित्कुण्डृणाची गो
लत्तिका तेऽप्सरसां मृत्यवेऽसितः ॥४१ वर्षाहूर्ऋतूना हू
माखुः कशो मान्थालस्ते पितॄणां बलायाजगरो ॥वि०॥
वसूनां कपिञ्जलः कपोत उलूकः शशस्ते निर्ऋत्यै ॥६२

४०५

प

यैवरुणायारण्योमेषः॥४२॥ श्वित्रओदित्यानामुष्ट्रो घृणीवान्वाध्रीनसस्तेमत्याअरण्यायसृमरो रुरूरौद्रः॥ क्वयिः कुटरुर्दात्योहस्तेवाजिनांकामाय पिकः॥४३॥ खड्गोवैश्वदेवःश्वाकृष्णःकर्णोगर्दभस्तरक्षुस्तेरक्षसामिन्द्रायसूकरः सिंहोमारुतः कृकलासः पिप्पकाशकुनिस्तेशरव्यायैविश्वेषांदेवानांपृषतः॥४४॥ ७॥ अष्टानुवाकेषु

॥स०॥
॥६७॥

४०६

चतुश्चत्वारिंशत्कण्डिकाः॥ इतिशुक्लयजुःकाण्वसंहितायां षड्विंशतितमोध्यायः॥ ७॥ ७॥ हरिः ॐ॥ शादंदद्भिरवकान्दन्तमूलैर्मृदम्बर्स्वैस्तेगान्दंष्ट्राभ्यांसरस्वत्याअग्रजिह्वंजिह्वायाउत्सादम्॥ अवक्रन्देनतालुवाजंहनुभ्यामपआस्येनवृषणमाण्डाभ्याम्॥१॥ आदित्यान्श्मश्रुभिः पन्थानंभ्रूभ्यांद्यावापृथिवीवर्त्तोभ्यांविद्युतंकनीनकाभ्याम्॥ शुक्लायस्वाहाकृष्णायस्वाहापार्या

॥वि०॥
६४॥

५०८

णिपक्षाण्य वायाई ञ्चवो वायोर्णिपक्षाणि पायोई स्वः
॥२॥ वातं प्राणेनापानेन नासिके उपयाममधरेणौष्ठे
न सदुत्तरेण। प्रकाशेनान्तरमनूकाशेन बाह्यं निवे
ष्यं मूर्ध्ना स्तनयित्नुं निर्बाधेनाशनिं मस्तिष्केण विद्यु
तं कनीनकाभ्याम् ॥३॥ कर्णाभ्यां श्रोत्रं श्रोत्राभ्यां क
र्णौ तेदनीमधरकण्ठेनापः शुष्ककण्ठेन चित्तं मन्याभिः॥
अदितिं शीर्ष्णा निर्ऋतिं निर्जर्जल्येन शीर्ष्णा संक्रोशैः

॥स०॥
॥६५॥

५०८

प्राणान्रेष्माणं स्तुपेन ॥४॥ मशकान्केशैरिन्द्रं स्वपसा
वहेन बृहस्पतिं शकुनिसादेन कूर्मान् ॥ शफैराक्रमणं
स्थूराभ्यामृक्षलाभिः कपिञ्जलान् ॥५॥ जवं जङ्घाभ्याम
ध्वानं बाहुभ्यां जाम्बीलेनारण्यमग्निमतिरुग्भ्याम् ॥ पू
षणं दोर्भ्यामश्विनावंसाभ्यां रुद्रं रोराभ्याम् ॥६॥२॥
अग्नेः पक्षतिर्वायोर्निपक्षतिरिन्द्रस्य तृतीया सोमस्य चतु
र्थी। अदित्यै पञ्चमीन्द्राण्यै षष्ठी मरुतां सप्तमी बृह ॥वि०॥
॥६५॥

४०८

स्पतेरष्टमी। अर्यम्णो नवमी धातुर्दशमीन्द्रस्यैकादशी
वरुणस्य द्वादशी यमस्य त्रयोदशी ॥७॥ इन्द्राग्न्योः प
क्षतिस्सरस्वत्यै निपक्षतिर्मित्रस्य तृतीयासोमस्य चतुर्थी
निर्ऋत्यै पञ्चम्यग्नीषोमयोः षष्ठी सर्पाणां सप्तमी वि
ष्णोरष्टमी। पूष्णो नवमी त्वष्टुर्दशमीन्द्रस्यैकादशी व
रुणस्य द्वादशी यमस्य त्रयोदशी। द्यावापृथिव्योर्दक्षिणं
पार्श्वं विश्वेषां देवानामुत्तरम् ॥८॥ मरुतां स्कन्धा

॥म०॥ ग। ४१०

॥९९॥

विश्वेषां देवानां प्रथमा कीकसा रुद्राणां द्वितीयादित्या
नां तृतीया वायोः पुच्छमग्नीषोमयोर्भासदौ क्रुञ्चौ श्रो
णिभ्यामिन्द्राबृहस्पती ऊरुभ्यां मित्रावरुणावल्गाभ्या
माक्रमणं स्थूराभ्यां बलं कुष्ठाभ्याम् ॥९॥ पूषणं वनि
ष्ठुनान्धाहीन्त्स्थूलगुदया सर्पान्गुदाभिर्विह्रुत आन्त्रै
रपो वस्तिना वृषणमाण्डाभ्यां वाजिनं शेपेन प्रजां ॥ वि०॥
रेतसा चाषान्पित्तेन प्रदरान्पायुना कूश्माञ्छकपिण्डैः ॥१०॥ ॥९९॥

४११

इन्द्रस्य क्रोडो दिवे पाजस्यं दिशां जत्रवो दिवे भसज्
जीमूतान्हृदयौपशे नान्तरिक्षम्पुरीतता ॥११॥ नभउ
दर्येण चक्रवाकौ मतस्नाभ्यां दिवं वृक्काभ्यां गिरीन्प्ला
शिभिः ॥ उपलान्प्लीह्ना वल्मीकान्क्लोमभिर्ग्लौभिर्गु
ल्मान्हिराभिः स्रवन्तीः ॥ ह्रदान्कुक्षिभ्यां समुद्रमु
दरेण वैश्वानरं भस्मना ॥१२॥ ३ ॥ विधृतिं नाभ्या
घृतं रसेनापो यूष्णा मरीचीर्विप्रुड्भिर्नीहारमूष्मणा

॥स०॥
॥६॥

४१२

शीनं वसया प्रुष्वा अश्रुभिः ॥ ह्रादुनीर्दूषिकाभिरस्नारक्षांसि
चित्राण्यंगैर्नक्षत्राणि रूपेण पृथिवीं त्वचा जुम्बुकाय स्वा
हा ॥१३॥ हिरण्यगर्भः समवर्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेक आसी
त् ॥ स दाधार पृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥१४॥
यः प्राणतो निमिषतो महित्वैक इद्राजा जगतो बभूव । य ईशे
अस्य द्विपदश्चतुष्पदः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥१५॥ य ॥वि०॥
स्येमे हिमवन्तो महित्वा यस्य समुद्रं रसया सहाहुः ॥ यस्ये ॥६॥

माः प्रदिशो यस्य बाहू कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ १२ ॥ य आ
त्मदा बलदा यस्य विश्व उपासते प्रशिषं यस्य देवाः ॥ यस्य छा
यामृतं यस्य मृत्युः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ १३ ॥ आ नो
भद्राः क्रतवो यन्तु विश्वतो दब्धासो अपरीतास उद्भिदः ॥ दे
वा नो यथा सदमिद्वृधे असन्नप्रायुवो रक्षितारो दिवे दिवे ॥ १४ ॥
देवानां भद्रा सुमतिर्ऋजूयतां देवानां रातिरभि नो नि व
र्त्तताम् ॥ देवानां सख्यमुपसेदिमा वयं देवा न आयुः प्रति

॥ स० ॥
॥ ६८

रन्तु जीवसे ॥ १५ ॥ तान्पूर्वया निविदा हूमहे वयं भगं मित्रम
दितिं दक्षमस्रिधम् ॥ अर्यमणं वरुणं सोमम् अश्विना सरस्वती
नः सुभगा मयस्करत् ॥ १६ ॥ तन्नो वातो मयोभु वातु भेषजं त
न्माता पृथिवी तत्पिता द्यौः ॥ तद्ग्रावाणः सोमसुतो मयोभुव
स्तदश्विना शृणुतं धिष्ण्या युवम् ॥ १७ ॥ तमीशानं जगतस्त
स्थुषस्पतिं धियं जिन्वमवसे हूमहे वयम् ॥ पूषा नो यथा
वेदसामसद्वृधे रक्षिता पायुरदब्धः स्वस्तये ॥ १८ ॥ स्वस्ति

॥ नि० ॥
॥ ६८ ॥

नो

५९५

न इन्द्रो वृद्धश्रवाः स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः । स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो
अरिष्टनेमिः स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ॥ २३ ॥ पृषदश्वा मरुतः पृ
श्निमातरः शुभंयावानो विदथेषु जग्मयः । अग्निजिह्वा मनवः
सूरचक्षसो विश्वे नो देवा अवसागमन्निह ॥ २४ ॥ भद्रं कर्णेभिः
शृणुयाम देवा भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः । स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवां
सस्तनूभिर्व्यशेम देवहितं यदायुः ॥ २५ ॥ शतमिन्नु शरदो अ
न्ति देवा यत्रा नश्चक्रा जरसं तनूनाम् । पुत्रासो यत्र पितरो भ

॥ऋ०॥

॥६२॥

५९६

वन्ति मा नो मध्या रीरिषतायुर्गन्तोः ॥ २६ ॥ अदितिर्द्यौरदिति
रन्तरिक्षमदितिर्माता स पिता स पुत्रः । विश्वे देवा अदितिः प
ञ्च जना अदितिर्जातमदितिर्जनित्वम् ॥ २७ ॥ मा नो मित्रो वरु
णो अर्यमायुरिन्द्र ऋभुक्षा मरुतः परि ख्यन् । यद्वाजिनो दे
वजातस्य सप्तेः प्रवक्ष्यामो विदथे वीर्याणि ॥ २८ ॥ यन्निर्णिजा
रेक्णसा प्रावृतस्य रातिं गृभीतां मुखतो नयन्ति । सुप्राङजो
मेम्यद्विश्वरूप इन्द्रापूष्णोः प्रियमप्येति पाथः ॥ २९ ॥ एष च्छा

॥ऋ०॥

॥६२॥

गेः पुरो अश्वेन वाजिना पूष्णो भागो नीयते विश्वदेव्यः ॥ अभि
प्रियं यत्पुरोळाशमर्वता त्वष्टेदेनं सौश्रवसाय जिन्वति ॥२०॥
यद्धविष्यमृतुशो देवयानं त्रिर्मानुषाः पर्यश्वं नयंति ॥ अ
त्रा पूष्णः प्रथमो भाग एति यज्ञं देवेभ्यः प्रतिवेदयन्नजः ॥२१॥
होताध्वर्युरावया अग्निमिंधो ग्रावग्राभ उत शंस्ता सुवि
प्रः ॥ तेन यज्ञेन स्वरंकृतेन स्विष्टेन वक्षणा आ पृणध्वम् ॥२२॥
यूपव्रस्का उत ये यूपवाहाश्चषालं ये अश्वयूपाय तक्षति

ये चार्वते पचनं संभरंत्युतो तेषामभिगूर्तिर्न इन्वतु ॥२३॥ उप प्रा
गात्सुमन्मेऽधायि मन्म देवानामाशा उप वीतपृष्ठः ॥ अन्वेनं विप्रा
ऋषयो मदंति देवानां पुष्टे चकृमा सुबन्धुम् ॥२४॥ यद्वाजिनो दा
म संदानमर्वतो या शीर्षण्या रशना रज्जुरस्य ॥ यद्वा घास्य प्रभृ
तमास्ये तृणं सर्वा ता ते अपि देवेष्वस्तु ॥२५॥ यदश्वस्य क्रवि
षो मक्षिकाश यद्वा स्वरौ स्वधितौ रिप्तमस्ति ॥ यद्धस्तयोः शमि
तुर्यन्नखेषु सर्वा ता ते अपि देवेष्वस्तु ॥२६॥ यदूवध्यमुदरस्या
प

पवाति य आमस्य क्रविषो गंधो अस्ति। सुकृता तच्छमितारः कृण्व न्तूतमेधं शृतपाकं पचन्तु॥३७॥ यत्ते गात्रादग्निना पच्यमा नादभिशूलं निहतस्यावधावति। मा तद्भूम्यामाश्रिषन्मातृ णेषु देवेभ्यस्तदुशद्भ्यो रातमस्तु॥३८॥ ये वाजिनं परिपश्यं ति पक्वं य ईमाहुः सुरभिर्निर्हरेति। ये चार्वतो मांसभिक्षा मुपासत उतो तेषामभिगूर्तिर्न इन्वतु॥३९॥ यन्नीक्षणं मां स्पचन्या उखाया या पात्राणि यूष्ण आसेचनानि। ऊष्मण्या

॥स०॥
॥८१॥

पिधाना चरूणामंकाः सूनाः परि भूषन्त्यश्वम्॥४०॥ मा त्वाग्नि र्ध्वनयीद्धूमगंधिर्मोखा भ्राजंत्यभि विक्त जघ्रिः। इष्टं वीतम भिगूर्तं वषट्कृतं तं देवासः प्रति गृभ्णंत्यश्वम्॥४१॥ निक्रम णं निषदनं विवर्तनं यच्च पड्वीशमर्वतः। यच्च पपौ यच्च घासिं जघास सर्वा ता ते अपि देवेष्वस्तु॥४२॥ यदश्वाय वा स उपस्तृणन्त्यधीवासं या हिरण्यान्यस्मै। संदानमर्वंतं ।७२॥ पड्वीशं प्रिया देवेष्वा यामयन्ति॥४३॥ यत्ते सादे महसा शूकृतस्य ॥८१॥

५२१

सीषधामेन्द्रश्च विश्वेच देवाः॥ आदित्यैरिन्द्रः सगणो मरुद्भिरस्मभ्यम्भेषजा करत्। यज्ञञ्च नस्तन्वञ्च प्रजां चादित्यैरिन्द्रस्सह सीषधाति॥४४॥ अग्ने त्वन्नो अन्तम उत त्राता शिवो भवा वरूथ्यः॥ वसुरग्निर्वसुश्रवा अच्छानक्षि द्युमत्तमं रयिन्दाः॥ तन्त्वा शोचिष्ठ दीदिवस्सुम्नाय नूनमीमहे सखिभ्यः॥४५॥ ॥इति दशानुवाकेषु पंचचत्वारिंशत्कण्डिकाः॥ इति शुक्लयजुः काण्वसंहितायां सप्तविंशतितमोऽध्यायः॥ ५॥

॥सं०॥
॥८२॥

५२२

॥ ॥हरिः ॐम्॥ अग्निश्च पृथिवीच सन्नते ते मे सन्नमतामदो वायुश्चान्तरिक्षञ्च सन्नते ते मे सन्नमतामद आदित्यश्च द्यौश्च सन्नते ते मे सन्नमतामद आपश्च वरुणश्च सन्नते ते मे सन्नमतामदः॥ सप्त संसदो अष्टमी भूतसाधनी॥१॥ सकामाँ अध्वनस्कुरु संज्ञानमस्तु मेऽमुना॥ यथेमां वाचं कल्याणीमावदानि जनेभ्यः॥२॥ ब्रह्मराजन्याभ्यां शूद्राय चार्याय च स्वाय चारणाय च॥ प्रियो देवानां दक्षिणायै॥ ॥शि०॥ ॥२॥

दातुर्दिह भूयासमयम्मेकामस्समृध्यतामुपमाद्रोनमतु ॥ ३ ॥ बृहस्पते अतियदर्यो अर्हाद्द्युमद्विभाति क्रतुमज्जनेषु ॥ यद्दीदयच्छवसऋतप्रजाततदस्मासुद्रविणन्धेहि चित्रम् ॥ उपयामगृहीतोसि बृहस्पतयेत्वैषतेयोनिर्बृहस्पतयेत्वा ॥ ४ ॥ इन्द्रगोमन्निहायाहि पिबासोमंशतक्रतो ॥ विद्यद्भिर्ग्रावभिस्सुतम् ॥ उपयामगृहीतोसीन्द्रायत्वागोमतएषतेयोनिरिन्द्रायत्वागोमते ॥ ५ ॥ ऋतावानंवैश्वानरमृतस्यज्योतिषस्पतिम् ॥ अजस्रंघ

र्ममीमहे ॥ उपयामगृहीतोसि वैश्वानरायत्वैषतेयोनिर्वैश्वानरायत्वा ॥ ६ ॥ वैश्वानरंहवामहऋतस्यज्योतिषस्पतिम् ॥ अजस्रंघर्ममीमहे ॥ उपयामगृहीतोसिवैश्वानरायत्वैषतेयोनिर्वैश्वानरायत्वा ॥ ७ ॥ वैश्वानरोनऊतयआप्रयातुपरावतः ॥ अग्निरुक्थेनवाहसा ॥ उपयामगृहीतोसिवैश्वानरायत्वैषतेयोनिर्वैश्वानरायत्वा ॥ ८ ॥ वैश्वानरस्यसुमतौस्यामराजाहिकम्भुवनानामभिश्रीः ॥ इतोजातोविश्वमिदंविचष्टेवैश्वानरोयततेसूर्येण ॥ उप ॥ ९ ॥ ३ ॥ १० ॥

याम॑गृहीतो सि वैश्वानराय त्वैष ते योनिर्वैश्वानराय त्वा ॥ ९ ॥ मरु
त्वां २ इन्द्र वृषभो रणाय पिबा सोममनुष्वधम्मदाय । आसिञ्चस्व
जठरे मध्व ऊर्म्मिं स्त्वं राजासि प्रतिपत्सुतानाम् । उपयामगृहीतोसि
प्रेयस्त्वा मरुत्वत एष ते योनिरिन्द्राय त्वा मरुत्वते ॥ १० ॥ महां २ इन्द्रो
वज्रहस्तः षोडशी शर्म्म यच्छतु । हन्तु पाप्मानं यो स्मान्द्वेष्टि । उप
यामगृहीतोसीन्द्राय त्वा षोडशिन एष ते योनिरिन्द्राय त्वा षोडशि
ने ॥ ११ ॥ अग्निर्ऋषिः पवमानः पाञ्चजन्यः पुरोहितः । तमीमहे

शु० ॥

महागयम् ॥ १२ ॥ अनु वीरैरनु पुष्यास्म गोभिरन्वश्वैरनु सर्वे
ण पुष्टैः । अनु द्विपदानु चतुष्पदा वयं देवा नो यज्ञमृतुथा न
यन्तु ॥ १३ ॥ आ नो गोत्रा दर्द्दहि गोपते गाः समस्मभ्यं सनयो
यन्तु वाजाः । दिवक्षा असि वृषभ सत्यशुष्मोस्मभ्यं सुमघ
वन्बोधि गोदाः ॥ १४ ॥ दशानुवाकेषु चतुर्दश ऋकः
इति शुक्लयजुः काण्वसंहितायां अष्टविंशतिमोध्या
यः ॥ हरिः ॐ ॥ समास्त्वाग्न ऋतवो वर्द्धयन्तु संव

सिराक्षं यो्या निसस्या॥ सन्दिव्येन दीदिहि रोचनेन वि
श्वा आभा हि प्रदिशश्चतस्रः॥१॥ सञ्चेध्यस्वाग्ने प्रच वो
धयेनमुच्चतिष्ठ महते सौभगाय॥ माते रिषन्नुपसत्तारो
अग्ने ब्रह्माणस्ते यशसः सन्तुमान्ये॥२॥ त्वामग्ने वृणते ब्रा
ह्मणाइमे शिवो अग्ने संवरणे भवानः॥ सपत्नहा नो अभि
मातिजिच्चस्वे गये जागृह्यप्रयुच्छन्॥३॥ इहैवाग्ने अधि
धारया रयिम्मा त्वा निक्रन्पूर्वचित्तो निकारिणः॥ क्षत्रम

॥स०॥
॥२५॥

ग्ने सुयममस्तु तुभ्यमुपसत्ता वर्द्धतान्ते अनिष्टृतः॥४॥ क्षत्रे
णाग्ने स्वायुः संरभस्व मित्रेणाग्ने मित्रधेये यतस्व॥ स
जातानाम्मध्यमस्था एधि राज्ञामग्ने विहव्यो दीदिहीह॥५॥
अति निहो अति स्रिधोत्यचित्तिमत्यरातिमग्ने॥ विश्वाह्य
ग्ने दुरिता सहस्वाथास्मभ्यं सहवीरं रयिन्दाः॥६॥ अ
नाधृष्यो जातवेदा अनिष्टृतो विराडग्ने क्षत्रभृद्दीदिही ॥७०॥
ह॥ विश्वा आशाः प्रमुञ्चन्मानुषीर्भियः शिवाभिरद्यप ॥२५॥

रिषः पाहि नो वृधे ॥ ७ ॥ बृहस्पते सवितर्बोधयैनं सं शितं चि
संतरां सं शिशाधि । वर्धयैनं महते सौभगाय विश्व एन
मनु मदन्तु देवाः ॥ ८ ॥ अमुत्र भूयादध यद्यमस्य बृहस्पते
अभिशस्तेरमुञ्चः । प्रत्यौहतामश्विना मृत्युमस्माद्देवानामग्ने
भिषजा शचीभिः ॥ ९ ॥ उद्वयं तमसस्परि स्वः पश्यन्त उत्तर
म् । देवं देवत्रा सूर्यमगन्म ज्योतिरुत्तमम् ॥ १० ॥ इध्मो अस्य
समिधो भवन्त्यूर्ध्वा शुक्रा शोचींष्यग्नेः । द्युमत्तमा सुप्रती

॥ स० ॥

॥ ७ ॥ कस्य सूनोः ॥ ११ ॥ तनूनपादसुरो विश्ववेदा देवो देवेषु देवः ।
पथो अनक्तु मध्वा घृतेन ॥ १२ ॥ मध्वा यज्ञं नक्षसे प्रीणानो
नराशंसो अग्ने । सुकृद्देवः सविता विश्ववारः ॥ १३ ॥ अ
च्छायमेति शवसा घृतेनेडानो वह्निर्नमसा । अग्निं स्रु
चो अध्वरेषु प्रयत्सु ॥ १४ ॥ स यक्षदस्य महिमानमग्नेः स
ईं मन्द्रासु प्रयसः । वसुश्चेतिष्ठो वसुधातमश्च ॥ १५ ॥ द्वा ॥ वि० ॥
रो देवीरन्वस्य विश्वे व्रता ददन्ते अग्नेः । उरुव्यचसो धाम्ना ॥ ७ ॥
अ

प्रप्यमानाः ॥१६॥ घृते अंस्य योषणे दिव्येन योना उषासानक्ता ॥ इमं यज्ञमवतामध्वरन्नः ॥१७॥ दैव्या होतारा ऊर्ध्वमध्वरन्नोग्ने र्जिह्वामभिगृणीतम् ॥ कृणुतन्नः स्विष्टिम् ॥१८॥ तिस्रो देवीर्बर्हिरेदं सदन्त्विडा सरस्वती भारती मही गृणाना ॥१९॥ तन्नस्तुरीपमद्भुतं पुरुक्षु त्वष्टा सुवीरम् ॥ रायस्पोषं विष्यतु नाभिमस्मे ॥२०॥ वनस्पतेवसृजा रराणस्त्मना देवेषु ॥ अग्निर्हव्यं शमिता सूदयाति ॥२१॥ अग्ने स्वाहा कृणुहि जातवेद इन्द्राय हव्यम् ॥ विश्वे देवा हविरिदं जुषन्ताम् ॥२२॥ ॥७॥ पीवो अन्ना रयिवृधः सुमेधाः श्वेतः सिषक्ति नियुतामभिश्रीः ॥ ते वायवे समनसो वितस्थुर्विश्वेन्नरः स्वपत्यानि चक्रुः ॥२३॥ राये नु यं जज्ञतू रोदसीमे राये देवी धिषणा धाति देवम् ॥ अध वायुं नियुतः सश्चत स्वा उत श्वेतं वसुधितिं निरेके ॥२४॥ वायुरग्रेगा यज्ञप्रीः साकं गन्मनसा

४३३

ध्वरम्॥ शिवो नियुद्भिः शिवाभिः॥२५॥ प्र याभिर्यासि दा
श्वाꣳसमच्छा नियुद्भिर्वायविष्टये दुरोणे॥ नि नो रयिꣳ सु
भोजसं युवस्व नि वीरं गव्यमश्व्यं च राधः॥२६॥ वायो ये
ते सहस्रिणो रथासस्तेभिरागहि॥ नियुत्वान्त्सोमपीत
ये॥२७॥ एकया च दशभिश्च स्वभूते द्वाभ्यामिष्टये विꣳश
ती च॥ तिसृभिश्च वहसे त्रिꣳशता च नियुद्भिर्वायविह
ता विमुञ्च॥२८॥ नियुत्वान्वायवागह्ययꣳ शुक्रो अयामि

॥ख्वि०॥
॥५८॥

४३४

ते॥ गन्तासि सुन्वतो गृहम्॥२९॥ वायो शुक्रो अयामि ते मध्वो
अग्रं दिविष्टिषु॥ आ याहि सोमपीतये स्पार्हो देव नियुत्वता
॥३०॥ आ नो नियुद्भिः शतिनीभिरध्वरꣳ सहस्रिणीभिरुप
याहि यज्ञम्॥ वायो अस्मिन्त्सवने मादयस्व यूयं पात स्वस्ति
भिः सदा नः॥३१॥ तव वायवृतस्पते त्वष्टुर्जामातरद्भुत॥ अ
वाꣳस्या वृणीमहे॥ हिरण्यगर्भ इत्येषः॥३२॥ येन द्यौरुग्रा पृ
थिवी च दृढा येन स्वः स्तभितं येन नाकः॥ यो अन्तरिक्षे रजसो

॥ख्वि०॥
॥५८॥

435

विमानः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥२३॥ यं क्रंदसी अवसा तस्तभाने अभ्यैक्षेतां मनसा रेजमाने ॥ यत्राधि सूर उदितो विभाति कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥२४॥ आपो ह यद्बृहतीर्विश्वमायन्गर्भं दधाना जनयंतीरग्निम् ॥ ततो देवानां समवर्ततासुरेकः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥२५॥ यश्चिदापो महिना पर्यपश्यद्दक्षं दधाना जनयंतीर्यज्ञम् ॥ यो देवेष्वधि देव एक आसीत्कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥२६॥

॥सं०॥
॥८४॥

436

मा नो हिंसीज्जनिता यः पृथिव्या यो वा दिवं सत्यधर्मा जजान ॥ यश्चापश्चंद्रा बृहतीर्जजान कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥२७॥ प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वा जातानि परि ता बभूव ॥ यत्कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वयं स्याम पतयो रयीणाम् ॥२८॥७॥ अग्न आयूंषि पवस आ सुवोर्जमिषं च नः ॥ आरे बाधस्व दुच्छुनाम् ॥२९॥ अग्ने पवस्व स्वपा अस्मे वर्चः सुवीर्यम् ॥ दधद्रयिं मयि पोषम् ॥३०॥ अग्निरृषिः

॥दि०॥
॥८५॥

५३७

पवमानः पाञ्चजन्यः पुरोहितः ॥ तमीमहे महागयम् ॥४१॥
अभि त्वा शूर नोनुमोऽदुग्धा इव धेनवः ॥ ईशानमस्य जगतः
स्वर्दृशमीशानमिन्द्र तस्थुषः ॥४२॥ न त्वावाँ अन्यो दिव्यो न
पार्थिवो न जातो न जनिष्यते ॥ अश्वायन्तो मघवन्निन्द्र वाजि
नो गव्यन्तस्त्वा हवामहे ॥४३॥ त्वामिद्धि हवामहे सातौ वाज
स्य कारवः ॥ त्वां वृत्रेष्विन्द्र सत्पतिं नरस्त्वां काष्ठास्वर्वतः ॥४४॥
स त्वं नश्चित्र वज्रहस्त धृष्णुया महः स्तवानो अद्रिवः ॥ गा

॥सा॥

॥८०॥

५३८

मश्वं रथ्यमिन्द्र सं किर सत्रा वाजं न जिग्युषे ॥४५॥ कया न
श्चित्र आ भुवदूती सदावृधः सखा ॥ कया शचिष्ठया वृ
ता ॥४६॥ कस्त्वा सत्यो मदानां मंहिष्ठो मत्सदन्धसः ॥ दृढा
चिदारुजे वसु ॥४७॥ अभी षु णः सखीनामविता जरितॄणा
म् ॥ शतं भवास्यूतये ॥४८॥ यज्ञायज्ञा वो अग्नये गिरागिरा
च दक्षसे ॥ प्रप्र वयममृतं जातवेदसं प्रियं मित्रं न शंसि
षम् ॥४९॥ ऊर्जो नपातं स हिनायमस्मयुर्दाशेम हव्यदात

॥नि॥

॥८०॥

४३८

ये ॥ भुव ऊर्जेष्व विता भुवेद्धच्छत्तत्रातातनूनाम् ॥५०॥ ७॥
संवत्सरोसि परिवत्सरोसीदावत्सरोसीद्वत्सरोसि वत्सरो
सि ॥ उषसस्ते कल्पंतामहोरात्रास्ते कल्पंतामर्धमासास्ते क
ल्पन्तां मासास्ते कल्पन्तामृतवस्ते कल्पन्ताꣳ संवत्सरस्ते
कल्पताम् ॥५१॥ प्रेत्या एत्यै सञ्चाञ्च प्र च सारय । सुपर्णचि
दसि तया देवतयांगिरस्वद्ध्रुवः सीद ॥५२॥ ७॥ ॥ इति शु
क्लयजुःकाण्वसंहितायामेकोनत्रिंशत्तमोध्यायः ॥ ७॥ ६॥

॥ पृ० ॥
॥ ८१ ॥

५४०

॥ हरिः ॐ ॥ होता यक्षत्समिधेन्द्रमिडस्पदे नाभा पृथि
व्या अधि । दिवो वर्ष्मन्त्समिध्यत ओजिष्ठश्चर्षणीस
हां वेत्वाज्यस्य होतर्यज ॥१॥ होता यक्षत्तनूनपातमूति
भिर्जेतारमपराजितं ॥ इन्द्रं देवꣳ स्वर्विदं पथिभिर्मधु
मत्तमैर्नराशꣳसेन तेजसा वेत्वाज्यस्य होतर्यज ॥२॥ हो
ता यक्षदिडाभिरिन्द्रमीडितमाजुह्वानममर्त्यं । देवो
देवैः सवीर्यो वज्रहस्तः पुरंदरो वेत्वाज्यस्य होतर्यज ॥३॥

॥ बि० ॥
॥ ८१ ॥

५०१

होतायक्षद्बर्हिः षीदं निषद्वरं वृषभं नर्यापसम्। वसुभी रुद्रैरादित्यैस्सयुग्भिर्बर्हिरासदद्वेत्वाज्यस्य।।४।। होतायक्षद्दुरो जोन वीर्यं सहो द्वार इन्द्रमवर्धयन्। सुप्रायणा अस्मिन्यज्ञे विश्रयन्तामृतावृधो द्वार इन्द्राय मीढुषे व्यन्त्वाज्यस्य होतर्यज।।५।। होतायक्षदुषे इन्द्रस्य धेनू सुदुघे मातरा मही। सवातरौ न तेजसा वत्समिन्द्रमवर्धतां वीतामाज्यस्य होतर्यज।।६।। होतायक्षद्दैव्या होतारा भिषजा सखाया हविषे

॥स्व॥
॥८२॥

५०२

न्द्रं भिषज्यतः। कवी देवौ प्रचेतसाविन्द्राय धत्त इन्द्रियं वीतामाज्यस्य होतर्यज।।७।। होतायक्षत्तिस्रो देवीर्न भेषजं त्रयस्त्रिधातवोऽपस इडा सरस्वती भारती महीः। इन्द्रपत्नीर्हविष्मतीर्व्यन्त्वाज्यस्य।।८।। होतायक्षत्त्वष्टारमिन्द्रं देवं भिषजं सुयजं घृतश्रियम्। पुरुरूपं सुरेतसं मघोनमिन्द्राय त्वष्टा दधदिन्द्रियाणि वेत्वा।।९।। होतायक्षद्वनस्पतिं शमितारं शतक्रतुं धियो जोष्टारमिन्द्रियम्

॥वि॥
॥८२॥

मध्वा समञ्जन्पथिभिः सुगेभिः स्वदाति यज्ञम्मधुना घृतेन वेत्वाज्यस्य होतर्यज॥ १०॥ होता यक्षदग्निं स्वाहाज्यस्य स्वाहा मेदसः स्वाहा स्तोकानां स्वाहा स्वाहाकृतीनां स्वाहा हव्यसूक्तीनाम्। स्वाहा देवा आज्यपा जुषाणा इन्द्र आज्यस्य व्यन्तु होतर्यज॥ ११॥ १॥ देवं बर्हिरिन्द्रं सुदेवं देवैर्वीरवत्स्तीर्णं वेद्यामवर्धयत्। वस्तोर्वृतं प्राक्तोर्भृतं राया बर्हिष्मतोऽत्यगाद्वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज॥ १२॥

॥श्री॥

॥८३॥

देवीर्द्वार इन्द्रं संघाते वीड्वीर्यामन्नवर्धयन्। आ वत्सेन तरुणेन कुमारेण च मीवतापार्वाणं रेणुककाटं नुदन्तां वसुवने॰॥ व्यन्तु॰॥ १३॥ देवी उषासानक्तेन्द्रं यज्ञे प्रयत्यह्वेताम्। दैवीर्विशः प्रायासिष्टां सुप्रीते सुधिते वसुवने वसुधेयस्य वीतां यज॥ १४॥ देवी जोष्ट्री वसुधिती देवमिन्द्रमवर्धताम्॥ अयाव्यन्याघा द्वेषांस्यान्या वक्षद्वसु वार्याणि यजमानाय शिक्षिते वसुवने॰ वसुधेयस्य वीतां यज॥ १५॥ देवी ऊर्जाहु

शि॰ ८३

नीदुघेसुदुघेपयसेन्द्रमवर्धताम्॥इषमूर्जमन्यावक्षत्स
ग्धिंसपीतिमन्यानवेनपूर्वंदयमानेपुराणेननवमधाता
मूर्जमूर्जाहुतीऊर्जयमानेवसुवार्याणियजमानायशिक्षि
तेवसुवनेवसुधेयस्यवीतांयज॥१६॥देवादैव्याहोतारा
देवमिन्द्रमवर्धताम्॥हताघशꣳसाआभार्ष्टांवसुवार्या
णियजमानायशिक्षितौवसुवने॰यस्यवीतांयज१७॥
देवीस्तिस्रस्तिस्रोदेवीःपतिमिन्द्रमवर्धयन्॥अस्पृक्षु

॥स०॥
॥८४॥

ग

न्द्भारतीदिवꣳरुद्रैर्यज्ञꣳसरस्वतीडावसुमतीगृहान्व
सुवनेवसुधेयस्यव्यंतुयज॥१८॥देवइन्द्रोनराशꣳस
स्त्रिवरूथस्त्रिवन्धुरोदेवमिंद्रमवर्धयत्॥शतेनशि
तिपृष्ठानामाहितस्सहस्रेणप्रवर्त्ततेमित्रावरुणेद
स्यहोत्रमर्हतोबृहस्पतिस्तोत्रमश्विनाध्वर्यवंवसुव
नेवसुधेयस्यवेतुयज॥१९॥देवोदैवैर्वनस्पतिर्हिरण्य॥वि॥
पर्णोमधुशाखस्सुपिप्पलोदेवमिन्द्रमवर्धयत्॥दि ॥८५

५२७

वमग्नेणास्त्सदान्तरिक्षंपृथिवीमदृंहीद्वसुवनेवेतुय
जे।२०।देवंबर्हिर्वारितीनांदेवमिन्द्रमवर्धयत्॥ स्वासस्थ
मिन्द्रेणासन्नमन्याबर्हींष्यभ्यभूद्वसुवने॰वेतु॰२१॥
देवोअग्निस्विष्टकृद्देवमिन्द्रमवर्धयत्॥स्विष्टकृर्वंस्वि
ष्टकृस्विष्टमद्यकरोतुनोवसुवने॰स्वेतुयजे॥२२॥अ
ग्निमद्यहोतारमवृणीतायंयजमानःपचन्पक्तीःपच
न्पुरोळाशंबध्नन्निन्द्रायछागम् सूपस्थाअद्यदेवोव

न

८५

५२८

नस्पतिरभवदिन्द्रायछागेन अघत्तंमेदस्तःप्रतिपचता
ग्रभीदवीवृधत्पुरोळाशेन॰ त्वामद्यऋषे॥२३॥२॥
होतायक्षत्समिधानंमहद्यशस्सुसमिद्धंवरेण्यमग्नि
मिन्द्रंवयोधसम् गायत्रींछन्दइन्द्रियंत्र्यविंगांवयोद
धद्वेत्वाज्य॰॥२४॥ होतायक्षत्तनूनपातमुद्भिदंयंगर्भ
मदितिर्दधेशुचिमिन्द्रंवयोधसं॰उष्णिहंछन्दइन्द्रियं
दित्यवाहंगांवयोदधद्वेत्वा॰॥२५॥होतायक्षदीळेन्य

वि॰ ८५

५४८

मी क्षितं वृत्रहंतमं मिळ्हे भूरिद्युम्नं सहस्सोमं मिन्द्रं वयो
धसं । अनुष्टुभं छन्दं इन्द्रियं पंचाविं गां वयो दधद्वेत्वा
ज्यस्य ॥ २६ ॥ होता यक्षत्सुबर्हिषं पूषण्वंतममर्त्यं सी
दन्तं बर्हिषि प्रियेमृतेन्द्रं वयोधसं । बृहतीं छंद इन्द्रि
यं त्रिवत्सं गां वयो दधद्वेत्वाज्य० ॥ २७ ॥ होता यक्षद्व्यचस्वतीः सु
प्रायणा ऋतावृधो द्वारो देवीर्हिरण्ययीर्ब्रह्माणमिन्द्रं व
योधसं । पंक्तिं छंद इहेन्द्रियं तुर्यवाहं गां वयो दधद्वे

॥ सं० ॥
८६ ॥

त्वाज्य० ॥ २८ ॥ होता यक्षत्सुपेशसा सुशिल्पे बृहती उभे नक्तोषा
सा न दर्शते विश्वमिन्द्रं वयोधसं । त्रिष्टुभं छंद इहेन्द्रियं
पष्ठवाहं गां वयो दधद्वीतामाज्य० ॥ २९ ॥ होता यक्षत्प्रचेतसा देवा
नामुत्तमं यशो होतारा दैव्या कवी सयुजेन्द्रं वयोधसं ॥ ज
गतीं छंद इन्द्रियमनड्वाहं गां वयो दधद्वीताम० ॥ ३० ॥ हो
ता यक्षत्पेशस्वतीस्तिस्रो देवीर्हिरण्ययीर्भारतीर्बृहती
र्महीः पतिमिन्द्रं वयोधसम् ॥ विराजं छंद इहेन्द्रियं धे

॥ वि० ॥
८६

५५१

तुंगानं वयोदधद्वेत्वा॰ ॥ ३१ होता यक्षत्सुरेतसन्त्वष्टारं
पुष्टिवर्द्धनं रूपाणि बिभ्रतं पृथक्पुष्टिमिन्द्रं वयोधसं
मू द्विपदं छंद इंद्रियमुक्षाणं गां न वयोदधद्वेत्वाज्यस्य
हो॰ ॥ ३२ होता यक्षद्वनस्पतिं शमितारं शतक्रतुं हि
रण्यपर्णमुक्थिनं रशनां बिभ्रतं वशिं भगमिन्द्रं व
योधसमू ककुभं छंद इहेन्द्रियं वशां वेहतं गां वयोदध
द्वेत्वा॰ ॥ ३३ होता यक्षत्स्वाहाकृतीरग्निं गृहपतिं पृथ

॥स॰॥
॥८॥

धू

ग्वरुणं भेषजं कविं क्षत्रमिंद्रं वयोधसमू ॥ अतिछन्द
सं छन्द इन्द्रियं बृहदृषभं गां वयोदधद्वेत्वाज्यस्य होत
र्यज ॥ २४ ॥ ३ ॥ देवं बर्हिर्वयोधसं देवमिन्द्रमवर्द्धयत् ॥
गायत्र्या छन्दसेन्द्रियं चक्षुरिन्द्रे वयोदधद्वसुवने वसु
धेयस्य वेतु यज ॥ २५ ॥ देवीर्द्वारो वयोधसं शुचिमिन्द्र
मवर्द्धयन् ॥ उष्णिहा छन्दसेन्द्रियं प्राणमिन्द्रे वयोदधद्
वसुवने वसुधेयस्य व्यन्तु यज ॥ २६ ॥ देवी उषासानक्तादे

॥वि॰॥
॥८॥

वमिन्द्रं वयोधसं देवी देवमवर्धताम् ॥ अनुष्टुभा छ
न्दसेन्द्रियं बलमिन्द्रे वयो दधद्वसुवने वसुधेयस्य वी
तां यज ॥ ३७ ॥ देवी जोष्ट्री वसुधिती देवमिन्द्रं वयोधसं दे
वी देवमवर्धताम् ॥ बृहत्या छन्दसेन्द्रियं श्रोत्रमिन्द्रे
वयो दधद्वसुवने वसुधेयस्य वीतां यज ॥ ३८ ॥ देवी ऊर्जा
हुती दुघे सुदुघे पयसेन्द्रं वयोधसं देवी देवमवर्धता
म् ॥ पङ्क्त्या छन्दसेन्द्रियं शुक्रमिन्द्रे वयो दधद्वसुवने०

वीतां यज ॥ ३९ ॥ देवा दैव्या होतारा देवमिन्द्रं वयोधसं
देवौ देवमवर्धताम् ॥ त्रिष्टुभा छन्दसेन्द्रियं त्विषिमि
न्द्रे वयो दधद्वसुवने वसुधेयस्य वीतां यज ॥ ४० ॥ देवी
स्तिस्रस्तिस्रो देवीर्वयोधसं पतिमिन्द्रमवर्धयन् ॥ ज
गत्या छन्दसेन्द्रियं शूषमिन्द्रे वयो दधद्वसुवने० ॥ व्यं
तु यज ॥ ४१ ॥ देवो नराशंसो देवमिन्द्रं वयोधसं दे
वो देवमवर्धयत् ॥ विराजा छन्दसेन्द्रियं रूपमिन्द्रे व

६

५५५

योदधेरुसुव॰ वेतुयजे ॥४२॥ देवो वनस्पतिर्देवमिन्द्रंवयो
धसं देवो देवमवर्धयत् ॥ द्विपदा छन्दसेन्द्रियम्भगमि
न्द्रे वयो दधद्वसुवने॰ वेतुयजे ॥४३॥ देवम्बर्हिर्वारितीना
न्देवमिन्द्रं वयोधसं देवं देवमवर्धयत् ॥ ककुभा छन्दसे
न्द्रियं यशइन्द्रे वयो दधद्वसुवने॰ वेतुयजे ॥४४॥ देवो
अग्निः स्विष्टकृद्देवमिन्द्रं वयोधसं देवो देवमवर्धयत् ॥
अतिछन्दसा छन्दसेन्द्रियं क्षत्रमिन्द्रे वयो दधद्वसुवने॰

॥ स॰॥ ॥८०॥

५५६

वेतुयजे ॥४५॥ अग्निमद्य होतारमवृणीतायं यजमानः
पचन्पक्तीः पचन्पुरोडाशम्बध्नन्निन्द्राय वयोधसे छा
गम् ॥ सूपस्था अद्य देवो वनस्पतिरभवदिन्द्राय वयो
धसे छागेन ॥ अघत्तं मेदस्तः प्रति पचताग्रभीदवी
वृधत्पुरोडाशेन ॥ त्वामद्य ऋषे ॥४६॥ छ॥४॥ सु
चिसुष्टि होत्राण मनुष्टुभा बलं बृहत्या श्रोत्रं पंक्त्या ॥ वि॰॥
शुक्रे देवो त्रिष्टुभा ग्लिषिम् ॥ जगत्स्या भूषं विराजा ॥८०॥

११८

रूपंद्विपदाभर्गंककुभायपूगोतिच्छन्दसाक्षत्रमिन्द्राय
नयोध्यक्षेणाग्निमिन्द्रायिनयोधक्षेणाग्नि ॥ ४८ ॥ ७ ॥
इति शुक्लयजुः काण्वसंहितायाम् ॥ चत्वारिंशाकेषु ४
षट्चत्वारिंशत्कृमिस्त्रिंशत्तमोध्यायः ॥ ३० ॥ ७ ॥ ७

॥ म० ॥
॥ १ ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ ७ ॥ हरिः ॐम् ॥ समिद्धो अञ्जन्कृद
रं मतीनांघृतमग्ने मधुमत्पिन्वमानः ॥ वाजीवहन्वाजि
नंजातवेदोदेवानांवक्षिप्रियमासधस्थम् ॥ १ ॥ घृतेना
ञ्जन्त्सम्पथोदेवयानोप्रजानन्वाज्यप्येतुदेवान् ॥ अनु
त्वासप्तेप्रदिशस्सचन्तांस्वधामस्मेयजमानायधे
हि ॥ २ ॥ ईड्यश्चासिवन्द्यश्चवाजिन्नाशुश्चासिमेध्यश्चस
प्ते ॥ अग्निष्ट्वादेवैर्वसुभिःसजोषाःप्रीतंवह्निंवहतुजा ॥ ३ ॥

॥ भि० ॥

५५९

नभेद्यः ॥३॥ स्तीर्णम्बर्हिः सुष्टरीमाजुषाणोरुपृथुप्रथमा
नम्पृथिव्याम् ॥ देवेभिर्युक्तमदितिस्सजोषाः स्योनङ्कृण्वा
नासुवितेदधातु ॥४॥ एताउवः सुभगाविश्वरूपाविपक्षो
भिश्श्रयमाणाउदातैः ॥ ऋष्वास्सतीः कवषः शुम्भमाना
द्वारोदेवीः सुप्रायणाभवन्तु ॥५॥ अन्तरामित्रावरुणा
चरन्तीमुखंयज्ञानामभिसंविदाने ॥ उषासानाक्तंसुहि
रण्येसुशिल्पेऋतस्ययोनाविहसादयामि ॥६॥ प्रथमावा

॥स०॥
॥२॥

५६०

सरथिनासुवर्णादेवौपश्यंतौभुवनानिविश्वा ॥ अपि
प्रयंचोदनावाम्मिमानाहोतारा ज्योतिः प्रदिशादिशन्ता
॥७॥ आदित्यैर्नोभारतीवष्टुयज्ञं सरस्वतीसहरुद्रै
र्नआवीत् ॥ इडोपहूतावसुभिस्सजोषायज्ञन्नोदेवीर
मृतेषुधत्त ॥८॥ त्वष्टावीरन्देवकामञ्जजानत्वष्टुरर्वाजा
यतआशुरश्वः ॥ त्वष्टेदंविश्वम्भुवनञ्जजानबहोः
कर्तारमिहयक्षिहोतः ॥९॥ अश्वोघृतेनत्मन्यासमक्त

॥वि०॥
२

५६१

उप देवां ऋतुशः पाथ एतु वनस्पतिर्देवलोकं प्रजानन्न
ग्निना हव्या स्वदितानि वक्षत् १० प्रजापते तपसा वावृ
धानः सद्यो जातो दधिषे यज्ञमग्ने स्वाहाकृतेन हविषा
पुरोगा याहि साध्या हविरदन्तु देवाः ११ । केतुं कृण्व
न्नकेतवे पेशो मर्या अपेशसे समुषद्भिरजायथाः १२
जीमूतस्येव भवति प्रतीकं यद्वर्मी याति समदामुपस्थे अ
नाविद्धया तन्वा जय त्वं स त्वा वर्मणो महिमा पिपर्तु १३

स०
२

५६२

धन्वना गा धन्वनाजिं जयेम धन्वना तीव्राः समदो जयेम ध
नुः शत्रोरपकामं कृणोति धन्वना सर्वाः प्रदिशो जयेम १४ ते
आचरन्ती समनेव योषा मातेव पुत्रं बिभृतामुपस्थे अप शत्रून्
विध्यतां संविदाने आर्त्नी इमे विष्फुरन्ती अमित्रान् १५ व
क्ष्यन्तीवेदा गनीगन्ति कर्णं प्रियं सखायं परिषस्वजाना यो
षेव शिङ्क्ते वितताधि धन्वञ् ज्या इयं समने पारयन्ती १६ अहि
रिव भोगैः पर्येति बाहुं ज्याया हेतिं परिबाधमानः हस्तघ्नो

वि०
२

५६३

विश्वावसुयुनानि विद्वान्तुमान्नुमांः सम्परिपातु विश्वतः ॥ १७ ॥
बह्वीनां पिता बहुरस्य पुत्रश्चिश्चा कृणोति समनावगत्य
इषुधिः संकाः पृतनाश्च सर्वाः पृष्ठे निनद्धो जयति प्रसूतः ॥ १८ ॥
सुपर्णं वस्ते मृगो अस्या दन्तो गोभिः सन्नद्धा पतति प्रसूता सु
यत्रा नरः सं च वि च द्रवन्ति तत्रास्मभ्यमिषवः शर्म यंसन्
॥ १९ ॥ वनस्पते वीड्वङ्गो हि भूया अस्मत्सखा प्रतरणः सु
वीरः ॥ गोभिः सन्नद्धो असि वीळयस्वास्थाता ते जयतु जेत्वा

स० ॥
॥ ४ ॥

५६४

न्नि ॥ २० ॥ रथे तिष्ठन्नयति वाजिनः पुरो यत्रयत्र कामयते सुषा
रथिः ॥ अभीशूनां महिमानं पनायत मनः पश्चादनु यच्छ
न्ति रश्मयः ॥ २१ ॥ आजङ्घन्ति सान्वेषां जघनाँ उप जिघ्नते
अश्वाजनि प्रचेतसोऽश्वान्त्समत्सु चोदय ॥ २२ ॥ उप श्वासय
पृथिवीमुत द्यां पुरुत्रा ते मनुतां विष्ठितं जगत् ॥ स दुन्दु
भे सजूरिन्द्रेण देवैर्दूराद्दवीयो अप सेध शत्रून् ॥ २३ ॥ २ ॥
यदक्रन्दः प्रथमं जायमान उद्यन्त्समुद्रादुत वा पुरीषा

॥ थि० ॥
॥ ४ ॥

५६५

न्। श्येनस्य पक्षा हरिणस्य बाहू उपस्तुत्यं महि जातं ते अ
र्वन्॥ २४॥ यमेन दत्तं त्रित एनमायुनगिन्द्र एणं प्रथमो
अध्यतिष्ठत्। गन्धर्वो अस्य रशनामगृभ्णात्सूराद
श्वं वसवो निरतष्ट॥ २५॥ असि यमो अस्यादित्यो अर्वन्न
सि त्रितो गुह्येन व्रतेन। असि सोमेन समया विपृक्त आ
हुस्ते त्रीणि दिवि बन्धनानि॥ २६॥ त्रीणि त आहुर्दिवि बन्ध
नानि त्रीण्यप्सु त्रीण्यन्तः समुद्रे। उतेव मे वरुणश्छन्त्स्यर्व

॥स०॥
॥५॥

५६५

न्यत्रा त आहुः परमं जनित्रम्॥ २७॥ इमा ते वाजिन्नवमार्जना
नीमा शफानां सनितुर्निधाना। अत्रा ते भद्रा रशना अ
पश्यमृतस्य या अभिरक्षन्ति गोपाः॥ २८॥ आत्मानं ते मनसा
रादजानामवो दिवा पतयन्तं पतङ्गम्। शिरो अपश्यं
पथिभिः सुगेभिररेणुभिर्जेहमानं पतत्रि॥ २९॥ अत्रा ते रू
पमुत्तममपश्यं जिगीषमाणमिष आ पदे गोः। यदा ते मर्तो
अनु भोगमानळादिद्ग्रसिष्ठ ओषधीरजीगः॥ ३०॥ अनु

॥शि०॥
॥५॥

५६

त्वारथोअनुमर्योअर्वन्ननुगावोनुभगः कनीनाम्॥ अनुव्रातासस्तवसख्यमीयुरनुदेवाममिरेवीर्यंते॥२१॥ हिरण्यशृंगोयोअस्यपादामनोजवाअवरइन्द्रआसीत्॥ देवाइदस्यहविरद्यमायन्योअर्वन्तंप्रथमोअध्यतिष्ठत्॥२२॥ ईर्मान्तासःसिलिकमध्यमासःसंशूरणासोदिव्यासोअत्याः॥ हंसाइवश्रेणिशोयतन्तेयदाक्षिषुर्दिव्यमज्ममश्वाः॥२३॥ तवशरीरंपतयिष्ण्वर्वन्तवचि

॥ से ॥
॥ ६ ॥

५६

त्तंवातइवध्रजीमान्॥ तवशृंगाणिविष्ठितापुरुत्रारण्येषुजर्भुराणाचरन्ति॥२४॥ उपप्रागाच्छसनंवाज्यर्वादेवद्रीचामनसादीध्यानः॥ अजःपुरोनीयतेनाभिरस्यानुपश्चात्कवयोयन्तिरेभाः॥२५॥ उपप्रागात्परमंयत्सधस्थमर्वाँअच्छापितरंमातरंच॥ अद्यादेवांजुष्टतमोहिगम्याअथाशास्तेदाशुषेवार्याणि॥२६॥ ३॥ समिद्धो

॥ लि ॥
॥ ६ ॥

अद्यमनुँषोदुरोणेदेवोदेवान्यजसिजातवेदः॥
आचवहमित्रमहश्चिकित्वान्त्वंदूतःकविरसिप्र
चेताः॥१॥तनूनपात्पथऋतस्ययानान्मध्वा
समञ्जन्स्वदयासुजिह्व॥मन्मानिधीभिरुतय
ज्ञमृन्धन्देवत्राचकृणुह्यध्वरंनः॥२॥नराशंसस्
स्यमहिमानमेषामुपस्तोषामयजतस्ययज्ञैः॥ये
सुक्रतवःशुचयोधियंधाःस्वदन्तिदेवाउभयानि

॥ सं ॥
॥ ७ ॥

हव्या॥३॥आजुह्वानईड्योवन्द्यश्चायाह्यग्ने
वसुभिःसजोषाः॥त्वंदेवानामसियह्वहोतास
एनान्यक्षीषितोयजीयान्॥४॥प्राचीनंब
र्हिःप्रदिशापृथिव्यावस्तोरस्यावृज्यतेअग्रेअह्ना
म्॥व्युप्रथतेवितरंवरीयोदेवेभ्योअदितयेस्यो
नम्॥५॥व्यचस्वतीरुर्वियाविश्रयन्ताम्पति
भ्योनजनयःशुम्भमानाः॥देवीर्द्वारोबृहती

स्या

॥ वि ॥
॥ ७ ॥

५६७

विश्वमिन्वा देवेभ्यो भवतसुप्रायणाः॥४२॥ आसु
ष्वयंती यजते उपाके उषासानक्ता सदतां नि योनौ
दिव्ये योषणे बृहती सुरुक्मे अधि श्रियं शुक्रपि
शं दधाने॥४३॥ दैव्या होतारा प्रथमा सुवाचा मि
माना यज्ञं मनुषो यजध्यै॥ प्रचोदयंता विदथे
षु कारू प्राचीनं ज्योतिः प्रदिशा दिशंता॥
४४॥ आ नो यज्ञं भारती तूयमेत्विळा मनुष्व

न से ॥
॥ ८ ॥

५६२

दिह चेतयन्ती॥ तिस्रो देवीर्बर्हिरेदं स्योनं सरस्व
ती स्वपसः सदन्तु॥४५॥ य इमे द्यावापृथिवी जनित्री
रूपैरपिंशद्भुवनानि विश्वा॥ तमद्य होतरिषितो य
जीयान्देवं त्वष्टारमिह यक्षि विद्वान्॥४६॥ उपावसृ
ज त्मन्या समञ्जन्देवानां पाथ ऋतुथा हवींषि॥
वनस्पतिः शमिता देवो अग्निः स्वदन्तु हव्यं मधुना घृ
तेन॥४७॥ सद्यो जातो व्यमिमीत यज्ञमग्निर्देवानाम

॥ वि ॥
॥ ८ ॥

भवसुरोगाः॥ अस्य होतुः प्रदिश्यृतस्य वाचि स्वाहा
कृतं हविरदन्तु देवाः॥ ७८॥ अग्नये गायत्राय त्रि
वृते राथन्तरायाष्टाकपाल इन्द्राय त्रैष्टुभाय पञ्च
दशाय बार्हतायैकादशकपालो विश्वेभ्यो देवेभ्यो
जागतेभ्यस्सप्तदशेभ्यो वैरूपेभ्यो द्वादशकपालो
मित्रावरुणाभ्यामानुष्टुभाभ्यामेकविंशाभ्यां
वैराजाभ्यां पयस्या बृहस्पतये पाङ्क्ताय त्रिण

वाय शाक्वराय चरुस्सावित्र औष्णिहाय त्रयस्त्रिं
शाय रैवताय द्वादशकपालः प्राजापत्यश्चरुरदि
त्यै विष्णुपत्न्यै चरुरग्नये वैश्वानराय द्वादशकपा
लोऽनुमत्या अष्टाकपालः॥ ७९॥ आग्नेयः कृष्ण
ग्रीवस्सारस्वती मेषी बभ्रुस्सौम्यः पौष्णश्श्या
मः शितिपृष्ठो बार्हस्पत्यः शिल्पो वैश्वदेवः॥ ऐ
न्द्रोऽरुणो मारुतः कल्माष ऐन्द्राग्नस्संहितोऽधो

रोमः सावित्रो वारुणः कृष्ण एकशितिपात्पेत्वः ५०
॥७॥ अग्नयेऽनीकवते रोहिताञ्जिरनड्वानधोरा
मौ सावित्रौ पौष्णौ रजतनाभी वैश्वदेवौ पिशङ्गौ
तूपरौ मारुतः कल्माष आग्नेयः कृष्णोऽजः
सारस्वती मेषी वारुणः पेत्वः ॥५१॥५॥ध॥७॥
इति शुक्ले यजुः काण्वसंहितायां पंचानुवाके
नद्धिपंच ऋक एकत्रिंशतितमोध्यायः ॥७॥७॥

यसं
१०

हरिः ॐम् अस्याजरासो दमामरित्रा अर्चद्धूमासो अ
ग्नयः पावकाः॥ श्वितीचयः श्वात्रासो भुरण्यवो वन
र्षदो वायवो न सोमाः ॥१॥ हरयो धूमकेतवो वातजू
ता उप द्यवि॥ यतन्ते वृथगग्नयः ॥२॥ यजा नो मित्रा
वरुणा यजा देवाँ ऋतं बृहत्॥ अग्ने यक्षि स्वं दमम्
॥३॥ युक्ष्वा हि देवहूतमाँ अश्वाँ अग्ने रथीरिव॥ नि
होता पूर्व्यः सदः ॥४॥ द्वे विरूपे चरतः स्वर्थे अन्यान्यो

पि
१०

वत्समुपधापयेते ॥ हरिरन्यस्यां भवति स्वधावा-
ञ्छुक्रो अन्यस्यां ददृशे सुवर्चाः ॥५॥ अयमिह प्रथ-
मो धायि धातृभिर्होता यजिष्ठो अध्वरेष्वीड्यः ॥
यमप्नवानो भृगवो विरुरुचुर्वनेषु चित्रं विभ्वं वि-
शे विशे ॥६॥ त्रीणि शता त्री सहस्राण्यग्निं त्रिंशच्च
देवा नव चासपर्यन् ॥ औक्षन्घृतैरस्तृणन्बर्हि-
रस्मा आदिद्धोतारं न्यसादयन्त ॥७॥ मूर्धानं दि-

॥ सं ॥
॥ ११ ॥

वो अरतिं पृथिव्या वैश्वानरमृत आ जातमग्निम् ॥ क-
विं सम्राजमतिथिं जनानामासन्ना पात्रं जन-
यन्त देवाः ॥८॥ अग्निर्वृत्राणि जङ्घनद्द्रविणस्युर्विप-
न्यया ॥ समिद्धः शुक्र आहुतः ॥९॥ विश्वेभिः सोम्यं
मध्वग्न इन्द्रेण वायुना ॥ पिबा मित्रस्य धामभिः ॥१०॥
आ यदिषे नृपतिं तेज आनट् शुचि रेतो निषिक्तं द्यौ-
रभीके ॥ अग्निः शर्धमनवद्यं युवानं स्वाध्यं ज-

॥ वि ॥
॥ ११ ॥

॥ सं ॥
॥ १२ ॥

४८०

न्द्रिभिर्द्दे वै रग्ने स॒ याव॑भिः॥ आसीद॑न्तु बर्हि॒षि मि॒त्रो अ॑र्य॒मा प्रा॒त॒र्यावा॑णो अध्व॒रम्॥२५॥ विश्वे॑षा॒मदि॑ति॒र्य॒ज्ञि॒या॑नां॒ विश्वे॑षा॒मति॑थि॒र्मानु॑षाणाम्॥ अ॒ग्निर्दे॒वाना॒मव॑ आवृणा॒नः सु॑मृळी॒को भ॑वतु जा॒तवे॑दाः॥२६॥ म॒हो अ॒ग्नेः स॑मिधा॒नस्य॒ शर्म॒ण्यना॑गा मि॒त्रे वरु॑णे स्व॒स्तये॑॥ श्रेष्ठे॑ स्याम सवि॒तुः सवी॑मनि॒ तद्दे॒वाना॒मवो॑ अ॒द्या वृ॑णीमहे॥२७॥

॥ त्रि ॥
॥ १२ ॥

४८१

॥ ११॥ आप॑श्चित्पिप्यु स्त॒र्यो॑ न गावो॒ नक्ष॑न्नृ॒तं ज॑रि॒तार॑स्त इन्द्र॥ याहि॑ वा॒युर्न नि॒युतो॑ नो॒ अच्छा॒ त्वं हि धी॒भिर्दय॑से॒ वि वाजा॑न्॥२८॥ गाव॒ उप॑वतावतं म॒ही य॒ज्ञस्य॑ र॒प्सुदा॑॥ उ॒भा कर्णा॑ हिर॒ण्यया॑॥२९॥ यद॒द्य सूर॒ उदि॒तेऽना॑गा मि॒त्रो अ॑र्य॒मा॥ सु॒वाति॑ सवि॒ता भगः॑॥३०॥ आ सु॒ते सि॑ञ्चत॒ श्रियं॒ रोद॑स्योरभि॒श्रिय॑म्॥ र॒सा द॑धीत वृष॒भम्॥ तं प्र॒त्नथा॒यं वे॒नश्चि॒त्रं द॑य॒त्॥२८॥

॥ सं ॥ ५८२
॥ २ ॥

आतिष्ठन्तं परि विश्वे अभूषञ्छ्रियो वसानश्चरति स्वरोचिः ॥ महत्तद्वृष्णो असुरस्य नामा विश्वरूपो अमृतानि तस्थौ ॥२२॥ प्र वो महे मन्दमानायान्धसोऽर्चा विश्वानराय विश्वाभुवे ॥ इन्द्रस्य यस्य सुमखं सहो महि श्रवो नृम्णं च रोदसी सपर्यतः ॥२३॥ बृहन्निदिध्म एषां भूरि शस्तं पृथुः स्वरुः ॥ येषामिन्द्रो युवा सखा ॥२४॥ इन्द्रेहि मत्स्यन्धसो विश्वेभिः सोमप

॥ वि ॥

५८३

र्वभिः ॥ महाँ अभिष्टिरोजसा ॥२५॥ इन्द्रो वृत्रमवृणोच्छर्धनीतिः प्र मायिनाममिनाद्वर्पणीतिः ॥ अहन्व्यंसमुशधग्वनेष्वाविर्धेना अकृणोद्राम्याणाम् ॥२६॥ कुतस्त्वमिन्द्र माहिनः सन्नेको यासि सत्पते किं त इत्था ॥ सं पृच्छसे समराणः शुभानैर्वोचेस्तन्नो हरिवो यत्ते अस्मे ॥ महाँ इन्द्रो य ओजसा कदा चन स्तरीरसि कदा चन प्रयुच्छसि ॥२७॥

॥सं॥
॥१५॥

आ तन्त इन्द्रायवः पनन्ताभि य ऊर्वं गोमन्तं तितृत्सान् ॥ सकृत्स्वं ये पुरुपुत्रां महीं सहस्रधारां बृहतीं दुदुक्षन् ॥२८॥ इमा न्त्वोधियो भरे रेभ्रो महीमस्य स्तोत्रे धिषणा यत्त आनजे ॥ तमुत्सवे च प्रसवे च सासहिमिन्द्रं देवाः सः शवसामदन्ननु ॥२९॥४॥ विभ्राड् बृहत्पिबतु सोम्यं मध्वायुर्दधद्यज्ञपतावविह्रुतम् ॥ वातजूतो यो अभि

॥वि॰॥
॥१५॥

५८४

रक्षंति त्मना प्रजाः पुपोष पुरुधा विराजति ॥१॥ उदु त्यं जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः ॥ दृशे विश्वाय सूर्यम् ॥२॥ येनो पावकचक्षसा भुरण्यन्तं जनाँ अनु ॥ त्वं वरुण पश्यसि ॥३॥ दैव्यावध्वर्यू आगतं रथेन सूर्यत्वचा ॥ मध्वा यज्ञं समञ्जाथे ॥ तं प्रत्नथायं वेनश्चित्रं देवानाम् ॥४॥ आ नर्यो अभि विंदथे सु नस्ति विश्वा नरस्स वित्ता

५८५

॥ सं ॥
।१५।

देवा एतु ॥ अपि यथा युवानो मत्सथा नो विश्वं जगद भिपित्वे मनीषा ॥ १४ ॥ यदद्य कच्च वृत्रहन्नुदगा अभि सूर्य ॥ सर्वं तदिन्द्र ते वशे ॥ १५ ॥ तरणिर्विश्वदर्शतो ज्योतिष्कृदसि सूर्य ॥ विश्वमा भासि रोचनम् ॥ १६ ॥ तत्सूर्यस्य देवत्वं तन्महित्वं मध्या कर्तोर्विततं सं जभार ॥ यदेदयुक्त हरितः सधस्थादाद्रात्री वासस्तनुते सिमस्मै ॥ १७ ॥ तन्मित्रस्य वरुणस्याभिचक्षे ॥ नि· ॥ ॥१५॥

सूर्यो रूपं कृणुते द्योरुपस्थे ॥ अनन्तमन्यद्रुशदस्य पाजः कृष्णमन्यद्धरितः सं भरन्ति ॥ १८ ॥ बण्महाँ असि सूर्य बळादित्य महाँ असि ॥ महस्ते सतो महिमा पनस्यतेऽद्धा देव महाँ असि ॥ १९ ॥ बट् सूर्य श्रवसा महाँ असि सत्रा देव महाँ असि ॥ मह्ना देवानामसुर्यः पुरोहितो विभु ज्योतिरदाभ्यम् ॥ २० ॥ आयन्नर इव सूर्यं विश्वेदिन्द्रस्य भक्षत ॥ वसूनि जाते जनमान ओजसा प्रति भागं न दीधिम

धिम ॥८१॥ अद्या देवा उदिता सूर्यस्य निरंहसः पिपृ
ता निरवद्यात् । तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः
सिंधुः पृथिवी उत द्यौः ॥८२॥ आ कृष्णेन रजसा वर्त
मानो निवेशयन्नमृतं मर्त्यं च । हिरण्ययेन सवि
ता रथेना देवो याति भुवनानि पश्यन् ॥८३॥ प्रवा
वृजे सुप्रया बर्हिरेषामा विश्पतीव बीरिट इयाते ।
विशामक्तोरुषसः पूर्वहूतौ वायुः पूषा स्वस्तये नि

नयत्सुदयेऽ ॥११॥ अग्ने शर्ध महते सौभगाय तव द्यु
म्नान्युत्तमानि सन्तु । सं जास्पत्यं सुयममा कृणुष्व
शत्रूयतामभि तिष्ठा महांसि ॥१२॥ सांऽहिमन्तते मम
कैन्नोऽ ऐवैव महेमहि नऽओष्ठ्यग्ने ॥ इन्दुं न स्वास्याद्दिव
तो वायुमर्धणान्ति राधं सान्तमाः ॥१३॥ त्वे अग्ने स्वा
हुत प्रियासः सन्तु सूरयः । यन्तारो ये मघवानो ज
नानामूर्वान्दयन्त गोनाम् ॥१४॥ श्रुधि श्रुत्कर्ण व

॥ स ॥ ॥ २ ॥

न्नमा स्तोत विष्णो ॥ उभा नासत्या रुद्रो अध ग्नाः पूषा भगः
सरस्वती जुषन्त ॥ ८ ॥ इन्द्राग्नी मित्रावरुणादितिं
स्वः पृथिवीं द्याम्मरुतः पर्वतां अपः ॥ हुवे विष्णुम्पूष
णम्ब्रह्मणस्पतिम्भगन्नु शंसं सवितारमूत
ये ॥ ९ ॥ अस्मे रुद्रा मेहना पर्वतासो वृत्रहत्ये भरहू
तौ सजोषाः ॥ यः शंसते स्तुवते धायि पज्र इन्द्रज्ये
ष्ठा अस्मां अवन्तु देवाः ॥ १० ॥ अर्वाञ्चो अद्या भव

॥ वि ॥ ॥ २ ॥

ता यजत्रा आ वो हार्दि भयमानो व्ययेयम् ॥ त्रा
ध्वन्नो देवा निजुरो वृकस्य त्राध्वङ्कर्तादवपदो
यजत्राः ॥ ११ ॥ विश्वे अद्य मरुतो विश्व ऊती वि
श्वे भवन्त्वग्नयः समिद्धाः ॥ विश्वे नो देवा अव
सा गमन्तु विश्वमस्तु द्रविणं वाजो अस्मे ॥ १२ ॥
विश्वे देवाः शृणुतेमं हवम्मे ये अन्तरिक्षे य
उप द्यवि ष्ठ ॥ ये अग्निजिह्वा उत वा यजत्रा आस

॥ सं॰ ॥
॥१८॥

५८०

घृतस्निग्धुर्हिविमाद्यघ्नम् देवेभ्योहिर्मयध्रमंस्पृतिये
भ्योमत्तलं सुवसिंभागमुत्तमम्॥ आदिद्दूमानं स
वितर्व्यूंऽष्वे नैस्रीनज्ञीविलामानुपेभ्यः॥५७॥४॥
अत्रापुमेषांवृहतीमेनीषावृहदद्रयिर्विश्वबौरं॥
रथप्रामः॥धुतद्यामानिपुतः पवमानः क्रविः कृविर्वि
पक्षासिप्रयज्यो॥५५॥ इन्द्रवायुरमेसुंउपप्रयोभिरा॥ ता
गंतम्॥ इन्द्रसोयामुतूत्रान्तिहि॥५६॥ मित्रंऽउँवेपूतद

॥ पि॰ ॥
॥१८॥

॥ स॰ ॥
॥१९॥

५८३

रं क्षेत्रज्ञिस्त्रायदेमा॥६०॥ इन्द्राविपृनितामप्यं इन्द्र
मीहेवामहे॥ तानोंमध्यातइइ इन्द्रो॥६८॥ उपोसेणा
यतानरः पवमानायेन्द्रवे॥ अभिदेवांइयक्षते॥६९॥
येत्वाहि हृत्येमपवन्त्वर्वेदुन्द्येरॉंम्बुरेहरिको येमे
देष्टो॥ येसोनूनमनुमदंतिविप्राः पिवेन्दुसोमं
सगणोमरुद्भिः॥६२॥ जनिष्ठाउग्रस्सहसे तुराय
मन्द्रओजिष्ठो बहुलाभिमानः॥ अवर्धन्तिद्रंमरु

॥ पि ॥
॥१९॥

स्ववरेण च्युतरिरंसा देशेम ॥ धियं घृताचीं स्वाधीनां ॥ ५७ ॥
दृश्यो मुचाकुन्दवसुताना सेस्याहृत्यं हिंसि ॥ आसीत
सुरविवर्तनी ॥ तस्मात्तथा पश्यन्नासौ दय ता ॥ ५८ ॥ वि
दधदीलरमोरुगणमत्रैर्महिपाय: पूर्व्ये सपके:
अग्रे न्ययत्सुपयर्धराणामघारवेमथ माजोनती
मोतः ॥ ५९ ॥ न हिस्पृशमविरलान्यमस्मादैश्यानरालु
रएतारमाने: ॥ एमैनमहपन्नुमत्ता अमसोयैश्यानु

तस्मिन्रत्नैमातापहरिन्द्धननु निष्ठा ॥ ६४ ॥ आतूने
द्रन्द्ववत्रहन्तुस्मा कैमुर्ध मागेहि ॥ मा हान्मूही मिदू
तिमि: ॥ ६५ ॥ वेमिन्नुमतूर्त्तिषु भिविश्वो अस्ति स्व
धे: ॥ अनुश्लिहाजेनिताविभ्वनूरे स्विचंर्ते यतहृष्य
त: ॥ ६६ ॥ अनुतेरुषं नुरयेन्तमीयतु: स्रोणी स्रि
रुन्नोमालरो ॥ विश्वोस्तिस्वधे: अथयन्नमुन्नवै
धृत्रंप्यदिनृतूर्वैसि ॥ ६७ ॥ यज्ञो रेयानां प्रसैतिसु

सं.
१०

त्मा दिस्या सो भवेता मम्वृय न्तेः॥ आ बोर्वाचो सु म
तिर्वव्ह स्यात् ॥४॥ हे श्विषा वेरिबो वित्तए सेतू॥६॥ अ
दब्धे मिस्त्रवित ः पाभ्रुभि स्य॥७॥ श्नि नेभि रघे परि
पाहि नो गयम्॥ हिरे एय जिव्ह सु विता युव्वे सरक्षा
माकि नो अघ शंसईशत॥९॥१०॥ प्र वीरयारे
यो शुचयो दद्रिरे वा मध्वर्यु भिर्मधुमन्तः सुतासः
वहेवायो नियुतो याह्य च्छा पिबा सुतस्यां धसोमदा

५९६

नि
१०

न

पा॥७०॥ गाव उपावता वृम्मही यज्ञस्य रप्सुदा॥ उभा कर्
णौ हिरण्यया॥७१॥ का व्यो या रुजाने षु क्रत्वा दक्षस्य दु
रोणे॥ रिशा दसा सधस्थ आ॥७२॥ देव्यो अध्व र्यू आ
गतं रथेन सूर्य त्वचा॥ मध्वा यज्ञं ॥ समञ्जाथे॥ त
स्मा तथा यं वेन श्वोदयता॥७३॥ तिरश्वीनो वितता र
श्मि रेषा मधः स्विदा सी ३ दु परि स्विदा सी ३ त्॥ रेतो धा आसन्
महिमान आस न्त्स्वधा अवस्ता त्प्रयतिः परस्ता त्॥७४॥

५९८

ऋ सं.

॥ सं ॥
॥ २२ ॥

ओं ईळे सो अ पं दा स्वं म्र्हं ज्ञा ते य दे न म प सो अधा
रयन्त्॥ सो अध्वराय परि णीयते कविरत्यो न वाज
सातये चनोहितः॥ ७५॥ उ श्ये भि ये त्र ह न्त माया
मेन्द्र नाचि दानिरा॥ आ त्रैषेरा विवासतः॥ ७६॥ उप
नः सूनवो गिरः शृण्वन्त्वमृतस्य ये॥ सुमृळीका भ
वन्तु नः॥ ७७॥ ब्रह्माणि मे मतयः शं सुतासः शु
ष्म इयर्ति प्रभृतो मे अद्रिः॥ आ शासते प्रति हर्यं

॥ वि ॥
॥ २२ ॥

Yec

त्युक्था॥ ७८॥ इन्द्रं वायुं बृहस्पतिं मित्राग्निं पूषणं
भगम्॥ आदित्यान्मारुतं गणम्॥ ७९॥ वरुणः प्रा
विता भुवन्मित्रो विश्वाभिरूतिभिः। करतां नः सु
राधसः॥ ८०॥ अधि न इन्द्रैषां विष्णो सजात्यानाम्।
इता मरुतो अश्विना॥ तं प्रत्नथायं वेनश्चोदयुधे
देवास आ न इद्भिर्विश्वेभिः सोमप मध्वो मेस श्व
र्णीध्वतः॥ ८१॥ अग्न इन्द्र वरुण मित्र देवाः शर्धः प्र य

Yec

सं ६ 600

॥२२॥ नोभिस्तोमैरनूषत ॥८२॥ यस्यायं विश्व आर्यो दा
सः सेवधिपा अरिः । तिरश्चिदर्ये रुशमे पवीरवि तु
भ्येत्सो अज्यते रयिः ॥८३॥ अयं सहस्रमृषिभिस्स
हस्कृतः समुद्र इव पप्रथे । सत्यस्सो अस्य महिमा गृ
णे शवो यज्ञेषु विप्रराज्ये ॥८४॥ अदब्धेभिस्सवितः
पायुभिष्ट्वं शिवेभिरद्य परि पाहि नो गयं । हि
रण्यजिह्वस्सुविताय नव्यसे रक्षा माकिर्नो अघशंस ई

पि॰

॥२२॥

601

सईशत ॥८५॥ ॥२॥ ॥ ॥ षळनुवाकेषु चतुरशीत्यृ
ऋ इति शुक्लयजुः काण्वसंहितायां त्रिंशत्तमो ध्यायः
॥३२॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ हरिः ॐ ॥ यज्जाग्रतो दूरमुदै
ति दैवं तदु सुप्तस्य तथैवैति । दूरंगमं ज्योतिषां
ज्योतिरेकं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥१॥ पितुं
नु स्तोषं महो धर्माणं तविषीम् । यस्य त्रितो व्योज
सा वृत्रं विपर्वमर्दयत् ॥२॥ अन्विदनुमते त्वं मन्यै

॥सं॥
॥२३॥

६०२

सेयिरु॰ न स्कृधि॥ रक्षा यनो हि तु मग्म आयुष्म
पितारिष॥ ३॥ सिनीवालि पृथुष्टुके या देवानाम
सि स्वसा॥ जुषस्व हव्यमाहुतं प्रजां देवि दिदिड्ढि नः॥
७ पंच नद्यः सरस्वतीमपि यंति सस्रोतसः॥ सरस्व
ती तु पंचधा सो देशे भवत्सरित्॥ ५॥ त्वमग्ने प्रथमो अं
गिरा ऋषिर्देवो देवानामभवः शिवः सखा॥ तव व्रते
कवयो विद्मनापसोऽजायन्त मरुतो भ्राजदृष्टयः॥ ६॥

॥वि॰॥
॥२३॥

याज्ञो

६०३

स्मिं यामार्क न्वरे विभृताय॥ ७०॥ प्र वो महे महि नमो भरध्व
माङ्गूष्यं शवसानाय साम॥ येना नः पूर्वे पितरः पदज्ञा
अर्चंतो अंगिरसो गा अविंदन्॥ ७१॥ इच्छंति त्वा सोम्या
सः सखायः सुन्वंति सोमं दधति प्रयांसि॥ तितिक्षंते
अभिशस्तिं जनानामिन्द्र त्वदा कश्चन हि प्रकेतः॥ ७२॥
न ते दूरे परमा चिद्रजांस्या तु प्र याहि हरिवो हरिभ्याम्॥
स्थिराय वृष्णे सवना कृतेमा युक्ता ग्रावाणः समिधाने

तन्नो अग्ने तव देवपायुभिर्मघोनो रक्ष तन्वश्च वन्द्य ॥ त्राता
तोकस्य तनये गवामस्यनिमेषं रक्षमाणस्तव व्रते ॥७॥ उ
त्तानायामव भरा चिकित्वान्त्सद्यः प्रवीता वृषणं जजान ॥
अरुषस्तूपो रुशदस्य पाज इळायास्पुत्रो वयुनेऽजनिष्ट
॥८॥ इळायास्त्वा पदे वयं नाभा पृथिव्या अधि ॥ जातवे
दो नि धीमह्यग्ने हव्याय वोळ्हवे ॥९॥ प्र मन्महे शवसाना
य शूषमाङ्गूषं गिर्वणसे अङ्गिरस्वत् ॥ सुवृक्तिभिः स्तुवत ऋ

अग्ने ॥१३॥ अषाढं युत्सु पृतनासु पप्रिं स्वर्षामप्सां वृज
नस्य गोपाम् ॥ भरेषुजां सुक्षितिं सुश्रवसं जयन्तं त्वामनु
मदेम सोम ॥१४॥ सोमो धेनुं सोमो अर्वन्तमाशुं सो
मो वीरं कर्मण्यं ददाति ॥ सादन्यं विदथ्यं सभेयं पितृश्र
वणं यो ददाशदस्मै ॥१५॥ त्वमिमा ओषधीः सोम विश्वास्त्व
मपो अजनयस्त्वं गाः ॥ त्वमा ततन्थोर्वन्तरिक्षं त्वं ज्योति
षा वि तमो ववर्थ ॥१६॥ देवेन नो मनसा देव सोम रायो

सं
२५

भागः संहसावन्नभिर्युम्न ॥ माच्यातेनुहीश्रिषेवीर्यस्योभ
र्यैभ्यः प्रनिंकिसागयिषे ॥१७॥ अष्टौ व्यख्यत्ककुभः
पृथिव्यास्त्रीधन्वयोजनासप्तसिंधून् ॥ हिरण्याक्षः स
विता देव आगाद्दधद्रत्नादाशुषे वार्याणि ॥१८॥ हिर
ण्यपाणिः सविता विचर्षणिरुभे द्यावापृथिवी अंतरी
यते ॥ अपामीवां बाधते वेति सूर्यमभिकृष्णेनरजसा
द्यामृणो ॥१९॥ हिरण्यहस्तो असुरः सुनीथः सुमृळी

८०६

मि
२५

॥ति

६

कः स्ववीयात्वर्वाङ् ॥ अपसेधन्रक्षसो यातुधानानस्था
द्देवः प्रतिदोषंगृणानः ॥२०॥ ये ते पंथाः सवितः पूर्व्यासोरे
णवः सुकृता अंतरिक्षे ॥ तेभिर्नो अद्य पथिभिः सुगेभीर
क्षा च नो अधि च ब्रूहि देव ॥२१॥ उभा पिबतमश्विनोभा नः
शर्म यच्छतम् ॥ अविद्रियाभिरूतिभिः ॥२२॥ अप्नस्वती
मश्विना वाचमस्मे कृतं नो दस्रा वृषणा मनीषाम् ॥ अद्यू
त्येवसे निह्वये वां वृधे च नो भवतं वाजसातौ ॥ द्युभिपु

८०७

सं.
२६

६०८

भिरस्कृभिः परिपातमस्मान रिष्टेभिरश्विना सौभगे
भिः ॥ तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिंधुः
पृथिवी उत द्यौः ॥२४॥ आ कृष्णेन रजसा वर्त
मानो निवेशयन्नमृतं मर्त्यं च ॥ हिरण्ययेन सवि
ता रथेना देवो याति भुवनानि पश्यन् ॥२५॥ ७॥

चि.
२६

सं.
२७

६०९

रश्विन्द्राजोचिषं भगं भक्षीस्वाहा ॥२८॥ प्र वं तव व्रते भू
यं न रिष्येम कदाचन ॥ स्तोतारस्त इह स्मसि ॥२९॥ प
थस्पथः परिपतिं वचस्या कामेन कृतो अभ्यान
ळर्कम् ॥ स नो रासच्छुरुधश्चंद्राग्रा धियंधियं
सीषधाति प्र पूषा ॥३०॥ त्रीणि पदा वि चक्रमे विष्णुर्गोपा अ
दाभ्यः ॥ अतो धर्माणि धारयन् ॥३१॥ तद्विप्रासो विपन्यवो जा

चै

पा

६१०

आप्राग्निर्पार्थिवं रजः पितुरप्रायि धामभिः ॥ दिवः स
दांसि बृहती वि तिष्ठस आ त्वेषं वर्त्तते तमः ॥ १९ ॥
उषस्तच्चित्रमाभरास्मभ्यं वाजिनीवति ॥ येन तोकं
च तनयं च धामहे ॥ २० ॥ प्रातर्जितं भगमुग्रं हुवे
म वयं पुत्रमदितेर्यो विधर्त्ता ॥ आध्रश्चिद्यं मन्यमानस्तु

६११

प्र धीमधुदुघे सुपेशसा ॥ द्यावापृथिवी वरुणस्य ध
र्मणा विष्कभिते अजरे भूरिरेतसा ॥ २१ ॥ येने सपत्ना
अप ते भ धंसि न्द्राग्निभ्यामवबाधामहे ताना ॥ वसवो
रुद्रा आदित्या उपरि स्पृशं मोग्रं चेत्तारमधिराज
मक्रन् ॥ २२ ॥ आ नासत्या त्रिभिरेकादशैरिह देवे
भिर्यातं मधुपेयमश्विना ॥ प्रायुस्तारिष्टं नीरपां
सि मृक्षतं सेधतं द्वेषो भवतं सचाभुवा ॥ २३ ॥ एष

सि

612

॥ सं ॥
॥ २९ ॥

व स्तोमौ मरुतश्च पद्मिर्मा दार्यस्य मान्यस्य कारोः ॥ एषा यासीष्ट तन्वे वयां विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम् ॥ ३६ ॥ सहस्तोमाः सहछन्दस आवृतः सहप्रमा ऋषयः सप्त दैव्याः ॥ पूर्वेषां पन्थामनुदृश्य धीरा अन्वालेभिरे रथ्यो न रश्मीन् ॥ ३७ ॥ आयुष्यं वर्चस्यꣳ रायस्पोषमौद्भिदम् ॥ इदꣳ हिरण्यं वर्चस्वज्जैत्रायाविशतादु माम् ॥ ३८ ॥ न तद्रक्षाꣳसि न पिशाचास्तरन्ति देवानामोजः प्र

॥ वि ॥
॥ २९ ॥

613

थमजꣳ ह्येतत् ॥ यो बिभर्त्ति दाक्षायणꣳ हिरण्यꣳ स देवेषु कृणुते दीर्घमायुस्स मनुष्येषु कृणुते दीर्घमायुः ॥ ३९ ॥ यदाबध्नन्दाक्षायणा हिरण्यꣳ शतानीकाय सुमनस्यमानाः ॥ तन्म आ बध्नामि शतशारदायायुष्माञ्जरदष्टिर्यथासम् ॥ ४० ॥ उत नोऽहिर्बुध्न्यः शृणोत्वज एकपात्पृथिवी समुद्रः ॥ विश्वे देवा ऋतावृधो हुवानाः स्तुता मन्त्राः कविशस्ता अवन्तु ॥ ४१ ॥ इमा गिर आदित्येभ्यो घृ

॥ स० ॥
॥ २९ ॥

तस्नूः सनाद्राजभ्यो जुह्वा जुहोमि । शृणोतु मित्रो अर्य
मा भगो नस्तुविजातो वरुणो दक्षो अंशः ॥ ७२ ॥ स पत्के
षः पृतितिहिता शरीरे सन्तरं सन्ति सद्म मन्म मादम् ॥ स स्व
पं स्व पतो लोक मीपुस्त नेजा गतो अस्य मन्वो सत्र सदे
न देवो ॥ ७३ ॥ उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते देवयन्तस्त्वेमहे । उप प्र
यन्तु मरुतः सुदानव इन्द्र प्राशूर्भवा सचा ॥ ७४ ॥ प्र नून
म्ब्रह्मणस्पतिर्मन्त्रं वदत्युक्थ्यम् । यस्मिन्निन्द्रो वरुणो

॥ वि० ॥
॥ २९ ॥

६९५

मित्रो अर्यमा देवा ओकांसि चक्रिरे ॥ ७५ ॥ ब्रह्मणस्पते
त्वमस्य यन्ता सूक्तस्य बोधि तनयं च जिन्व । विश्वं तद्भद्रं
यदवन्ति देवा बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥ य इमा विश्वा वि
श्वकर्मा यो नः पिता न्नपते न्नस्य नो देहि ॥ ७६ ॥ ॥ इति त्र
यस्त्रिंशत्प्रातिमोध्याय ॥ ७७ ॥ प्रजापतेः पञ्चविंशतिः ॥ २५ ॥
आराध्येकविंशति ॥ २१ ॥ द्वयोरनुवाकयोः षष्ठ्चलारिं
शतं ॥ ७६ ॥ आ प्रा वाजा होता प्रजापा षष्ठ्च लारिंशतं ॥ ७८ ॥

॥ सं ॥

॥ ३० ॥

नु

६१६

॥ हरिः ॐ ॥ देव सवितः प्रसुव यज्ञं प्रसुव यज्ञपतिं भगाय ॥ दिव्यो गन्धर्वः केतपूः केतं नः पुनातु वाचस्पतिर्वाचं नः स्वदतु ॥ १ ॥ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि ॥ धियो यो नः प्रचोदयात् ॥ २ ॥ विश्वानि देव सवितर्दुरितानि परासुव ॥ यद्भद्रं तन्न आसुव ॥ ३ ॥ विभक्तारं हवामहे वसोश्चित्रस्य राधसः ॥ सवितारं नृचक्षसं ॥ ४ ॥ ब्रह्मणे ब्राह्मणं क्षत्राय राजन्यं मरुद्भ्यो वैश्यं तपसे शूद्रं तमसे तस्करं नारकाय वी

॥ वि ॥

॥ ३० ॥

६१८

रहणं ॥ पाप्मने क्लीबमाक्रयाया अयोगूं कामाय पुंश्चलूमतिक्रुष्टाय मागधं ॥ ५ ॥ नृत्ताय सूतं गीताय शैलूषं धर्माय सभाचरं नरिष्ठायै भीमलं ॥ नर्माय रेभं हसाय कारिमानन्दाय स्त्रीषखं प्रमदे कुमारीपुत्रं मेधायै रथकारं धैर्याय तक्षाणं ॥ ६ ॥ तपसे कौलालं मायायै कर्मारं रूपाय मणिकारं शुभे वपं शरव्याया इषुकारं हेत्यै धनुष्कारं ॥ कर्मणे ज्याकारं

॥ सं० ॥
॥ ३२ ॥

६१८

द्विष्टाय परशुं सूर्जेमत्सवे मलायुमंतकाय ब्रूतिनं ॥७॥ नदीभ्यः पौंजिष्टमृक्षीकाभ्यो नैषादं पुरुषव्याघ्राय दुर्मदं गंधर्वाप्सरोभ्यो व्रात्यं ॥ प्रयुग्भ्य उन्मत्तं सर्पदेवजनेभ्यो प्रतिपदमयेभ्यः कितवमीर्यताया अकितवं पिशाचेभ्यो बिदलकारीं यातुधानेभ्यः कंटकीकारीं ॥८॥ संधये जारं गेहायोपपतिमार्त्यै परिवित्तं निर्ऋत्यै परिविविदानमराध्या एदिधिषुःपतिं निष्कृत्यै पेशस्कारीम् ॥ संज्ञानाय स्मरकारीं प्रकामोद्यायोपसदं वर्णायानुरुधं बलायो

॥ वि० ॥
॥ ३२ ॥

६१८

पदां ॥९॥ उत्सादेभ्यः कुब्जं प्रमुदे वामनं द्वार्भ्यः स्रामं स्वप्नायांधमधर्माय बधिरं पवित्राय भिषजं प्रज्ञानाय नक्षत्रदर्शमाशिक्षायै प्रश्निनमुपशिक्षाया अभिप्रश्निनं मर्यादायै प्रश्नविवाकं ॥१०॥ अर्मेभ्यो हस्तिपं जवायाश्वपं पुष्ट्यै गोपालं वीर्यायाविपालं तेजसेऽजपालमिरायै कीनाशं ॥ कीलालाय सुराकारं भद्राय गृहपं श्रेयसे वित्तधमाध्यक्ष्यायानुक्षत्तारं ॥११॥ भायै दार्वाहारं प्रभाया अग्न्येधं ब्रध्नस्य विष्टपायाभिषेक्तारं वर्षिष्ठाय नाकाय परिवेष्टारं देवलोकाय पेशितारम

अ

सं
३२

६२०

नुष्यलोकायप्रकरितारंसर्वेभ्योलोकेभ्यउपसेक्ता
रमवऋत्यैवधायोपमंथितारंमेधायवासःपल्पूली
प्रकामायरजयित्रीं ४ ऋतयेस्तेनहृदयंवैरह
त्यायपिशुनंविविक्त्यैक्षत्तारमौपद्रष्ट्र्यायानु
क्षत्तारंबलायानुचरंभूम्नेपरिष्कंदंप्रियायप्रि
यवादिनमरिष्ट्याअश्वसादंस्वर्गायलोकायभाग
दुघंवर्षिष्ठायनाकायपरिवेष्टारं ५ मन्यवेय
स्तापंक्रोधायनिसरंयोगाययोक्तारंशोकाया

मि.
३२

६२१

भिसर्तारंक्षेमायविमोक्तारमुत्कूलनिकूलेभ्य
स्त्रिष्ठिनंवपुषेमानस्कृतंशीलायांजनीकारींनिर्ऋ
त्यैकोशकारींयमायासूं १ यमाययमसूमथर्व
भ्योवतोकांसंवत्सरायपर्यायिणींपरिवत्सराया
विजातामिदावत्सरायातीत्वरीमिद्वत्सरायातिष्कद्व
रींवत्सरायविजर्जरांसंवत्सरायपलिक्नीमृभु
भ्योजिनसंधंसाध्येभ्यश्चर्मम्नं २ सरोभ्योधैव
रमुपस्थावराभ्योदाशंवैशंताभ्योबैंदंनड्वलाभ्यः

॥ स० ॥
॥२२॥

६११

चोपकेलं । पारायमार्गारं मंत्राराय के नमेनतीर्थेभ्य आरं
विषमेभ्यो मेनालं । स्वनेभ्यः पर्णकुंसुहाभ्यः किरातं
सानुभ्योजंभकं पर्वतेभ्यः किंपुरुषं । ३ ॥ बीभत्सायै पौ
ल्कसं वर्णाय हिरण्यकारं तुलायै वाणिजं पश्चादोषा
यग्लाविनं विश्वेभ्यो भूतेभ्यः सिध्मलं भूत्यै
जागरणमभूत्यै स्वपनमार्त्यै जनवादिनं व्यृध्या अ
पगल्भं संसरां प्राराधाय छिदं । ७ ॥ अक्षराजाय कितवं
कृतायादिनवदर्शं त्रेतायै कल्पिनं द्वापरायाधि

॥ वि० ॥
॥२२॥

६१२

ति

नमास्कंदाय सभास्थाणुं मृत्यवे गोव्यच्छमंतकाय गोघातं ।
क्षुधे यो गां विकृंतंतं भिक्षमाणउपतिष्ठदु ष्कृताय चरका
चार्यं पाप्मने सैलगं । ८ ॥ प्रतिश्रुत्काया अर्त्तनं घोषाय भष
मंताय बहुवादिनमनंताय मूकं शब्दायाळंबराघातं
महसे वीणावादं क्रोशाय तूणवध्मं अवरस्पराय शंखध्मं
वनाय वनपमन्यतोरण्याय दावपम् । ९ ॥ नर्माय पुंश्च
लूं हसाय कारिं यादसे शाबल्यां ग्रामण्यं गणकमभि
क्रोशकं तान्महसे वीणावादं पाणिघ्नं तूणवध्मं तान्नृ

॥ सं ॥
॥ ३० ॥

तायानुंद्राय तलवम् ॥ २ ॥ अग्नये पीवानं पृथिव्यै पीठसर्पिणं वायवे चांडालमंतरिक्षाय वंशनर्तिनं दिवे खलतिं सूर्याय हर्यक्षम् ॥ नक्षत्रेभ्यः किर्मिरं चंद्रमसे किलासमह्ने शुक्लं पिंगाक्षं रात्र्यै कृष्णं पिंगाक्षं ॥ ३ ॥ अथैतानष्टौ विरूपानालभते तिदीर्घं चातिह्रस्वं चातिस्थूलं चातिकृशं चातिशुक्लं चातिकृष्णं चातिकुल्वं चातिलोमशं च अशूद्रा अब्राह्मणास्ते प्राजापत्याः ॥ मागधः पुंश्चली कितवः क्लीबोऽशूद्रा अब्राह्मणास्ते प्राजापत्याः ॥ ४ ॥ ॥ इति त्रिंशोऽध्यायः ॥ वि
॥ ३४ ॥

६२४

ध्यायः ॥ ६ ॥ देव सवितः १ ॥ संधये जारं पंच ५ ॥ मन्यवे च ५ ॥ अतिश्रुक्तायेत्यत्र ४ ॥ चतुर्ने काकेषु ह्रुविष्णुति २२ ॥ ६ ॥ हरिः ॐ ॥ सहस्रशीर्षा पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् ॥ स भूमिं सर्वतस्पृत्वात्यतिष्ठद्दशांगुलं ॥ १ ॥ पुरुष एवेदं सर्वं यद्भूतं यच्च भाव्यं ॥ उतामृतत्वस्येशानो यदन्नेनातिरोहति ॥ २ ॥ एतावानस्य महिमातो ज्यायांश्च पूरुषः ॥ पादोऽस्य विश्वा भूतानि त्रिपादस्यामृतं दिवि ॥ ३ ॥ त्रिपादूर्ध्व उदैत्पुरुषः पादोऽस्येहाभवत्पुनः ॥ ततो विष्वङ् व्यक्रामत्

६२५

॥ सं ॥
॥ ३५ ॥

साशनानशने अभि ॥ ४ ॥ ततो विराळजायत विराजो अ
धि पूरुषः । स जातो अत्यरिच्यत पश्चाद्भूमिमथो पुरः ॥ ५ ॥
तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतः संभृतं पृषदाज्यं । पशूंस्तांश्चक्रे वा
यव्यानारण्याग्राम्याश्च ये ॥ ६ ॥ तस्माद्यज्ञात्सर्वहुत ऋचः
सामानि जज्ञिरे । छंदांसि जज्ञिरे तस्माद्यजुस्तस्मादजाय
त ॥ ७ ॥ तस्मादश्वा अजायंत ये के चोभयादतः । गावो ह जज्ञि
रे तस्मात्तस्माज्जाता अजावयः ॥ ८ ॥ तं यज्ञं बर्हिषि प्रौक्षन्पुरु
षं जातमग्रतः । तेन देवा अयजंत साध्या ऋषयश्च ये ॥ ९ ॥ य

॥ सि ॥
॥ ३५ ॥

त्पुरुषं व्यदधुः कतिधा व्यकल्पयन् । मुखं किमस्यासीत्किं बा
हू किमूरू पादा उच्येते ॥ १० ॥ ब्राह्मणोस्य मुखमासीद्बाहू राज
न्यः कृतः । उरू तदस्य यद्वैश्यः पद्भ्यां शूद्रो अजायत ॥ ११ ॥
चंद्रमा मनसो जातश्चक्षोः सूर्यो अजायत । श्रोत्राद्वायुश्च
प्राणश्च मुखादग्निरजायत ॥ १२ ॥ नाभ्या आसीदंतरिक्षं शी
र्ष्णो द्यौः समवर्तत । पद्भ्यां भूमिर्दिशः श्रोत्रात्तथा लोकां अ
कल्पयन् ॥ १३ ॥ यत्पुरुषेण हविषा देवा यज्ञमतन्वत । वसंतो
स्यासीदाज्यं ग्रीष्म इध्मः शरद्धविः ॥ १४ ॥ सप्तास्यासन्प

॥ सं०॥ ३२

॥ ३६॥

रिधयस्त्रिःसप्तसमिधःकृताः। देवायद्यज्ञंतन्वानाअबध्नं
न्पुरुषंपशुं॥१५॥ यज्ञेनयज्ञमयजंतदेवास्तानिधर्माणिप्रथ
मान्यासन्। तेहनाकंमहिमानःसचंतयत्रपूर्वेसाध्याःसंति
देवाः॥१६॥ अद्भ्यःसंभृतःपृथिव्यैरसाच्चविश्वकर्मणःस
मवर्तताग्रे। तस्यत्वष्टाविदधद्रूपमेतितन्मर्त्यस्यदेवत्वमा
जानमग्रे॥१७॥ वेदाहमेतंपुरुषंमहांतमादित्यवर्णंतमसःपर
स्तात्। तमेवविदित्वातिमृत्युमेतिनान्यःपंथाविद्यतेयना
य॥१८॥ प्रजापतिश्चरतिगर्भेअंतरजायमानोबहुधाविजा ॥ मि॰

३६॥

त

यते। तस्ययोनिंपरिपश्यंतिधीरास्तस्मिन्हतस्थुर्भुवनानि
विश्वा॥१९॥ योदेवेभ्यआतपतियोदेवानांपुरोहितः॥ पूर्वोयो
देवेभ्योजातोनमोरुचायब्राह्मये॥२०॥ रुचंब्राह्मंजनयंतो
देवाअग्रेतदब्रुवन्। यस्त्वैवंब्राह्मणोविद्यात्तस्यदेवाअस
न्वशे॥२१॥ श्रीश्चतेलक्ष्मीश्चपत्न्यावहोरात्रेपार्श्वेनक्षत्रा
णिरूपमश्विनौव्यात्तं। इष्णन्निषाणामुंमइषाणःसर्वलोकं
मइषाण॥२२॥ तदेवाग्निस्तदादित्यस्तद्वायुस्तदुचंद्रमाः॥ तदे
वशुक्रंतद्ब्रह्मताआपःसप्रजापतिः॥१॥ सर्वेनिमेषाजज्ञिरे

दि

॥ स ॥ ॥ २९ ॥ विद्युतः पुरुषादधि ॥ नैनमूर्ध्वन्न तिर्यंचं न मध्ये परिजग्रभत् ६३०
॥ २॥ न तस्य प्रतिमा अस्ति यस्य नाम महद्यशः ॥ हिरण्यगर्भ
इत्येष ॥ ३॥ एषो ह देवः प्रदिशोनु सर्वाः पूर्वो ह जातः स उ गर्भे अं स
तः ॥ स एव जातः स जनिष्यमाणः प्रत्यङ् जनास्तिष्ठति सर्वतो
मुखः ॥ यस्मान्न जात इत्येष ॥ ४॥ वेनस्तत्पश्यन्निहितं गु
हा सद्यत्र विश्वं भवत्येकनीडम् ॥ तस्मिन्निदं सं च वि चैति स
र्वं स ओतः प्रोतश्च विभूः प्रजासु ॥ ५॥ प्र तद्वोचेदमृतं नु वि ॥ नि ॥
द्वान्गन्धर्वो धाम विभृतं गुहा सत् ॥ त्रीणि पदानि निहिता गुहा ॥ ३० ॥

६३१
स्य यस्तानि वेद स पितुष्पितासत् ॥ ६॥ स नो बन्धुर्जनिता स
विधाता धामानि वेद भुवनानि विश्वा ॥ यत्र देवा अमृतमा
नशानास्तृतीये धामन्नध्यैरयन्त ॥ ७॥ परीत्य भूतानि प
रीत्य लोकान्परीत्य सर्वाः प्रदिशो दिशश्च ॥ उपस्थाय प्र
थमजामृतस्यात्मनात्मानमभिसंविवेश ॥ ८॥ परि द्या
वापृथिवी सद्य इत्वा परि लोकान्परि दिशः परि स्वः ॥
ऋतस्य तन्तुं विततं विचृत्य तदपश्यत्तदासीत् ॥ ९॥ सद
स्पतिमद्भुतं प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् ॥ सनिं मेधामयासिषं ॥

(३८)

स्वाहा॥१०॥यां मेधां देवगणाः पितरश्चोपासते॥ तया मामद्य मेधयाग्ने मेधाविनं कुरु स्वाहा॥११॥इदं मे ब्रह्म च क्षत्रं चोभे श्रियमश्नुतां मयि देवा दधतु श्रियमुत्तमां तस्यै ते स्वाहा॥१२॥ अपेतो यंतु पणयो सुम्ना देवपीयवः॥ अस्य लोकः सुतावतः॥१॥ द्युभिरहोभिरक्तुभिर्व्यक्तं यमो ददात्ववसानमस्मै॥ सविता ते शरीरेभ्यः पृथिव्यां लोकमिच्छतु॥ तस्मै युज्यंतामुस्त्रियाः॥२॥ वायुः पुनातु सविता पुनात्वग्नेर्भ्राजसा सूर्यस्य वर्चसा॥ विमुच्यंतामुस्त्रियाः॥३॥ अश्वत्थे वो नि

(३८)

षदनं पर्णे वो वसतिष्कृता॥ गोभाज इत्किलासथ यत्सनवथ पूरुषं॥४॥ सविता ते शरीराणि मातुरुपस्थ आवपतु॥ तस्मै पृथिवि शं भव॥ प्रजापतौ त्वा देवतायामुपोदके लोके नि दधाम्यसौ॥५॥ परं मृत्यो अनु परेहि पंथां यस्ते अन्य इतरो देवयानात्॥ चक्षुष्मते शृण्वते ते ब्रवीमि मा नः प्रजां रीरिषो मोत वीरान्॥६॥ शं वातः शं हि ते घृणिः शं ते भवंत्विष्टकाः॥ शं ते भवंत्वग्नयः पार्थिवासो मा त्वाभिशूशुचन्॥७॥ कल्पंतां ते दिशस्तुभ्यमापः शिवतमास्तुभ्यं भवंतु सिंधवः अंत

सं
२९

६३४

रिष्टं पिबंतु स्यंकल्पंतातेदिपाः सर्वाः ८ अश्मन्वती रीय
ते सं रभध्वमुत्तिष्ठत प्र तरता सखायः अत्रा जहीमोऽशिवा
ये असंछिवान्वयमुत्तरेमाभि वाजान् ९ अपाघमप कि
ल्बिषमप कृत्यामपो रपः अपामार्ग त्वमस्मदप दुःष्वप्न्यं
सुव १० सुमित्रिया न आप ओषधयः संतु दुर्मित्रियास्त
स्मै संतु योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मः ११ अनड्वाहमन्वार
भामहे सौरभेयं स्वस्तये स न इंद्र इव देवेभ्यो वह्निः संतारणो भव १२
उद्वयं तमसस्परि स्वः पश्यंत उत्तरम् देवं देवत्रा सूर्यम

नि.
२९

६३५

गन्म ज्योतिरुत्तमम् १३ अग्न आयूंषि पवस आ सुवो
र्जमिषं च नः आरे बाधस्व दुच्छुनां १४ आयुष्मान
ग्ने हविषा वृधानो घृतप्रतीको घृतयोनिरेधि घृतं
पीत्वा मधु चारु गव्यं पितेव पुत्रमभि रक्षतादिमान्स्वा
हा १५ इमं जीवेभ्यः परिधिं दधामि मैषां नु गादपरो
अर्थमेतं शतं जीवंतु शरदः पुरूचीस्तिरो मृत्युं दधतां
पर्वतेन १६ परीमे गामनेषत पर्यग्निमहृषत देवे
ष्वक्रत श्रवः क इमां आ दधर्षति १७ क्रव्यादमग्निं

सं
४०

६३६

त्रहिण्येभि दूतयमराज्यं गमयन्तु रिसवाह: इहैवायमितो
रोजातवेदा देवेभ्यो हव्यं वहतु प्रजानन् १८ नहव
णजातवेद: पितृभ्यो यत्रैनान्वेस्था निहितान्पराके
मेदस: कुल्यां उपतान्स्रवंतु सत्या एषामाशिष: संतु
कामा स्वाहा १९ स्योना पृथिवि नो भवानृक्षरा नि
वेशानी यच्छा न: शर्म सप्रथा: अपन: शोशुचदघं
२० अस्मात्त्वमधिजातोसि त्वदयं जायतां पुन:
असौ स्वर्गाय लोकाय स्वाहा: अपन: शोशुचदघं २१

२५

वि
४०

६३७

इति पंचत्रिंशत्तमोध्याय: सहस्रशीर्षा षोडश १६
अभ्य: संभृत: षट् ६ वेदाहमादश १२ अपेतो यंतु
एकविंशति: २१ ऋतुरानुवाकेषु पंचपंचाशत् ५५
हरि: ॐ ऋचं वाचं प्रपद्ये मनो यजु: प्रपद्ये साम प्रा
णं प्रपद्ये चक्षु: श्रोत्रं प्रपद्ये॥ वागोज: सहौजो मयि प्रा
णापानौ॥१॥ यन्मे छिद्रं चक्षुषो हृदयस्य मनसो वा
तितृण्णं बृहस्पतिर्मे तद्दधातु॥ शन्नो भवतु भुवनस्य
यस्पति:॥२॥ भूर्भुव: स्व: तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देव

१
पं

सं.
६१

६३८

स्य धीमहि । धियो यो नः प्रचोदयात् ॥ ३ ॥ कया नश्चित्र आ
भुवदूती सदावृधः सखा ॥ कया शचिष्ठया वृता ॥ ७ ॥ कस्त्वा
सत्यो मदानां मंहिष्ठो मत्सदन्धसः ॥ दृढा चिदारुजे वसु ॥ ८ ॥
अभी षुणः सखीनामविता जरितॄणाम् ॥ शतं भवास्यूतिभिः
॥ ९ ॥ कया त्वं न ऊत्याभि प्र मन्दसे वृषन् ॥ कया स्तोतृ
भ्य आ भर ॥ १० ॥ इन्द्रो विश्वस्य राजति ॥ शन्नो अस्तु द्वि
पदे शं चतुष्पदे ॥ ११ ॥ शन्नो मित्रः शं वरुणः ॥ शन्नो भ
वत्वर्यमा ॥ शन्न इन्द्रो बृहस्पतिः ॥ शन्नो विष्णुरुरुक्रमः

वि.
६१

६३९

स्य रसो यशः श्रीः श्रयतां मयि स्वाहा ॥ २ ॥ १ प्रजापतिः
सम्भ्रियमाणः सम्राट् सम्भृतो वैश्वदेवः सं सन्नो घ
र्मः प्रवृक्तस्तेज उद्यत आश्विनः पयस्यानीयमाने पूषा वि
ष्यन्दमाने मारुतः क्लथन् ॥ मैत्रः शरसि सन्ताय्यमाने
वायव्यो ह्रियमाण आग्नेयो हूयमानो वाग्घुतः ४
२ सविता प्रथमेऽहन्नग्निर्द्वितीये वायुस्तृतीय आदित्य
श्चतुर्थे चन्द्रमाः पञ्चम ऋतुः षष्ठे मरुतः सप्तमे बृहस्प
तिरष्टमे मित्रो नवमे वरुणो दशम इन्द्र एकादशे विश्वे

सं॰
५१

देवाहृदिन्द्रे ५ ४ उग्रश्च भीमश्च ध्वान्तश्च धुनिश्च
सासह्वांश्चाभियुग्वा च विक्षिपः स्वाहा ॥ ६ ॥ ५
अग्निं हृदयेनाशनिं हृदयाग्रेण पशुपतिं कृत्स्नहृदये
न भवं यक्ना ॥ शर्वं मतस्नाभ्यामीशानं मन्युना महादे
वमन्तःपर्शव्येनोग्रं देवं वनिष्ठुना वसिष्ठहनुः शिङ्गीनि
कोश्याभ्याम् ॥ उग्रं लोहितेन मित्रं सौव्रत्येन रुद्रं दौर्व्र
त्येनेन्द्रं प्रक्रीडेन मरुतो बलेन साध्यान्प्रमुदा ॥ भव

वि॰
५१

हि २४ ५ यावती द्यावापृथिवी वरिम्णा यावच्च सप्त सिन्ध
वो वितस्थिरे । तावन्तमिन्द्र ते ग्रहं सहोर्जा गृह्णाम्यक्षितं मय
गृह्णाम्यक्षितम् २५ मयि त्यदिन्द्रियं बृहन्मयि दक्षो
मयि क्रतुः ॥ घर्मः स्त्रिवृद्वि राजति विराजा ज्योतिषा सह
ब्रह्मणा तेजसा सह ॥ पयसो रेत आभृतं तस्य दोहम
शीमह्युत्तरामुत्तरां समाम् २६ ६ त्विषिः संवृक्क्रत्वे दक्ष
स्य ते सुषुम्णस्य ते सुषुम्णाग्निहुतः । इन्द्रपीतस्य प्रजापति
भक्षितस्य मधुमत उपहूत उपहूतस्य भक्षयामि २७
७ सप्त होतृन्यानेषु सप्त निरूपति नेत ७ इति शुक्लयजुः

सं०
५०

ण्वसंहितायां अष्टत्रिंशत्तमोध्यायः ७ ७ हरिः ६८२
ॐ स्वाहा प्राणेभ्यः साधिपतिकेभ्यः॥ पृथिव्यै स्वा
हाग्नये स्वाहान्तरिक्षाय स्वाहा वायवे स्वाहा दिवे स्वाहा
सूर्याय स्वाहा दिग्भ्यः स्वाहा चन्द्राय स्वाहा नक्षत्रेभ्य
स्वाहाद्भ्यः स्वाहा वरुणाय स्वाहा॥ नाभ्यै स्वाहा पूताय स्वा
हा १ वाचे स्वाहा प्राणाय स्वाहा प्राणाय स्वाहा॥ चक्षुषे स्वा
हा चक्षुषे स्वाहा श्रोत्राय स्वाहा श्रोत्राय स्वाहा॥ २ मन
सः काममाकूतिं वाचः सत्यमशीय॥ पशूनां रूपमन्न वि०
५०

६५ ६८३
देववीतमः॥ विधूममग्ने अरुषम्मियेध्य सृज प्रशस्त दर्शत
म् १७ ४ यास्ते घर्म दिव्या शुग्या गायत्र्यां हविर्धाने
सा त आप्यायतान्निष्ट्यायतान्तस्यै ते स्वाहा॥ यास्ते घर्मा
न्तरिक्षे शुग्या त्रिष्टुभ्याग्नीध्रे॥ सा त आ०॥ यास्ते घर्म पृ
थिव्यां शुग्या जगत्यां सदस्या॥ सा त०॥ १८ क्षत्र
स्य त्वा परस्पाय ब्रह्मणस्तन्वं पाहि॥ विशस्त्वा धर्मणा व
यमनु क्रामाम सुविताय नव्यसे १९ चतुःस्रक्तिर्नाभि
र्ऋतस्य सप्रथाः स नो विश्वायुः सप्रथाः स नः सर्वायुः

सं.
७१

स्सप्रथाः अपद्वेषोअपह्वरोन्यव्रतस्यसश्चिम २० घ
र्मैतत्तेपुरीषन्तेनवर्धस्वचाचप्यायस्व॥ वर्द्धिषीमहिच
वयमाचप्यासिषीमहि २१ अचिक्रदद्वृषाहरिर्महान्मि
त्रोनदर्शतः॥ सꣳसूर्येणदिद्युतदुदधिर्निधिः २२ सुमि
त्रियानआपओषधयःसन्तुदुर्मित्रियास्तस्मैसन्तु यो
स्मान्द्वेष्टियञ्चवयन्द्विष्मः २३ उद्वयन्तमसस्परिस्वःप
श्यन्तउत्तरम् देवन्देवत्रासूर्यमगन्मज्योतिरुत्तम
म् एधोस्येधिषीमहिसमिदसितेजोसितेजोमयिधेहि

स
नि
७१

६७५

धाः॥ स्वाहाग्नयेयज्ञियायशंय्यजुर्भ्यः ११ अश्विना
घर्मम्पातꣳहार्द्वानमहर्दिवाभिरूतिभिः तन्त्रायिणेनमो
द्यावापृथिवीभ्याम् १२ अपातामश्विनाघर्ममनु
द्यावापृथिवीअमꣳसाताम् इहैवरातयःसन्तु १३
इषेपिन्वस्वोर्जेपिन्वस्वब्रह्मणेपिन्वस्वक्षत्रायपिन्व
स्वद्यावापृथिवीभ्याम्पिन्वस्व॥ धर्मासिसुधर्मामेन्यस्मे
नृम्णानिधारयब्रह्मधारयक्षत्रन्धारयविशन्धारय
१४ २ स्वाहापूष्णेशरसेस्वाहाग्रावभ्यस्वाहाप्र

स.
६८

तिरवेभ्यः॥ स्वाहा पितृभ्य ऊर्ध्वबर्हिर्भ्यो घर्मपानभ्यः स्वा
हा द्यावापृथिवीभ्यां स्वाहा विश्वेभ्यो देवेभ्यः १५
स्वाहा रुद्राय रुद्रहूतये स्वाहा सं ज्योतिषा ज्योतिः
अह्नः केतुना जुषतां सुज्योतिर्ज्योतिषा स्वाहा रात्रिः
केतुना जुषतां सुज्योतिर्ज्योतिषा स्वाहा॥ मधु हुतमि
न्द्रतमे अग्नावश्याम ते देव घर्म नमस्ते अस्तु मा मा
हिंसीः १६ अभीमं महिमा दिवं विप्रो बभूव सप्र
थाः। उत श्रवसा पृथिवीं संसीदस्व महाँ असि रोचस्व

स२१ वि ६८

६७९

यो
त ६८ यस्ते स्तनः शशयो यो मयोभूर्यो रत्नधा वसुविद्यः
विश्वा सुदत्रः॥ येन पुष्यसि वार्याणि सरस्वति तमिह धातवे कः
उर्वन्तरिक्षमन्वेमि॥ ५ गायत्रं छन्दोसि त्रैष्टुभं छन्दोसि
द्यावापृथिवीभ्यां त्वा परिगृह्णाम्यन्तरिक्षेणोपयच्छा
मि। इन्द्राश्विना मधुनः सारघस्य घर्मं पात वसवो य
जत वाट् स्वाहा सूर्यस्य रश्मये वृष्टिवनये ६ २
समुद्राय त्वा वाताय स्वाहा सरिराय त्वा वाताय स्वा
हा अनाधृष्याय त्वा वाताय स्वाहा प्रतिधृष्याय त्वा

६८०

स्यवचसस्पते सर्वस्यवच्चसस्पते देवश्रुत्वन्देवघर्म

देवोदेवान्पाह्यत्रप्रावीरनुवान्देववीतये मधुमा

ध्वीभ्यांमधुमाधूचीभ्याम्म् हृदे त्वामनसेत्वादिवेत्वा

सूर्यायत्वा ऊर्ध्वोअध्वरन्दिविदेवेषुधेहि १८ पि

तानोसिपितानोबोधिनमस्तेअस्तुमामाहिंसीः

त्वष्टृमन्तस्त्वासपेमपुत्रान्पशून्मयिधेह्यरिष्टाहं

सहपत्याभूयासम्म् १९ अहः केतुनाजुषतांसुज्यो

तिर्ज्योतिषास्वाहा रात्रिः केतुनाजुषतांसुज्योति

६४८

सं.
७६ ज्योतिषास्वाहा २० २ ५ अनुवाकत्रयेषुविंश

तिऋचः ५ इतिशुक्लयजुःकाण्वसंहितायांसप्तत्रिंश

त्तमोध्यायः ७ ७ ॥हरिःॐम् देवस्यत्वासवितुः

प्रसवेश्विनोर्बाहुभ्याम्पूष्णोहस्ताभ्याम्म् ॥ आददेदित्यै

रास्नासि १॥इडएह्यदितएहिसरस्वत्येहि॥असावेह्य

सावेह्यसावेहि २ अदित्यैरास्नासीन्द्राण्याउष्णीषः॥

पूषासिघर्मायदीष्व॥३॥अश्विभ्याम्पिन्वस्वसरस्वत्यै

पिन्वस्वेन्द्रायपिन्वस्व॥स्वाहेन्द्रवत्स्वाहेन्द्रवत्स्वाहेन्द्रव वि.
७६

६५०

६५१

वितामध्यानजुपृथिव्याः सꣳस्पृशस्पाहि॥ अर्चिर
सिशोचिरसितपोसि ११ अनाधृष्टापुरस्तादग्ने
राधिपत्यआयुर्मेदाः पुत्रवती दक्षिणतइंद्रस्याधिप
त्येप्रजांमेदाः सुषदापश्चाद्देवस्यसवितुराधिपत्ये
चक्षुर्मेदाआश्रुतिरुत्तरतोधातुराधिपत्येरायस्पोष
मेदाः॥ विधृतिरुपरिष्टाद्बृहस्पतेराधिपत्यओजोमे
दाविश्वाभ्योमानाष्ट्राभ्यःस्पाहिमनोरश्वासि १२ स्वा
हामरुद्भिः परिश्रीयस्वदिवः सꣳस्पृशस्पाहि॥ मधुम

६५२

३ सं दैवेन सवित्रा

सं॰
धा॰५

धुमधु॥१३॥२॥ गर्भोदेवानांपितामतीनांपतिः प्रजा
नाम् सन्देवोदेवेनसवित्रागतसꣳसूर्येणरोचते १४
समग्निरग्निनागतसꣳसूर्येणारोचिष्ट १५ धर्तादिवो
विभातितपसः पृथिव्यांधर्तादेवोदेवानाममर्त्यस्तपो
जाः वाचमस्मेनियच्छदेवायुवम् १६ अपश्यंगो
पामनिपद्यमानमाचपराचपथिभिश्चरन्तम् स
सध्रीचीः सविषूचीर्वसानआवरीवर्तिभुवनेष्वन्तः
१७ विश्वासांभुवांपतेविश्वस्यमनसस्पतेविश्व

स्वा॰ समग्निस्तपसागत सं॰
दैव्येनसवित्रासꣳसूर्येणारूरुचत

६५२

॥७॥ मखस्यशिरोसि ॥ मखा० मखस्यशिरोसि ॥ मखा०
मखस्यशिरोसि ॥ मखा० ॥ मखायत्वामखस्यत्वाशीर्ष्णे
मखायत्वामखस्यत्वाशीर्ष्णे मखायत्वामखस्यत्वाशीर्ष्णे
॥८॥ अश्वस्यत्वावृष्णःशक्नाधूपयामिदेवयजनेपृथि
व्याः ॥ मखा० अश्वस्यत्वा० ॥ मखा० ॥ अश्वस्यत्वा० मखा० ॥
मखायत्वा० ष्र्णे मखा० शीर्ष्णे मखा० शीर्ष्णे ॥९॥ ऋजवे
त्वासाधवेत्वासुक्षित्यैत्वा ॥ मखा० ॥ मखा० ॥ मखा० ॥१०॥
॥११॥ यमायत्वामखायत्वासूर्यस्यत्वातपसे ॥ देवस्त्वास

देवीस्त्वा० देव्योव० इयत्यग्र०

६५४

सवितादेवयजनेपृथिव्याः मखायत्वामखस्यत्वाशीर्ष्णे
५ इन्द्रस्यौजस्थमखस्यवोद्यशिरोराध्यासंदेवयज
नेपृथिव्याः मखायत्वामखस्यत्वाशीर्ष्णे मखाय
त्वामखस्यत्वाशीर्ष्णे मखायत्वामखस्यत्वाशीर्ष्णे
६ प्रैतुब्रह्मणस्पतिःप्रदेव्येतुसूनृता अच्छावीरंन
र्यंपङ्क्तिराधसंदेवायज्ञंनयन्तुनः मखायत्वामखस्य
त्वाशीर्ष्णे मखायत्वामखस्यत्वाशीर्ष्णे मखायत्वा

सं०
५२
६५५

यस्वाहा संख्यानाय स्वाहा विद्याय स्वाहा ध्यासाय स्वा
हा ॥ शुचे स्वाहा शोचते स्वाहा शोकाय स्वाहा ॥ १० ॥ तपसे
स्वाहा तप्यमानाय स्वाहा तप्ताय स्वाहा ॥ निष्कृत्यै स्वाहा प्रा
यश्चित्यै स्वाहा भेषजाय स्वाहा ॥ ११ ॥ यमाय स्वाहान्त
काय स्वाहा मृत्यवे स्वाहा ॥ ब्रह्महत्यायै स्वाहा विश्वे
भ्यो देवेभ्यः स्वाहा द्यावापृथिवीभ्यां स्वाहा ॥ १२ ॥ ९
नवानुवाकेषु द्वादशऋक् ७ ७ इति शुक्लयजुःका

हा
वि०
५२

हा
६५६

स्य कृत्स्नं रुद्रस्यान्तःपार्श्व्यं महादेवस्य यकृच्छर्वस्य व
निष्ठुः पशुपतेः पुरीतत् ॥ ८ ॥ ७ लोमभ्यः स्वाहा लोमभ्य
स्वाहा त्वचे स्वाहा त्वचे स्वाहा लोहिताय स्वाहा लोहिताय स्वा
हा मेदसे स्वाहा मेदसे स्वाहा मांसेभ्यः स्वाहा मांसे
भ्यः स्वाहा स्नावभ्यः स्वाहा स्नावभ्यः स्वाहा अस्थभ्यः स्वाहा
अस्थभ्यः स्वाहा मज्जभ्यः स्वाहा मज्जभ्यः स्वाहा रेतसे स्वा
हा पायवे स्वाहा ॥ ९ ॥ ८ आयासाय स्वाहा प्रायासा

हा

सं० ५३

६५८

आप्नुवन्पूर्वमर्षत् तद्धावतोन्यानत्येति तिष्ठत्तस्मिन्नपो
मातरिश्वा दधाति ४ तदेजति तन्नैजति तद्दूरे तद्व
न्तिके तदन्तरस्य सर्वस्य तदु सर्वस्यास्य बाह्यतः
५ यस्तु सर्वाणि भूतान्यात्मन्नेवानुपश्यति सर्वभू
तेषु चात्मानं ततो न विजुगुप्सते यस्मिन्सर्वाणि भू
तान्यात्मैवाभूद्विजानतः तत्र को मोहः कः शोक एकत्व
मनुपश्यतः ६ स पर्यगाच्छुक्रमकायमव्रणमस्नावि

नि० ५३

६५९

ण्वसंहितायां एकोनचत्वारिंशत्तमोध्यायः ४ ४
हरिः ॐ ईशावास्यमिदं सर्वं यत्किञ्च जगत्यां जग
त् तेन त्यक्तेन भुञ्जीथा मा गृधः कस्यस्विद्धनम् १ कु
र्वन्नेवेह कर्माणि जिजीविषेच्छतं समाः एवं त्वयि ना
न्यथेतोस्ति न कर्म लिप्यते नरे २ असुर्या नाम ते लो
का अन्धेन तमसावृताः तांस्ते प्रेत्याभिगच्छन्ति ये के चा
त्महनो जनाः ३ अनेजदेकं मनसो जवीयो नैनद्देवा

६५८

रं शुद्धमपापविद्धम् कविर्मनीषी परिभूः स्वयंभूर्या
याथातथ्यतोर्थान्व्यदधाच्छाश्वतीभ्यः समाभ्यः ७ अन्धं
तमः प्रविशन्ति येविद्यामुपासते ततो भूय इव ते त
मो य उ विद्यायां रताः ८ अन्यदेवाहुर्विद्ययान्य
दाहुरविद्यया इति शुश्रुम धीराणां ये नस्तद्विचच
क्षिरे ९ विद्यां चाविद्यां च यस्तद्वेदोभयं सह अ
विद्यया मृत्युं तीर्त्वा विद्ययामृतमश्नुते १० अन्धंत

स०
५८

६६०

मः प्रविशन्ति ये संभूतिमुपासते ततो भूय इव ते तमो य
उ संभूत्यां रताः ११ अन्यदेवाहुः संभवादन्यदा
हुरसंभवात् इति शुश्रुम धीराणां ये नस्तद्विचचक्षि
रे १२ संभूतिं च विनाशं च यस्तद्वेदोभयं सह
विनाशेन मृत्युं तीर्त्वा संभूत्यामृतमश्नुते १३
हिरण्मयेन पात्रेण सत्यस्यापिहितं मुखं तत्त्वं पू
षन्नपावृणु सत्यधर्माय दृष्टये १४ पूषन्नेकर्षे य

वि०
५८

मसूर्य्यप्राजापत्यव्यूहरश्मीन्समूहतेजोयत्तेरूपं
कल्याणतमंतत्तेपश्यामि। योसावसौपुरुषः सोहं
मस्मि १५ वायुरनिलममृतमथेदंभस्मान्तꣳ
शरीरम्॥ ॐ क्रतोस्मरकृतꣳस्मरक्रतोस्मरकृतꣳ
स्मर १६ अग्नेनयसुपथाराये अस्मान्विश्वानि
देववयुनानिविद्वान्। युयोध्यस्मज्जुहुराणमेनोभूयि
ष्ठांतेनमउक्तिंविधेम १७ ७ ॐ खम्ब्रह्म ७

स॰
५५

७ ७ इतिशुक्लयजुःकाण्वसंहितायांचत्वा
रिंशतिमोध्यायः ७ ७ समाप्तः ७ ७
गज ८ वेद ४ ७ ७ शके १७८७ सन् १९ व
र्षे राक्षसनामसंवत्सरे दक्षिणायणेशरदृ
तू आश्विनमासेशुक्लपक्षेतिथिदशमिशनिवार
नक्षत्रधनिष्ठातद्दिनेपुस्तकसमाप्तं ७ ७ ७
स्वार्थपरोपकारार्थं ७ ७ ७ ७ ७

चि॰
५५

६६२

रव्या॥४३॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ श्रीसीतारामार्पण

मस्तु॥ छ ॥ छ ॥ श्रीजगदंबार्पणमस्तु॥ छ ॥ छ ॥

[OrderDescription]
,CREATED=05.09.19 11:34
,TRANSFERRED=2019/09/05 at 13:58:36
,PAGES=329
,TYPE=STD
,NAME=S0001657
,Book Name=M-567-SHUKAL YAJUVED KAVYA SANHITA
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF

FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF

FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF
,FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF
,FILE68=00000068.TIF
,FILE69=00000069.TIF
,FILE70=00000070.TIF
,FILE71=00000071.TIF
,FILE72=00000072.TIF
,FILE73=00000073.TIF
,FILE74=00000074.TIF
,FILE75=00000075.TIF
,FILE76=00000076.TIF
,FILE77=00000077.TIF
,FILE78=00000078.TIF
,FILE79=00000079.TIF
,FILE80=00000080.TIF
,FILE81=00000081.TIF
,FILE82=00000082.TIF
,FILE83=00000083.TIF
,FILE84=00000084.TIF
,FILE85=00000085.TIF
,FILE86=00000086.TIF
,FILE87=00000087.TIF
,FILE88=00000088.TIF
,FILE89=00000089.TIF
,FILE90=00000090.TIF
,FILE91=00000091.TIF
,FILE92=00000092.TIF
,FILE93=00000093.TIF

FILE94=00000094.TIF
,FILE95=00000095.TIF
,FILE96=00000096.TIF
,FILE97=00000097.TIF
,FILE98=00000098.TIF
,FILE99=00000099.TIF
,FILE100=00000100.TIF
,FILE101=00000101.TIF
,FILE102=00000102.TIF
,FILE103=00000103.TIF
,FILE104=00000104.TIF
,FILE105=00000105.TIF
,FILE106=00000106.TIF
,FILE107=00000107.TIF
,FILE108=00000108.TIF
,FILE109=00000109.TIF
,FILE110=00000110.TIF
,FILE111=00000111.TIF
,FILE112=00000112.TIF
,FILE113=00000113.TIF
,FILE114=00000114.TIF
,FILE115=00000115.TIF
,FILE116=00000116.TIF
,FILE117=00000117.TIF
,FILE118=00000118.TIF
,FILE119=00000119.TIF
,FILE120=00000120.TIF
,FILE121=00000121.TIF
,FILE122=00000122.TIF
,FILE123=00000123.TIF
,FILE124=00000124.TIF
,FILE125=00000125.TIF
,FILE126=00000126.TIF
,FILE127=00000127.TIF

FILE128=00000128.TIF
,FILE129=00000129.TIF
,FILE130=00000130.TIF
,FILE131=00000131.TIF
,FILE132=00000132.TIF
,FILE133=00000133.TIF
,FILE134=00000134.TIF
,FILE135=00000135.TIF
,FILE136=00000136.TIF
,FILE137=00000137.TIF
,FILE138=00000138.TIF
,FILE139=00000139.TIF
,FILE140=00000140.TIF
,FILE141=00000141.TIF
,FILE142=00000142.TIF
,FILE143=00000143.TIF
,FILE144=00000144.TIF
,FILE145=00000145.TIF
,FILE146=00000146.TIF
,FILE147=00000147.TIF
,FILE148=00000148.TIF
,FILE149=00000149.TIF
,FILE150=00000150.TIF
,FILE151=00000151.TIF
,FILE152=00000152.TIF
,FILE153=00000153.TIF
,FILE154=00000154.TIF
,FILE155=00000155.TIF
,FILE156=00000156.TIF
,FILE157=00000157.TIF
,FILE158=00000158.TIF
,FILE159=00000159.TIF
,FILE160=00000160.TIF
,FILE161=00000161.TIF

FILE162=00000162.TIF
,FILE163=00000163.TIF
,FILE164=00000164.TIF
,FILE165=00000165.TIF
,FILE166=00000166.TIF
,FILE167=00000167.TIF
,FILE168=00000168.TIF
,FILE169=00000169.TIF
,FILE170=00000170.TIF
,FILE171=00000171.TIF
,FILE172=00000172.TIF
,FILE173=00000173.TIF
,FILE174=00000174.TIF
,FILE175=00000175.TIF
,FILE176=00000176.TIF
,FILE177=00000177.TIF
,FILE178=00000178.TIF
,FILE179=00000179.TIF
,FILE180=00000180.TIF
,FILE181=00000181.TIF
,FILE182=00000182.TIF
,FILE183=00000183.TIF
,FILE184=00000184.TIF
,FILE185=00000185.TIF
,FILE186=00000186.TIF
,FILE187=00000187.TIF
,FILE188=00000188.TIF
,FILE189=00000189.TIF
,FILE190=00000190.TIF
,FILE191=00000191.TIF
,FILE192=00000192.TIF
,FILE193=00000193.TIF
,FILE194=00000194.TIF
,FILE195=00000195.TIF

FILE196=00000196.TIF
,FILE197=00000197.TIF
,FILE198=00000198.TIF
,FILE199=00000199.TIF
,FILE200=00000200.TIF
,FILE201=00000201.TIF
,FILE202=00000202.TIF
,FILE203=00000203.TIF
,FILE204=00000204.TIF
,FILE205=00000205.TIF
,FILE206=00000206.TIF
,FILE207=00000207.TIF
,FILE208=00000208.TIF
,FILE209=00000209.TIF
,FILE210=00000210.TIF
,FILE211=00000211.TIF
,FILE212=00000212.TIF
,FILE213=00000213.TIF
,FILE214=00000214.TIF
,FILE215=00000215.TIF
,FILE216=00000216.TIF
,FILE217=00000217.TIF
,FILE218=00000218.TIF
,FILE219=00000219.TIF
,FILE220=00000220.TIF
,FILE221=00000221.TIF
,FILE222=00000222.TIF
,FILE223=00000223.TIF
,FILE224=00000224.TIF
,FILE225=00000225.TIF
,FILE226=00000226.TIF
,FILE227=00000227.TIF
,FILE228=00000228.TIF
,FILE229=00000229.TIF

FILE230=00000230.TIF
,FILE231=00000231.TIF
,FILE232=00000232.TIF
,FILE233=00000233.TIF
,FILE234=00000234.TIF
,FILE235=00000235.TIF
,FILE236=00000236.TIF
,FILE237=00000237.TIF
,FILE238=00000238.TIF
,FILE239=00000239.TIF
,FILE240=00000240.TIF
,FILE241=00000241.TIF
,FILE242=00000242.TIF
,FILE243=00000243.TIF
,FILE244=00000244.TIF
,FILE245=00000245.TIF
,FILE246=00000246.TIF
,FILE247=00000247.TIF
,FILE248=00000248.TIF
,FILE249=00000249.TIF
,FILE250=00000250.TIF
,FILE251=00000251.TIF
,FILE252=00000252.TIF
,FILE253=00000253.TIF
,FILE254=00000254.TIF
,FILE255=00000255.TIF
,FILE256=00000256.TIF
,FILE257=00000257.TIF
,FILE258=00000258.TIF
,FILE259=00000259.TIF
,FILE260=00000260.TIF
,FILE261=00000261.TIF
,FILE262=00000262.TIF
,FILE263=00000263.TIF

FILE264=00000264.TIF
,FILE265=00000265.TIF
,FILE266=00000266.TIF
,FILE267=00000267.TIF
,FILE268=00000268.TIF
,FILE269=00000269.TIF
,FILE270=00000270.TIF
,FILE271=00000271.TIF
,FILE272=00000272.TIF
,FILE273=00000273.TIF
,FILE274=00000274.TIF
,FILE275=00000275.TIF
,FILE276=00000276.TIF
,FILE277=00000277.TIF
,FILE278=00000278.TIF
,FILE279=00000279.TIF
,FILE280=00000280.TIF
,FILE281=00000281.TIF
,FILE282=00000282.TIF
,FILE283=00000283.TIF
,FILE284=00000284.TIF
,FILE285=00000285.TIF
,FILE286=00000286.TIF
,FILE287=00000287.TIF
,FILE288=00000288.TIF
,FILE289=00000289.TIF
,FILE290=00000290.TIF
,FILE291=00000291.TIF
,FILE292=00000292.TIF
,FILE293=00000293.TIF
,FILE294=00000294.TIF
,FILE295=00000295.TIF
,FILE296=00000296.TIF
,FILE297=00000297.TIF

FILE298=00000298.TIF
,FILE299=00000299.TIF
,FILE300=00000300.TIF
,FILE301=00000301.TIF
,FILE302=00000302.TIF
,FILE303=00000303.TIF
,FILE304=00000304.TIF
,FILE305=00000305.TIF
,FILE306=00000306.TIF
,FILE307=00000307.TIF
,FILE308=00000308.TIF
,FILE309=00000309.TIF
,FILE310=00000310.TIF
,FILE311=00000311.TIF
,FILE312=00000312.TIF
,FILE313=00000313.TIF
,FILE314=00000314.TIF
,FILE315=00000315.TIF
,FILE316=00000316.TIF
,FILE317=00000317.TIF
,FILE318=00000318.TIF
,FILE319=00000319.TIF
,FILE320=00000320.TIF
,FILE321=00000321.TIF
,FILE322=00000322.TIF
,FILE323=00000323.TIF
,FILE324=00000324.TIF
,FILE325=00000325.TIF
,FILE326=00000326.TIF
,FILE327=00000327.TIF
,FILE328=00000328.TIF
,FILE329=00000329.TIF
,